

ลวดลายศิลปศรีวิชัย

ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ มีนาคม-พฤษภาคม ๒๕๑๐

๑ ทยอยชกชก
ชกชกชกชกชก
ชกชกชกชกชก
ชกชกชกชกชก

ชกชกชกชก
ชกชกชกชก
ชกชกชกชก
ชกชกชกชกชก

ชกชกชกชกชก
ชกชกชกชกชก

SOLLENNELLE AMBASSADE DU ROI DE SIAM AU ROY, POUR LE STABLISSEMENT
 COMMERCÉ AVEC CES PEUPLES D'ORIENT. LES CEREMONIES DE LA LETTRE. ET DES AUDIENCES.

A decorative title block for an almanac. At the top, a banner reads "AUDIENCE DU ROY DONNÉE AUX AMBASSADEURS DU ROY DE SIAM". Below this, a central oval frame shows a scene of an audience. Below the oval, another banner reads "ALLIANCE DE LA FRANCE AVEC LE ROY DE SIAM". Underneath is the title "ALMANACH POUR L'ANNEE M DC LXXXVII". The entire title block is framed by ornate scrollwork and features two large figures: on the left, a woman in a dark, elaborate dress and hat; on the right, a man in a crown and ornate robes, possibly a monarch. The background of the title block includes several small circular vignettes showing various scenes. At the bottom, there is a small table with text, likely a calendar or list of events.

บทนำ - บทเรียนจากอดีต	๓
อยุธยาอนุสรณ์	๗ พระยาอนุমানราชชน
อธิบายภาพ - ราชทูตไทยสมัยอยุธยา	๑๒ สุเมธ ชุมสาย
<i>Old Ayudhia 1767 - New Siam 1967</i>	๑๕ Mildford E. Shields
ปัญหาการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยา	๑๘ ขจร สุขพานิช
เพชรน้ำหนึ่งของกฎหมายอยุธยา	๒๕ เสนีย์ ปราโมช
กากริรูปนุสรณ์อยุธยา	๓๒ ว. ศรีสุโร
<i>The Basic Aim of Ayuthya Project</i>	๓๕ S. Jumsai
วรรณกรรมเลิศวรรณกรรมเลวสมัยอยุธยา	๓๙ ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์
ความผิดของพ่อ	๔๘ ขรรค์ชัย บุนปาน
วาระสุดท้ายของอยุธยา	๔๙ ม. คูแปง
จดหมายจากอยุธยา	๕๕ กลุ่ม เจริญศรัทธา
คนกับงาน - พระยาโบราณราชธานินทร์	๖๖ ท. กติชัยไม้ม อยุธยา
ปฏิกริยาจากผู้อ่าน	๗๓ เกษมศักดิ์ กุมิศรีแก้ว
จดหมายถึงบรรณาธิการ	๘๓ ผู้อ่าน
วิจารณ์หนังสือ	๑๐๐ นักวิจารณ์
ผู้เขียน	๑๒๔
บรรณาธิการ	๑๒๗

ผู้วิจารณ์หนังสือประกอบด้วย เสฐียร พันธีรงค์ อมร รักษาสิทธิ์ เขียว ทองมานิจ วิทยุระนันท์ วาจิรินทร์ วงศ์หาญเขารี สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา ฟรานซิส คริปส์ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ A.B. Griswold

จดหมายถึงบรรณาธิการจาก พ.ศ. พระยาศรภักดีพิพัฒน์ จินโอสถ หัสบันธะศรีศักดิ์ วิไลโกศล คุณิศ เทพไพฑูริย์ คำณ อินธนูไชย สันติ หัสศร ปถุมภูงค์ ชูนางกูร เมธ ณ เพลินจิต จงรักษ์ พรหมรณะ ภิกษุอนันตมงคล โรเบิร์ต เทลเชอร์ แจ็ก ไชลด์เลอร์ วิชัย อธิศวรวัฒนา

ปก จากพิพิธภัณฑ์สถานเจ้าสามพระยา อวบ สานะเสน ถ่ายภาพ
หนังสือนี้โดยได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากร

เจ้าของ : พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศประพันธ์	สำนักงาน :	สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
นททสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย		สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
นายสมศักดิ์ ชูโต	พิมพ์ที่ :	ถนนพญาไท ปากจุฬาฯ ซอย ๒ พระนคร โทร. ๕๖๖๒๒
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์		โรงพิมพ์ศิวพร นายจรัส วันทนทวี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๐
		๑๔ ซอยรัชฎาภิเศก วงเวียนนักษัตร ถนนพระนคร โทร. ๓๐๗๕๒

NEWS FROM LONGMANS & PENGUINS

A selection from the many new titles to be published by Longmans before June 1967

The Theory of Capitalist Imperialism: D.K. Fieldhouse 12/6 d

The International Law of the Sea: C. John Colombos paper 105/-d
The law of the sea represents a large and important part of international law and is a subject of overriding interest and immediate consequence to many nations. This new book holds a unique place in the literature of the subject. The developments taking place are fully documented.

Teaching by Correspondence: Renee Erdos (UNESCO Source Book) 22/6 d
This book provides information about the uses and methods of teaching by correspondence and the procedures of establishing and administering correspondence colleges. Sample units of instruction and administrative material are included.

Comprehensive Economics: B.V. Marshall 45/-d
This is a self-contained, comprehensive course in descriptive, theoretical and applied economics at elementary and intermediate levels.

Company Secretarial Practice: Alfred Palmer 30/-d
The new edition of this well-known book provides the groundwork which must be covered by candidates for the examinations of the Chartered Institute of Secretaries and other Secretarial bodies.

PENGUIN BOOK NEWS

This attractive magazine is published monthly and may be obtained free of charge. Besides giving full details of all new Penguin and Pelican Books, it contains a complete and up-to-date classified listing of all books in print.

For Complete catalogues of Longmans and Penguin publications in all subjects please write to:

**The Representative,
Longmans, Green & Co. Ltd.,
113, Soi 53, Sukhumvit Road,
Bangkok (Tel: 910849)**

or contact your usual bookseller:

SUKSIT SIAM
1715 Rama IV Road
Samyang Circle Opposite Wat Hualampong

บทนำ
บทเรียนจากอดีต

อดีตเป็นสิ่งซึ่งล่วงไปแล้ว อันเราจะเรียกร่องเอากลับมาคืนมาไม่ได้ แต่ก็มีบุคคลจำนวนไม่น้อยที่ชอบเอ่ยถึงกาลเวลาสมัยบ้านเมืองดี อยู่เสมอ ๆ หากเพียงแค่ว่าพูด หรือเพียงแค่ว่าคิด ถึงกาลสมัยนั้นเป็นครั้งคราว ก็ดูจะไม่สู้เป็นไร คงไม่แตกต่างไปจากการฝันถึงอนาคตอันรุ่งโรจน์เท่าไรนัก คอก ข้อเสียของอดีตและอนาคต อยู่ที่ตรงที่เราไปมุ่งที่กาลอันล่วงไปแล้ว และยังไม่มาถึง จนเกินกว่าเหตุไปเท่านั้น ความฝันประเภทสร้างวิมานบนอวกาศที่ดี การหนีจากสภาพปัจจุบัน ไปหา “ ยุคทอง ” ของการอันลบล้นพ้นไปแล้วก็ดี ย่อมล้วนเป็นสัญญาณลึกลับของคนที่ไม่กล้าเผชิญความจริงทั้งสิ้น ตามชัยและวัยแห่งบุคคลนั้น ยามเขาวัยมักจะมุ่งหวังในทางข้างหน้ามาก เพราะยังไม่มีความหลังครั้งก่อนให้พิสมัยมากนัก ด้วยเหตุนี้คนอ่อนวัยจึงมักเห็นอนาคตสดใสไปเสียแทบทั้งหมด นั้นนับว่าผิดกับคนแก่อย่างตรงกันข้าม เพราะในเขตแห่งปัจฉิมวัย ผู้ชรามักจะนึกถึงก็แต่ความหลัง ด้วยไม่มีหวังทางข้างหน้าเท่าไรนักแล้ว บุคคลชนิดนี้ ประเทศชาติก็ฉนั้น ประเทศเก่า ๆ ที่หยังผยองในอดีตมากจนเกินพอดี มักขี้เพียงใจ อาจมองเห็นได้ง่าย ๆ ที่ประเทศจีนก่อนสงครามโลกครั้งแรก และประเทศอังกฤษ แม้ในปัจจุบัน ประเทศใหม่ ๆ ที่เพิ่งได้รับเอกราช ก็มักไม่ยอมมองอดีตอันขมขื่นของตน หรือหาไม้ก็ไม่มื่ออะไรที่จะให้หันหลังกลับไปมองเอาเลย ประเทศพวกนี้มักเกินกว่าจะยกมาเอ่ยถึงได้ และการกระทำของประเทศพวกนี้คล้ายทารกเพียงใจ ที่ไม่จำเป็นต้องกลัวส่วนประเทศใหม่ ๆ ที่เขาทำตนดูจะเป็นคนโตเต็มที่ ที่มีอยู่ นี้ก็ดูจะเดียวกับผู้เยาว์ที่เขามีสติปัญญาเกินคนแก่ ซึ่งก็มีอยู่มากเหมือนกัน

ที่นั่นแปลกใจก็คือประเทศไทยเราเนี่ย แท้ที่จริงก็มีได้เป็นประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราชใหม่ ๆ มีประวัติความเป็นมายาวนาน เพียงแต่ในทางพงศาวดารที่จดสืบ ๆ กันมา ก็กว่าหกร้อยปี ทั้งนี้โดยไม่นับถึงเอกสารและหลักฐานทางวัฒนธรรมของเราเองที่เก่าแก่ไปกว่านั้น แต่เหตุใดคนส่วนใหญ่ในปัจจุบันจึงมักทำตัวเป็นดังทารก ที่ไม่ยอมรับอดีตกับเอาเลยเถ่า การหลงไหลใฝ่ฝันกับอดีตเป็นโทษชนิดใด การไม่รู้จักตัวเองและความเป็นมาของชาติตน ก็เป็นอันครายฉนั้น โทษประการแรกเราไม่ค่อยมีกัน แต่อันตรายประการหลังนี้ เรากำลังเผชิญอยู่อย่างไม่รู้สึกรู้ว่า

การที่เรารู้จักอดีตของเราเองอย่างฉาบฉวยมากนักเอง ที่เป็นเหตุให้เราหยังในความเป็นไทยอย่างผิด ๆ และพร้อมกันนั้นเราก็กเป็นโรคปมด้อย คุณลักษณะของเราเองอยู่ได้สำนึก ความซื่อของค้สมเด็จพระปรมหาราชเคยศร์สบริภาษคนไทยที่ดูถูกตัวเองและถ้าผิดของตัวเองมาเสียสักค่อนักแล้ว พวกเราหลายต่อหลายคนไม่ยอมรับว่าเรามีอะไรดีในตัวของเราเองเลย คุณความดีของไทย ดูจะมาจากอันเสียแทบทั้งสิ้น ชาติแต่ดั้งเดิมของเราเลยมีแต่ความเลว จนบางคนเห็นว่าการทุจริต ฉ้อฉลและ

เล่นที่แหลมต่าง ๆ เป็นคุณสมบัติอันพิเศษของชาติไปเลยก็มี ก็เมื่อส่วนลึกแท้ ๆ ของจิตใจไม่ให้เกียรติตนเองถึงเพียงนี้แล้ว เวลาเผชิญหน้ากับคนอื่น แม้ชาติเดียวกัน เราจึงมักยกยอปอปั้นความดีงามของเราอย่างเจือปน ๆ อย่าง หลอกให้เชื่อกันไปพลางๆ ทั้งๆ ที่รู้ว่าไม่มีใครเชื่อ ถึงกับบางคนชาตินิยมจัด จนเหมาเอาว่าสรรพความดีทั้งหลาย ทั้งปวงนั้นมีปฐมเหตุมาจากชนเชื้อชาติไทย ก็มี เช่นว่า ชาติไทยเป็นชาติใหญ่ เก่าแก่ เจริญรุ่งเรือง ไม่เคยเป็น ชี้อาโศร น่านเจ้าก็ของเรา เบื้องเศก็บรรพบุรุษเรา เท่านั้นยังไม่พอ ที่ถึงกับอวดอ้างเอาพระพุทธเจ้ามาเป็นคน ไทยด้วยก็มี

ทั้งนี้แหละทั้งนี้ก็เพราะเราไม่รู้จักอดีตความเป็นมาของเราเองอย่างจริง ๆ จัง ๆ การสอนประวัติศาสตร์ ของเรามีปรัชญาไปทางไหน ดูเราจะไม่เคยถามปัญหาหนักน้ออย่างเป็นทางการ และที่เรียนกันน้ออยู่ ก็ดูจะไม่ได้อผล อะไรเลย ไม่ว่าจะในทางใดทั้งสิ้น นอกจากเพียงเพื่อให้สอบไล่ไปบ่หนึ่ง ๆ ฝรั่งเศสเรียนประวัติศาสตร์กัน เรา อยากเจริญอย่างเขา เราก็เรียนบ้างเท่านั้นเอง นักประวัติศาสตร์ไทยในประเทศไทยนี้ ก็เกือบจะเรียกได้ว่าไม่มี เอาจริง ๆ ท่านที่เป็นศาสตราจารย์ในวิชาดังกล่าว ก็เห็นที่จะรู้ประวัติศาสตร์ฝรั่งยิ่งกว่าประวัติศาสตร์ชาติคน และการศึกษาที่ยังเน้นไปในทางท่องจำ ยิ่งกว่าจะให้ใช้สติวิจารณ์ญาณ ให้อุดมามีความสำคัญ เพื่อปัจจุบันและอนาคต จริงอยู่ เรามีนักประวัติศาสตร์สมัครเล่นอยู่บ้าง ถึงกระนั้นแต่ละท่านก็มักตั้งตนเป็นผู้รู้ จนพูดและเขียน ไม่ให้มนุษย์รู้เรื่อง นับว่ามีน้ำเสียดาย เพราะหนังสือประวัติศาสตร์ไทยชั้นวิชาการ ชนิดที่อ่านสบาย ๆ กันแต่คั้น จนปัจจุบันนั้น ยังไม่ปรากฏว่าใครในปัจจุบันได้ผลิตขึ้นมาสู่บรรณโลกเล็ก ๆ ของกรุงเทพมหานคร ในเมื่อศาสตร์ อันว่าด้วยอดีตของเราเอง เรายังไม่มีนักวิชาการ ไม่มีตำราเสียแล้ว เราจะไปหวังให้นักเรียน พ่อค้า ประชาชน ข้าราชการ ตลอดจนนักการเมือง รู้เรื่องความเป็นมาของชาติคนอย่างไรได้ และสิ่งซึ่งนักการเมือง นักธุรกิจ และนักถว้ยโอกาสอื่น ๆ แสดงออกในระยะนี้ จะในทางคำพูด ในทางกระทำ หรืออะไรก็ตาม ย่อมสื่อให้เห็นชัดว่า เขาแต่ละคนปราศจากรากฐานความเข้าใจถึงความเป็นมาของประเทศชาติ ผู้คนและสังคมที่เขาเป็นผู้รับผิดชอบ เสียจริง ๆ ด้วยเหตุฉะฉิน จึงไม่น่าแปลกใจที่กรุงเทพ ฯ เผลอลงไปเพียงใด ในรอบไม่กี่ปีมานี้เอง เมืองอื่น ๆ แม้ จนเชียงใหม่ สงขลา ภูเก็ต ก็จะเป็นไปในรูปของกรุงเทพ ฯ ใครก็ตามที่อยากรักษาโบราณสถานในจังหวัด พระนคร เมื่ออยุธยาราชธานีเก่า เขายังหักล้างทำลาย บุกรุกเข้าไปปลูกสร้างคร่อมพระราชวังและวัดวาอารามได้ โดยอ้างการศึกษา การกีฬาบังหน้า แม้จนอ้างพระพุทธศาสนาที่ยังมี ทั้ง ๆ ที่ปากเขาถือว่าเขารักอดีต รักความเป็นมาของชาติ นี้ว่าเฉพาะในทางวัตถุสถาน มิใช่ที่จะต้องเอาถึงจิตใจ ในประการหลังนี้ด้วยแล้ว เราปราศจาก ความรู้จักคน จนจะสูญเสียสัญลักษณ์ของความเป็นชาติที่อยู่แล้ว อะไรวะเลว ๆ ของฝรั่ง ที่เอาอย่างได้ง่าย ๆ เรายับมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตเกือบหมดสิ้น ทั้งนี้ก็เพราะเราขาดความหยิ่งในตัวเอง เราไม่มองย้อนไป ข้างหลัง เพื่อเรียนรู้ความผิดพลาดของอดีต และความวิเศษมหัศจรรย์ของบรรพบุรุษเราที่รักษาความเป็นไทยไว้ ได้ จะเป็นไทยได้จึงนั้น เมื่อรับอะไรรากิกรมา ย่อมรู้จักผสมกลมกลืนให้เป็นของเราให้ได้ ไม่ใช่รับเอา ของเขาามาเทคทุนไว้บนศีรษะทั้งคืน โดยไม่รู้จักคุณค่าที่แท้ของมันตั้งในปัจจุบัน

การที่คนไทยไม่รู้จักอดีตนั้น ดูจะเป็นเพียงคนไทยยุคนี้เท่านั้น และก็ดูจะสาสมแล้วที่คนไทยยุคนี้ มีความตื่น มีความหลง มีความเลว ยิ่งกว่าคนไทยยุคใด ๆ ในประวัติศาสตร์ จะมียกเว้นก็แต่สมัยปลาย ราชวงศ์บ้านพลูหลวงเท่านั้นละกระมัง นับย้อนหลังไปจากนี้เพียงสองรัชกาล เรายังมีผู้ว่าราชการภาคที่เป็น นักประวัติศาสตร์โบราณคดี ชนิดที่สำคัญมาก ก่อนหน้านั้นขึ้นไปอีกสองรัชกาล เราก็มีรัฐมนตรีมหาดไทย ที่ได้มีความยกย่องว่าเป็นบิดาของประวัติศาสตร์และโบราณคดีเลยทีเดียว และก่อนหน้านั้นอีกรัชกาลหนึ่ง เรา ก็มีรัฐมนตรีต่างประเทศที่เรียบเรียงตำราประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์จนสิ้นทุกแผ่นดิน เราจะอ้างนามอ้าง ตำแหน่งท่านที่สนใจในความเป็นมาของชาติ บ่อนขันไปในอดีตอีกเพียงใดก็ได้ แต่ในปัจจุบันนี้แล้ว เรามีใคร

ที่ดำรงตำแหน่งอะไร ที่สนใจในทางอดีตบ้าง แม้ผู้ที่สอนเรื่องอดีต ก็ยังไม่เห็นแสดงฝีมือไว้ให้ปรากฏ ผู้ที่ได้รับยกย่องว่าเชี่ยวชาญด้านอดีต ชนิดที่ไม่มีใครคัดค้านนั้น แต่ละท่านก็ล้วนเป็นมรดกตกทอดมาแต่เมื่อสองสามรัชกาลก่อนโน้นทั้งสิ้น หากเผอิญท่านยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น นัยหมายความว่ากรุงศรีอยุธยาสิ้นคนคิดแต่เพียงนี้แหละ เราไม่เชื่อว่าจะเป็นเช่นนั้น ก็ได้แต่หวังว่าคนรุ่นใหม่คงจะผลิตออกนอกผลเป็นนิพนธ์ประพันธ์ทางประวัติศาสตร์สู่กันไม่ช้า ถ้ามีวีรโอให้ขาดตอนเสียแล้ว ใหม่จะต่อเท่าได้ยากอย่างยิ่ง

การขาดผู้รู้เรื่องอดีตย่อมเกี่ยวโยงมาถึงการขาดคนดีกรุงศรีอยุธยา นั้น มิได้เป็นถ้อยคำที่กล่าวเกินเลยไปแม้แต่น้อย เพราะในเมื่อไม่มีผู้รู้จักอดีต ผู้ที่อยู่ในปัจจุบันก็ย่อมจะมีความคิดแลบ ๆ สั้น ๆ เพียงเท่าทรงเมื่อตนเองมีความคิดเช่นนั้นเสียแล้ว ก็ย่อมสรุปเอาว่าคนอื่นคิดก็ไปกว่าตัวไม่ได้ ตัวก็เลยตั้งตนเป็นเกอิจาจารย์สอนให้ใครต่อใครทำความดี โดยไม่นึกถึงว่าคนอื่นเขาจะรู้เท่าทันว่าแท้ที่จริงตัวเองนั้นก็ทำให้คนอื่นทำอะไรไม่ได้ด้วยเหตุนี้เอง คนสมัยนี้ที่หน้าเนื่อใจเสียจึงมีมาก ที่ยึดถือของปลอมของไร้สาระจึงมีมาก แล้วมีหน้ายังหลงละเมอเพื่อพกว่าตนเป็นคนดี เป็นคนเก่ง บ้านเมืองของตนก็วิเศษวิโสต่าง ๆ นานา ใครกล้ามาบอกว่าไม่ใช่ไม่จริง หรือสะกิดเกาเข่าที่คนไม่อยากจะให้ใครรู้ ก็โกรธชิ่ง จนถึงประทัดประหารฆ่าฟันเสียก็มี ทศณะดังกล่าวแก่ได้ไม่ยาก หากเรามองย้อนไปยังอดีต เพียงเมื่อประมาณสองร้อยปีมานี้เอง เราก็จะเห็นว่าอยุธยาพัฒนาสองเพราะทัศนคติเช่นนั้น มีไร่หรือ ถ้าเรารู้จักแก้ให้ทันทั่วทั้ง ก็ย่อมจะหนีความหายนะได้ แต่ก็ไม่มองย้อนหลังกันแล้ว การณ์จะเป็นอย่างไรต่อไป ก็เหลือแต่

ในแผ่นดินเจ้าฟ้าพร ซึ่งเรียกพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ตลอดมาจนเวลาเสียกรุง ถือเครื่องครัดในประเพณีที่ไม่ใช่สำคัญอันใดมาก ทูตาไม่ใคร่ไว ถือแบบเป็นพื้น จึงได้โถมมากอยู่แล้ว เหตุที่คนเกิดขึ้นหลังในแผ่นดินนั้นดีไม่ทัน หรือไม่มีท่าทางที่จะดีได้ เพราะคนที่มีสติปัญญาหรือฝีมือดี ๆ ได้ตายเสียตั้งแต่เกิดขบถทำลายวงศ์เจ้าแผ่นดินโบราณ เมื่อราวจุลศักราช ๘๖๐ ปีมา แต่นั้นมาก็ไม่เป็นสมประดี ไม่มีเวลาที่เว้นจากฆ่ากันลงไม่นานถึง ๔๐ ปีเลย เมื่อเปลี่ยนพวกกันอยู่เสมอ ไม่มีเวลาดังนั้น ความรู้และความคิดก็เสื่อมลงไปทุกคราวเปลี่ยน.....เคยคบกับแผ่นดินพม่ามาก่อนนั้น ก็เป็นเวลาพม่าฮือฮืออย่างเดียวกับเมืองไทยในเวลา นั้น และเผอิญยังร้ายไปกว่า คือเจ้าฟ้าพร ซึ่งเป็นเจ้าแผ่นดินสวรรคตเสีย เหลือแต่ลูกซึ่งกำลังเคี้ยวข้าวกัน จะหาที่มีความสามัคคีกันถึง ๒ คน พอเป็นคู่คิดก็ไม่มี ทั้งเจ้าแผ่นดินก็เป็นคนที่โอดเขลา อันไม่มีใครเกรงใจที่จะกล่าวถึงและประกาศโดยตรง ข้าราชการก็เกือบจะเรียกว่าไม่มีดี เหลือแต่ชื่อตำแหน่ง แล้วแต่จะหาใคร ๆ มาเป็น ถ้าเป็นลูกกระสุนปืนก็หลวมหรือคืบล้าก้องแทบทั้งนั้น..... ในเมื่อแผ่นดินไทยได้เลื้อนลงมาถึงที่สุดแห่งความเสื่อมได้พิเศษเท่านั้น ที่พม้างลองเจ้าแผ่นดินพม่า ซึ่งกำลังมีอำนาจที่ยั่งยืนแก่กล้าได้มาถึงพระนคร.....ข้างฝ่ายกรุงเทพ ฯ ไม่ได้อุคหนุนหรือคิดอ่านแก้ไขอย่างไรเลย กองทัพพม่า.....ตีเอาเพชรบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี แล้วจึงได้รู้ จักกองทัพออกไปรับตั้งตั้ง ก็รับไม่อยู่แต่สักครั้งเดียว กองทัพพม่าครั้งนั้น มาไม่ได้เป็นกระบวนทัพกระบวนศึก มาอย่างกองโจร แยกกันตีปล้นกวาดตามแต่จะมิอะไรเป็นผลประโยชน์อันจะพึงได้ ถ้าหากว่ามาเป็นกองทัพจริง จะได้กรุงในเวลาถึงนั้นทีเดียว นี้แยกย้ายกันไปเที่ยวเก็บรับปล้นสะดมในที่ต่าง ๆ จนรอบไปแล้ว จึงได้เข้ามาถึงกรุง นานถึง ๓ ปี จึงได้พระนคร

ใครที่ได้อ่านพระราชนิพนธ์ของถนอมเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๕ ที่อุญเจริญมานี้แล้ว จะรู้สึกอย่างไรก็ตามที่ แต่ ถ้าเห็นว่าไม่มีบทเรียนจากอดีตอยู่ในนั้นเลย คน ๆ นั้นก็เห็นจะเป็นทารกเกินกว่าที่ควรจะเป็นอยู่สักหน่อย จริงอยู่ประวัติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องซ้ำรอย แต่ถ้าเรารู้เรื่องราวจากหนหลังไว้บ้างแล้ว อย่างน้อยก็คงเป็นอนุสติแก่ความผิดพลาดอันอาจมาในรูปเก่า หากแผ่มาในนามใหม่ ในลัทธิใหม่ ก็ได้

นักเขียนอังกฤษคนหนึ่งเคยกล่าวว่า “จากสุนทรพจน์ และในหน้าหนังสือพิมพ์ เรายอมรับกันว่า ถ้าผู้
พูดผู้เขียนรู้จักแนวความคิดของเปลโต้ ตลอดจนวิธีที่ท่านผู้นั้น แสดงความคิดออกมา ให้ปรากฏ ก็จะเป็น
การค้นแก่เขานั้น ๆ หน้อไม่ ประชาชนจะฉลาดขึ้น งานของรัฐบาลจะง่ายขึ้น ทั้งนักการเมืองและราษฎร
ก็จะมีสุขยิ่งขึ้น” สำหรับเราชาวไทยทั่ว ๆ ไป ไม่ต้องย้อนไปอ่านหนังสือซึ่งมีอายุไล่ ๆ กับสมัยพท
กาลอย่างของเปลโต้ดอก เพียงย้อนหลังมองอดีต อ่านหนังสือประเภทพระราชนิพนธ์ที่ยกมาข้างบนนี้บ้าง
เท่านั้น ก็คงจะได้บทเรียนอะไรต่ออะไรได้มาก ผลได้ประการสำคัญคือเราจะรู้จักตัวเราเองยิ่งขึ้น เพราะ
เราแต่ละคนก็ย่อมล้วนเป็นผลพลอยได้ของอดีตรวมอยู่ด้วย เวลานี้เราแต่ละคนมักจะว่าคนอื่น มักจะสอนคนอื่น
โดยเฉพาะก็คือรัฐบาล บุคคลคนเดียวที่เราไม่เห็นเลยเรยาคือตัวเราเอง บางคนถึงกับคิดปฏิวัติรัฐประหาร ถ้าเรา
อ่านบทเรียนจากอดีตโดยถูกต้องแล้ว การปฏิวัติที่ดีที่สุดคือปฏิวัติตัวเราเอง รัฐประหารไม่ใช่การกระทำที่ค
ขึ้นทำกันบ่อย ๆ ก็จะซ้ำรอยดังในสมัยปลายราชวงศ์บ้านพลพองอีก ที่ดีแท้้นั้นคือการประหารมารกิเลส “พึง
ขจัดอกทั้งโลกและโกรรหลง” ครอบโคที่เราไม่แก้ที่ตัวเรา หากเพียงแค่สอนคนอื่น โดยไม่มีคำว่าใครเขา
จะแลเห็นความชั่วของตัวเราแล้วไซ้ ภัยพิบัติเห็นจะเลียงไม่พ้นแน่ ใครคนหนึ่งพูดอย่างฉลาดว่า การที่เรา
เสียดวงศร่อยรยาทั้งสองครั้งนั้น ไม่ใช่เพราะใครอื่น หากเพราะไทยเป็นเหตุทั้งสองคราว ถ้าเรารักสามัคค
กันจริง ศัตรูภายนอกจะทำอะไรเรา ถึงประเทศเล็ก ๆ อย่างนี้ก็เถอะ แต่เราจะรักกันและกันได้อย่างไร
ถ้าเรายังใส่หมวกากเข้าหากัน และต่างยึดของปลอมของฉาบฉวยกันอยู่เช่นทุกวันนี้

ศึกษิตสยาม

ร้านหนังสือเบ็ดใหม่

จำหน่ายหนังสือไทยและเทศ

เหมาะสำหรับนิสิต นักศึกษา ครูอาจารย์

ตั้งอยู่ทวงเวียนสามย่าน

๑๗๑๕ ถนนพระรามสี่

ตรงข้ามประตูวัดหัวลำโพง

อยุธยาอนุสรณ์

ถ้านึกย้อนหลังจากวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๐ นี้ ทวนกระแสเวลาขึ้นไป ๒๐๐ ปี ก็พอดีถึงวาระสำคัญวันหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทย คือเป็นวันที่กรุงศรีอยุธยาสิ้นสภาพความเป็นราชธานี แต่กรุงศรีอยุธยายังไม่สิ้นคนดี เพราะมีคนรุ่นหลังที่เกียรติและความสง่าผ่าเผยซึ่งมีมาแต่กาลก่อนเอาไว้ได้ แต่ทว่าลอยเลื่อนเคลื่อนมาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร หากได้สิ้นสุดลงแก่กรุงศรีอยุธยาไม่ อาจกล่าวได้ว่าเป็นนิมิตอันดีที่อดีตยังต่อกับปัจจุบันอยู่ สมกับบทประพันธ์ที่กล่าวไว้ว่า

อยุธยาคล่มแล้ว	ลอยสวรรค์ ลงๆ
สิงห์ศันปรากฏครันบรร	เจ็ดหล้า
บุญเพรงพระหากสรรค์	ศาสน์รุ่ง เรื่องแธ
บ้งอบายเบิกฟ้า	ฝักฝักใจเมือง

เหตุที่จะมีกรุงศรีอยุธยาขึ้นนั้น ท่านกล่าวว่า “ในกาลนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่ทองบรมกษัตริย์ ได้เสวยไอสุริยสมบัติ ในกรุงเทพมหานคร อันตั้งอยู่ฝ่ายอุททิศในสยามประเทศนี้ มีประมาณ ๖ พรรษา มีพระราชประสงค์จะสร้างพระนครใหม่ จึงดำรัสใช้ราชบุรุษให้ไปเที่ยวแสวงหาภูมิประเทศอันมีพรรณมัจฉาชาติบริบูรณ์ครบทุกสิ้น” ดังนี้

ย่อมเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ซึ่งปรากฏพระนามในพระราชพงศาวดาร เมื่อเสด็จผ่านพิภพกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็มิเสวยราชสมบัติอยู่เมืองอยู่ทอง ซึ่งในตำนานเชิงนิทานชาวบ้านเล่าว่า ท้าวอยู่ทองแสนแปม เป็นผู้ทรงสร้าง และมีชื่อว่าเทพนคร คือเมืองเทเวศานรมิตสร้างให้ คำว่าเทพนคร มีความหมายไม่ต่างอะไรกับคำว่ากรุงเทพ ซึ่งนำหน้าของชื่อกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา และกรุงเทพรัตนโกสินทร์ กรุงเป็นคำเพี้ยนเสียงจากคำมอญ ซึ่งแปลว่าแม่น้ำใหญ่ ภายหลังคำกรุงย้ายความหมายในไทย แปลว่าพระนครราชธานี คือเมืองหลวงของเขตแคว้นแดนประเทศ ดังมีข้อความพิสดาร แจงอยู่ในพระบรมราชาธิบาย ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็อาจเข้าใจได้โดยปริยาย ตามหลักแห่งแนวเทียบ ว่าคำกรุงเทพนั้นยังสืบเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมไทยต่อมา จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ เป็นนิมิตอันดีประการหนึ่ง ว่าชนชาวไทยในปัจจุบันยังมีศักดิ์เป็นของตนเอง ย้อนหลังขึ้นไปได้นานไกล ไม่ใช่เป็นชนชาติที่เกิดใหม่ ซึ่งไม่มีศักดิ์สืบต่อยืนยาวเป็นของตนเอง

บัดนี้ ถ้าพิจารณาคิดกันกันต่อไปถึงคำว่าทวารวดีและศรีอยุธยาทวารวดี หรือทวารวดีซึ่งเป็นคำเฉพาะใช้อยู่ในวิชาโบราณคดี เป็นชื่อเขตแคว้นแดนหนึ่งของประเทศสยาม สมัยโบราณ เมื่อราวพันปีที่ล่วงมานี้ ในที่นี้ใช้คำว่าประเทศสยาม ก็เพราะชื่อนี้ปรากฏมีที่ใช้สืบต่อกันมานาน อย่างน้อยก็สืบมาแล้วเกือบได้พันปี นำเสียดายที่ มาชาติตอนลง เท่ากับใหม่ไม่ต่อเก่า ให้เป็นดังกระแสน้ำแห่งวัฒนธรรมไทยสายเดียวกัน ซึ่งน้ำเก่าไปน้ำใหม่มา ต่อเนื่องกันไปเป็นลำดับ

ก็และอาณาจักรทวารวดีนั้นอยู่ที่ไหน ถ้ากล่าวกันกว้าง ๆ ก็เป็นเรื่องที่ทราบกันอยู่แล้ว แต่เมืองหลวงของอาณาจักรนี้ คือเมืองอะไร นี้ก็ดูเหมือนจะทราบกันแต่ก็ทราบเพียงเป็นข้อสันนิษฐานเท่านั้น โดยอาศัยหลักฐานจากวัตถุโบราณ เท่าที่ขุดกันได้ ยังไม่ยุติลงไปแน่ ยังเมืองอยู่ทองก็อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดีก็ได้ ที่ใช้คำว่าเมืองหนึ่ง เพราะเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดีอาจมีอยู่หลายเมืองก็ได้ แล้วแต่จะแบ่งแยกกันทางการเมือง ตามยุคสมัยและเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เหตุนี้ ที่สมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง ทรงนำคำทวารวดีมาตั้งเป็นชื่อต้นของกรุงที่ทรงสร้างใหม่ ก็อาจเป็นเพราะเมืองอยู่ทอง เคยเป็นนครหลวงของ

อาณาจักรทวารวดี ไม่เช่นนั้น จะทรงนำชื่อนี้มาตั้งใหม่เพราะด้วยเหตุอะไร ที่
ว่านี่เป็นแต่ชื่อกิต อาจถูกหรือผิดก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องมีคำว่า *อว* และ *ก็ได้*
กำกับที่ด้วย

เมืองอุทองนั้นเดิมอยู่ที่ไหน นี่อีก นักโบราณคดียังมีความเห็นขัดแย้งกันอยู่ อาจ
ไม่ใช่ที่อำเภออุทอง ซึ่งเป็นชื่อเก่าที่รื้อฟื้นตั้งขึ้นใหม่ ก็ได้เหมือนกัน อย่างไรก็ตาม
เขตแดนเมืองสุพรรณบุรีในปัจจุบัน ไม่จำเป็นจะต้องตรงกันที่เกี่ยวกับเขตแดนเมือง
สุพรรณบุรีเดิม ซึ่งนักปราชญ์โบราณคดีสันนิษฐานว่าน่าจะสืบมาจากชื่อเมืองสุวรรณภูมิ
ซึ่งในภาษาไทยแปลว่าอุทอง

ที่สมเด็จพระเจ้าอุทองทรงละทิ้งเมืองอุทอง มาสร้างพระนครขึ้นใหม่ จะเป็นเพราะ
เหตุหน้า หรือว่ามีเหตุอื่นเกี่ยวข้องกับการเมือง ก็ทราบไม่ได้ชัด และเมืองใหม่ที่
ทรงสร้างขึ้นที่ตำบลหนองโสน ก็อยู่ในเขตแดนเมืองอโยธยา เมืองอโยธยานั้นอยู่
ที่ไหน ก็ยังเถียงกันอีกในหมู่นักโบราณคดี ถ้ากล่าวกันเป็นสามัญ ก็คงถือว่า
กรุงศรีอยุธยาที่สมเด็จพระเจ้าอุทองทรงสร้างขึ้นนั้น อยู่ที่เมืองอโยธยานั่นเอง ไม่
เช่นนั้น สมเด็จพระเจ้าอุทองจะทรงนำชื่อนี้มาตั้งใหม่ทำไม ยิ่งกว่านี้ โบราณสถาน
ในพระนครศรีอยุธยาซึ่งมีมาก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ก็ยังเหลือเค้าให้เห็นอยู่ เพราะ
ฉะนั้น ตามลาดเลาซึ่งที่กล่าวมาแล้วนี้ แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าอุทองทรงตั้งชื่อ
พระนครใหม่ ว่ากรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา ก็ตั้งตามชื่อเก่าที่ทรงเกี่ยวข้องด้วย แสดง
ว่าพระองค์ไม่ทรงลืมอดีตของพระองค์ เพื่อให้คนเกิดภายหลังจะได้รู้ไว้และไม่ลืม ว่า
คนนั้นมีอดีต ไม่ใช่มีแต่ปัจจุบันเฉพาหน้า เพราะคนที่เจริญแล้ว เมื่อจำเป็นต้อง
อพยพย้ายถิ่น ก็มีอยู่ไม่น้อย ที่นำชื่อบ้านเมืองเดิมที่ตนเคยอยู่ ไปตั้งให้แก่เมืองใหม่ใน
ท้องที่ซึ่งไปมีภูมิลำเนาอยู่ใหม่ ทั้งนี้ก็เห็นจะไม่ต้องการให้อดีตเลื่อนลงไปจากความจำ
เพราะท่านกล่าวว่า “ผู้ใดไม่มีอดีต ผู้นั้นก็เป็นเด็กอยู่เสมอ” ไม่มีวันเติบโตเป็นผู้ใหญ่
ได้ ฉะนั้น

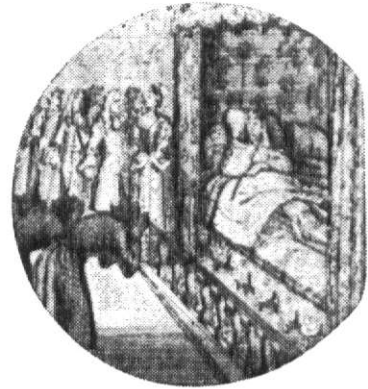
เมื่ออยุธยาในสมัยทางประวัติศาสตร์ ผ่านยุคเวลา พ้นมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ อัน
เป็นสมัยปัจจุบัน ราชธานีซึ่งย้ายมาตั้งใหม่ ก็ได้ชื่อโดยย่อว่ากรุงเทพ อันเป็นชื่อสืบ
ต่อมาจากอดีต จากคำว่ากรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา แสดงว่ายังมีเยื่อใยทางวัฒนธรรม
ต่อกันอยู่ไม่ขาดตอนแห่งอดีตและปัจจุบัน

วัฒนธรรมไทยที่ปรากฏให้เห็นเป็นพิเศษโดยเอกเทศก็ได้แก่เรื่องความรู้ความคิดเห็น และกิริยาอาการที่แสดงออก ที่เรียกรวมเป็นคำว่าพฤติกรรม รวมทั้งสิ่งซึ่งวัฒนธรรมไทยสร้างขึ้น มีศาสนา ภาษา ประเพณี ศิลปะ วรรณคดี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของชาวไทยมาแต่เดิม ก็ยังคงสืบต่อมาได้ถึงสมัยปัจจุบัน ทั้งนี้ก็ด้วยพระบารมี กฤษฎาภินิหารแห่งพระมหากษัตริย์ในราชจักรีวงศ์ ที่ทรงวิ้อฟื้น และทะนุบำรุง สืบต่อ ของเดิม ซึ่งเป็นสารสำคัญในทางวัฒนธรรมไทยเอาไว้ได้ ไม่เช่นนั้น บานนี้อาจสูญ หายกลายเป็นอื่นไป ไม่มีอะไรเป็นของไทยเหลืออยู่ให้เห็นเป็นตัวของตนเอง โดย เอกเทศเป็นปัจเจกนัย ท่านกล่าวว่า ความสำคัญที่ได้ชื่อว่าไทย และมีความสามัคคี ธรรมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ก็อยู่ที่คนไทยในปัจจุบัน รู้จักทะนุถนอมรักษาวัฒนธรรม ไทย ซึ่งปรากฏให้เห็นเด่นเป็นพิเศษ สามารถนำสิ่งใหม่จากอื่นหลายกระแสทางมาเจือปนระคนกันกับของเดิม ให้เกิดเป็นแบบรูปวัฒนธรรม เค้นเป็นเฉพาะแก่วิถีชีวิตของ ชาวไทยที่แท้จริง นี่คือการหมายแห่งความเจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นไทยแท้ตน ทั้งทาง กายและทางใจ

แม้ “อยุธยาคล่มแล้ว” แต่ก็ยังไม่ถึงกับล่มจม เพราะกรุงศรีอยุธยายังมีคนคือผู้ที่รู้จักถนอมรักษาและเจริญรอยแบบรูปวัฒนธรรมเดิมของไทยเอาไว้ได้ ไม่ให้สูญหาย มลายไป จนไม่มีอะไรที่เป็นของไทยมาแต่เดิม ซากปรักหักพังยังมีเหลืออยู่นี้ เป็นสิ่งอนุสรณ์ที่ระลึกให้รู้สึกได้ว่า ชนชาวไทยเป็นผู้ซึ่งมีอดีต สิ่งปรักหักพังเหล่านี้ ท่านเรียกว่าโบราณสถาน มีลักษณะเป็นทำนองเดียวกันกับสิ่งที่รักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์สถาน ซึ่ง เรียกว่าโบราณวัตถุ ที่ต้องพิทักษ์รักษาของเก่าของโบราณไว้ ไม่ให้อันตรธานสูญหาย หรือกลายเป็นของใหม่ไป ก็เพื่อให้อนุชนคนรุ่นหลังที่เกิดมาภายหลัง จะได้ศึกษาและรู้ คุไว้ เป็นองค์พยานแห่งความมีเกียรติ และความสง่าผ่าเผย ของประชาชาติชาวไทย ว่าได้เคยมีมาแล้วแต่ไหนหลัง แต่ครั้งสมัยกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา ถ้าสิ่งเหล่านี้ ต้องถูกทำลายถึงดอนราก หรือต้องถูกค้ำแปลงเพิ่มเติมสมัยเก่าให้กลายเป็นสมัยใหม่ไป ก็เท่ากับไทยไม่มีอดีต ซึ่งเป็นของตนเองโดยเฉพาะ และมีวิวัฒนาการ คดีกลายเป็น ความเจริญตามลำดับมา ไม่ขาดตอนจนถึงปัจจุบัน

Mr. E. Chuanbunwong

อธิบายภาพ

ภาพที่พิมพ์ไว้หน้าสารบัญนี้ ต้นฉบับเดิมมีอายุมาแต่เมื่อราว ๆ พ.ศ. ๒๒๒๕ - ๒๒๓๑ ขณะนี้อยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถาน ณ เมืองแวร์ซายส์ ๆ พณฯ เอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศฝรั่งเศส ได้มอบภาพถ่ายให้มา จักได้แสดงภาพดังกล่าว ร่วมกับศิลปวัตถุอื่น ๆ เนื่องในงานอนุสรณ์อยุธยา ณ หอสมุดแห่งชาติ ท่าว่าสุกรี ระหว่างวันที่ ๕ ถึง ๒๑ เมษายน สกน

ภาพมีขนาด ๑๕.๕ ซม. x ๕๕ ซม. ครึ่งล่าง ที่อนบนเป็นรูปราชทูตถวายพระราชสาส์น รูปเล็ก ๆ เก่ารูปรอบ ๆ ปฏิทินที่อยู่กลางนั้น แสดงกิจกรรมต่าง ๆ ของคณะทูตขณะไปประเทศฝรั่งเศส ทูตคณะนี้มีชื่อเสียงที่สุดในบรรดาที่เราได้ส่งไปยุโรป ส่วนคณะแรกที่ส่งไปยุโรปนั้น ส่งไปเฝ้าเจ้ามอริซ ราชวงศ์โอเรนซ์ ณ ประเทศวิลันดา เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๑ ในแผ่นดินพระเอกาทศรถ เรายังไม่รู้อะไรเกี่ยวกับทูตคณะนี้ คณะแรกที่ส่งไปฝรั่งเศส ออกจากอยุธยาเมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๒๒๓ ในแผ่นดินพระนารายณ์ วัตถุประสงค์ก็เพื่อที่จะไปผูกมิตรกับฝรั่งเศส ในขณะที่วิลันดาเริ่มมีบทบาทมากเกินสมควรไป พอทางกรุงศรีอยุธยาทราบ ว่าฝรั่งเศสรบชนะวิลันดา ก็รีบส่งคณะทูตไปเจริญทางพระราชไมตรี ส่งเครื่องมงคลราชบรรณาการไปด้วย พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เป็นอันมาก รวมทั้งช้างด้วยสองเชือก กับทั้งยังมีกำหนดจะไปถวายพระราชสาส์น ณ กรุง วาดักกันด้วย ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าเป็นการเดินทางที่คึกคักทางช้างโรมันคาทอลิก เพื่อเอาชนะพวก โปรเตสแตนต์ที่วิลันดา ที่มากำเวิบเสิบสานอยู่ขณะนั้น เสียดยที่เรือทูตไปล่มลงเสียทางแถบมาดากาสการ์ เลย หาได้ออกไปถึงยุโรปไม่

หลังจากนั้นอีกสัปดาห์หนึ่งเดือน (๒๕ มกราคม ๒๒๒๗) พระนารายณ์ได้โปรดเกล้าฯ ให้ส่งทูตไปใหม่ คราวนี้ได้ส่งนักเรียนไทยไปเรียนที่ฝรั่งเศสด้วยหกคน (นับเป็นนักเรียนนอกรุ่นแรก เสียดยที่ไม่ได้กลับคืน เข้ามาเลย) หลังจากเดินทางหกเดือน จึงไปขึ้นบกที่เมืองมาเกต์ ในอังกฤษ และได้เข้าไปยังกรุงลอนดอน กับได้เฝ้าพระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๒ ด้วย คนอังกฤษต้อนรับดีมาก และต้อนรับอย่างเต็มภาคภูมิ พระเจ้าชาร์ลส์ถึงกับ โปรดให้เรือพระที่นั่งส่วนพระองค์ (ชื่อ ชาร์ลอตต์) นำคณะทูตข้ามไปขึ้นที่ท่าเมืองกาแลส์ ทางฝรั่งเศสก็ ต้อนรับแข็งแรง ยิ่งสุดรับราชทูตที่เมืองท่า แห่แหนเอาเข้ากรุงปารีส และได้เฝ้าพระเจ้าหลุยส์เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๒๒๗ ระหว่างที่ทูตพักอยู่ฝรั่งเศสนั้น ได้รับการเลี้ยงดูอย่างหรูหราใหญ่โต ถึงกับโปรดฯ ให้มี ไอเปอร์ที่โรงละคอนหลวง ณ เมืองแวร์ซายส์ให้ทูตชม ราชทูตกราบถวายบังคมลากลับเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๒๒๘ พระเจ้าหลุยส์ได้ถือโอกาสส่งเดอโซมองต์เป็นราชทูตจำทูลพระราชสาส์นมากรุงศรีอยุธยา พร้อมกับคณะทูตไทย ด้วย ทั้งนี้เป็นทูตฝรั่งเศสคณะแรกที่ออกมาสู่ราชสำนักสยาม วัตถุประสงค์อันสำคัญของราชทูตฝรั่งเศสครั้งนี้ คือ ให้มาเกลี้ยกล่อมพระนารายณ์ ให้ไปเข้ารีตที่โรมันคาทอลิก ทูตฝรั่งเศสคณะแรกนี้ เดินทางกลับในเดือน ธันวาคมนั้น ข้างกรุงศรีอยุธยาที่ส่งเครื่องราชบรรณาการอย่างวิเศษขงขนออกไปอีก เช่นมีบงเงินรวมอยู่

ด้วยถึงสองกระบอกรวม แม้จะไม่ทรงรับนับถือศาสนาใหม่ แต่พระนารายณ์ก็ทรงหวังพึ่งความช่วยเหลือทางการทหารและการเมืองจากฝรั่งเศสอย่างเต็มที่ ได้โปรดฯให้ส่งคณะทูตไทยออกไปกับเดอโชมองต์ด้วย ทุกคนนี้เป็นที่เลื่องลือที่สุด ด้วยได้ออกพระวิสุตรสุนทร (ปาน) ไปเป็นราชทูต ท่านผู้นี้ต่อมาได้ว่าที่โกษาธิบดีแทนท่านเหล็กผู้พี่ จึงมักเป็นที่รู้จักกันในนามว่าโกษาปาน คราวนั้นก็ได้นำนักเรียนไทยไปอีกหลายคน แต่ก็ไม่ได้กลับมาเมืองไทยอีกนั่นเอง ทั้งนี้เพราะความผันผวนทางการเมืองภายในยิ่งกว่าอะไรอื่น

ทูตไทยคณะนี้ถึงเมืองเบรสต์ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๒๕ รัฐบาลฝรั่งเศสถึงกับตั้งนามถนนตรงทางที่ราชทูตขึ้นบกว่า ถนนสยาม ยังปรากฏนามอยู่จนบัดนี้ รูปเล็ก ๆ ที่สองทางซ้ายมือแสดงภาพการมาถึงเมืองเบรสต์ของคณะทูตที่สำคัญยิ่งนี้ ได้มีการยิงสลุตรับและแห่แหนกันจนถึงปารีสเช่นเคย รูปเล็กถัดลงไปทางซ้ายแสดงให้เห็นว่าคณะทูตเข้าถึงปารีส มีขบวนแห่อันยาวเหยียด กับแลเห็นบ็อมและกำแพงเมืองปารีสด้วย ก่อนเข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ คณะทูตได้ไปถึงแฟลนดาร์ ตั้งรูปกลางซีกซ้ายใต้ปฏิทิน ด้วยเป็นที่ฝรั่งเศสยกอวดในฐานะที่ตนชนะวิลเลียมที่สาม ราชทูตได้เข้าจำทูลพระราชสาส์นถวายที่แวร์ซายส์ เมื่อวันที่ ๑ กันยายน การเข้าเฝ้าคราวนี้ ฝรั่งเศสตีพิมพ์รูปและเหรียญเป็นที่ระลึกมากด้วยกัน ด้วยถือว่าเป็นการกระชับสัมพันธภาพระหว่างราชสำนักทั้งสอง ตั้งรูปราชทูตไทยจับมือขุนนางฝรั่งเศสที่อยู่ตรงกลางรูป พร้อมทั้งถือคำที่พูดถึงแต่ทางพระราชไมตรี รูปแรกทางซ้ายก็เป็นรูปคณะทูตถวายบังคมพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔

ไม่ว่าทูตคณะนี้จะกราบไปไหน ย่อมเป็นข่าวใหญ่ ผู้คนพากันมาชมมาก ยิ่งที่แวร์ซายส์ คอนเคล็อน ขบวนพระราชสาส์นด้วยแล้ว ยิ่งคนเดินกันมาก ดังจะเห็นได้จากรูปใหญ่ในภาพนี้ พวกข้าราชการพากันวิ่งร้องบอกกันอย่างคึกคัก บ้างถึงกับหกล้ม บ้างก็ชะงักคุดอยู่บนตึก ส่วนรูปที่สองทางขวามือแสดงให้เห็นภาพคณะทูต โดยมีส่วนและน้ำพุที่แวร์ซายส์อยู่ด้านหลัง รูปเล็กที่อยู่เหนือขึ้นไป แสดงให้เห็นว่าราชทูตได้เข้าเฝ้ามกุฎราชกุมารในห้องบรรทม ซึ่งเป็นเอกสิทธิ์พิเศษสำหรับขุนนางฝรั่งเศสชั้นสูงสุดเท่านั้น (ดูรูปหน้า ๑๒) และรูปล่างทางใต้ปฏิทินด้านขวาเป็นรูปคณะทูตเข้าชมโรงงานด้านพลังน้ำอันสำคัญที่แมงเดอนอง แอวกัวต์ถัด หลังจากนั้นก็ออกจากฝรั่งเศส เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๒๓๐

คราวนี้ พระเจ้าหลุยส์ถึงกับโปรดฯให้ตาลูแบร์เจ้าทูลพระราชสาส์นเข้ามากับคณะทูตไทย ได้มีบาทหลวงคณะเยซูอิตติดตามเข้ามาด้วยมาก ต่างแต่งตั้งเป็นผู้ ตั้งในรูปที่สามทางด้านขวา พร้อมกันนั้นก็โปรดให้นายพลเดส์ ฟาร์ซัส กุมทหารเข้ามาด้วย ๖๐๐ บรรทุกเรือมาถึง ๕ ลำ นับว่าเพื่อมารบใช้รัฐบาลสยามตามประสงค์ แต่แท้ที่จริงนั้นเพื่อมารักษาผลประโยชน์ของฝรั่งเศสในประเทศสยามมากกว่าอะไรอื่น ทูตฝรั่งเศสครั้งนี้เข้ามาถึงอยุธยาเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ศกนั้น ทางไทยก็ได้เตรียมส่งทูตไปอีกเป็นชุดที่ ๔ แต่หาได้ไปถึงฝรั่งเศสไม่

ทางที่ทหารฝรั่งเศสเข้ามาอยู่ในบ้านเมืองมากถึงเพียงนั้น และนโยบายที่เอนเอียงไปในทางข้างฝรั่งเศส แต่ถ้ายึดไว้เช่นนั้น ก่อให้เกิดปฏิกิริยาภายในกรุงเอง จนถึงกับต้องเปลี่ยนราชวงศ์ในปี พ.ศ. ๒๒๓๑ และเป็นเหตุให้ไทยเลิกคบกับฝรั่งเศสเรื่อยมาจนกว่าศตวรรษ ส่วนออกพระวิสุตรสุนทร ราชทูต ที่เพิ่งกลับเข้ามานั้น พอเปลี่ยนแผ่นดิน ก็เลยได้เลื่อนขั้นเป็นเสนาบดีตามรอยพี่ชาย โดยที่มีตำแหน่งทางกรมทำโดยตรงและมีความชำนาญด้านการทูตมาแล้ว จึงต้องทำหน้าที่ติดต่อกับฝรั่งเศสให้ถอนทหารออกจากบ็อมบงกอกที่ฝรั่งเศสได้ยึดครองไว้ ที่ตรงนั้นแลคือพระบรมมหาราชวังในบัดนี้ และเมื่อพิเศษ ๆ มานเองได้ค้นพบสมุดบันทึกของโกษาปานกันที่ฝรั่งเศส ขณะนี้พวกบาทหลวงกำลังจาระกันอยู่ที่ปารีส ที่น่าสนใจก็คือรูปโกษาปานปรากฏอยู่ในภาพที่นำมาลงพิมพ์นี้ และท่านผู้เจรจาจนฝรั่งเศสยกออกจากบองกอกไปได้นั้น ก็เป็นที่เชื่อกันว่าเป็นบรรพบุรุษของพระราชวงศ์จักรีที่ครองครองพระบรมมหาราชวังอยู่ในปัจจุบันนี้

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา

Dine at

interior decor created by **VPC**

Sbai-thong

And re-live the splendor of Siam in the olden days. Sbai-thong awaits you with meticulously prepared Siamese dishes and classical dances as enjoyed by the nobility centuries ago.

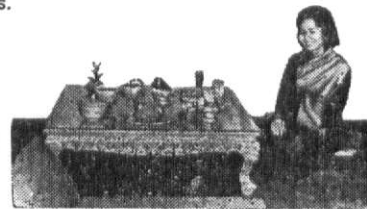
LUNCHEON: 12.00-14.00 HRS.

DINNER : 19.30 HRS. ONWARDS

SHOWTIME : 21.15 HRS.

Fully Air-Conditioned

SBAI-THONG
RAJPRASONG
SHOPPING CENTRE
RES. TEL. 58080

We also cater for dinner in your own residence in the elegant Sbai-thong style.

FOR TAXI สไบทอง 1-3
ศูนย์การค้าราชประสงค์

OLD AYUDHIA 1767 – NEW SIAM 1967

*The virgin waves of earth raised up your soil
For time's unfettered feet to tread across
And lead the way for teeming, trying men –
An ancient pathway of unceasing green:
The vivid waves of light rolled up your sky
And raised fair stupas with their rhythmic form
To crown the glory that was Siam's own
(Ayudhia is witness rich of this,
Her centuries a jewel in your crown.)
The priceless virtues that are Siam still:
Your fuller spirit rhythms high and free
To raise your stupas to immortal time.*

Milford E. Shields

The Struggle for Indochina, 1940-1955

ELLEN J. HAMMER

Here in and volume are the author's *The Struggle for Indochina*, and *The Struggle for Indochina continues*. Among the topics covered are the French conquest and colonial rule; the impact of the Japanese occupation; the rise of the Viet Minh; Ho Chi Minh's role in Vietnamese politics; the roles of Nationalist and Communist China, and the Geneva Conference of 1954

Some Reviews of THE STRUGGLE FOR INDOCHINA

"Dr. Hammer's book on Indo-China constitutes the most notable effort of an English-language writer to bring the entwined affairs of postwar Indo-China into intelligible focus. The book is highly readable and will certainly enable even the uninformed reader to gain a reasonable insight into what has been going on in Indo-China for the past decade."—*The Asian Student*. "Dr. Hammer's sober and well-documented study is the first satisfactory account of the Indo-China problem in English. . . . It chronicles, dispassionately but very readably, the long and disheartening story of French errors. . . . But it does more than this: it is a picture in the round, which does justice to all sides of the case."—*The Economist* (London). "Particularly valuable is the detail that is given on Indo-China personalities and political groups. Quite a bit of it is new and illuminating. . . . Actually, if the reader will go between the lines he can get a perfect handbook, from the communist point of view, on how to take over and use an honest nationalist movement."—*The New York Times*. "This book could not have appeared at a more timely moment. It is a solid and readable account of just what has happened in the world's most troubled plot of ground from the moment the Japanese Empire collapsed in 1945 to the spring of 1954. . . . A unique and invaluable contribution."—*The Reporter*. "Miss Hammer's book is a welcome contribution to the scanty literature in English. Wisely she refrains from trying to answer all the questions. . . . She subordinates judgments to a straightforward, well-constructed narrative of events."—*American Political Science Review*. "As excellent as it is timely. . . . To any American wanting to form a judgment on Indo-China, and wanting to formulate a policy for the future, Dr. Hammer's book is an indispensable source."—Frank N. Trager, *Saturday Review*.

Cloth \$8.50; paper \$2.29

Order from your bookstore, please

STANFORD UNIVERSITY PRESS

ธนาคารทหารไทย จำกัด

อาคาร ๒ ถนนราชดำเนินกลาง พระนคร
โทร. ๒๔๖๗๕-๖-๗, ๒๒๔๐๖ และ ๒๒๗๔๑

ประกอบธุรกิจธนาคารพาณิชย์ทุกประเภท
มีตัวแทนต่างประเทศตามเมืองสำคัญ ๆ ทั่วโลก
บริการสะดวกรวดเร็ว ซื่อสัตย์ และเป็นกันเอง
ยินดีรับใช้นักธุรกิจ พ่อค้า และประชาชนโดยทั่วไป

สุขุม นวพันธ์

ผู้จัดการ

ปัญหาการก่อตั้ง

กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

ขจร สุขพานิช

เมื่อกรุงศรีอยุธยาได้รับการสถาปนาเป็นราชธานี เมื่อพุทธศักราช ๑๘๘๓ (จุลศักราช ๗๑๒ ซึ่งควรจะเทียบเท่า พ.ศ. ๑๘๔๔ ตามเกณฑ์คำนวณศักราชเดิม) ปัญหาที่ว่าสมเด็จพระเจ้าอู่ทองท่านเสด็จมาจากเมืองไหน มาสถาปนากองศรีอยุธยาเป็นราชธานี ยังเป็นปัญหาเปิดอยู่ จำต้องรอกการค้นคว้าและผลของการสัมมนา โดยเฉพาะการสัมมนาที่จังหวัดชัยนาท ของกรมศิลปากร (ระหว่างวันที่ ๒๐ - ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๐) และการสัมมนาที่ตึกอักษรศาสตร์ ในคราวฉลองวันครบรอบ ๕๐ ปี ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๖ - ๒๘ มีนาคม ๒๕๑๐) อันที่จริงสมเด็จพระเจ้าอู่ทองเสด็จมาจากไหนเป็นปัญหาเรอวังมาหลายสิบปีแล้ว และส่วนใหญ่ของเวลาดังกล่าว บรรดานักศึกษาประวัติศาสตร์ไทยต่างไปมุ่งฟังเสียงแต่อำเภออู่ทอง ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีว่าเป็นเมืองเดิมของพระองค์ มาจนเมื่อเร็วๆ นี้เอง นักโบราณคดีในเมืองไทยต่างละทิ้งเมืองอู่ทองนี้เสียแล้ว เพราะไม่มีหลักฐานทางโบราณคดีเป็นองค์พยานที่จะให้เชื่อเช่นนั้นต่อไปได้ เรื่องเมืองเดิมของสมเด็จพระเจ้าอู่ทองนี้จึงเป็นปัญหาเก่าแต่เปิดขึ้นมาใหม่ รอคอยความเพียรพยายามของพวกนักศึกษาค้นคว้าทั้งด้านประวัติศาสตร์และด้านโบราณคดี ให้ช่วยกันขบคิดมา คราวนี้ผู้เขียนจึงหวังว่า การจะลงเอยตอบปัญหานี้ให้เป็นที่พอใจ คงจะไม่เร่งรีบเหมือนเดิม และคงจะกระทำกันอย่างรัดกุม มิให้เกิดข้อผิดพลาดเหมือนแต่ก่อนอีกได้

กรุงศรีอยุธยาได้ขึ้นยงเป็นราชธานีของประเทศสยามมาจนกระทั่งวันที่ ๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๑๐ นี้ว่าตามเกณฑ์ความเชื่อถือทั่วไป ซึ่งก็ควรจะเป็นที่พอใจแก่บุคคลส่วนใหญ่แล้ว แต่ถ้าปีสถาปนากรุงศรีอยุธยาคือ พุทธศักราช ๑๙๙๔ (ไม่ใช่ พ.ศ. ๑๙๙๓) อายุการเป็นราชธานีของกรุงศรีอยุธยาก็คงคิดได้เพียง ๔๑๖ ปี ไม่ใช่ ๔๑๗ ปี ถ้าจะให้อายุการเป็นราชธานีนี้ครบ ๔๑๗ ปี ปีเสียดังซึ่งพระราชพงศาวดารระบุไว้ว่าตรงกับวัน “อังคาร ขึ้นเก้าค่ำ เดือนห้า ปีกุน จุลศักราช ๑๑๒๙” หรือตามหลักฐานฝรั่งว่าตรงกับวันที่ ๗ เมษายน ค.ศ. ๑๗๖๗ ก็จำเป็นจะต้องใช้เกณฑ์ตัวเลขเดิม คือ ๑๑๙๒ แดกศักราช คือบวkJจุลศักราชด้วย ๑๑๙๒ หรือบวkJคริสตศักราชด้วย ๕๔๔ จึงจะได้เกณฑ์พุทธศักราชอย่างถูกต้อง เพราะฉะนั้นตามตัวเลขเกณฑ์เดิมนั้น ปีเสียดังคือวันที่ ๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๑๑ และพุทธศักราชปีนี้ก็ควรจะเป็น ๒๕๑๑ ตามเกณฑ์เดิม ทั้งที่ประเทศพม่า ลังกา และอินเดียใช้อยู่ แต่เมื่อความผิดพลาดเริ่มมาแต่รัชกาลที่ ๔ (ปีออกหนังสือชื่อ *บางกอกกาเลนดาร์*) การจะไปยึดตัวเลขที่แท้จริงอย่างเดรตรง ก็คงจะไม่มีประโยชน์อันไคมากนัก (ยกเว้นประโยชน์ในทางการคำนวณ) ในชีวิตปัจจุบันของเรา เรายึดพุทธศักราช ๒๓๑๐ ว่าเป็นปีเสียดัง แต่เริ่มมีการตีพิมพ์หนังสือขึ้นในประเทศไทย เพราะฉะนั้นปีสถาปนากรุงศรีอยุธยาก็ควรจะถอยหลังไป ๑ ปีเสียดัง คือ ปี ๑๙๙๓ ถ้าจะมีผู้สนใจอยากทราบว่าใครเป็นคณบดีแห่งการผิดพลาดนี้ จนทำให้พุทธศักราชในประเทศไทยล่าหลังประเทศอื่น ๆ ไป ๑ ปี ผู้เขียนก็ขอออกไว้ว่า ผู้ผู้นั้นคือ บรรณารัการ *บางกอกกาเลนดาร์* (จะด้วยความร่วมมือของพระยาศรีสุนทรโวหาร พัก หรือไม่ก็ตาม)

ในปัญหาการก่อรูปของกรุงศรีอยุธยา ผู้เขียนส่งบทความและข้ออภิปรายไปอ่าน ที่การสัมนาจังหวัดชัยนาท ณ วัดมหาธาตุ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ศกนี้ โดยเสนอความเห็นว่ ที่มาของเมือง “เทพนคร” ควรจะพิจารณาควบคู่ไปกับเมืองไตรทริงส์ เพราะเมืองทั้งสองเป็นเมืองคู่ เป็นเมืองอยู่ใกล้กัน คือห่างกันเพียง “ทาง ๑ วัน” เมืองไตรทริงส์อยู่ทางเหนือ เมืองเทพนครอยู่ทางใต้ นี้ว่าตามหลักฐานในพระราชพงศาวดารสังเขป (ฉบับหมอบเรียดเลีย) ซึ่งตีพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖ ในการตีพิมพ์พระราชพงศาวดารสังเขป เมื่อครั้งนั้น ยังไม่มีผู้ใดเสนอว่า

อำเภออุทงปัจจุบัน คือเมือง “เทพนคร” แท้จริงคำว่า “เมือง” อุทง ผู้เขียนไม่เคยพบในหลักฐานทางวิชาประวัติศาสตร์เลย พระนาม “อุทง” นี้ เป็นพระนามบุคคล ไม่ใช่ชื่อเมือง หรือชื่อยุคศิลปะ แต่เมื่อมีผู้เสนอเรียกเป็นชื่อเมือง และต่อมา เป็นชื่อยุคศิลปะเข้า ก็เลยทำตาม ๆ กันไป บัดนี้ เมื่อในทางวิชาการ โดยเฉพาะทางโบราณคดี ต่างก็พากันละทิ้งเมืองอุทง ว่าเป็นเมืองเดิมของพระเจ้าอุทงรามาริบัติเสียแล้ว เราควรจะย้อนกลับมายึดชื่อเก่า คือ เมืองเทพนคร ว่าเป็นชื่อเมืองเดิมของพระองค์ ผู้สถาปนารุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี จะมีดีกว่าหรือ

ในหนังสือเก่าที่ผู้เขียนนำเสนอในการสัมมนาที่จังหวัดชัยนาท เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ นั้น ผู้เขียนได้นำเสนอ หนังสือ จุลยุทธการวงศ์ ซึ่งผู้แต่งคงจะเป็นคนเดียวกันกับผู้แต่งหนังสือ พระราชพงศาวดารสังเขป (คือสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน) หนังสือ จุลยุทธการวงศ์ ระบุพุทธศักราช ๑๗๓๑ ว่าเป็นปีการสร้างเมืองไตรตรึงส์ พุทธศักราช ๑๗๓๑ นี้มีความสำคัญมาก เพราะมีหนังสือเก่าอีกเล่มหนึ่ง (คือหนังสือของราชทูตเคอ ลาลูแบร์) ระบุศักราชเดียวกันและก็เขียนเรื่องราวเดียวกันไว้ คือเรื่องราวการอพยพของบรรพบุรุษกรุงศรีอยุธยาจากเหนือลงมาตั้งอยู่ข้างใต้ ว่าเมื่อพุทธศักราช ๑๗๓๑ “พระพนมไชยศิริ ย้ายมาตั้งที่เมืองนครไทย” พระนามที่ระบุไว้ว่า “พระพนมไชยศิริ” นี้ เขียนด้วยอักษรฝรั่งว่า Pra Poa Noome Thele Seir ถ้าจะอ่านตามอักษร ก็ไม่ใช่ “พนมไชยศิริ” อย่างตรงตัวทีเดียวนัก แต่สันฝรั่งเสต่างกับสันไทย เมื่อจะออกเสียงในภาษาไทยก็เขียนเพี้ยน ๆ ไปมาก (เช่นเวียงจันทน์ กระแจะ คนฝรั่งเขียนเป็น Vientienne Kratie เป็นต้น) ถ้าเรารู้คำไทยแต่เดิมว่าเขียนอย่างไร เราก็ยึดตามตัวหนังสือไทยเดิม นั้น เช่น พระนามไชยศิริ เราทราบมาแต่เดิมแล้ว ว่าปรากฏในหนังสือ สิงหนวัติกุมาร Thele Seri เราจึงอ่านเป็น “ไชยศิริ” ส่วน Poa Noome คำนี้น่าจะเป็น “พระองค์” ไม่ใช่ “พนม” ตามคำไทยเดิมของเรา เพราะฉะนั้นในพุทธศักราช ๑๗๓๑ “พระองค์ไชยศิริ (แทนที่จะเป็นพนมไชยศิริ) ย้ายมาตั้งที่เมืองนครไทย” ก็ควรจะ เป็นได้ คือ เรายอมยึดถือพระนามที่เขียนไว้ในหนังสือ สิงหนวัติกุมาร ว่าเป็นพระนามที่ถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อตัดปัญหาประเด็นปลีกย่อยออกเสีย เพื่อประโยชน์ในการอภิปรายต่อไป

แต่พระองค์ไชยศิริย้ายจากเมืองไหน มาตั้งที่เมืองนครไทย เมืองนครไทยที่ราชทูตเคอ ลาลูแบร์ ระบุไว้นี้ เห็นจะไม่ใช่อำเภอนครไทย ในเขตจังหวัดพิษณุโลก ปัจจุบัน

เป็นแน่ หากเป็นเมืองเก่าที่ตั้งอยู่ในหุบเขา มีชัยภูมิมั่นคง อยู่ทางทิศตะวันออกของ จังหวัดพิษณุโลกและเมืองเดิมของพระองค์ไชยศิริที่หนังสือนี้ระบุไว้ คือ “Tasoo Nueora Loung” Tasoo คืออะไรเรายังไม่ทราบ แต่อีก ๒ คำตามมาคือ นครหลวง แน่ Tasoo ฟังตามเสียงก็น่าจะเป็น ท่าเสา ท่าเสา หรือจะเป็น ธาตุ (พระธาตุ) ได้หรือไม่ ถ้าชื่อเมืองเดิมจะเป็นพระธาตุนครหลวง จะตรงกับบริเวณเมืองไหนในปัจจุบัน ผู้เขียนเชื่อมาหลายปีแล้วว่า เมืองเดิมของพระองค์ไชยศิริ น่าจะเป็นที่พระธาตุฝาง ในเขตจังหวัดอุตรดิตถ์ (ไม่ใช่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ดังพระยาประชากิจกรจักรว่าไว้) และยังเชื่อต่อไปว่า บรรพบุรุษของพระองค์ไชยศิริทรงอพยพจากเขตจังหวัดเชียงราย ลงมาตามลำน้ำน่าน หรือจะกล่าวโดยย่อ ก็คือ

๑. พระเจ้าพรหม ครองเมืองไชยปราการ (ในเขตจังหวัดเชียงราย) เมื่อ พ.ศ. ๑๓๐๐

๒. พระเจ้าผู้ครององค์ที่ ๑๑ ในราชวงศ์นี้ย้ายมาตั้งที่พระธาตุฝาง จังหวัดอุตรดิตถ์

๓. พระองค์ไชยศิริ องค์ที่ ๒๒ ในราชวงศ์นี้ย้ายมาตั้งที่เมืองนครไทย เมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๑

จึงเห็นได้ว่า ใน ๒๑ – ๒๒ ชั่วกษัตริย์ มีการครองราชสืบ ๆ กันมาในราชวงศ์เจ้าพรหมเป็นระยะเวลา ๔๓๑ ปี และมีการอพยพย้ายเมืองหลวงจากเขตจังหวัดเชียงราย มาจังหวัดอุตรดิตถ์ แล้วก็จังหวัดพิษณุโลก ยังไม่ลงโครงการเข้ามาในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ผ่ากลางดินแดนของผู้อื่น ตลอดระยะเวลาดังกล่าว ซึ่งเชื่อได้ว่า เจ้าของดินแดนตอนที่ลุ่มราบสมบูรณ์นี้คือราชวงศ์ผู้ครองแคว้น “ลาวรัฐ” ซึ่งระบุไว้ในหนังสือ *สิงหนวัตติกุมาร* และเอกสารจีนในระยะต่อมาจกไว้ว่าชื่อแคว้น “Lohu” ในระยะ ๔๓๑ ปี อันยาวนานนี้ เราไม่ทราบข้อความสำคัญอื่นใดเลย ยกเว้นพระนาม ศักราช และชื่อเมือง ซึ่งยังไม่ทราบแน่ชัดตรงกับเมืองไหนในปัจจุบัน นี่เป็นจุดอ่อนของประวัติศาสตร์ชาติไทยก่อนยุคสุโขทัย

นี่เป็นการตีความหมายของนักศึกษาในวิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งก็จำต้องมีหลักเกณฑ์การยึดเหนี่ยวหลักฐานทางวิชาการเป็นเครื่องประคับประคองอยู่เสมอ ไม่ใช่เดาสุกหรือว่าไปตามใจชอบ แท้จริง การเสนอจุดบันทึกของ ม. เตอ ลาลูแบร์ มาลงไว้เช่นนี้

ผู้เขียนเคยเสนอมาหลายปีแล้ว แต่ครั้งนั้นขอเสนอเอกสาร ๓ เล่มพร้อม ๆ กัน คือ พระราชพงศาวดารสังเขป หนังสือจุลยุทธการวงศ์ และ บันทึกของราชทูต เกอ ลาลูแบร์ ว่า เป็นเรื่องราวเดียวกัน (คือการอพยพของชนชาติไทยจากเหนือลงมาใต้) และเน้นพุทธศักราช ๑๗๓๑ ว่าเป็นศักราชสำคัญที่ผ่านทั้งสอง (คือสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน และขุนนางผู้เล่าเรื่องราวให้ราชทูต เกอ ลาลูแบร์ จดไว้ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์) มีความจดจำเรื่องราวนี้ไว้ตรงกัน ซึ่งพวกเราคนรุ่นหลังก็ควรจะให้ความสนใจเป็นพิเศษ

จากเมืองนครไทย เมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๑ พระองค์ไชยศิริทำนอพยพลงมาใต้ ไปเมือง ไทน์ หนังสือของ ม. เกอ ลาลูแบร์ว่า ไปเมือง Pipeli อยู่ทางตะวันตกของปากน้ำ เจ้าพระยา เมืองนี้ เห็นจะเป็นเมืองพลิบพลี หรือเพชรบุรี เป็นแน่ แต่เราจะเชื่อตาม โดยไม่ทดสอบเหตุการณ์ในตอนนั้นเสียก่อน ยังไม่ได้ เพราะในระยะเวลาใกล้เคียงกับ พุทธศักราช ๑๗๓๑ เป็นระยะเวลาที่มีเหตุการณ์ใหญ่ ๆ ในแง่การเมืองเกิดขึ้นในลุ่มน้ำ เจ้าพระยา กล่าวคือ การแผ่ขยายอำนาจของกรุงกัมพูชา ในรัชกาลพระเจ้าไชยวรมันที่ ๗ (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๑๗๒๔ ถึงประมาณ ๑๗๖๑) พระเจ้าไชยวรมันที่ ๗ พระองค์นี้มีหลักฐานทางจารึกว่า ทรงส่งพระราชบุตรองค์หนึ่งมาเป็นผู้สำเร็จราชการที่กรุง ตะไคว้ หรือเมืองลพบุรี และก็มีหลักฐานทางโบราณคดีที่วัดกำแพงแดง เมืองเพชรบุรี (ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นศิลปะในรัชกาลของพระองค์) เป็นพยานหลักฐานอยู่ ส่วนเมือง สุพรรณบุรี และเมืองราชบุรี ซึ่งจารึกหลักพระขรรค์ระบุชื่อไว้ ให้ตีความหมายได้ เช่นนั้น ก็น่าเชื่อว่า ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองของพระองค์ จึงเห็นได้ว่า นับแต่เมืองลพบุรีลงไปใต้จนถึงเมืองเพชรบุรี คงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองของ พระเจ้าไชยวรมันที่ ๗ ถึงจะไม่ตลอดรัชกาล ก็ต้องเป็นชั่วระยะเวลาหนึ่ง เพราะ ฉะนั้น ในพุทธศักราช ๑๗๓๑ พระองค์ไชยศิริจะทรงอพยพผู้คน ผ่าดินแดนในอิทธิพลทางการเมืองของกรุงกัมพูชา มุ่งตรงไปประทับที่เมืองเพชรบุรีโดยทันทีนั้น ผู้เขียนยัง เห็นชักช้องอยู่

ก็ถ้าเช่นนั้น ความจริงควรจะเป็นอย่างไร ในการตีความหมายของนักศึกษาระวัติ ศาสตร์ ผู้เขียนเชื่อว่า ความจริงควรจะเป็นการค่อยเป็นค่อยไป คือมีการอพยพโยกย้าย

หรือจะเรียกว่าหาที่ตั้งบ้านเมืองใหม่ก็ได้ แต่ก็ต้องค่อยๆ ทำทีละก้าวๆ ซึ่งในที่สุดก็จะไปลงเอยเอาที่จังหวัดเพชรบุรี เพราะฉะนั้นในการสัมมนาที่จังหวัดชัยนาท ผู้เขียนจึงเสนอหนังสือเก่าอีกเล่มหนึ่ง คือ หนังสือ คำให้การชาวกรุงเก่า^๑ หนังสือนี้ระบุว่า เจ้าผู้ครองบ้านเมืองก่อนสมเด็จพระรามาธิบดีอยู่ทอง คือตั้งแต่พระยาโคตรบอง เมื่อจุลศักราช ๖๖๑ ลงมาจนถึงศักราช ๗๑๒ ปีสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในระยะเวลา ๕๑ ปีนี้ มีการอพยพโยกย้ายที่ประทับของบรรดาเจ้าผู้ครอง จากนครสวรรค์ พิชณุโลก พิไชยบุรี สรรคบุรี ชัยนาท สิงห์บุรี เพชรบุรี และกรุงศรีอยุธยาในที่สุด จึงเห็นได้ว่า การอพยพโยกย้ายเป็นการค่อยๆ ทำค่อยๆ ไป แล้วแต่โอกาสทางการเมืองจะอำนวยให้ ในระยะเวลาเพียง ๕๑ ปี นับแต่จุลศักราช ๖๖๑ มีการอพยพเคลื่อนย้ายที่ประทับเจ้าผู้ครองถึง ๘ แห่ง และการอพยพดังกล่าวก็เริ่มในจุลศักราช ๖๖๑ หรือเทียบเท่าพุทธศักราช ๑๘๔๒ ห่างไกลจากพุทธศักราช ๑๗๓๑ ของพระองค์ไชยศิริถึงร้อยปีเศษ

เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า นับแต่พุทธศักราช ๑๗๓๑ รัชกาลพระองค์ไชยศิริ มาจนถึงพุทธศักราช ๑๘๔๒ รัชกาลพระยาโคตรบอง คือในระยะเวลา ๑๑๑ ปีนี้ จะมีการอพยพจากนครไทย มานครสวรรค์อย่างไร ยังเป็นปัญหาอยู่ แต่เมื่อถึง พ.ศ. ๑๘๔๒ พระยาโคตรบองกลับย้ายที่ประทับจากนครสวรรค์ ขึ้นไปประทับที่เมืองพิชณุโลก ใกล้เมืองสุโขทัยเข้าไปกว่าเดิม จึงเป็นปัญหาทำให้น่าคิดว่า เหตุใดพระยาโคตรบองจึงกล้าทำเช่นนั้น ความข้อนี้ ผู้เขียนพอมองเห็นคำตอบ คือ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๔๒ (หรือ ค.ศ. ๑๒๙๙) จกหมายเหตุจันราชวงศ์หงวนบันทึกการสวรรคตของพระเจ้าแผ่นดินสุโขทัยเอาไว้ พระเจ้าแผ่นดินสุโขทัยพระองค์นั้นจะเป็นใครอื่นไปไม่ได้ นอกจากพ่อขุนรามคำแหง เรื่องราวพระยาโคตรบองย้ายที่ประทับจากนครสวรรค์ขึ้นไปอยู่ที่เมืองพิชณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๑๘๔๒ จึงคาบเกี่ยวกับการสวรรคตของพ่อขุนรามคำแหงชอบกล

ในการสัมมนาที่จังหวัดชัยนาท เพราะเป็นการสัมมนาในวิชาโบราณคดี ผู้เขียนจึงได้เสนอขอให้พิจารณา (และขุดค้น) เมืองเก่า ซึ่งผู้เขียนเชื่อว่า อาจเป็นเมืองเทพนครของพระเจ้าอยู่ทอง คือเมืองสิงห์เดิมที่วัดพระธาตุเมืองสิงห์ เมืองสิงห์เดิมนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงพระราชนิพนธ์ คราวเสด็จประพาสมณฑลฝ่ายเหนือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ ไว้ว่า

พระธาตุเมืองสิงห์ ซึ่งตั้งอยู่ห่างวัดพระนอนจักรศรี ๘ เส้น ๑๐ วา ..... พระธาตุเป็นรูปปรางค์ สูงสัก ๑ วา ๘ วา ด้านตะวันออกเป็นพระวิหารหลวง ด้านตะวันตกเป็นพระอุโบสถ มีพระเจดีย์กลมเรียงรายไปอีกหลายองค์ ลักษณะที่ทำแลอิฐที่ใช้เป็นอย่างเดียวกับวัดมหาธาตุเมืองลพบุรี

ถ้าพระธาตุเมืองสิงห์ เป็นศิลปะปรางค์แบบลพบุรีตั้งทรงพระราชนิพนธ์เอาไว้ หรือจะระบุให้ชัดเจนไปอีกชั้นหนึ่งว่า เป็นศิลปะปรางค์แบบปรางค์วัดมหาธาตุ สุพรรณบุรี หรือปรางค์วัดพุทธไสยาสน์ วัดพระราม วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เราก็จะได้แนวความคิดเห็นว่า เมืองสิงห์เดิมนั้น อาจเป็นเมืองเทพนครของพระเจ้าอยู่ทอ เพราะหลักฐานทางโบราณคดี คือศิลปะปรางค์ตั้งว่า อยู่ในสมัยเดียวกัน คืออยู่ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีอยู่ทอ และตอนเหนือขึ้นไปทางหนึ่งวัน ตามลำแม่น้ำน้อย ทางเขตเมืองสวรรคบุรี ก็น่าจะเป็นเมืองไตรทังส์ สมดังที่สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงพระราชสมติเอาไว้ในหนังสือ *ประมวลพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย* (ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ หน้า ๕๑)

ปัญหาการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานียังมีต่อไปอีกมาก เพราะถ้าเราได้แนวความคิดที่พอเชื่อได้ว่า พระเจ้าอยู่ทอท่านเสด็จมาแต่บริเวณเมืองสิงห์เดิม มาสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๓ แนวที่พอเชื่อได้นี้ จำต้องมีหลักฐานทางโบราณคดีสนับสนุน จึงจะไถ่ความจริงเข้าไปอีก กล่าวคือเราต้องมีการขุดค้นหาหลักฐานทางโบราณคดีที่นั่น ต่อจากนั้นก็ยังมีเรื่องอื่น ๆ อีก โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์ท่านกับวงศ์ของขุนหลวงพะงั่ว เพราะวงศ์ของพระเจ้าอยู่ทอไปสิ้นสุดเอาเพียงสมเด็จพระรามาธิบดี (คือเพียง ๓ ชั่วกษัตริย์) แต่วงศ์ของขุนหลวงพะงั่วสืบครองต่อไปอีกนาน จนถึงรัชกาลสมเด็จพระมหินทราธิราช (คือกว่า ๑๐ ชั่วกษัตริย์) ดูประหนึ่งว่า วงศ์ของขุนหลวงพะงั่วจะตั้งรกรากเป็นปึกแผ่นแน่นหนาในลุ่มน้ำเจ้าพระยา กว่าวงศ์ของพระเจ้าอยู่ทอ เพราะฉะนั้น ชื่อราชวงศ์ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงมีพระราชสมติไว้ จึงดูสมจริง คือ พระเจ้าอยู่ทอ ราชวงศ์เชียงราย (หรือไชยปรากฏ) และขุนหลวงพะงั่ว ราชวงศ์สุวรรณภูมิ (คือ ดินแดนในลุ่มน้ำเจ้าพระยา) เป็นราชวงศ์เก่าแก่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ราชวงศ์ขุนหลวงพะงั่วจึงน่าจะเกี่ยวข้องกับราชวงศ์

ท้าวอุทอง ผู้เป็นพระสหายกับราชวงศ์ศรีธรรมโศกราช ซึ่งมีจารึกนครสวรรค์ (พ.ศ. ๑๗๑๐) และจารึกวัดหัวเวียง เมืองไชยา (หลักที่ ๒๔ ตรงกับ พ.ศ. ๑๗๗๓) ระบุไว้เป็นองค์พยาน กล่าวคือการแก้ปัญหาค่าแห่งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีได้แปลละหนึ่ง ยังมีปัญหาอื่นอีกเป็นแถวให้ขบคิดรออยู่ข้างหน้า

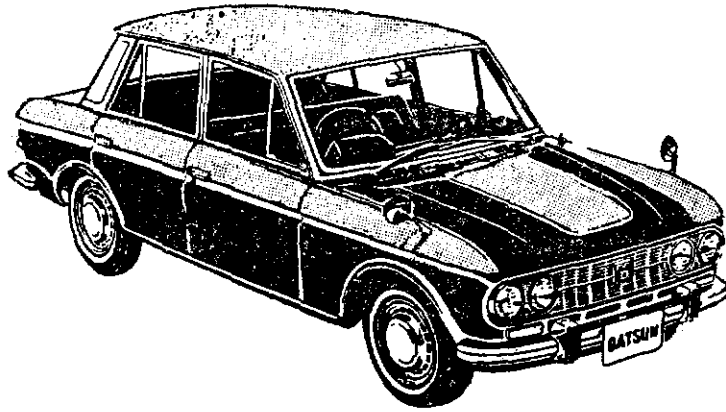
ผู้เขียนเชื่อว่า ถึงเวลาแล้วที่นักศึกษาซึ่งกำลังเล่าเรียนอยู่ในสถาบันต่าง ๆ จะรุกเร้าซักถามครูบาอาจารย์ถึงปัญหาราชวงศ์ขุนหลวง พงษ์ และช่วยกันแกะกันเรื่องราวราชวงศ์นี้ออกมาให้กระจ่างยิ่งขึ้น เอกสารที่พอจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวได้ก็คือจดหมายเหตุจีน ราชวงศ์เหม็ง ซึ่งมีผู้แปลไว้เป็นภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ๒-๓ แห่ง อันที่จริงเจ้าชายในราชวงศ์นี้ ซึ่งต่อมาคือสมเด็จพระอินทราชาธิราช ได้เสด็จไปประเทศจีนตามจดหมายเหตุจีนระบุไว้ คุณจะเป็นท่านที่สองรองจาก “มกุฎราชกุมาร” กรุงสุโขทัยที่เสด็จไปประเทศจีนเมื่อปีพ่охонรามค่าแห่งสวรรคต (คือ พ.ศ. ๑๘๔๒) การสอบค้นหาหลักฐานและสร้างเนื้อหาในวิชาประวัติศาสตร์ขึ้นมาใหม่ กวรออยู่ที่นิสิต นักศึกษาโดยมีครูบาอาจารย์เป็นผู้เลี้ยง เพราะประวัติศาสตร์ไม่ใช่วิชาที่ตายแข็ง เปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่เป็นสิ่งที่ชีวิต ส่วนใดที่ไม่มีหลักฐานข้อเท็จจริงสนับสนุน ก็ต้องละทิ้งไป เช่น เรื่องพ่охонรามค่าแห่งเสด็จไปเมืองจีนเป็นต้น สิ่งใดที่มีแนวหรือเกณฑ์ที่พอยึดเหนี่ยวได้ ว่าคงเป็นความจริง เช่นกษัตริย์สุโขทัยน่าจะเพิ่มอีก ๒ องค์ คือ พญาไสสงคราม พญาวันนำดม เพราะมีจารึกสุโขทัยเป็นพยานหลักฐานอยู่ ก็ควรจะรับเข้ามาไว้พิจารณาในวงวิชาการ การที่นักศึกษาผู้ใหญ่ (เช่น นายประเสริฐ ณ นคร และคุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล) จะรับแต่พญาวันนำดมเพียงพระองค์เดียว ตามผลการสัมมนาที่จังหวัดสุโขทัย พ.ศ. ๒๕๐๓ โดยยังไม่ยอมรับพญาไสสงครามเข้ามาเพิ่มจำนวนกษัตริย์สุโขทัย เพราะจารึกใช้คำ “ปู่พญา” สำหรับพญาวันนำดม แต่ไม่ใช่สำหรับพญาไสสงคราม คุณจะเป็นข้อขัดข้องทางภาษาแต่อย่างเดียว แต่ก็น่าคิดอยู่ เพราะถ้าเราเชื่อว่าใน พ.ศ. ๑๘๔๒ เมื่อพญาเลอไท “มกุฎราชกุมาร” กรุงสุโขทัยเสด็จไปเมืองจีนเสียแล้ว ผู้ใดใครเล่าจะอยู่ปกครองกรุงสุโขทัยในระหว่างนั้น หรือท่านผู้นั้นจะเป็นพญาไสสงครามผู้เป็นเพียงผู้สำเร็จราชการ (แทนพญาเลอไท) ท่านยังไม่ใช้กษัตริย์ที่แท้จริงกระมัง

ก็ถ้าเช่นนั้น ใครคือพระบิดาของพระอโนมัสตีและพระสุนทรเดร ซึ่งตำนานพระธาตุคอกย
 สุธเทพ ระบุไว้ว่าเป็นลูกเจ้าผู้ครองเมืองสุโขทัย ถ้าพระบิดาของพระภิกษุทั้ง ๒ คือพญา
 เลอไทย (เพราะเราไม่ยอมรับพญาไสสงครามว่าเป็นกษัตริย์สุโขทัย) พระภิกษุทั้ง ๒ ก็
 ต้องเป็นพระเชษฐาหรือพระอนุชาพญาลีไท หรือพระมหากษัตริย์ที่ ๑ ถ้าเรื่องราว
 กลายรูปออกมาเป็นเช่นนี้ เราก็ยังได้เนื้อหาใหม่ในวิชาประวัติศาสตร์ไทยเพิ่มขึ้นอีก
 เป็นการยืนยันข้อเสนอของผู้เขียนว่า ประวัติศาสตร์ไม่ใช่วิชาตายแข็ง เปลี่ยนแปลง
 เพิ่มเติมไม่ได้ ประวัติศาสตร์เป็นวิชามีชีวิต ค้นได้ เกื้อหนุนไหวได้ แล้วแต่ข้อเท็จจริง
 และทัศนะของผู้ศึกษาจะเพ่งเล็งไป การศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตก็จะเพิ่มความ
 สนุกสนานเพลิดเพลิน แทนที่จะท่องจำเรื่องราวต่างๆ ซึ่งบางส่วนให้แก่ความเบื่อหน่าย
 และบางส่วนยังปราศจากข้อเท็จจริงเป็นหลักฐานสนับสนุน

เชิงอรรถ

- ๑ ฉบับพิมพ์เป็นอนุสรณ์ ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงสุนทรราชธรรมา ฯลฯ พ.ศ. ๒๕๐๗ หน้า ๒๘-๔๔
- ๒ พระราชหัตถเลขา ร. ๕ กราวเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือ เจ้าจอมมารคาหมอก พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ หน้า ๕๔-๖๐
- ๓ ฉบับพิมพ์ที่สงวนการพิมพ์ ๕๑ ถนนมกุฎเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พิมพ์ครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๐๓ มีฉบับพิมพ์
 ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร พระนคร พ.ศ. ๒๕๑๒ อ้างไว้ในหนังสือเรื่อง เมืองไตรดวิจัต์ อู่ทอง และอโยธยา
 ของนายธนิต อยู่โพธิ์ พ.ศ. ๒๕๐๖ หน้า ๔๘-๔๙ ว่า “ในกาลนั้น ยังมีภิกษุ ๒ คน เป็นลูกเจ้าเมืองสุโขทัย คน
 หนึ่งชื่อ อโนมัสตี คนหนึ่ง ชื่อสุนทรเดร เรือนที่เมืองอโยธยา..... แล้วก็มาอยู่ในสำนักสังฆราชาที่พททในเมือง
 สุโขทัยที่นั่นแหละ” และกล่าวว่า “เมื่อพระพุทธเจ้าเราหนีพทานแล้วได้ ๑๘๘๕ วัสสา มีดวงเม็คกกได้ ๖๓๓ คั้ว
 ยังมีมหาเดรเจ้าคนหนึ่งชื่อมคมา ได้เอาพระศาสนาแก่สังฆาแกมั้งเมืองพททเป็นลูกเมืองเมง.....” และนายธนิต
 อยู่โพธิ์ คำนวณว่า “ท่านสุนทรเดร เกิดในปี พ.ศ. ๑๘๕๒ และเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๗๕ ซึ่งพระอุทุมพรบุปผามาหา
 สวามีน้าศาสนาแกมั้งในเมืองพททนั้น อายุของท่านสุนทรเดรได้ ๒๓ ปี” ผู้เขียนจึงขอเสนอในที่นี้ว่า โดยที่พระบิดา
 ของพระอโนมัสตีและพระสุนทรเดรเป็น “เจ้าเมืองสุโขทัย” ย่อมจะต้องเป็นพญาไสสงคราม หรือพญาเลอไทย องค์
 ไก่องค์หนึ่ง เพราะ พ.ศ. ๑๘๕๒-๑๘๗๕ อยู่หลังรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง ๑๐-๓๓ ปี โดยดีมีสวรวคของ
 พ่อขุนรามคำแหงเป็น พ.ศ. ๑๘๔๒ ตามจากหมายเหตุจันราขวงศ์ทงวระบุให้ไว้

ดัทสันบลูเบิร์ด รุ่นปี 1966

DATSUN
Bluebird

รถดัทสันบลูเบิร์ดปรับปรุงให้มีคุณภาพ เหมาะสมกับประเทศไทยเพิ่มขึ้น 12 รายการ

ราคาจำหน่าย และการชำระเงินคงเดิมทุกประการ

- 1 คันล่างพวงมาลัยหน้า เปลี่ยนใหม่หมด
- 2 ตะแกรงหน้ารถเปลี่ยน กันชนยาง
หน้า หลัง
- 3 ขั้ววางของเบาะขึ้นที่ใต้หน้าปัด
- 4 หม้อน้ำใหญ่ขึ้น เดิมๆ 4.7 ลิตร
เปลี่ยนเป็น 5.1 ลิตร
- 5 ปังหน้าขนาดโตขึ้น กำลังดันน้ำสูงขึ้น
แกนปั๊มทำด้วยโลหะพิเศษ แบบ
เดียวกับที่ใช้ในรถถังวิลสันเฮตริค
- 6 เกียร์ซินโครเนลล์ ทุกเกียร์ เฉพาะ
เกียร์หนึ่ง เปลี่ยนให้รถพุ่งเร็ว มากขึ้น
เกียร์สอง สาม และ ถอยหลัง ตามเดิม
- 7 หลังคาถลุงกว่ารุ่น 1964 ทำให้โอ้ใจนั่งสบาย
และอาจจับมพนักพิง ให้นั่งสะดวกยิ่งขึ้น
- 8 ระบบไฟหน้าใหม่ ใช้วงจรรีโมทคอนโทรล
(PRINTED CIRCUIT) คงทนเป็นพิเศษ
- 9 มอเตอร์ปั๊มน้ำต้นแบบใหม่ มี 2 ความเร็ว
แบบที่ปรับยาวมากขึ้น
- 10 แกนเพลาล่างกำลังใหม่ เกียร์ มีขนาดโตขึ้น
กระเดื่องกำมปีใหญ่และแข็งแรง มกกว่าเก่า
- 11 กระจาจารบีทุกแห่งโตขึ้น แบบเก่าต้องอัดทุก
3,000 กิโลเมตร รุ่นใหม่นี้ อัดจารบีทุก
6,000 กิโลเมตร
- 12 แบบท้อไปคงเดิม ล้อลม วิ่งเร็ว แต่กินน้ำมันน้อย

บริษัท สยามกลการ จำกัด

865 ถนนสยามกีฬา และศูนย์ขนถ่ายน้ำมันทั่วประเทศ

ด้วยถินนันทนาการจาก

ธนาคารกรุงเทพ ฯ พาณิชยการ จำกัด

สำนักงานใหญ่ ๑๑๑ ถนนสุรวงศ์ พระนคร

ด้วยถินนันทนาการจาก

บริษัท ลีเวอร์ บราเธอร์ (ประเทศไทย) จำกัด

ผู้ผลิต

ผงซักฟอกบริส

สบู่หอมลัคส์

สบู่ตราชันทันโลด ฯ ล ฯ

เพชรน้ำหนึ่งของกฎหมายอยุธยา

ม. ร. ว. เสนีย์ ปราโมช

เพชรน้ำ หนึ่งในกฎหมายอยุธยามีอยู่เกี่ยวกับกฎหมายที่พระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงสมบูรณาญาสิทธิราช ประกาศออกมาใช้เพื่อยับยั้งการใช้พระราชอำนาจนั้นของพระองค์เอง

ในประการแรก ตามทฤษฎีรัฐาธิปัตย์ปัจจุบัน อำนาจออกกฎหมายเป็นอำนาจอันยิ่งใหญ่สูงสุด จนกระทั่งว่าจะออกกฎหมายให้มนุษย์ตาต้าๆ เป็นลิง มนุษย์ตาต้าๆ ทั้งหลายได้กฎหมายก็จะต้องเป็นวานรไปหมดตามกฎหมาย ข้อนี้อาจทำได้ในทางทฤษฎีรัฐาธิปัตย์ แม้แต่บัวแท้ๆ กฎหมายจับสัตว์น้ำยังให้ถือว่าเป็นปลา โดยถือทฤษฎีรัฐาธิปัตย์ เมียชีซ่าสมัยกรุงโรมจึงกล่าวได้เต็มปากว่า *Sic volo; sic jubeo, ut leges* เพราะฉันต้องการของฉันอย่างนี้ เพราะฉันชอบอย่างนี้ จึงไปออกเป็นกฎหมาย พระเจ้าหลุยที่ ๑๔ ก็กล่าวได้เต็มปากว่า *l' état c'est moi* เรานี้แหละรัฐ โดยหลงทฤษฎีรัฐาธิปัตย์กันดังนี้ ในปัจจุบัน การออกกฎหมายมาใช้บังคับแก่ประชาชนพลเมืองจึงไม่ต้องให้เหตุผลอะไรทั้งสิ้น เพียงแต่ประกาศในคำปรารภว่า โดยที่สภาผู้แทนเห็นสมควรออกกฎหมายมาเก็บภาษีประชาชนจนถึงกระตุก จึงตรากฎหมายออกมาใช้บังคับกันตั้งนั้น เท่านั้นก็พอแล้ว และใช้บังคับได้เป็นกฎหมาย

แต่การออกกฎหมายใช้บังคับกันสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น ต้องขอโทษกันแล้วขอโทษกันอีก และชี้แจงแสดงเหตุผลอย่างละเอียดพิสดารว่า มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์สุขของราษฎรโดยทั่วไปอย่างไร จึงต้องออกกฎหมายมาบังคับกัน เท่านั้นยังไม่พอ กฎหมายแต่ละฉบับยังต้องอ้างบาลีจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ที่มีโนสวารจารย์ไปได้มาจากขอบจักรวาล เป็นของขลัง และซึ่งโบราณราชกษัตริย์ได้ทรงวินิจฉัยไว้เป็นแบบอย่างตามสาขาคดีทั้งหลายเหล่านั้นเพื่อแสดงว่า อันกฎหมายนั้น รัฐาธิปัตย์ของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาหาได้ออกมาใช้บังคับแก่ประชาชนพลเมืองโดยอำเภอใจไม่ หากแต่ต้องออกมาใช้บังคับเพื่อดับทุกข์อันวุ่นวายสุขแก่ประชาชน หรือเพื่อประโยชน์ของประชาชนเอง

เพชรแท้น้ำหนึ่งของกฎหมายอยุธยาอยู่ในกฎหมายเถียรบาล เป็นกฎหมายที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสมบูรณาญาสิทธิราชประกาศใช้ด้วยพระองค์เอง เพื่อยับยั้งการใช้พระราชอำนาจของพระองค์เอง กฎหมายฝรั่งถือเป็นทฤษฎีมาแต่ตั้งตำบรพจนถึงทุกวันนี้ว่า พระเจ้าแผ่นดินทำผิดไม่เป็น และทำผิดไม่ได้ (The King can do no wrong) จนเป็นผลอยู่ในกฎหมายอังกฤษปัจจุบันว่า สิ่งใดที่ทำในนามของพระมหากษัตริย์ ผู้ใดจะนำคดีมาฟ้องร้องผู้ปฏิบัติตาม ไม่ได้ แต่กฎหมายไทยตั้งตราไว้ในกฎหมายเถียรบาล ยอมรับสารภาพว่า พระเจ้าแผ่นดินไทยทำผิดเป็น และทำผิดได้ เพราะไม่ยอมทำผิด จึงได้ทรงตรากฎหมายเถียรบาลขึ้นไว้ เป็นการยับยั้งการใช้พระราชอำนาจของพระองค์เอง

กฎหมายเถียรบาลมีตราไว้ในบทที่ ๑๐๖ ว่า อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวดำรัสด้วยกิจราชการคดีด้วยความประการใด ๆ ต้องกฎหมายประเพณีเป็นยุติธรรมแล้วให้กระทำตาม ถ้ามิชอบ จงอาจพิทูลทัดทานครั้งหนึ่งสองครั้งสามครั้ง ถ้าหมีฟังให้งดไว้ อย่าเพื่อสั่งไป ให้ทูลในทীরโหราน ถ้าหมีฟังจึงให้กระทำตาม ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามพระอัยการตั้งนี้ ท่านว่าผู้นั้นละเมิดพระราชอาญา

ตามที่ได้พิจารณากันมาแล้ว พระเจ้าแผ่นดินในสมัยกรุงศรีอยุธยาทรงพระราชอำนาจสูงสุดในทางคดีความ แต่แม้กระนั้น ก็ยังทรงออกกฎหมายยับยั้งการใช้พระราชอำนาจของพระองค์เองไว้ว่า ต่อเมื่อทรงตัดสินคดีถูกต้องตามกฎหมายประเพณีและความยุติธรรมแล้ว จึงให้บังคับตามคำพิพากษา ถ้าทรงวินิจฉัยโดยมิชอบด้วยกฎหมายประเพณีและความยุติธรรม ก็ให้บังอาจทัดทานขึ้นถึง ๓ ครั้ง ๓ วัน ถ้าไม่ฟังยังให้ระงับยับยั้งไว้ก่อน มิให้ปฏิบัติตามพระบรมราชวินิจฉัย เพราะอาจทรงละอายต่อการที่มีผู้บังอาจทัดทานขึ้น ดังนั้น จึงให้บังอาจเข้าไปทัดทานอีกในทীরโหราน คือที่ลับ ต่อเมื่อไม่ฟัง จึงให้ปฏิบัติตามคำพิพากษา

สมัยกรุงศรีอยุธยานั้น พระเจ้าแผ่นดินเป็นทั้งเจ้าของแผ่นดินและเจ้าชีวิต จะสั่งให้ประหารชีวิตใครเสียก็ได้ หรือจะทรงประหารชีวิตเสียเองด้วยพระหัตถ์ก็ได้ แต่แม้กระนั้น ก็ยังมีกฎหมายเถียรบาลบทที่ ๑๑๓ ตราไว้ว่า อนึ่งทรงพระโกรธแก่ผู้ใด และตรัสเรียกพระแสง อย่าให้เจ้าพนักงานยื่นถ้ายื่น โทษถึงตาย

ขอให้สังเกตว่า กฎหมายอยุธยาดังกล่าวมานี้ มิได้ประกาศไว้เพียงแต่เป็นบทโทษณาหรือบทเทศนาให้โอวาทอบรมสั่งสอนข้าราชการหรือประชาชนพลเมือง แต่ประกาศออกมาใช้บังคับเป็นกฎหมาย เพราะถ้าผู้ใดไปฝ่าฝืนเข้า ผู้นั้นมีโทษเป็นอย่างหนัก โดยเฉพาะเช่นเมื่อทรงพระโกรธผู้ใด และรับสั่งเรียกหาพระแสงดาบ กฎหมายห้ามมิให้เจ้าพนักงานถวาย ถ้าฝ่าฝืน โทษเจ้าพนักงานนั้นถึงตาย

เพราะองค์รัฐาธิปัตย์ จะเป็นพระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือสภาผู้แทนของชาติในระบบประชาธิปไตยก็ตาม เป็นอำนาจสูงสุดในแผ่นดินนั่นเอง การออกกฎหมายยับยั้งการใช้อำนาจสูงสุดนั้น ตามทฤษฎีจึงทำไม่ได้ และไม่มีใครทำกัน ศาสตราจารย์โตเซ ผู้ชำนาญกฎหมายรัฐธรรมนูญอังกฤษจึงได้กล่าวไว้ว่า ถ้าสภาผู้แทนจะออกกฎหมายสั่งฆ่าทารกตาสีน้ำเงิน ๆ เสียให้หมด กฎหมายที่ออกมานั้นก็จะถูกกฎหมายใช้บังคับได้ กฎหมายยับยั้งการใช้อำนาจสูงสุดของรัฐาธิปัตย์จึงไม่มี แต่ของไทยเรามี ดังตราไว้ในกฎหมายอยุธยา

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อรัฐาธิปัตย์เป็นอำนาจสูงสุดในการออกกฎหมาย ย่อมไม่มีกฎหมายใด ๆ ที่จะออกมาสั่งการแก่รัฐาธิปัตย์ได้ กฎหมายเช่นนี้จึงไม่มีในโลก แม้แต่ในเมืองไทยของเราเอง ซึ่งเป็นเมืองนอกตำรา ก็ไม่เห็นมี แต่กฎหมายเช่นนี้มีในสมัยเมื่อกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี เพราะดังได้กล่าวแล้ว มีกฎหมายอาญาหลวงกำหนดบำเหน็จไว้ ๕ ประการ เป็นของผู้ทำความชอบในแผ่นดิน คือผู้ไปราชการณรงค์สงคราม ชนช้างรบข้าศึกมีชัยชนะ ๑ ผู้เอาสมันพรคพวกมาอาสารการศึกษา ผู้เสียชีวิตเอาชัยชนะแก่ศัตรู ๑ มีศัตรูหมู่ร้ายมาปล้นบ้านเมือง อาสารักษาพระนครไว้ได้ ๑ ทำราชการเก็บภาษีสมบูรณโดยประเพณีธรรม มิให้ราษฎรเดือดร้อนเคืองใจ ๑ พิพากษาอรรถคดีชอบตามประเพณีโดยสัจโดยธรรม ๑ โดยทั้งนี้ ไม่ว่าผู้ทำความชอบจะเป็นเจ้าหรือไพร่ ไทหรือทาส เมื่อได้ทำคุณไว้แก่บ้านเมืองต้องตามบำเหน็จอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๕ ประการนี้แล้ว หากต่อมาผู้มีบำเหน็จนั้นต้องโทษด้วยประการใด ๆ เช่นโทษถึงตาย ท่านให้ลดโทษแก่ผู้นั้นลงถึงเพียงทวนไม้ฆ่า ทั้งนี้เพื่อสนองบุญคุณที่เขาได้ทำไว้แก่แผ่นดิน กฎหมายลดโทษแก่ผู้มีบำเหน็จนี้ เป็นกฎหมายบังคับพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นองค์รัฐาธิปัตย์ เพราะตราไว้เป็นบังคับว่า เมื่อผู้มีบำเหน็จต้องโทษด้วยประการใด ๆ “ก็ให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวงดไว้ก่อน” แล้วให้ลดโทษแก่เขาตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ เหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า กฎหมายอยุธยาเป็นเพชรน้ำหนึ่ง ไม่แต่ในประวัติศาสตร์กฎหมายไทย แต่เป็นเพชรน้ำหนึ่งในประวัติศาสตร์กฎหมายของโลก เพราะเท่าที่ข้าพเจ้าทราบ ไม่มีกฎหมายอย่างนี้ในโลกที่ใครเคยบัญญัติไว้ หรือจะหาอ่านได้

อยุธยาล่มแล้วจนถึงเวลานี้เป็นเวลาตั้ง ๒๐๐ ปี กฎหมายกรุงเก่าก็เลิกใช้กันไปนานแล้ว แต่สังขรรมที่ท่านประกาศไว้ในกฎหมายยังอยู่ ไม่ตาย เพราะท่านได้ประกาศไว้ด้วยน้ำใจอันสูงกว่ากฎหมาย ด้วยความปรานีเห็นอกกฎหมาย และด้วยหัวใจมนุษย์มีบาปอันหมดจดคงดงามยิ่งกว่ากฎหมาย

กากอิฐปูนศรีอยุธยา

ตรวันล๑ศักร๑ขล๑ง
เพ็งด๑บเร๑งเส๑ยว๑จ๑น๑ทร๑
ส๑งเว๑ข๑ป๑ชน๑ีย๑บ๑ร๑
ฝ๑ก๑อม๑ต๑ท๑พ๑เย๑ย๑ท๑

ท๑ง๑ทร๑าก๑น๑ม๑ิต๑ไว๑
แ๑ว๑ส๑ะ๑อ๑ก๑จ๑าก๑ด๑ี๑ศ๑ก๑าล๑
ฝ๑าน๑ว๑ัญ๑ญ๑อน๑ตร๑ธ๑าน๑
ก๑ุ๑ก๑ร๑ติ๑ป๑ระ๑ว๑ติ๑ด๑แต๑ก๑

ส๑ง๑เว๑ย๑ว๑ิ๑ญ๑ญา๑ณ๑พ๑อ๑ไว๑
ป๑ร๑ง๑ข๑ล๑ง๑ป๑ล๑ุ๑ก๑เล๑ือ๑ด๑ไ๑ท๑
ท๑ง๑ม๑ง๑เ๑ง๑หล๑ับ๑ไ๑หล๑
ฝ๑ง๑ก๑าก๑อิ๑ฐ๑ป๑ูน๑เม๑อง๑ร๑าง๑

เย๑ียง๑ม๑ห๑า๑ภ๑ต๑น๑
ท๑ง๑ก๑ระ๑ค๑ก๑เ๑ล๑ด๑อน๑ก๑ระ๑จ๑าย๑
ห๑ล๑ง๑ไ๑หล๑ไป๑ว๑าง๑ว๑าย๑
ด๑ง๑ท๑พ๑ข๑ร๑อม๑พ๑า๑ชน๑

แ๑ร๑ง๑ฝ๑น๑
พ๑ร๑าก๑พ๑า๑
พ๑บ๑ร๑ษ๑
ย๑ว๑ส๑น๑ด๑ิน๑ส๑ย๑ม๑ ๑

ก๑ล๑ป๑าว๑ส๑าน๑
ล๑ับ๑ล๑ี๑
ก๑ล๑ป๑ก๑ป๑
ก๑อง๑ไว๑น๑ร๑ัน๑ด๑ร๑์๑ก๑าล๑ ๑

เต๑ือน๑ใจ๑
ส๑ี๑บ๑สร๑าง๑
จ๑ง๑ต๑น๑
ร๑ำ๑ไว๑ป๑าง๑หล๑ง๑ ๑

แ๑ด๑ก๑ส๑ล๑าย๑
ฝ๑าก๑พ๑น๑
ก๑บ๑อ๑ด๑ี๑ต๑
ชน๑น๑า๑ข๑โล๑ม๑ฝ๑น๑ ๑

รำไรแดดผืนตากผ้า
ซ้ำซากกับกัลป์กาล

กรุงเก่าเร้าแรงฝัน
ตาน้ำใต้ธรณี

ซากสถาปแห่งความหลัง
เฉยเมยต่อปัจจุบันกาล

ผุกร่อนด้วยร้อนหนาว
กรำฝนแดดทุกวินาที

ความชื้นในกรรลึกลับ
ครวญคร่ำฝ่ากฝนทราย

กระดุกผุกุเรื่องหลอน
ครั้งดึกดำบรรพกาล

อนุสรณ์แต่ปางหลัง
วิบัติสิ้นตามกฎไตร

ร้อนแรมมากราบซากอดีต
มธุรสบำเรอลำนำ

รอรูปสมมติที่สลาย
กากอิฐปูนศรีหรือโยธยา

ทาบพ้ออยุธยาโพธิ์เพลิง
สังเวทพุทธสถานปูชนียฯ

เพ็งดับพราวคืนวันดับลิ้
ข่มขับสรรพสิ่งอันตรธาน ฯ

ตกร่วงก็สงบกลับป่าสวน
สุสานสมบัติพิศุธา ฯ

แตกร้างเอนจนอนาถา
ที่รอย่อยยับทำลาย ฯ

ตกผลึกน้ำตาสัตว์ทั้งหลาย
สาธยายอดีตกรรมาน ฯ

สะท้อนวันคืนอันหอมหวาน
ฝากวานเล่าหลานเหลนไท ฯ

อนิจจังจริงสิ่งเหลวไหล
ลักษณะหลักพระสัทธรรม ฯ

วางพวงหรีดใจไว้ลึกล้ำ
รำเรื่องสังเวทเวทนา ฯ

แตกกระจายกล่นเกลื่อนหล้า
มีค่ากว่าซากกระดูกเราเอย ฯ

ว. ศรีสุโร

THE SCIENCE OF SCIENCE

SOCIETY IN THE TECHNOLOGICAL AGE

Edited by MAURICE GOLDSMITH and ALAN MACKAY

Fifteen eminent scientists develop the view of Bernal's great book, *THE SOCIAL FUNCTION OF SCIENCE*, that an affluent, prosperous society free from hunger, war and unemployment, is technically possible. They discuss how this can be brought about and how much remains to be done.

Contributors are J.D. Bernal, Sir Charles Snow, P.M.S. Blackett, E.H.S. Burhop, Herbert Coblans, J.B.S. Haldane, Peter Kapitsa, Alexander King, Maurice Korach, Joseph Needham, Gerard Piel, N.W. Pirie, C.F. Poweil, D.J. de Solia Price and R.L.M. Syngé.

Demy 8vo. 235 pages 30s.

CONSUL IN PARADISE

SIXTY-NINE YEARS IN SIAM

W.A.R. WOOD

Seventy years ago the author was appointed to the Consular Service by Queen Victoria and went to Siam – the youngest Consular Officer ever sent to Siam and probably any other Eastern post. Now he describes the experiences of sixty-nine years mingled with the most fascinating anecdotes and information about the history and social customs of the tribes which made up Siam.

Demy 8vo 27 illustrations 189 pages 30s.

SOUVENIR PRESS LIMITED, 95 Mortimer Street, London, W.1.

**KEEP UP WITH THE WORLD
READ**

BANGKOK WORLD

THAI OWNED ENGLISH LANGUAGE DAILY

522 Prasumane Road

Tel. 20931
21265

THE BASIC AIM OF THE AYUTHYA PROJECT

The proposal to make Ayuthya a national historical park was conceived nearly two years ago by the small group of architects and planners working at the Department of Town and Country Planning. The starting point was when a file containing proposals for the sale and lease of nearly all of the old island city came to be known to the Department. It was immediately manipulated so that the Department had to be consulted as to how the Ayuthya island was to be divided up for sale and development. Eventually of course this meant a stop to the contemplated sale and modern development of the historical city.

Within the Department there were heated debates concerning the national value of such an historical city. A reconstructed plan of the old Ayuthya was hastily produced to prove that the island city was indeed full of important brick structures and canals. The first plan in fact proposed that all urban development be gradually transferred out of the island city (see Journal of the Department No. 9, 1965). This plan was promptly squashed as most planners thought that it was unlikely to succeed. Eventually and painfully the Department agreed on a

twenty-year-plan which does allow a limited amount of land purchase and modern development. This is the plan which is being considered by the government and it contains the following zoning policy.

The island is divided into two distinct ones clearly separated by an old canal known as Klong Makamrieng. The first zone is east of the canal involving approximately one sixth of the area of the old city. This area which already has a substantial development is to be left for the modern town. However, historical structures including earth-mounds containing old brick work beneath have to be cordoned off for future restoration work by the Fine Arts Department.

The second zone, west of the Makamrieng canal is to be restored to its former historical character as much as possible. Half of this historical area will be for low-density development (say, one family per 2 rais) with houses to be built only in the old Siamese style in timber, and the house-compound not coinciding with any historical structures or mounds. In this way the present scattered population in this area would not be evicted but become instead of

service to anticipated tourism. The other half containing the main historical structures such as the Royal Palace and Wat Phra Ram, is to be completely zoned as park with no settlement or modern structures.

The above represents the most difficult part for implementation. Several large concrete buildings and ugly modern concrete fences have recently been put up at the expense of the envisaged historical environment. Many temples have already been bulldozed or damaged by such a development. The plan calls for a complete withdrawal of all these incongruous buildings (excepting perhaps the pseudo-Thai style museum belonging to the Fine Arts Department) by 1987.

The restoration plan relies on the latest reconstructed plan. Apart from the usual restoration and archeological works, some old brick-paved streets will also be restored along with canals which will serve as an unusual tourist attraction with water-buses etc., meandering amongst the ruins.

This then is the part of the Ayuthya plan concerning historical park. The other part concerns the technical aspect of urban planning such as the special type of drain-

nage (the Dutch polder system) to be used traffic planning, industrial zoning, etc. —in fact a comprehensive development plan for the whole of the Ayuthya region.

The work that can be done for the historical part of Ayuthya within the framework of the department of Town and Country Planning is long term planning policy, not details concerning the actual restoration, e.g. whether things should be plastered over or not, etc., which is so much the concern of many people at the moment. This is strictly the work of the Fine Arts Department and archeologists. What is being attempted by those who started the Ayuthya project is much more fundamental. Ayuthya was on the verge of being sold and recklessly developed on an unprecedented scale without public knowledge or awareness. The project is designed to stop a speculative move, for if such a move is carried out, there would be little left for such discussions as to how the brick ruins should be restored, and one evidence of history less for the nation at a time when it needs to prove desperately to its inhabitants that it was once civilized.

DONALD MOORE GALLERIES

221 SUKHUMVIT ROAD, BANGKOK.

TEL. 57177

Congratulate the management of the Suksit Bookshop on the opening of the premises at 1715 Rama IV Road, Samyan Circle, opposite Wat Hua Lumpong, from which many of the publications in their stock may now be obtained. This new shop will provide a much needed source of books in the vicinity of Chulalongkorn University.

the M·I·T· press

CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS 02139

INSTITUTE OF TECHNOLOGY
CAMBRIDGE, MASS., U.S.A.

ANNOUNCES ITS NEW PAPERBACK SERIES
TO THAI SCHOLARLY COMMUNITY

THE NEW ARCHITECTURE AND THE BAUHAUS,
by Walter Gropius

A re-issue of one of the most important books on the modern movement in architecture—" (it) has all the permanence of a classic."—*The Times Literary Supplement*. \$1.95r USA 15/-

CHINESE COMMUNIST SOCIETY: *The Family and the Village*,
by C.K. Yang

"First-hand accounts of the Communist revolution in the Chinese village are very rare. First-hand accounts by trained and objective observers are even rarer, but this is what Dr. Yang's book provides, and against an unusually valuable background"—*Pacific Affairs*. \$3.95r 30/-

WORD AND OBJECT, by Willard Van Orman Quine

A noted philosopher and logician examines the notion of meaning and the basis of human communication. "It is a book which no logician interested in the linguistic foundations of the subject, and no philosopher with interest in logic and language can afford to skip."—*American Scientist*. \$2.45r 19/-

A HISTORY OF WESTERN TECHNOLOGY, by Friedrich Klemm

A history of technology in the form of contemporary writings—from technologists, churchmen, naturalists, poets, economists, and statesmen—showing the influence of historical circumstance on technological development and, in turn, of technological progress on intellectual thought. The text begins with antiquity, covers the industrial revolution, and continues to the present. Heavily illustrated. \$2.95r USA 23/-

THE BOOKS LISTED ABOVE AND ALL M.I.T.
PUBLICATIONS MAY BE PURCHASED AT
THE INTERNATIONAL BOOK SERVICE.

The Asia Educational Press Co. Ltd.

221 Sukumvit Road Bangkok Bangkok.

Tel. 57477

ถินันหนากการจาก

GENERAL ELECTRIC
- U. S. A. -

บริษัท กมลสุโกศล จำกัด

เลขที่ 857 ถนนมหาไชย สามยอด พระนคร

28746

โทร. 20270

23215

ผู้แทนจำหน่ายตู้เย็นและเครื่องปรับอากาศ ซี.อี.

แต่ผู้เดียวในประเทศไทย

ถ้าท่านต้องการความเร็วสูงสุด โปรคไซ เป็นซินซูปเปอร์ ๕๕ ของสามทหาร
ลิตรต่อลิตร จะมีอัตราเร่งเหนือกว่า จะมีความเร็วเหนือกว่า

ถ้าท่านต้องการประหยัด โปรคไซ เป็นซินรดยนต์ ๕๒ ของสามทหาร
ลิตรต่อลิตร จะได้ระยะทางไกลกว่า จะลดการเร่งระเหบและสูญเปล้า จะช่วยประหยัดในสิ่ง
ที่ท่านแลไม่เห็น

ถ้าท่านต้องการพลังงานสูงสุด โปรคไซ ดีเซลหมุนเร็ว ๕๗ ของสามทหาร
ลิตรต่อลิตร จะมีกำลังเร่งสูงกว่า จะบรรทุกน้ำหนักได้มากกว่า จะขึ้นเนินได้องศาสูงกว่า
(เหมาะถับรดยนต์เครื่องดีเซลโดยเฉพาะ)

ถ้าท่านต้องการพลังงานจักรกล โปรคไซ ดีเซลหมุนปานกลาง ๕๘ ของสามทหาร
ลิตรต่อลิตร จะมีกำลังทางพืดลัดมากกว่า จะมีการแปรธาตุสม่ำเสมอกว่า ไม่กัคกร่อนโลหะ

ถ้าท่านต้องการแสงสว่างที่ไม่เป็นพิษ โปรคไซ ก๊าค ๓๐ ของสามทหาร
ลิตรต่อลิตร เบากว่าเพราะบริสุทธิกว่า ไม่มีแกสพิษทำลายนัยน์ตา และปอด (ผลิตจาก
โรงกลั่นน้ำมันก๊าคโดยเฉพาะ)

พระนครศรีอยุธยาสถาปนาเมื่อ ๖๑๗ ปีล่วงมาแล้ว ตามพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาจดไว้ว่า “ศุภมัสดุ ศักราช ๗๑๒ ปีชวด โทศก วัน ๖ ๕ ค่ำ เพลาสามนาฬิกาเก้ายาตสถาปนากรุงพระนครศรีอยุธยา ซึ่งพ่อพรหมณ์ให้ฤกษ์ ตั้งพิธีกลบบาตร ได้สังข์ทักษิณาวัฏได้ต้นหมันใบหนึ่ง แล้วสร้างพระที่นั่งไพศุขย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง สร้างพระที่นั่งไพศุขย์มโหฬารปราสาทองค์หนึ่ง สร้างพระที่นั่งไอศวรรย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง แล้วพระเจ้าอู่ทองเสด็จเข้ามาเสวยราชสมบัติ พระชนม์ได้ ๓๗ พระพรรษา ซึ่งพ่อพรหมณ์ถวายพระนามว่า สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทรบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว กรุงเทพมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา มหาฉลภกษพรัตน์ ราชธานีบรมย์...”

วรรณกรรมเลิศ วรรณกรรมเลว

สมัยอยุธยา

ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์

จุลศักราช ๗๑๒ ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๙๓ นับจากวันสถาปนากรุงศรีอยุธยา จนถึงวัน ๓ ๕ ค่ำ ปีกุน จุลศักราช ๑๑๒๙ พุทธศักราช ๒๓๑๐ ซึ่งเป็นวันเสียกรุงลุ่มเอกราช ได้ ๔๑๗ ปี และถ้านับจากวันกรุงแตกเลยมาถึงวันที่ ๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๐ จะเป็นเวลา ๒๐๐ ปีพอดี

เวลา ๔๑๗ ปี ของกรุงศรีอยุธยา ดาววลาคับกษัตริย์ ได้ ๓๓ พระองค์นั้น แต่ละองค์ แต่ละพระราชวงศ์ และประชาชนพลเมือง ได้ร่วมกันช่วยสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ประเทศชาติ แก่พระนครศรีอยุธยา เป็นอเนกประการ ไม่ว่าจะเป็นด้านความมั่งคั่งของบ้านเมืองชนิดที่เรียกว่าสมบัติมหาจักรพรรดิ ความมั่งคั่งของปราสาทราชมณฑลเกียรติ ความรุ่งเรืองทางพระศาสนา การค้าพาณิชย์ ความเจริญทางแสนยานุภาพ ทางศิลปวิทยาการ ทางอักษรศาสตร์ ทางนิติศาสตร์ วัฒนธรรมขนบประเพณี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางวรรณกรรม

วรรณกรรมสมัยอยุธยามีอยู่เป็นอันมาก อาทิ ได้มีพระมหากษัตริย์ทรงพระราชนิพนธ์ และนักปราชญ์ราชบัณฑิตผู้แต่ง มีทั้งวรรณกรรมประเภทความเรียง ประเภทโคลงฉันท์ กาพย์ กลอน และที่น่ามากกล่าวในบทบรรยายเรื่องนี้ เฉพาะวรรณกรรมเลิศวรรณกรรมเลว สมัยอยุธยา

คงมีผู้สงสัยว่าทำไมจึงแบ่งเป็นวรรณกรรมเลิศ และวรรณกรรมเลว ความจริงของเรื่องนี้ หากได้เจตนาจะเทียบย่อวรรณกรรมสมัยอยุธยาว่า “เลว” ตามความหมายที่ตรงข้ามกับ “ดี” นั้นไม่ “เลว” ในที่แห่งนั้นมีความหมายอย่างเดียวกับคำ “เลว” ในกฎหมายตราสามดวงที่ท่านเรียก ราชบัณฑิตเลว อาลักษณ์เลว มหาเด็กเลว ที่ตรงกับคำ “สามัญ” ในปัจจุบันเท่านั้นเอง ทั้งนี้ วรรณกรรมเลิศ วรรณกรรมเลว สมัยอยุธยาที่ยกมาบรรยาย ก็คือ วรรณกรรมเลิศ กับ วรรณกรรมสามัญ ตามทัศนะของข้าพเจ้า ซึ่งอาจจะมีผู้เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้ ทั้งสองประการ

ข้าพเจ้าจะยกเอาวรรณกรรมเลิศมาเสนอก่อน

ตามทัศนะของข้าพเจ้าเห็นว่า *ยวนพ่ายโคลงตัน* กับ *สมุทโฆษคำฉันท์* เป็นวรรณกรรมเลิศกว่าวรรณกรรมทั้งหลายบรรดามีในสมัยอยุธยา ในเรื่อง *สมุทโฆษคำฉันท์* นั้น เฉพาะตอนต้นที่เป็นสำนวนพระมหाराชครู

วรรณกรรมสมัยอยุธยายังมีอยู่อีกมาก แต่ละเรื่องแต่ละประเภทล้วนทรงคุณค่าทางวรรณกรรม แต่ที่ข้าพเจ้ายกให้ *ยวนพ่ายโคลงตัน* กับ *สมุทโฆษคำฉันท์* เป็นเลิศ เพราะเห็นว่าการวางเค้าโครงเรื่องในการนิพนธ์เป็นแบบแผนดีกว่าวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ

ประหลาดที่วรรณกรรมเลิศ ๒ เรื่องนี้ รัตนาท่างกันเป็นเวลาราว ๆ ๒๐๐ ปี แต่ว่ามีวัตถุประสงค์ในการนิพนธ์ตรงกัน ผู้รจนาแต่ละท่านได้ยกเอา “เป้าหมาย” ในการแต่งมากล่าวเสียก่อน แล้วจึงดำเนินเรื่องไปตามเค้าโครงที่ตั้งไว้ตามความเป็นจริง หรือตามเค้าโครงเรื่องที่ปรากฏใน *ขัณฺฑยาสชาดก* อันเป็นที่นิยมกันในสมัยอยุธยา หรือแม้สืบมาจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ อันเหมือนกับค่านิยมที่นักประพันธ์สมัยปัจจุบันชอบแปลวรรณกรรมของฝรั่งขึ้นสู่ภาษาไทยฉะนั้น

ที่ข้าพเจ้าว่าผู้รจนา *ยวนพ่ายโคลงตัน* กับ พระมหाराชครู ผู้รจนา *สมุทโฆษคำฉันท์* มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในการแต่งเหมือนกันนั้น คือ วรรณกรรมเลิศ ๒ เรื่องนี้ ได้ยกเอาประวัติความเป็นไปของเรื่องและเนื้อหาของเรื่องที่แต่ง มาบรรยายแต่ย่อไว้เบื้องแรกเสียก่อน ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ว่าเรื่องที่จะแต่งต่อไปนั้น มีข้อความย่อ ๆ ข้อความสังเขป ทั้งนี้ ๆ เฉพาะ *ยวนพ่ายโคลงตัน* ได้บอกเค้าเรื่องแต่ต้นด้วยคำว่า “แถลงปาง” อันสืบเนื่องกับพระราชประวัติของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เช่น

“ . . . แดงปางปิ่นกษัตริย์	ปิ่นบุรุษ
บังยัดโสรจกล้อย	กล้อยพล
◎ แดงปางพระมาครไท้	สมภพ ท่านนา
แดนตำบลพระอุทัย	ทุ่งกว้าง
แดงปางเคลื่อนพลรบ	เวียงเคซ
เอามิ่งเมืองไค้ร้าง	แจ้งบร
◎ แดงปางเทนนครศรี	ยังกรุง
พระนครไชยยา	ยังฟ้า
แดงปางพระผดุงเอา-	วสราช
เวนพิภพไว้หล้า	เสกศรี
◎ แดงปางนฤมารทไท้	สวรรคต
ยังมิ่งเมืองบงม้	เขตเข้
แดงปางปิ่นเอารส	ศัลย์โศก
ขอพระศัพพะเจ้า	เจษฎา”

ยังมี “แดงปาง” อีกมาก เช่น “แดงปางทรงผนวช” “แดงปางส่งราชโอรสไป
ลังกาทวีป” เป็นต้น เมื่อจบ “แดงปาง” แล้ว จึงดำเนินเรื่องไปตามเค้าเรื่องที่แดง
ไว้นั้นจบ นี่เป็นวิธีนิพนธ์ที่ปรากฏใน *ยวนพ่ายโคลงดั้น* อันสมบูรณ์ด้วยกวีวิจนะและ
สารคดีอันสำคัญยิ่ง สมกับเป็นวรรณกรรมเลิศ แห่งสมัยอยุธยา ที่เชื่อกันว่าแต่งใน
รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ราว ๆ พุทธศักราช ๒๐๐๘ – ๒๐๓๑

ส่วน *สมุทโฆษคำฉันท์* ที่ว่าแต่งระยะเวลาห่างกันราว ๆ ๒๐๐ ปี คือ แต่งในแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (เสด็จเสวยราชย์พุทธศักราช ๒๑๘๘ สวรรคตพุทธศักราช
๒๒๓๑) พระมหाराชครูไค้อ้างว่า แต่งโดยพระราชโองการของสมเด็จพระนารายณ์
มหาราช เพื่อเฉลิมพระยศพระบรมศาสดา ปางเสวยพระชาติเป็นพระราชาสมุทโฆษ
และในโอกาสนั้น มีพระราชโองการให้แกะสลักแผ่นหนัง เป็นรูปภาพพระสมุทโฆษ
เป็น “ปาง” ต่าง ๆ ให้นักคณะเชิดหนัง เชิดให้ประชากรราษฎรชม เป็นการบันเทิง
แก้ขำแผ่นดิน

ก็เรื่องพระศาสดาเสวยพระชาติเป็นพระราชาสมุทโฆษ มีท้องเรื่องเป็นอย่างไรนั้น
ปรากฏอยู่ใน *ปัญญาสาตก* แล้ว พระมหाराชครูไค้เริ่มเรื่องด้วยนอบน้อมกายวาจาใจ
เคารพพระศรีสรรเสริญ ผู้ทรงอำนาจภาพันไฟสามกอง แล้วก็กล่าวไปถึงราชโอรสท้าว

พินทุทัต ทรงพระนาม “สมุทโฆษาธิราช” ต่อจากนั้นพระมหाराชครูก็แจงเรื่องออก เป็น “ปาง” เริ่ม ปางประพาสาไพโร ปางคล้องช้าง ปางพระโพธิ์อุ้มสมนางพินทุมตี เช่น

๑ ปางพระภูธรเสด็จโคล แลชมสนุกนิพนสนท	คล้องคนในไพร
๑ ปางเสด็จหยุครถจักร พิศาลธลัดคตร	ใกล้ไม้ไพรสนท
๑ ปางพระโพธิพาพระภู— แลสองครระกองกรวิทา	ขรสมพระพช
๑ ๑	๑ ๑
๑ ปางพินทุมตีคาลหลง แก่กามะใจจาบัลย์	เป็นพิศวงจง
๑ ให้วาคโถมท้าวทุกพรรค หาผู้จะเปรียบโถมศรี	โถมเทพทั้งสวรรค
๑ ๑	๑ ๑

แล้วดำเนินเรื่องเหมือน *ยวนพ่ายโคลงคั้น* คือยังมี “ปาง” ต่าง ๆ อีกมากเช่น ปางสวยมพร ปางผจญกรุงกษัตริย์ ปางชากซอน ปางกรีธาแสนยากรกลับบ้านเมือง จบลงกัวยรับเวนมอบไอศูรย์สมบัติจากพระราชบิดา

หัวข้อที่ *ยวนพ่ายโคลงคั้น* และ *สมุทโฆษาคำฉันท์* นำมาตั้ง “แถลงปาง” กับตั้ง “ปาง” นำเรื่องโดยย่อจนจบไปก่อน แล้วจึงรจนาคำฉันท์ลักษณะ อันเป็นบทกวีวิจันะที่ข้าพเจ้า กล่าวตอนต้น ว่าเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเรื่องนี้ คงมีผู้สนใจอยากทราบ ว่าท่านเรียกว่าอย่างไร ขอบอกว่าท่านเรียก “สูตรสถาน” ท่านบอกไว้ดังนี้

๑ แต่นี้จักคังอาทิ เป็นสูตรสถานอื่น	กลกานท์ แลนา เรียบร้อย..” — <i>ยวนพ่ายโคลงคั้น</i>
๑ นี้คือสูตรสถาน สมุทโฆษบูรณ	แถลงขศพระศรี — <i>สมุทโฆษคำฉันท์</i>

วรรณกรรมอื่น ๆ บรรดามีในสมัยอยุธยาที่เหลือมาจนบัดนี้ ขอให้ไปค้นหาดู จะ ไม่มีการบอก “สูตรสถาน” เช่น วรรณกรรมเลิศ สองเรื่องที่ยกมาstückเรื่องเดียว และนี่เอง อาจเป็นวิธีวางเค้าโครงเรื่องก่อนแต่งของกวีสมัยอยุธยา ท่านองที่เราเรียกกันว่า plot อย่างฝรั่งเขาทำกันนั้นก็เป็นที่ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นจุดเด่นที่สุดของวรรณกรรมเลิศ

ทั้งสองเกี่ยวกับการตั้ง “สูตรสถาน” ที่เป็นความริเริ่มของนักปราชญ์ราชกวีไทย สมัยอยุธยา

วรรณกรรม *ยวนพ่าย* นอกจากสมบูรณ์ด้วยกวีวิจนะแล้ว ยังให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราช (เจ้าสามพระยา) สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แก่นักศึกษาวิชาประวัติศาสตร์อีกเป็นอันมาก มีหลายเรื่องในรัชสมัยนี้ ที่ไม่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร แต่ไปมีเรื่องราวต่าง ๆ อันสำคัญ ใน *ยวนพ่ายโคลงฉันท์* ล้วนเป็นเรื่องที่เชื่อถือได้ทั้งสิ้น เพราะเหตุว่า วรรณกรรมเลิศเรื่องนี้ มิได้มีการชำระแก้ไขใหม่ เหมือนพระราชพงศาวดารที่ทำกันบ่อยครั้ง ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ที่เริ่มต้นลบกักราช เป็นต้น คือไม่มีผู้ใดแตะต้องแก้ไขกวีวิจนะ เรื่องนี้ให้่างพร้อยแต่ประการใด ๆ เลย

วรรณกรรม *สมุทโฆษ* ก็ดุดัน ที่นอกจากไพเราะด้วยรสกวี อันเป็นไปตามฉันทลักษณ์ทุกขณะทุกบทแล้ว ยังบอกตำนานการเซ็ดหนังใหญ่ การเล่นกริธา การตีหนังวังช้าง ว่าเริ่มต้นด้วยพิธีกรรมอย่างไรอีกด้วย การเล่นกีฬา เช่น แข่งเกวียน แข่งวัว และประลองดาบ ตลอดจนการแข่งขันเรือศรีสมรรตไทย ไกรสรमुख ระหว่างสมเด็จพระมหาโกษาธิบดีกับพระอัครมเหสี เป็นการเสี่ยงทายที่สามารถนำเอาผลแพ้ชนะมาพยากรณ์ความมีข้าวเหลือเกลือกอิม หรือจะเกิดยุคเข็ญแก่บ้านเมืองอย่างไรอย่างหนึ่งได้อีกด้วย

สิ่งสำคัญพิเศษสำหรับ *สมุทโฆษคำฉันท์* ที่นอกจากยกให้เป็นวรรณกรรมเลิศแล้ว ยังประทับด้วยโวหารของสามกวี ที่เริ่มต้นด้วยพระมหाराชครู แล้วต่อมาถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หมกสมัยอยุธยากรุงแตก *สมุทโฆษคำฉันท์* ก็ยังไม่จบ เพิ่งมาจบด้วยผีพระโอรส ุกรมสมเด็จพระปรমানุชิตชิโนรส ปรมจารย์กวีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพุทธศักราช ๒๓๙๒ คือเมื่อ ๑๑๘ ปีนี้เอง

ความไพเราะของกวีวิจนะ ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้แต่งว่า อยู่ในสถานภาพและสิ่งแวดล้อมอย่างไร ดี หรือ ทรม ถ้ามีความเป็นผู้ดี จิตใจสบาย บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข กวีวิจนะที่กลั่นกรองออกมาจากชีวิตจิตใจ ก็บรรเจิดบรรจงไปด้วยสุขุมรสแห่งกวีวิจนะ มีกวีโวหาร อ่านแล้วจับใจ เพราะบทกวีวิจนะหรือฉันท

ลักษณะที่ถูกคณะทูตบาท ทุกคำ ได้ร้อยกรองออกมาด้วยอารมณ์ที่มีความผาสุกแผ้วแผ่
ทุกสิ่งทุกอย่างที่แวดล้อมอยู่โดยรอบ ล้วนแต่อยู่ในลักษณะอันแจ่มชื่นรื่นรมย์ ข้าวเหลือ
เกลืออ้อม บ้านเมืองปราศจากเสี้ยนศึกศัตรู พระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองและ
พระราชาราชฎด้วยทศพิธราชธรรม จิตใจของนักปราชญ์ราชกวี ปราศจากความทุกข์
ความเดือดร้อน กวีวิจนะทั้งหลายที่เชลยลักษณ์อักษรออกมา จึงไพเราะจับใจ ถือเป็น
อสังการศาสตร์ทางภาษา มีค่าควรเมือง

ถ้าบ้านเมืองอยู่ในลักษณะตรงข้ามทั้งได้กล่าวมาข้างต้น นักปราชญ์ราชบัณฑิต
กวีทั้งหลายย่อมไม่มีอารมณ์ และจินตนาการที่จะระบายภาพกวีวิจนะออกมาอย่างแจ่ม
จรัสได้ เพราะชีวิตจิตใจหรืออารมณ์ถูกแวดล้อมด้วยเหตุการณ์อันไม่พึงปรารถนา เช่น
บ้านเมืองไม่มีความเป็นธรรม ถือหม้อถือพวกและถืออำนาจเป็นธรรม ประชาชน
พลเมืองผู้เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินไม่รู้จะหันหน้าไปพึ่งพาอาศัยใคร มีแต่ความเดือดร้อน
รำคาญ สถานการณ์ของบ้านเมืองก็อยู่ในลักษณะรุ่มร้อน มีข้าศึกมาจากทิศต่าง ๆ
ไม่หยุดหย่อน ช้ำทหารแตกสามัคคี ใครใคร่ตัวมัน ตั้งแต่เจ้าฟ้ามหากษัตริย์ลงมาจนถึง
ไพร่ฟ้าข้าไท ข้าพนักกันไม่หยุดหย่อน แย่งราชสมบัติกันเอง ระหว่างพระเจ้าลุง
พระเจ้าหลาน ลูกแย่งราชสมบัติจากพ่อ พี่แย่งจากน้อง หรือน้องแย่งจากพี่ กุซุลมุน
วุ่นวาย หากความสงบมิได้ ก็เมื่อแผ่นดินมีแต่ความเดือดร้อนเหลือเชื่อเช่นนี้ ใครเล่าจะมี
อารมณ์มาระบายกวีวิจนะออกมาให้วิจิตรบรรจง ทุกคนย่อมอยู่ในลักษณะระแวงระวัง
กลัว เพียงเพื่อเอาตัวรอดให้พ้นราชภัยบ้าง โจรภัยบ้าง ตลอดจนภัยจากความมิเป็นธรรม
ของขุนศึกตุลาการ ชีวิตแต่ละชีวิตย่อมมีแต่ความสลดสังเวช ตลอดวันเวลา ต่อความ
มิเป็นธรรมที่เกิดขึ้นอยู่ทุกเมื่อเชือวัน ไม่รู้ว่าภัยพิบัติทั้งหลาย จะเกิดขึ้นแก่ตนเมื่อใด
ด้วยเหตุดังนี้ ภายหลังรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้สิ้นสุดลงแล้ว ลางแห่ง
ความเสื่อมของวรรณกรรมสมัยอยุธยา ก็เริ่มฉายให้เห็นทุกนิมิตขึ้นว่าไร ๆ เหมือนจะมี
กวีวิจนะเพียงไม่กี่เรื่องที่เกิดขึ้นอย่างปาฏิหาริย์ ซึ่งได้แก่บทกวีวิจนะอันเลื่องๆของ
เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ๒—๓ เรื่อง *บุณโณวาทคำฉันท์* ของพระมหานาค วัดท่าทราย.....คงจะมี
เพียงเท่านั้น ที่เป็นชิ้นเป็นอันพอจะนับเนื่องเข้าในวรรณกรรมเลิศสมัยอยุธยา นอกจาก
นั้นแล้วก็มีอยู่บ้างคอก หากว่าเป็นวรรณกรรมแล้ว

นอกจากเป็นวรรณกรรมแล้ว ยังเป็นวรรณกรรมที่สื่อสำแดงความพิปริตพิต ประเพณี ผิดวัฒนธรรมของคนไทยอีกด้วย แสดงให้รู้ว่าเหตุการณ์อันเลวร้ายที่บีบรัดอยู่รอบข้าง ได้ทำให้อารมณ์ก็เปลี่ยนแปลงไป คือ เปลี่ยนจากความประณีตเป็น หยาดคาย เนื่องจากไม่อาจทนต่อเหตุการณ์ได้ จนต้องระบายอารมณ์แก่นั่นต่อเหตุการณ์ ออกมา ประชดสังคม เสมือนหนึ่งได้ทำการหุงข้าวประชดหมา บึงปลาประชดแมว ฉะนั้น

วรรณกรรมเล่มที่ยกมาอ้าง คือ เรื่องนางมโนห์รา บทละครครั้งกรุงเก่าที่เหลือหลง มาให้ชาวเราได้อ่านกันอยู่ในบัดนี้

เชิญท่านฟังนางมโนห์ราได้ตอบกับนางจันทกนิรีผู้เป็นมารดาว่า หวงแหนนางไว้ นางจะมีผิว มารดาก็ไม่ยอมให้มี นางมโนห์ราว่าพระมารดาจะมาห้วงลูกไว้ทำไมจน แก่เฒ่า ผู้ชายที่ไหนจะมาเหลียวแล นางจันทกนิรีมารดาตอบว่า

เป็นหญิงเจ้าแม่อา ตัวเขายังน้อยสักเท่าเขียด เมื่อจะทอดูกไม่ถูกกัน เจ้ามาวอนแม่จะมีผิว ลูกเอยจะเลี้ยงเอาหัวแขก เลี้ยงไว้ให้หน้าใจ ส่งให้อ้ายจันทกนิรี อ้ายมอญมะกาสัน เลี้ยงลูกชาวบ้านเอย อ้ายญุ่นหัวโกน	เจ้าอย่าทำกะวังกะเรียด เจ้ามาวอนแม่จะมีผิว มันจะเอาตระกรนมาโขกหัว ลูกเอยจะขยสักเท่าใจ ลูกเอยจะเลี้ยงเอาหัวไทย ส่งให้อ้ายมอญมะกาสัน ให้มันกอดจนตายตื่น ส่งให้ญุ่นหัวโกน อื่นใจก็ขี้ใจโลน หน้าใจผู้เจ้ามโนห์รา
---	---

นางมโนห์ราตอบพระมารดาว่า

ลูกไทเจ้าแม่เอย จันทกนิรีพรหมณ์คู่ลา เชิญแม่เองเถิดนางไท	แม่ให้หัวไทแก่ลูกรา ลูกยาจะเอามันทำไม เป็นหัวพระราชมารดา
--	--

นางจันทกนิรีประภาษธิดาว่า

เลี้ยงลูกชาวบ้านเอย กูจะปลิวหัวขา ไว้กูจะหยิกเอาหัวตัว ปากร้ายมาได้ใคร ขวัญเข้าเจ้าแม่อา รุ่มากอป่ากกล้า พระพายุพัดไป	อื่นใจแข่งใจกล้า หน้าตาจะคบให้ขยับไป ไว้กูจะขยเอาหัวใจ อีพวกขี้ขยับชะลาภา ตัวแม่ก็ทำเป็นไม่รู้ มึงไปได้มาแต่ไหน สมเพชตมพิตอ้อคอกทอง
---	---

นางมโนห์ราตอบว่า

นางแม่ของลูกอา
ทั้งพี่ทั้งน้อง
ดอกทองสั้นทั้งเผ่า
ดอกทองเสมอกัน

แม่มาตำลูกไม่ถูกต้อง
เหล่าเรือดอกทองเสมอกัน
เหล่าเรือดอกทองสั้นทั้งพันธุ์
ทั้งองค์พระมารดา

นี่คือวรรณกรรมแล้ว ที่ข้าพเจ้ายกมาให้ฟัง ตอนนั้นใกล้บ้านเมืองเคียงเชียง กรุงไกลจะ
แตกดับ แม้แต่กวีก็ยังมีอารมณ์พิปริตเอาจนถึงเช่นนี้ ที่นี้เรามาดูเหตุการณ์ที่บ่งบอก
ความเป็นอยู่ของประชาชนพลเมืองสมัยนั้นดูบ้าง

ปุมโหราจกเรื่องความยากจนกันแค้นของพลเมืองไว้ว่า

บีมะเมีย จุลศักราช ๑๑๒๔ (พ.ศ. ๒๓๐๕) วันจันทร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ท้าวภษีผักบั้ง

ดูเอาเด็ก ขึ้นแต่ผักบั้งที่ขึ้นอยู่ข้างห้องร้องท้องคุ้ย คนยากคนจนจะเก็บมากิน
ก็ไม่ได้ ต้องเสียภาษี เวลานั้นใกล้กรุงล่มเอกราชเต็มที่แล้ว เรื่องนี้เป็นเรื่องจริง
มีปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารฉบับหนึ่งว่า

นายสังข์บ้านคลองคูจาม เป็นพี่เจ้าจอมทัก เจ้าจอมปาน พระสนมเอก ผูกภษีผักบั้งแล้วบังคับว่า ถ้า
ราษฎรเก็บผักบั้ง ต้องมาขายให้เจ้าภษีแต่ผู้เดียว นายสังข์เอาเงินไว้เป็นอาณาประโยชน์บ้าง ส่งพระคลังบ้าง
อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ โปรดให้หาละคอนเข้าไปเล่นหน้าพระที่นั่ง นายแทนกับนายมีจ้าวอด แต่งเป็น
ชายคน ๑ หญิงคน ๑ จับกัน จะเรียกเอาค่ามกคช คน ๑ ว่า ยากจนจะเอาเงินที่ไหนมาเสีย แต่เก็บผักบั้งขาย
ยังต้องเสียภาษี ว่าเช่นนี้ ๒ หน ๓ หน สมเด็จพระเจ้าเอกทัศแปลกพระทัย มีรับสั่งถามจึงได้ความว่า นายสังข์
ไปเก็บภษีผักบั้งผิดพระราชบัญญัติ ก็ทรงพระพิโรธ ให้ชำระเงินคืน แล้วจะให้ประหารชีวิต แต่งคโทษประหาร
ชีวิตไว้ ในหนังสือฉบับนี้ว่า นายสังข์นั้นภายหลังไปเป็นไส้ศึกพม่า

เหตุการณ์ต่าง ๆ ส่อสำแดงว่าจะเสียกรุงแก่ข้าศึก เริ่มปรากฏขึ้นจนกระทั่งเห็น
ชัดเจนน จุดหมายเหตุความทรงจำของพระเจ้าไปยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวีทรงไว้ว่า

พม่ายกมา ๕๐๐๐ ล้อมประชิดตั้งค่ายบางระจัน โปธิสามต้น ค่ายใหญ่ล้อมรอบ เกาะเมืองอยู่กลาง พล
ในเมืองขึ้นหน้าที่ประจำช่องเสมอดัง ๘๐๐๐๐๐ บรรจุนับทุกหน้าที่ มีไทยิงข้าศึก แผ่นดินตันอยู่หน้าวัดแก้ว ได้ยิง
สู้พม่าครั้งหนึ่ง ตกลงคาบโทษมิไทยิง ให้แจ้งศาลาก่อน พม่าล้อมไว้ ๓ ปี แผ่นดินตันหนีออกจากเมืองกับผู้คน
พรรคพวก ๕๐๐ มีปืนถือติดมือแต่ท่านที่หนีข้ามฟากไปตะวันออก ณ วันเสาร์ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๕ หนีออกจากเมือง
พม่าขุดคูโอบเข้าเฝ้าเมืองได้ด่านวังหน้าก่อน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง พระปิยมหาราช ทรงมีพระบรมราชาธิบายว่า
ดูเถอะ พม่ามันมีกำลังอะไร จะยกหักเข้ามาในกำแพงก็ไม่ได้ ดูเถอะชาวเมืองช่างนึ่งให้พม่า
มันมาเอาไฟสุรมกำแพงได้ มันเหลวเข้าหากันทั้งสองฝ่ายเช่นนี้

และในที่สุด ปุมโหราจกไว้อีกว่า บัญญู จุลศักราช ๑๑๒๔ วัน ๒ ๕ ค่ำ กาลบาตตก
วัน ๓ ๕ ค่ำ เสียกรุงแก่พม่า

วันกรุงแตกตรงกับวันที่ ๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๑๐ คงจะเป็นการบังเอิญหรืออย่างไร วันสร้างกรุงศรีอยุธยา ก็ตรงกับวันที่ ๗ เมษายน เหมือนกัน

เมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มเอกราชลงแล้ว ข้าศึกได้เผาหยาปราสาทราชมนเฑียรเผาหอศาสตราคมอันเป็นหอหลวงสำหรับเก็บหนังสือทุกประการ เช่นพระราชกำหนดกฎหมาย พระราชพงศาวดาร ราชพงศาวดาร หนังสือกาพย์กลอนโคลงฉันทน์วรรณกรรมประจำชาติ เสาเคหาสน์บ้านเรือนโบราณ ปูนปั้นวัตถุสถาน อันเป็นศิลปวัฒนธรรมของชาวไทย พินาศสิ้นสูญไปในกองเพลิง จดหมายเหตุโหร จารึกไว้ว่าไฟไหม้ลุกลามทั่วพระนครศรีอยุธยาเจ็ดวันเจ็ดคืน ยังหาดับไม่ ทุกชีวิตหนีไปเพื่อมีชีวิตอยู่อย่างผู้แพ้ ที่สู้ก็ตายอย่างชายชาติทหาร แสนสมบัติศฤงคารของหัวพระยามหาจักรพรรดิ อันสะสมมา ๓๓ ชั่วกษัตริย์ วอดวายหายนออย่างสิ้นเชิง ค้วยเหตุเพียงประการเดียวคือ แรกสามัคคี แต่...เคชะบุญ วรรณกรรมเลิศของชาติหลายเรื่องรอดจากไฟเผา เหลืออยู่อย่างปาฏิหาริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *ยวนพ่ายโคลงฉันท์* กับ *สมุทโฆษคำฉันท์* ถึงพรรณนามา

เชิงอรรถ

- ๑ กุ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พิมพ์ในงานพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวรเสรฐสุดา และพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค ฯ หน้าแรก
- ๒ กุ ยวนพ่ายโคลงฉันท์ ฉบับหอวังรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ แจกในงานวันขึ้นศกใหม่ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพหุมวารนุรักษ์ วันที่ ๑ เมษายน
- ๓ กุ สมุทโฆษคำฉันท์ พิมพ์ในหนังสือ วชิรญาณ รายเดือน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ หน้า ๔-๕ และหน้า ๘
- ๔ กุ บทละครครั้งกรุงเก่า เรื่อง นางมโนห์รา ผู้บัญชากองพลทหารบกที่ ๓ พิมพ์แจกเมื่อ ๑ มิถุนายน ๒๔๖๒
- ๕ กุ จดหมายเหตุโหร ฉบับพระประมุขอรักษ์ พิมพ์แจกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ หน้า ๕ และ หน้า ๔๐ - ๔๑ - ๔๒
- ๖ กุ จดหมายเหตุโหร ฉบับพระประมุขอรักษ์ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ หน้า ๖-๗
- ๗ กุ จดหมายเหตุความทรงจำ ของพระเจ้าไปยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี หน้า ๑ - ๒
- ๘ กุ พระบรมราชาธิบาย ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช ใน จดหมายเหตุความทรงจำ หน้า ๒๕
- ๙ กุ จดหมายเหตุโหร ฉบับพระประมุขอรักษ์ ฯ หน้า ๘

ความผิดของพ่อ ?

๑ อุตุนายศค้ำเคี้ย ตัดน เสมอฤ
 พ่อจ้งวังวางกล กับค้ำ
 ชายของเก๋าสับสน ของใหม่
 อังศานาบังหน้า แอบหน้ากากบัง

๑ เสี้ยแรงมีศตวามรรคาศักดิ์
 เสี้ยค้ายค้ำหากจะเป็วัยบจะเทียบไป
 ๑ จริงอยู่อุตุนายเชียงไควดกษณ
 ไม่ถึงชั้นแม้จะคิดอนิจจัง
 ทกขังเป็นของมีขอบเขต
 หาทางขยับเขยื้อนยอมเคลื่อนคลาย
 วิญญาณอุตุนายเวดทุกซ์
 เกะทังเกาะถันวราชธานี
 ๑ ไทยทั้งชาติคือวิญญาณอุตุนาย
 น้อยฤฎฐักก็ถักประจัน
 ฤฎฐกรรมส่งพม่ามาล้างผลาญ
 ไทยเล็กไทยน้อยต้องพลอยเกรง
 ๑ อุตุนายเสอมถันพรตน์
 ไคร์ควรวุคุณค้ำก้ำอ้าว
 พลโลกทังโลกตะลึงหลง
 เลื่อนเลื่อนลอยจากฟากฟ้า
 ๑ พ่อต้องมองดูประวัติศาสตร
 แล้วปล่อยความคิดส่วนตัวเข้ายุค
 พ่อจ้งวังวางมิจฉาทิฐีเสี้ย
 วางเสี้ยซึ่งจัญไรความใหญ่โต
 ยิงพ่อร่วมมือทำนุก
 มาตรแมนสมหวังมั่งแมล้อง

เศวพรก้ออุตุนายก้ำหาไม้
 เหมือนหมาในเข้ามาเป็นหมาวัง
 พิเคราะห์ค้ำแต่ตระหนักในทกขัง
 อนัตตค้ำเล็กก็ยังไม่เขยื้อนกราย
 แต่ไม่เป็นสาเหตุแห่งฉิบหาย
 ทกซ์ที่ทกซ์เหลือร้ายจะกลายค้ำ
 ตรงค้ำสนค้ำแต่ครั้งเป็นกรุงศรี
 จังควรวทังเป็นทกซ์ด้วยเหตุฉนั้น
 เคยถูกไอ้พม่ามาทำหั้น
 บานักหากจะพันไทยกันเอง
 ในสังขารของไทยเที่ยวจ่มเหง
 วังเวงหัวใจที่สุดแล้ว
 ร้อยวิบัติพันวิบัติเป็นแก้ว
 รัสมิ์พราวแพรวพะพรายค้ำ
 ลัวลัวชลดองประดับหลัก
 อุตุนายฉนั้นฤฎฐมนุญ
 พ่อต้องกราบพระบาทบรรพบุรุษ
 อุตุนายก้ำจะหุดโนมโน
 อย่าให้มันเคล้าเกลี้ยกะความง
 คนหนุ่มจะไซโยให้ทัวเมือง
 วิญญาณอาจเป็นสุขทังทรงเกรือง
 อุตุนายเปลืองบาปพ่อได้กรรมัง

๑ อุตุนายมาเกิดแล้ว เกิดอีก ปะไรพ่อ
 พ่ออย่าเพ่งชายปลีก ปล้อยเจ๊ก
 พุดพุดคัจไม้ชัก ชุงกระคิบ ได้ฤฎ
 จังจกเล็กเต็กร้อง ทักฟังพ่อฟัง

ขรรค์ชัย บุนนาค

วาระสุดท้ายของอชยภยา

กองทัพพม่ามุ่งหวังทางโจรกรรมยิ่งกว่าชัยชนะ บุกรุกได้ถึงไหนก็ขนทรัพย์สมบัติไป
ค้ายจากที่นั่น เมื่อได้ทุกสิ่งทุกอย่างดังปรารถนาแล้ว ก็มุ่งหวังเหยื่อชั้นใหม่ต่อไป
การที่ปล้นสดมภ์สำเร็จในระยะสั้น ๆ นี้ ทำให้แม่ทัพมั่นใจว่า จะได้ชัยชนะโดยง่าย จึง
ยাত্রาทัพสู่อชยภยา โดยที่คิดว่าถ้ากรุงแตกเสียแล้ว เมืองอื่น ๆ ก็ย่อมอ่อนน้อมยอมแพ้
โดยง่าย

ทางเดินทัพนั้น ต้องบุกป่าฝ่าภูเขาสูงชันมาเป็นอันมาก แต่ก็ไ้เตรียมพร้อมมา
ก่อนแล้ว สำหรับอุปสรรคทั้งหลายเหล่านี้ บ้านเมืองทางแถบตะวันตกเฉียงเหนือของ
ราชธานีนั้น ทั้งร้างว่างเปล่า ประชาชนพลเมืองพากันกลัวความตาย หาไม่ก็กลัวถูก
จับเป็นเชลย จึงพากันหนีเข้าป่า ซึ่งตนต้องเผชิญเพียงแต่กับสัตว์ป่าเท่านั้น การที่
พม่าเผาเมืองและหมู่บ้านต่าง ๆ เรื่อยมานั้น ทำให้ภายในกรุงเกิดการเสียชีวิตกันอย่าง
โกลาหล เมื่อชาวสยามถูกคุกคามจากมหันตภัย ถึงขั้นความพินาศขนาดนี้ จึงรวม
กำลังกัน เดินทัพออกต่อสู้ศัตรู เพื่อเอาชนะความกลัว ทั้ง ๆ ที่ได้เผชิญกับความกล้า
ของพวกข้าศึกกันมาหลายต่อหลายครั้งแล้ว การรบพุ่งครั้งนี้ ชาวสยามต่อสู้ด้วยความ
กล้ายิ่งกว่าแต่ก่อน แต่ก็พ่ายแพ้ เป็นเหตุให้อาณาบริเวณรอบ ๆ พระนคร ตกอยู่ใต้
อำนาจราชศัตรูผู้รุกราน

ชนบทในแถบนั้นถูกเผาผลาญจนไม่มีอะไรเหลือ นอกไปจากเจ้าถ่าน ทุพภิกขภัย
กำลังคืบคลานเข้ามา พร้อม ๆ กับคมดาบของพวกอนารยชนเหล่านั้น

ในขณะที่กองทัพของฝ่ายที่ได้ชัยชนะ กำลังร่อนเร่อยู่อย่างเดียวดาย ตามทิศทางต่าง ๆ นั้น กองทัพใหม่ของพวกเขาป่าเถื่อนนี้ ก็ได้ยกหนุนเนื่องกันเข้ามาอีก เมื่อไม่มีใครต้านทาน พวกพม่าจึงยึดครองบ้านเมืองต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นผู้พิชิต และได้ตั้งร่องรอยแห่งความหายนะไว้ทุกแห่งหน พวกพม่าได้สร้างเมืองขึ้นใหม่เมืองหนึ่ง ณ ตรงที่แม่น้ำทั้งสองบรรจบพบกัน ให้ชื่อว่าเมืองมิซอง ทั้งนี้เพื่อเป็นศูนย์บัญชาการในยามที่บังเอิญไม่ได้ชัยชนะ ในระหว่างที่เกิดวิกฤตการณ์อยู่ พระเจ้ากรุงสยามทรงสนพระทัยอยู่แต่กับนางห้าม ภายในพระราชสำนักชั้นใน มิได้เอาพระทัยใส่กับความทุกข์ยากของราษฎรเลย เมื่อมีข่าวว่า พวกข้าศึกได้ขับต้อนผู้คนออกจากเมืองตะนาวศรี และมะริด ก็พากันเชื่อว่าสิ้นอันตรายแล้ว เป็นอันว่าไม่ต้องมีทหารไว้ป้องกันประเทศอีกต่อไป แต่แล้วกองทัพพม่าก็มาปรากฏขึ้นต่อหน้าประตูกรุง ในขณะที่ไม่มีแม่ทัพของกองทัพไทยที่จะต่อสู้ด้วย เมื่อพวกชาวนาชาวไร่อพยพหลบหนีเข้ามาสู่ราชธานีกันอย่างอีกทีก็กรีกโครมเป็นการใหญ่ นั้นแหละพระเจ้าแผ่นดินจึงเริ่มต้นจากภวังค์ พวกอพยพหลบภัยเหล่านี้ พากันช่วยซ่อมบ่อมปรการ ก่อฐานที่ตั้งปืนขึ้นสูงถึงสี่สิบฟุต พวกคริสตังไม่ยอมร่วมงานกันนี้ด้วย เพราะเชื่อแน่ว่า น้ำหนักสิ่งก่อสร้างจักทำลายฐานนี้ลงมาเอง

พระสังฆราชตาบราคาได้แลเห็นภัยอันตรายอยู่ก่อนแล้ว จะหลบหนีไปเสียก็ยอมไม่ได้ แต่ถือว่าได้รับแต่งตั้งให้มาประจำอยู่ ณ เมืองนี้ จะปลีกตัวหนีไปก็เท่ากับว่าละทิ้งหน้าที่ ในส่วนตัวเองนั้น ไม่มี ความกลัวเกรง แต่ท่านสังฆราชเห็นว่าเป็นหน้าที่ที่จะหาความปลอดภัยให้แก่ผู้เยาว์ซึ่งอยู่ในความอารักขา ด้วยเหตุฉะนั้น จึงส่งนักเรียน ๓๐ คน ไปฝากไว้กับมองซิเออร์โกโตต์ ท่านทั้งสองได้พาเด็กเล็กเหล่านี้ ไปทางตะวันออกด้วยเป็นการง่ายที่จะหนีให้ไกลต่อไปได้อีก เมื่อถึงคราวจำเป็น ออกจะเป็นโชคที่คนพวกนี้ออกเดินทางไปได้รวดเร็ว เพราะอีกไม่กี่วันต่อมา ก็มีคำสั่งห้ามผู้หนึ่งผู้ใดเดินทางออกไปจากกรุง

ก่อนที่พวกศัตรูจะเข้าตีกรุง ได้เผาผลาญทำลายล้างชนบทรอบ ๆ นั้นเสียสิ้นแล้ว พวกพม่ามีทางหาเสบียงอาหารจากบ้านเมืองที่ตนเพิ่งยึดครองได้ ที่เผาเมืองนั้น ๆ เสียก็เพื่อที่จะให้ชาวสยามอ่อนน้อมยอมแพ้ เพราะความอดอยาก กองทัพข้าศึกกองหนึ่งยกมาปล้นจนถึงประตูกรุง

บางกอกซึ่งเป็นบ่อมปรากฏที่ต่อต้านอย่างแข็งแรง ก็ได้ถูกทำลายลง เรือสวนเสียหายหมดสิ้น โรงเรียนที่พวกเขาทดลองสร้างขึ้นไว้ใกล้ ๆ นั้น ก็ถูกทำลายลงจนไม่มีอะไรเหลือ ครั้นเมื่อโจมตีเสร็จแล้ว พวกพม่าก็รีบล่าทัพถอยไปพร้อมกับกองทัพใหญ่ เนื่องจากไปนั้น ทำให้ความเกลียดชังศัตรูระงับลงได้ชั่วคราวหนึ่ง

ตอนนั้น เผอิญมีเรืออังกฤษแล่นเข้ามาสองลำ นายเรือได้นำมาเทศ ๑ สิงโต ๑ และของมีค่าอื่น ๆ ถวายพระเจ้ากรุงสยาม นายเรือผู้หนึ่งชื่อเปานี ได้พิศุจน์ให้เห็นว่าเป็นคนกล้า มาหลายครั้ง พระเจ้ากรุงสยามทรงเชื่อมั่นในความกล้าและความสามารถของบุคคลนี้ โดยที่ทรงเห็นว่าข้าราชการบริพารของพระองค์ เป็นแต่คนขลาดและปราศจากสมรรถภาพ ได้ตรัสขอให้นายเรือผู้นั้นอยู่ป้องกันกรุง

ข้างฝ่ายคนอังกฤษเห็นว่า ชนชาติที่ขลาดจะเป็นผู้ช่วยที่คิดหาได้ไม่ จึงมิได้รับเกียรติยศอันนี้ ยิ่งเห็นตัวอย่างจากคนวิไลนกา ซึ่งลามือไปแล้ว ยิ่งมั่นใจในอันที่จะตอบปฏิเสธ พวกวิไลนกาคงไม่ละจากเขตแขวงของตน เพราะได้เก็บทรัพย์สมบัติที่มีค่าไว้ในนั้นมาก แต่ก็ต้องจากไป เพราะไม่เชื่อว่าคนไทยจะสามารถป้องกันข้าศึกครั้งนี้ได้ นายเรือเองก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี เพราะอยู่ดี ๆ ก็ถูกพม่าโจมตี หลังจากที่ได้ยึดครองบางกอกไคแล้ว คนอังกฤษผู้กล้าหาญน้อยนกำลังเกินไปกว่าที่จะช่วยรักษาบ้านเมืองไว้ได้ แต่ก็เก่งพอที่จะไม่อ่อนน้อมยอมจำนน จึงแล่นเรือไปยังสถานที่ที่พวกพม่ากำลังตั้งค่ายอยู่ ยิงปืนทำลายฐานทัพพม่า ฆ่าทหารตายเป็นอันมาก พม่าต่อสู้ตอบก็โดนกระสุนปืนของฝ่ายอังกฤษ โดยที่เดิมอังกฤษหนึ่งอยู่ในเรือแล้วกลับถูกจู่โจม จึงวางแผนอย่างระมัดระวัง ฆ่าทหารในกองทัพที่มีวินัยเลวเสียได้เป็นอันมาก

เพราะความจำเป็นบังคับ เปานีจึงยอมรับป้องกันราชธานี โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องมีอาวุธและกระสุนปืนที่จำเป็นในการรุกและรับ เมื่อตกลงกันได้ ชาวไทยจึงแนะนำให้เขาเอาสินค้าขึ้นไว้ในโรงช่างแสงหลวง เปานีไม่ชอบข้อเสนอนี้ แต่ก็ต้องทำตาม ขนสินค้ามีราคาขึ้นไว้ ๒๘ ห่อ ที่เหลือก็ใส่ไว้ตามเรือต่าง ๆ เมื่อเจรจากับขุนนางฝ่ายไทยเรียบร้อยแล้ว จึงกลับเรือ เพื่อเตรียมงานที่ได้รับมอบหมายมา การโจมตีแต่ละครั้งเป็นผลร้ายแรงยิ่งแก่ฝ่ายศัตรู ก่ายยังไม่ทันแล้วเสร็จ ก็ถูกทำลายเสียแล้ว ทุกวันข้าศึกจะต้องถอยร่นพ่ายแพ้กลับไป เพื่อจะให้ได้ผลขั้นต่อไป เปานีเขียนจดหมายไปถึงเจ้า

พนักงานฝ่ายไทย เรียกร้องอาวุธและกระสุน เพราะของตนเองร่อยหรอลงมากแล้ว
แต่กลับได้รับคำปฏิเสธ

ชาวสยามเกรงว่าเปานีอาจะมีอำนาจมากเกินไป จะเป็นเหตุให้ตนตกอยู่ใต้อำนาจฝรั่ง
เสนาบดีจึงตอบไปว่าข้าศึกกำลังโจมตีทางอีกค้ำหนึ่งของกรุง จึงต้องเก็บปืนต่าง ๆ ไว้
สำหรับขับไล่ศัตรูทางค้ำนั้น

คนอังกฤษโกรธมากที่ไทยไม่รักษาสัญญา จึงไม่ยอมทำการกับชาติที่รบก็ไม่เป็น แถม
ยังไม่ยอมช่วยเพื่อน ที่กำลังบ่อนกั้นประเทศชาติให้ตนอยู่ แต่ก่อนที่จะล่องเรือจากไป
เขาได้เขียนข้อความกล่าวโทษพระเจ้ากรุงสยาม และให้เหตุผลในการจำต้องละหน้าที่
เขายึดได้เรือตะเภาจิน ๖ ลำ ลำหนึ่งเป็นของพระเจ้าแผ่นดิน อีกลำมาค้าขายกับสยาม
แต่ถูกหยุดที่ในอ่าวไทย และพากันฉงนสนเท่ห์ใจมาก ที่พวกตนต้องเสียสินค้า แต่
คนอังกฤษก็ตอบแทนพ่อค้า โดยยื่นบัญชีให้ไปขึ้นเงินเอากับพระเจ้ากรุงสยาม เพื่อที่
จะทรงจ่ายใช้แทนทอง ๓๘ แห้งของอังกฤษที่ได้ฝากไว้ในโรงแสงหลวง เมื่อได้สิ่งของ
พอแก่การ จึงแล่นเรือผ่านพวกพม่าฝ่าออกไป พวกพม่ากลับไม่ค้ำใจที่ศัตรูกำลังจะจาก
ไป แต่กลับกักกันไม่ให้เปานีจากไปได้ง่าย ๆ ทั้ง ๆ ที่คน ๆ นี้เท่านั้นที่อาจเป็นอุปสรรค
ต่อชัยชนะของพม่าได้

เมื่อเปานีจากไปแล้ว พม่าก็ก่อการรุกรานอีก เพราะมีแต่พวกต่อต้านที่อ่อนแอ พม่า
ได้ทำลายทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำได้ วัดที่ถูกเผาไหม้ พม่าเก็บตะกั่วมาหลอมเป็นลูกปืน โดย
ที่พวกข้าศึกได้ยึดครองบริเวณที่ค้ำรอบ ๆ กรุงเป็นเวลานาน จึงได้ออกคำสั่งห้ามการ
เพาะปลูกทุกชนิด แต่โดยที่พื้นดินอุดมสมบูรณ์อยู่ก่อนแล้ว ถึงไม่มีการเพาะปลูก ก็มี
พืชงอกงามขึ้น ชาวเปเลือกที่หกล้นอยู่แต่ปีก่อนงอกงามเติบโตจนเต็มที ทั้งนี้ยอมเป็น
มหันตโชคแก่พระราชราษฎรซึ่งกำลังเผชิญกับความอดอยากยากแค้นอยู่ แต่การที่ผู้ค้ำ
พากันออกไปเก็บเกี่ยวข้าวนอกกรุงนั้น กลับเป็นผลร้าย เพราะไปโดนพม่าจับกุมตัว
ไปกักขังไว้ในค้ำ

ในขณะที่พม่ายึดครองเมืองต่าง ๆ ทำสงครามต่อสู้กับผู้ค้ำและธรรมชาตินั้น พระเจ้า
แผ่นดินและเสนาบดีที่เชื่อแต่เครื่องรางของขลัง พากันหันหน้าไปพึ่งผู้วิเศษ ข้าราชการ
ทั้งทหารและพลเรือนก็พากันดำเนินรอยตาม ปรีกษาหาหรือผู้วิเศษเหล่านั้น ตั้งหนึ่งกับ
ว่าบุคคลพวกนั้นจะหายตัวไปจุใจไม่ให้ข้าศึกรู้ตัวได้ ต่างพากันหวังเรียนเวทมนตร์อัน

ลึกลับ เพราะเหมาะแก่ธรรมชาติอันลึกลับของตัวเอง โดยที่ไม่กล้าไปสู้รบกับศัตรู จนกว่าจะรู้ความลับของฝ่ายตรงข้ามเสียก่อน จากเวทมนตร์คาถา ความหลงเช่นนี้มี อำนาจมาก แม้เหตุการณ์ต่างๆ ที่เผชิญมาแล้ว ก็ไม่ช่วยให้สามารถละทิ้งความเชื่ออัน ไร้สาระนี้ได้ พวกแม่ทัพต่างพากันกุมสมันตร์พรรคพวก แสดงความกล้าหาญด้วยการรบ พุ่งกับประชาราษฎรพวกเดียวกันเท่านั้นเอง แแยงชิงเงินตราอาหาร โดยอ้างว่าหามา เลี้ยงกองทัพ วิธีการก็คือจ่ายของที่มีค่าน้อยที่สุดไปยังทหารแล้ว เพื่อที่ตัวนายจะได้เก็บ ของดีๆ ไว้ ในขณะที่คนมั่งมีถูกแยงชิงทรัพย์สินสมบัติจนหมดตัว พวกบาทหลวงที่มีความ กล้าหาญ ได้แลเห็นแล้วว่า พวกคริสตังจะต้องการอาหารกันเป็นอันมาก แต่ก็มีให้ ไม่พอแจก เพราะแจกทั่วไปไม่เลือกว่าคนถือศาสนาใด พวกพม่าเข้ามาแยงชิงการ ลำเลียงเสบียงอาหารของพวกคริสตัง และพวกบาทหลวงเอง ก็แทบอดตาย เพราะ ถูกโจมตีเช่นนี้บ่อยๆ กองทัพที่ส่งออกไปต่อต้านพม่า แยกถอยกลับมาทุกครั้ง ทั้งๆ ที่ ส่วนมากยังไม่ได้ประอาวุธกับข้าศึกเลยแม้แต่น้อย

เจ้านายไทยพระองค์หนึ่ง ซึ่งถูกเนรเทศไปยังลังกา ทรงสลดพระทัยมาก ที่บ้าน เมืองของพระองค์ต้องประสบมหันตภัยเช่นนี้ จนถึงเกือบสิ้นพระองค์ไปว่า ตนเองเป็น คนไทย และพระองค์เองก็มีอำนาจมากพอสมควร ถึงขนาดรวบรวมผู้คนได้จนเป็นกอง ทัพ แม้พวกที่เคยขับไล่ไล่ส่งพระองค์ ก็ทรงยินดีรับเข้ามาเป็นพวก

ทางฝ่ายราชสำนักนั้น ยิ่งเกินกว่าที่จะรับความช่วยเหลือจากเจ้าที่ถูกเนรเทศได้ นอกจากจะไม่ยอมรับความช่วยเหลืออย่างคู้คูกูแคลนแล้ว ยังส่งกองทัพออกไปรบพุ่ง โจมตีบ่อยๆ และได้ชัยชนะบ้างตามสมควร วิธีการเช่นนี้ ไม่แยบคายอย่างยิ่ง เพราะ ทำให้แม่ทัพนายกองแตกกันเป็นฝักเป็นฝ่าย ในขณะที่กองทัพพม่ามีกำลังเพิ่มขึ้น โดยที่ ชาวสยามเป็นอันมากพากันหลบหนี ไปฝากตัวอยู่กับฝ่ายพม่า ครั้นถึงเดือนมีนาคม กอง ทัพพม่าก็ได้ยাত্রามาทางหัวเมืองเพียง ๒ ลึกเท่านั้น แต่พม่าเผชิญมาเสียแม่ทัพลง เหตุ เพราะโรคฉี่ดำออกัสเสบ จึงทำให้มิได้รุกกล้าเข้ามายิ่งกว่านั้น ทางฝ่ายพม่าได้พยายามปิด ข้าราชการตายของแม่ทัพใหญ่ ไม่ให้พลทหารรู้ แต่ข่าวก็รั่วไหลออกมาจนได้ เหตุเพราะ แม่ทัพนายกองอื่นๆ ต่างก็ชิงกันเป็นใหญ่ แต่แล้วทัพพม่าก็รวมกันได้ โดยอาศัยกล อุบายที่จะร่วมกันยกไปปล้นวัดใกล้เมืองที่มีชื่อเสียงที่สุดและร่ำรวยที่สุด พวกพม่าต่าง พากันหวังที่จะฉกชิงเอาฐานพระพุทธรูปซึ่งเป็นทองทั้งแท่ง แต่พระเจ้ากรุงสยามทรง

เห็นภัยในข้อนี้ก่อนหน้าแล้ว ถึงกับโปรดให้ย้ายองค์พระ เข้าไปไว้ในพระราชมัง พกพม่าพากันโกรธเคืองมากที่ไม่มีสมบัติตั้งปรารภณา เลยพากันทำลายวัด และปลุกสร้าง อาคารนอกศาสนาขึ้นกร่อมแทน วัดอื่นรอบ ๆ พระนครก็พลอยถูกทำลายไปด้วย ทั้ง ๆ ที่วัดเหล่านั้นต่างก็ก่อสร้างด้วยอิฐและมีคูล้อมรอบ น่าจะป้องกันการรุกรานของข้าศึกได้ วัดคริสตังนั้นสร้างด้วยไม้ ย่อมเป็นเชื้อเพลิงได้อย่างดี แต่พวกบาทหลวงก็ต่อสู้ด้วย ความกล้าหาญ แม้สถานการณ์ที่จะป้องกันตัวเลวร้ายเพียงใดก็ตาม และข้าศึกก็เหยียบ ย่างเข้ามายังวัดคริสตังไม่ได้ จนกระทั่งพวกจีนและไทยได้พ่ายแพ้มาเสียนักต่อนักแล้ว

ณ วันที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๐๙ พวกข้าศึกยึดได้จุดหมายสำคัญซึ่งห่างจากกรุงเพียง ๑ ใน ๔ ลีก์เท่านั้น ได้ใช้ปืนใหญ่ตั้งบนฝั่งที่ตรงนี้ได้อย่างดี เลยเป็นเหตุให้พม่าได้ เป็นใหญ่ในท้องแม่น้ำตลอก ภัยอันตรายได้ปรากฏชัดยิ่งขึ้นแล้ว เหลือแต่พวกคริสตัง เท่านั้นที่ยังมีความกล้าปรากฏอยู่ โดยที่แสดงให้เห็นมาแล้วแต่การรบฏครั้งก่อน การป้องกันบ้อมปราการจึงตกเป็นภาระของพวกคริสตัง โดยได้รับปืนใหญ่ ๓๐ กระบอก พร้อม ด้วยกระสุน จีน ๖๐๐๐ คนได้รับแต่งตั้งให้ไปป้องกันเขตบริเวณวัดลินคาบวัดใหญ่วัดหนึ่ง ซึ่งอยู่ในแถบเดียวกันนั้น ในการนี้ได้รับเงินหมื่นซึ่งเป็นค่าตอบแทนความดี ในบรรดา พวกคริสตังนั้น มีทหารเพียง ๘๐ ซึ่งต้องคอยป้องกันสถานที่ต่าง ๆ อันล้วนแต่เป็นช่อง ให้ข้าศึกทั้งสิ้น คนที่กล้าหาญเหล่านี้ไม่เคยได้รับการฝึกปรือทางทหารมาก่อนเลย เพียง แต่มีปืนและดาบให้เท่านั้น ทหารฝรั่งเห็นเข้าก็ถึงต้องหัวเราะเยาะ แม้จะไม่คล่องแคล่ว แต่คนพวกนี้ก็เป็นที่จุดเด่นของกองทัพไทย ๒-๓ วันแรก ๆ ต้องเผชิญกับการลอบโจมตี หลังจากนั้นไม่นาน พวกข้าศึกเปลี่ยนเป็นรวมกำลังกันเป็นทัพใหญ่ ยึดวัดใหญ่ ๆ ได้ถึง ๕ วัด และได้ใช้วัดเหล่านี้เป็นฐานทัพ ยิ่งเข้ามายังบริเวณรอบนอก วัดเซนต์โยเซฟก็ ถูกยิงจนหลังคาปรุ แต่ไม่มีใครเป็นอันตราย

เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม มีข่าวว่าพวกพม่าจะเข้าโจมตีอีก พวกคริสตังพากันหลบออกไปจากวัด ใช้เสียงกลองและแตรทำให้พวกข้าศึกตระหนกตกใจ เอาชนะได้เพราะความ กล้วของข้าศึก ยิ่งกว่าใช้อาวุธ การที่ได้ชัยชนะเช่นนี้ ทำให้พวกคริสตังออกไปรุกรบ บ้าง โดยรุกรบพวกพม่าที่ยึดวัดพุทธศาสนาอยู่แห่งหนึ่ง ปรากฏว่าได้ชัยชนะ จับข้าง มาได้เชือกหนึ่ง พวกโปรตุเกสซึ่งอยู่ห่างจากท่านสังฆราชตาบาราโกไปประมาณ ๒ ลีก์ ก็ได้พิสูจน์ความกล้าให้ปรากฏ โดยใช้ดาบไล่ฟันกองทหารพม่า ที่พยายามจะเข้าทำลาย

โรงเรียน พวกพม่าพากันล่าถอยอย่างไม่มีการเตรียม และแสดงความนิยมชมชอบว่า พวกคริสตังหิบบมือเดียนั้น พม่ากลัวยิ่งกว่าชาวสยาม ๕๐,๐๐๐ คน เพราะพวกนั้นไม่กล้าออกไปรุก เวลาพวกพม่าถอยก็ไม่กล้าตามออกไปรบ ถึงแม้พวกคริสตังแต่ละคน จะแสดงความกล้ามากกว่าคนอื่น ๆ แต่โดยที่ขาดการฝึกปรือในทางทหาร จึงเป็นเหตุให้ เสียบริเวณหมู่บ้านฝรั่งเศส พวกยามกำลังหลับ เมื่อพม่ายิงเข้ามายังเรือนชั้นบนที่ท่าน สังฆราชอยู่ พวกคริสตังพากันหลบหนีเข้ามาอาศัยวัดกันอย่างเนืองแน่น เสียงร้องของ เด็กและผู้หญิงท่ามกลางความมืด ทำให้รู้สึกว่ามีภัยอันตรายมากกว่าที่เป็นอยู่ คริสตัง คนหนึ่งที่หลงฝูงอยู่คนเดียว ถูกฆ่าตายในทันที คนอื่น ๆ นอกจากนั้น รวมกันสู้อย่าง ททรหด แม้จะถูกโจมตีโดยไม่รู้ตัว แต่ก็แสดงที่ท้าวว่าข้าศึกจะเอาชนะไม่ได้ จึงต้องพา กันถอยไปโจมตีหมู่บ้านวิลันดาแทน โดยที่พวกวิลันดาได้เชื่อว่ากล้าหาญมาก จึงเป็น เหตุให้ชาวสยามและชาวจีนพากันไปอาศัยอยู่ด้วย เพราะเชื่อว่าได้รับความปลอดภัย ทุก คนพากันช่วยต่อสู้ข้าศึก ก่อกำแพงขึ้นไปจากฐานเจดีย์ที่ถูกพังทำลาย พวกจีนซุกได้เงิน เป็นอันมากจากฐานเจดีย์ ขณะนั้นพวกคริสตังก็ลักเอามาแต่ตะกั่วเท่านั้น

ทางราชการสยามได้ใช้อำนาจไปในทางที่ผิด โดยบังคับให้ส่งข้าวเข้าพระคลังหลวง หมด เพราะกลัวจะเกิดทุกข์ภัย การที่กลัวภัยในอนาคตเช่นนี้ ก่อให้เกิดภัยในปัจจุบัน อย่างร้ายแรง ไม่มีอาหารขาย ไม่ว่าจะซื้อหาด้วยราคาใด ๆ ก็ตาม คนจนรอความตาย เพื่อจะได้สิ้นทุกข์ ทั้งยังเกิดโรครະบาดชนิดร้ายแรงอย่างใหญ่ขึ้นอีกด้วย จนถนนหนทาง และสถานที่สาธารณะต่าง ๆ เต็มไปด้วยซากศพ ซึ่งมีแรงมารุมจิกกิน ที่ไม่กล้าปลง ศพกันนั้นก็เพราะกลัวจะติดโรค ความหายนะนี้มาถึงที่สุดก็เมื่อกรุงแตก พวกทหารยาม ตามกำแพงพากันใช้เชือกโหนตัวลงออกนอกพระนคร โดยยอมเสี่ยงที่จะให้พม่าจับตัวไป ยิ่งกว่าที่จะรอความตายอยู่ด้วยความทุกข์ทรมาน

พม่าพากันยกไปโจมตีบริเวณและแวกบ้านวิลันดา ซึ่งพวกโปรตุเกสและจีนช่วยกันต่อ ต้าน การรุกรับเป็นไปอย่างดุเดือดยืดยาว แต่ในที่สุดก็ยึดครองได้ หลังจากที่สู้รบกันอยู่ ถึง ๘ วัน มีผู้คนล้มตายเป็นอันมาก และละแวกบ้านนั้นก็กลายเป็นเถ้าถ่านไป ยิ่งดีที่ยอม ให้วัดคริสตังมีอายุยืนต่อมาได้อีก ๒ - ๓ วัน นานพอที่พวกบาทหลวงจะเก็บทรัพย์สิน สมบัติของตน การที่พม่ายอมเช่นนี้ เป็นอุบายที่จะให้ท่านสังฆราชและสานุศิษย์ยอม จานน แม้ทัพบม่าเห็นว่าจะเสียเลือดเนื้อไปทำไมโดยไม่จำเป็น ทั้งนี้โดยให้คำมั่นแก่

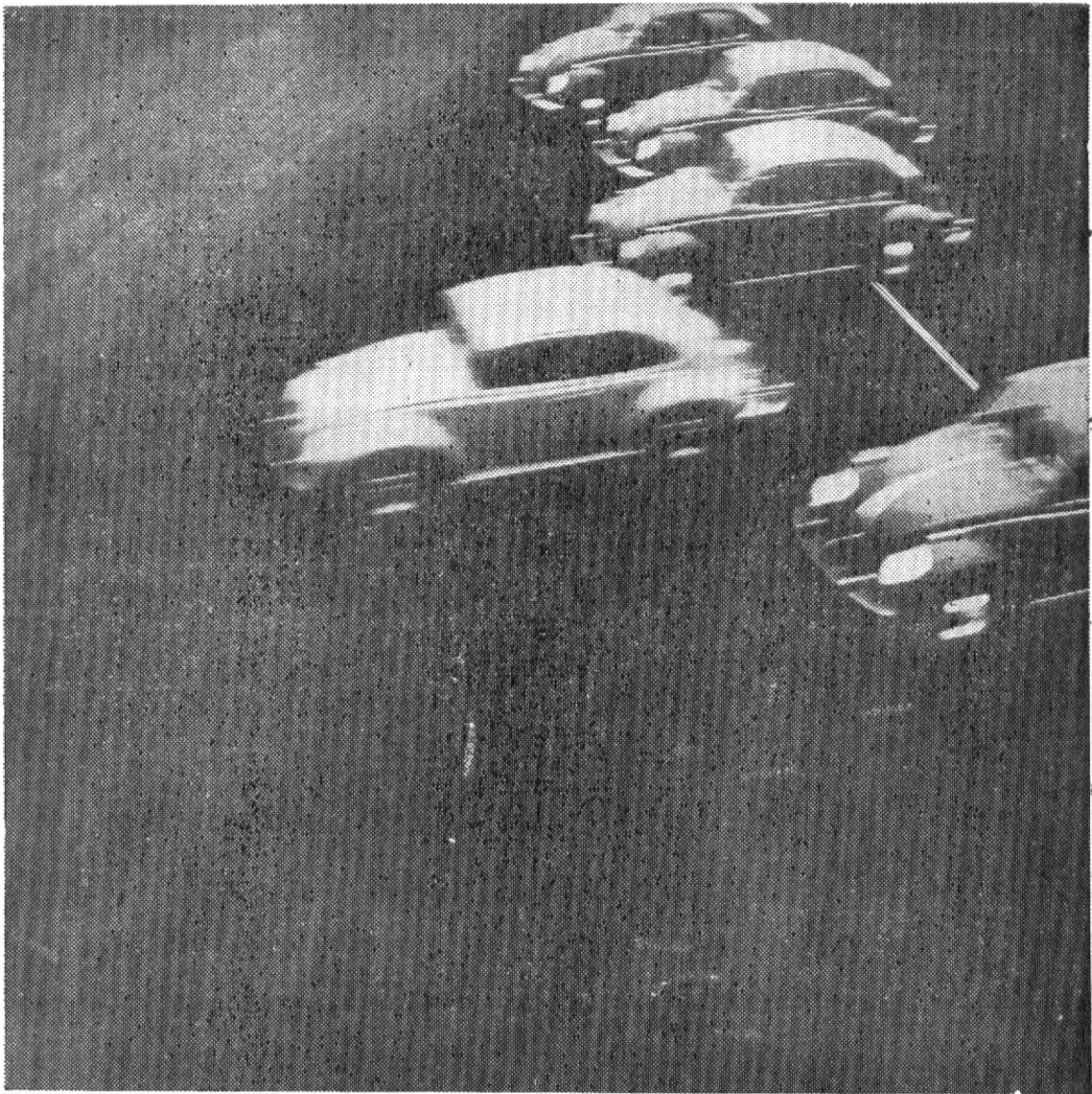
ท่านสังฆราชว่า ถ้ายอมแพ้ จะไม่มีชีวิตของใครๆ ทั้งสิ้น ต้องการแต่เพียงอาวุธเท่านั้น เมื่อเริ่มติดต่อกันนั้น ท่านสังฆราชเข้าไปหาแม่ทัพพม่าจนถึงที่ในค่าย แม่ทัพได้ต้อนรับอย่างสมเกียรติ และให้คำมั่นสัญญาต่างๆ อย่างมากมาย โดยไม่มีข้อเขียนอะไรยืนยันเลย ทั้งยังเสริมด้วยว่า ตั้งใจไว้ว่าจะยังไปทางแถบบ้านคริสตังในค่ำวันนั้นเอง เพื่อจะเคื่อนให้อพยพหลบภัยไปอยู่ที่อื่น แม่ทัพพม่าได้ยกวัดไทยให้ท่านสังฆราชเป็นที่พัก และให้มีทหารไว้คอยรักษาความปลอดภัยด้วย เมื่อไม่มีวิธีการอื่น พวกคริสตังจึงจำยอม เพราะจะหาข้อสัญญาที่ดีไปกว่านี้ ไม่ได้แล้ว นับว่าเป็นโชคที่รีบตกลงกันได้ เพราะแม่ทัพพม่าได้ทำตามคำขู่ทุกประการ โดยได้ทำลายหมู่บ้านคริสตัง รวมทั้งวัดด้วย จนเป็นเจ้าด่านไป ทหารพม่าเข้ามายังสำนักฝึกหัดบาทหลวง และทำผิดสัญญา ด้วยเก็บข้าวของบรรดามีไปทุกสิ่งทุกอย่างสิ้น พวกบาทหลวงและคนเข้ารีตถูกคุมตัวไปยังค่ายพม่า แม่ทัพที่ค่ายนั้นเป็นเจ้านายราชวงศ์องวะก่อนโน้น ใจดีพอสมควร ถึงขนาดให้อาหารและเครื่องดื่ม ยอมให้ผู้หญิงคริสตังอยู่ใกล้ๆ พวกผู้ชายเข้ารีต เพื่อให้พ้นภัยจากทางพม่า แต่แล้วก็ต้องทำพิธีสมรสให้แก่ผู้หญิงและผู้ชายคริสตังเหล่านี้ ทั้งๆ ที่ไม่มีผู้ปกครองอนุญาต หากไม่ก็จะรักษาพรหมจรรย์ของผู้หญิงพวกนี้ไว้ไม่ได้ ด้วยทหารมีความที่นกระหายในทางเพศยิ่งนัก แต่ก็ยังดีที่ทหารพวกนี้เคารพลูกเมียคนอื่น พวกทหารสงสัยว่าท่านสังฆราชคงมีสมบัติมาก เพราะเห็นแจกทานอย่างไม่เสียดาย แม่ทัพจึงให้มาเชิญขึ้นไปบนหอสูงอันเป็นที่พักของเขา โดยอ้างว่าจะให้เกียรติ แต่แท้ที่จริงแล้ว ต้องการจะหาความจริงว่าซ่อนสมบัติไว้ที่ไหน พวกคริสตังอื่น ๆ พวกนั้นถูกรบกวนและถูกฉกชิงเงินทอง ใครมีเงินมาก ยิ่งถูกหาว่าซ่อนเอาไว้มาก เมื่อเผชิญกับความยากจนกันถ้วนถึงขนาดนี้แล้ว พวกคริสตังเหล่านี้กลับมีศรัทธากล้าแข็งยิ่งขึ้น ถึงจะสูญเสียบสมบัติในทางโลกไป ต่างก็ตั้งความหวังไว้ที่จะได้รางวัลจากสวรรค์

ทางกรุงนั้น พร้อมทั้งจะตกอยู่ในมือของพม่าแล้ว และก็คงถูกทำลาย กลายเป็นสิ่งปรักหักพังไปสิ้น ถ้าหากไม่มีการเจรจากันขึ้น โดยที่เวลานั้นข้าศึกเตรียมพร้อมแล้วที่จะเผากรุง ผลของการเจรจาปรากฏว่าพม่าถือคนว่าเป็นฝ่ายได้ชัยชนะ เรียกร้องให้ยอมแพ้ โดยไม่มีเงื่อนไข เพราะนั่นเป็นสิทธิของผู้พิชิต ฝ่ายไทยรับคำเรียกร้องนี้ไม่ได้ จึงเกิดการรบพุ่งกันขึ้นอีก

ณ วันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๐ กรุงกียูกตีแตก สมบัติพัสดุที่ในพระราชวัง และ
คามวิฑวอารามต่าง ๆ กลายเป็นสิ่งปรักหักพังและเล็ดถ่านไปสิ้น พวกบ่าเดือนที่ได้
ชัยชนะนี้ ยิ่งแสดงความโกรธแค้นหนักขึ้น เพราะไม่ได้ทรัพย์สมบัติทั้งความโลภ เพื่อ
ให้หายแค้น พม่าได้แสดงความทารุณโหดร้าย แก่ชาวเมืองทั้งหลาย ถึงกับจับคนมา
ลนไฟที่สันเท้า เพื่อให้บอกว่าได้ช้อนทรัพย์สมบัติไว้ที่ไหน ทั้งยังนำลูกสาวมาข่มขืน
ข้าเราให้ร้องลั่นอยู่ต่อหน้าบิดาค้าย พวกพระก็ถูกหาว่าช้อนสมบัติไว้มาก จึงถูกทิ่มแทง
ค้ายลูกศรและปลายหอกจนทั่วปรุ และหลายต่อหลายรูปถูกค้ายท่อนไม้ จนตายคาที่
วิฑวอารามตลอดจนบริเวณที่กว้าง ล้วนเต็มไปด้วยซากศพ แม่น้ำลำคลองก็เต็มไปด้วย
ค้ายซากศพเช่นเดียวกัน เป็นเหตุให้ฝูงแมลงวันพากันมาค่อมอยู่อย่างมากมาย ก่อให้
เกิดความรำคาญแก่กองทัพพม่าเป็นอันมาก เสนาบดีผู้ใหญ่และข้าราชการสำนักคนสนิท
ถูกจองจำค้ายเครื่องพันธนาการ และส่งให้ไปเป็นทาสอยู่ในเรือนจำ เมื่อพระเจ้า
แผ่นดินทอดพระเนตรเห็นภัยในราชสำนักถึงเพียงนั้น จึงพยายามเสด็จหนี แต่ก็มีคน
จำพระองค์ได้ จึงถูกปลงพระชนม์ที่หน้าประตูวังนั่นเอง ชุนหลวงหวาวก็ถูกกุมตัวออก
มาจากอาราม ถูกจับไปเป็นเชลยเช่นเดียวกับเจ้านายอื่น ๆ เจ้านายเหล่านั้น ล้วนพา
กันกลัวเกรงที่จะต้องถูกทรมาน ต่างก็บอกว่าช้อนทรัพย์สมบัติไว้ที่ไหน เมื่อพวกข้าศึก
แก้ความโลภได้สมบัติปรารถนาแล้ว และบ้านเมืองก็เต็มไปด้วยคนตายกับคนที่กำลังจะตาย
พวกพม่าจึงถอยทัพกลับเมืองหงสาวดี นำเอาชุนหลวงหวาวก็กลับไปค้าย

M. Turpin เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศส คัมพิพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๔
Cartwright แปลเป็นภาษาอังกฤษ คัมพิพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑
ส. ศิวรักษ์ แปลเป็นภาษาไทย คัมพิพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐

หมายเหตุของผู้แปล ข้อความที่คุงแปงเขียนนี้ นักประวัติศาสตร์เชื่อถืออยู่บ้าง ผู้เขียนเก็บความมาจาก
เอกสารของสังฆราชคาบราคา มากกว่าที่ตัวเอง แต่ก็ยังเป็นเอกสารภาษาฝรั่งเศสร่วมสมัยฉบับเดียวที่ให้รายละเอียดมาก
แม้ลึกลับของบริโวก์ซึ่งลงหลักฐานแข็งแรง แก่รายการคานกรุงแตกก็อ่อน เพราะเขียนภายหลัง และไม่ลงวันเดือน
ที่เขียนเสียค้าย หากให้วันที่กรุงแตกตรงกับโนปุม เพราะ ๘ เมษายน ตรงกับเดือนห้าแรมเก้าค่ำพอกี ซึ่งหาใช่
เป็นวันเนาด้วงในพระราชพงศาวดารไม่ ส่วนฉบับที่แปลนี้ถ้าไปถึงสามสัปดาห์ แต่โดยที่ไม่มีใครเคยแปลเป็นไทย
มาก่อน จึงแปลมาสู่กันอ่าน ได้พยายามรักษาคำสำคัญอันควมเค็มเขาย่างใกล้เคียงที่สุด และที่ไม่ทำเชิงอรชรบอกถึง
บุคคลและสถานที่ ก็เพื่อให้ท่านผู้อ่านที่สนใจ กันหลักฐานฝ่ายไทยเทียบเอาเอง

เร็วขึ้นอย่างไม่น่าเชื่อ

ถ้าท่านมองดูรถ فولคสวาเกนรุ่นใหม่แค่เพียง
 หนึ่งแวบแล้ว อาจจะไม่เห็นอะไรเปลี่ยนแปลง
 ไปจากเดิม แต่ที่ท่านได้ลองสตาร์ท
 เครื่องและเหยียบคันเร่งแค่เพียงเล็กน้อย ท่าน
 จะรู้สึกได้ทันทีว่า รถแรงได้เร็วขึ้นอย่างที่ไม่เคย
 ปรากฏมาก่อน ไม่ว่าท่านจะเผชิญกับเนินสูงชัน
 เบื้องหน้า จะจับบนทางหลวงสายใหญ่ หรือจะ

ต้องโหมขับอย่างไม่เป็นเวลาพัก โฟล์คสวาเกน
 บ่อมวีซีท่านด้วยความซื่อสัตย์ตลอดไปเสมอ
 รถแบบนี้เครื่องยนต์ 1300 ซี.ซี. มีกำลังถึง
 50 แรงม้า ระบบของเครื่องยนต์แบบเดียวกับ
 1200 ซี.ซี. (แบบเดิม) แต่ได้ปรับปรุงให้มี
 สมรรถภาพสูงกว่า อาทิ ระบบหล่อลื่นดีขึ้น
 คันหนักก็ใหญ่แข็งแรงขึ้น ระยะเวลาที่จำเป็น

ต้องตรวจเครื่องก็บีคออกไปเป็นทุกๆ 10,000
 ก.ม. จะประหยัดรายจ่ายของท่านได้อย่างยิ่ง
 โรงงานโฟล์คสวาเกนได้ปรับปรุงทุกส่วนของรถ
 โฟล์คอย่างมีเหตุผลและต้องด้วยทฤษฎี โฟล์ค
 สวาเกนได้พิสูจน์ตัวเองจนเป็นที่วางใจแล้วทั่ว
 โลก โฟล์คสวาเกนยอมทุ่มค่าเงิน
 ของท่านเสมอ

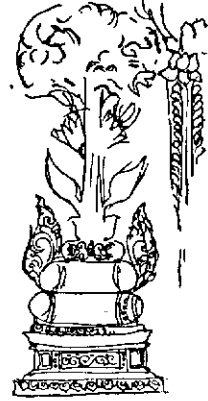

ท่านที่สนใจโปรดติดต่อสอบถามรายละเอียดตลอดจนการขอเงินมัดจำและเงินผ่อนได้ที่

บริษัท ประชาชนตรี จำกัด

606 ถนนหลวง พระนคร โทร. 26611,

อนึ่ง ท่านที่สนใจในบริการเงินผ่อนระยะยาว จะติดต่อบริษัทเครดิตการพาณิชย์
 ชั้น 2 ตึกธนาคารทหารไทย ราชประสงค์ พระนคร ก็ได้.

จดหมายจากอยุธยา

จดหมายฉบับนี้จะเล่าถึงของดีในอยุธยา ซึ่งมีใช้มีแต่เพียงศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑ์แห่งชาติเจ้าสามพระยา หรือวัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ และวัดอื่น ๆ ในตัวเกาะอันเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายดีแล้วเท่านั้น หากยังมีของดีตามที่ต่าง ๆ ทั่วจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งยังไม่มีใครได้พบเห็นอีกมากมาย ซึ่งหากจะค้นค้นไปชมให้ทั่วถึงแล้วเห็นจะต้องใช้เวลาหลายวันอยู่ ข้าพเจ้าเองนั้นเคยไปมาจนทั่ว จึงอยากจะแนะนำเป็นทำนองบันทึกไว้ เผื่อว่ามีบางท่านสนใจจะได้ไปดูแหล่ง ไม่ต้องกลัวให้เสียเวลานาน ดังที่เคยประสบกับตัวข้าพเจ้ามาแล้ว

แห่งแรกที่ควรไปก่อนอื่น คือ อำเภอนครหลวง ที่นั่น หากว่าใครคุ้นกับประวัติศาสตร์มาดี คงจะจำได้ว่า พระเจ้าปราสาททองโปรดให้ช่างไปถ่ายแบบจากปราสาทนครหลวงมาสร้าง เป็นพระราชวังประทับร้อนชั้น ในระยะต้นรัชกาลของพระองค์ จึงเรียกติดปากว่านครหลวงมาจนบัดนี้ ตัวนครหลวงแท้ ๆ นั้น นอกจากสถาปัตยกรรมภายนอก จะเห็นร่องรอยศิลปสมัยพระเจ้าปราสาททองอยู่บ้าง แต่ส่วนมากก็ชำรุดทรุดโทรม มีต้นไม้ปกคลุมทำนองเดียวกับโบราณสถานรกร้างแห่งอื่นทั่วไป ตัวปราสาทสร้างบนเนินลดหลั่นกันสามชั้น ชั้นแรกคือชั้นล่าง เป็นพระระเบียง ซึ่งแล่นถึงกันโดยตลอด ชั้นที่สองก็เป็นพระระเบียงเช่นกัน ชั้นที่สามมีปราสาทตั้งอยู่กลาง ซึ่งบัดนี้ทางวัดพระจันทร์

ลอยได้มาปฏิสังขรณ์ เป็นมณฑลพระพุทธรูป ที่มีช่างเป็นของใหม่ ๆ แทบทั้งนั้น รอบพระ
ระเบียงชั้นบนประดิษฐานพระพุทธรูป เรียงรายไปตลอด พระพุทธรูปเหล่านั้นเป็นฝีมือช่างสมัย
อยุธยา จึงน่าจะเดาได้ว่าพระราชวังแห่งนี้ ต่อมาได้ถูกตัดแปลงให้เป็นพุทธสถานไปในสมัยอยุธยา
นั่นเอง แต่จะเป็นรัชกาลใดนั้น เหลือที่จะเดาได้ ของดีที่อยากจะให้ไปชมนั้นมีใช้ตัวปราสาทนคร
หลวงดังกล่าวมาแล้วนี้ หากแต่อยู่ที่วัดประชุมพล ซึ่งอยู่ใกล้กับวัดนครหลวงนั่นเอง ที่วัดใหม่
ประชุมพล มีเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมสิบสองขนาดใหญ่อยู่องค์หนึ่ง บนเจดีย์มีซุ้มจระนมและมีบันได
ทอดขึ้นไปเช่นเดียวกับเจดีย์ศรีสุริโยทัย เมื่อแหงนดูที่เพดานข้างใน จะเห็นภาพเขียนสมัยอยุธยา
เขียนเป็นลายดอกไม้และลายไทยประกอบกัน ดูคล้ายดาวประดับเพดาน สีที่ใช้เขียนคือ สีขาว
ดำและแดง งานจับใจยิ่งนัก ใครไม่เคยเห็นภาพเขียนสมัยอยุธยายุคกลาง ๆ ควรจะหาโอกาส
ไปชมเสีย ยิ่งศิลปินหรือผู้มีคอทางนี้ด้วยแล้ว รับรองว่าไม่เสียเที่ยว การไปนครหลวงนั้นไม่สู้
ลำบากนัก มีเรือหางยาวที่ทำหน้าวังจันทร์เกษมแล่นอยู่ตลอดเวลาทั้งวัน ไปเวลาใดก็ได้ ค่าโดยสาร
คนละ ๒ บาท หากจะเหมาเรือก็ประมาณ ๒๐ บาท เรือที่เหมาไปนั้นวิ่งจัด ๆ ไม่ทันครึ่งชั่วโมง
ก็ถึง นับว่าสะดวกสบายมาก ผิดกันกับสมัยก่อน ๆ ใครคิดจะไปนครหลวงย่อมถือว่าเป็นความ
หวังสุดเอือม หากไม่มีเรือยนต์ของตนเองแล้วก็ต้องไปเรือแจวกันเท่านั้น ไปกลับภายในวันเดียว
อาจจะไม่ได้ เหตุนี้ นักโบราณคดีสมัยก่อน หรือนักประวัติศาสตร์คนใด ได้ไปถึงนครหลวง
ก็นับว่าน่าทึ่งไม่ใช่น้อย

สถานที่อีกแห่งหนึ่งอยากแนะนำให้ไปเที่ยวชม คือวัดป่าโมก ที่นั้นมีพระนอนสมัยอยุธยา ซึ่ง
งามจับใจยิ่งนัก ใครได้นมัสการแล้วก็ย่อมชื่นใจกลับไปทุกคน จะเป็นนักโบราณคดี จิตรกร หรือ
คนทั่วไป เป็นได้ผลคุ้มค่าด้วยกันทั้งนั้น พระนอนองค์นี้มีเรื่องอื้อฉาวในสมัยขุนหลวงห้ายสระ
แต่เดิมตั้งอยู่ริมน้ำฝั่งตะวันตก กระแสน้ำพุ่งเข้ากัดตลิ่ง วิหารใกล้จะถล่มลงไปได้แม่น้ำ พระเจ้า
ห้ายสระและขุนนางในสมัยนั้น ต่างประชุมปรึกษาหารือกันเป็นการใหญ่ ผลที่สุด พระยา
ราชสงครามรับอาสาแบบถวายเป็นหัว คือจะทำชลลากลพระพุทธรูปไสยาสน์องค์นี้ ไปให้ห่างตลิ่งให้ได้
ในที่สุดก็ทำสำเร็จ ท่านผู้ใดอยากทราบประวัติตอนนี้ให้ละเอียด โปรดพลิกพระราชพงศาวดาร
อ่านดูเอาเองก็แล้วกัน ใครสงสัยอยากทราบว่าพระนอนองค์นี้สำคัญสักปานใด จึงร้อนใจกันทั้ง
แผ่นดิน ถึงกับพระเจ้าห้ายสระเสด็จไปประทับแรม บงการการเคลื่อนย้ายด้วยพระองค์เอง

พระนอนวัดป่าโมก

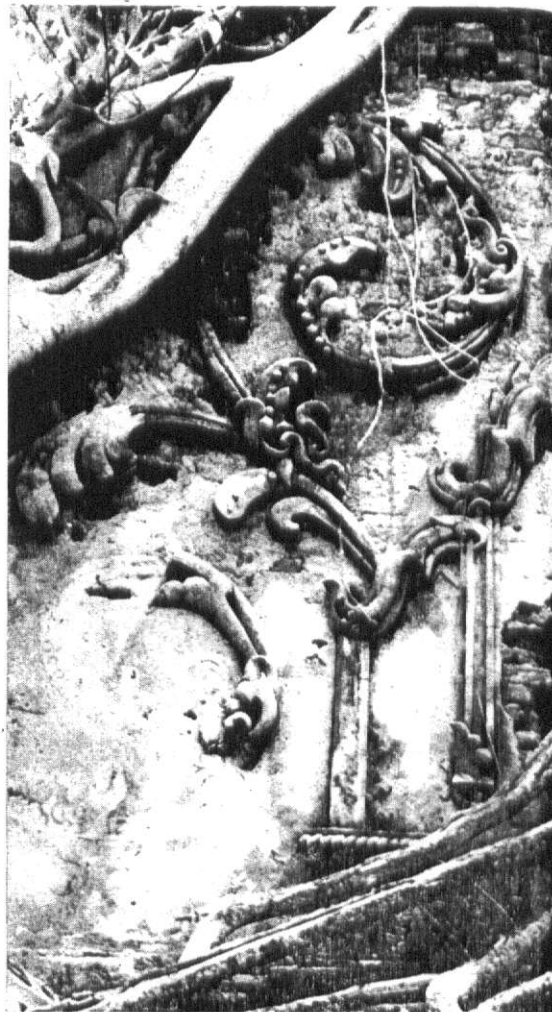
มณฑปวัดพระงาม

ภาพเขียนวัดประชุมพล

ผนังพระอุโบสถวัดตะเว็จ

ปูนปั้นหน้าบันวัดตะเว็จ

ศาลาการเปรียญวัดพระงาม

ภาพฝาผนังวัดพระงาม

โบราณท่านว่า สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น ท่านจึงควรค้นค้นไปดูด้วยตาตนเองนั่นแหละ แล้วจะหมดสงสัย แม้ว่าวัดป่าโมกจะอยู่ในเขตจังหวัดอ่างทอง แต่การเดินทางจากอยุธยาไป เดี่ยวนี้สะดวกเหลือเกิน เพียงนั่งรถประจำทางสายอ่างทอง ค่ารถคนละ ๒ บาท ไปลงวัดกระสอบฝั่งซ้ายมือ แล้วข้ามเรือจ้างอีกคนละสลึงก็จะถึงวัดป่าโมก ใช้เวลาเดินทางประมาณครึ่งชั่วโมง หากว่าท่านมีกล้องถ่ายรูปติดมือไปด้วย เป็นต้องถ่ายกันอย่างสนุกมือแน่ ๆ ทั้งวิวทัศนียภาพและศิลปะ มีพร้อมสารพัน เกือบจะลืมบอกไปอีกอย่างหนึ่งว่าลายสลักไม้ที่หน้าบันพระวิหารพุทธไสยาสน์นั้น เป็นฝีมือช่างสมัยท้าวสุระ งามชนิดหนึ่งไม่มีสองทีเดียว

ทางอีกสายหนึ่งคือ แม่น้ำลพบุรี ล่องเรือทางยาวตรงไปวัดพระงาม ตำบลนางเตือ อำเภอบางปะหัน เหมาะเรือไปประมาณ ๔๐ บาท หรืออาจจะถูกกว่านี้ ระหว่างทางจะผ่านวัดสว่างอารมณ์ หากท่านเป็นสถาปนิกหรือศิลปิน ควรแวะดู เพราะแบบพระวิหาร และการวางมณฑป ชุ่มประคุด หัวเม็ดกำแพงแก้ว วิเศษนัก ไม่เหมือนที่อื่น ต่อจากนั้นก็ตรงไปวัดพระงามเลยทีเดียว ที่วัดพระงามมีภาพเขียนบนผนังมณฑปพระพุทธรูป ฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ ๔ เขียนเรื่องราวแบบไทย แต่ใช้ภาพกิจกรรมบ้านช่องแบบต่างประเทศ ฝีมือเดียวกับขรรค์อินโข่ง ได้พิจารณาดูแล้ว เห็นว่าไม่ใช่ขรรค์อินโข่ง แต่เป็นอีกคนหนึ่ง ซึ่งฝีมือจัดเป็นคู่แข่งของขรรค์อินโข่งที่นำกล้วมาก ภาพบ้านผนังทิศเหนือมีชีวิตชีวา ยากที่จะหาภาพเขียนสมัยรัตนโกสินทร์ใดมาเทียบได้

บนผนังพระอุโบสถ มีภาพเขียนฝีมือจิตรกรท่านอื่นซึ่งร่วมยุคเดียวกัน ท่านที่เขียนบนผนังมณฑป ผนังด้านทิศใต้เป็นรูปนรก มีแรงบินว่อน ใช้โครงสีน้ำตาลเป็นสีคล้ำสลัก งามจนต้องยั้งพิจารณาดูนาน ๆ อีกภาพหนึ่งอยู่ผนังทิศตะวันออกเป็นรูปท่าเรือ เรือสำเภาลำหนึ่งกำลังจม เห็นท้าวโผล่เหนือผิวน้ำ ชายฝั่งเป็นฉากบ้านเรือนแถวสีพระยา ดูคล้ายคลึงคลาจะเป็นโบสถ์คริสต์ วัดเกาะหว้า แล้วก็มีสถานทูตฝรั่งเศส และตึกสมัยนั้น ดูสลอน สีที่ระบายสลับกัน สดใส ดูแล้วชวนให้คิดเห็นว่าเป็นป้อมอาร์ทอยู่ร่ำไป ใครมีหัวสมัยใหม่จัดดูภาพนี้เข้า เห็นจะปลงตก ดูท่าที่ตนจะล่าหลังคนโบราณเสียแล้ว เพียงแต่ดูสองภาพนี้ก็พอ ไม่ต้องดูที่อื่นอีกก็ได้ หลังจากดูภาพเขียนพอใจแล้ว ก็ควรไปแวะคุยกับท่านเจ้าอาวาส ขออนุญาตท่านเข้าชมพิพิธภัณฑ์งานสลักไม้ซึ่งจัดไว้บนศาลาการเปรียญ ในนั้นเต็มไปด้วยบานประตูสลักไม้ ฝีมือช่าง

รัตนโกสินทร์นับเป็นสิบ ๆ บ้านซึ่งขนเอามาจากกรุงเทพ ฯ ตามประวัติเล่ากันว่าพระที่วัดนี้รูปหนึ่ง มีวาสนาได้ไป เป็นเจ้าอาวาสวัดสุทัศน์ ฯ ท่านจึงขนเอาศิลปเก่าจากวัดสุทัศน์ มาก่อสร้าง มณฑป พุทธบาท ยังวัดเดิมของท่าน มาภายหลังถูกขโมยขนเอาพระพุทธบาทไป ท่านสมภารวัดจึง ขนเอาบานประคุมณฑป มาเก็บรักษาไว้บนศาลาการเปรียญ แล้วก็สะสมงานสลักไม้จากที่อื่น ๆ จนเต็มไปทั้งศาลา ล้วนแต่งมาทั้งนั้น อาจกล่าวได้เต็มปากว่างานสลักไม้ชั้นยอดเยี่ยม สมัยรัตนโกสินทร์ มารวบรวมอยู่ที่นี้หมด เจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมศิลปโบราณวัตถุของชาติ ควรจะหาโอกาสรีบไปชมเสีย และควรหาทางร่วมมือกับทางวัด เพื่อบริการกันมิให้ศิลปอันล้ำค่าเหล่านั้น จะต้องสูญหายไปเสียในภายหลัง เพราะย่อมเป็นของแน่นอนว่า หลังจากสิ้นบุญท่านเจ้า อาวาสองค์นี้ไปแล้ว คนอื่นเข้ามาแทนที่ หากไม่มีใจชอบทางนี้ ก็จะปล่อยปละละเลย พอดีพอร้าย ก็ขายนักค้าของเก่าส่งไปเลย ตอนที่แหละเราจะหาตัวผู้รับผิดชอบไม่พบ ส่วนภาพเขียนบนผนังมณฑป ซึ่งรกร้างอยู่นั้น ควรจะส่งผู้เชี่ยวชาญทางบำรุงรักษาจัดการหาทางป้องกันความเสียหายโดยด่วน ก่อนที่ฝนจะร่วงลงมาชะล้างเสียหายยิ่งไปกว่านี้ ภาพบนผนังมณฑปพระพุทธบาท แห่งนี้ นอกจากจะมีคุณค่าทางศิลปแล้วยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ การศึกษาขนบประเพณี และแบบอย่างสถาปัตยกรรม ควรจะได้ถ่ายรูปบันทึกเก็บไว้เสียก่อนเป็นอันดับแรก ต่อจากนั้น จะดำเนินการจัดน้ำยารักษาให้กะเทาะร่อน หรือจะคัดลอกไว้ ค่อยปรึกษาหารือทำกันในลำดับต่อไป

ศาลาการเปรียญที่วัดพระงามนี้ มีแบบแปลกตาไม่เคยเห็นที่ไหน การก่อปูนเห็นชัด ๆ ว่า มีมือช่างสมัยรัชกาลที่ ๔ มีมือคู่จะเลียนแบบฝรั่งอยู่ ท่านองเดียวกับพระอุโบสถในสมัยนั้น แต่การนำมาปรับปรุงให้เข้ากับเครื่องไม้แบบไทยจนคุณสมบัติสนมเช่นนี้ ต้องขอชมเชยเป็นพิเศษ ยังมีหอไตรซึ่งบานประตูเป็นภาพเขียนเสี้ยววง ระบายสีงามเหลือกำลัง อีกช่องหนึ่งบานประตู เป็นลายรดน้ำปิดทอง รวมความแล้วใครได้ไปชมวัดพระงาม เป็นต้องได้ชมศิลปที่ยอดเยี่ยม สมัยรัตนโกสินทร์ จนคุ้มค่ากับที่ต้องถ่อสังขารไปดูไกลถึงปานนั้นอย่างแน่นอน

อีกวัดหนึ่งซึ่งอยากจะให้ชม คือวัดตะเว็จ ต้องเดินเข้าไปทางหลังวัดพุทธโทยสวรรค์ ทางที่ตีควรถ้างเด็กแถวนั้นนำทางไปให้ ระยะทางไม่ไกลเท่าไรนัก เมื่อไปถึงวัดตะเว็จ จะเห็นผนังพระอุโบสถเด่น เหลืออยู่ค้ำเดียว ส่วนด้านอื่นถูกขุดอิฐเอาไปขายหมดแล้ว เราจะต้องเดินอ้อม

ไปดูด้านหลังทางทิศใต้ ตรงหน้าบันมีลายปูนปั้น ที่มีช่างสมัยพระนารายณ์ ผสมกับแบบโรโคโคได้ ของฝรั่งเศส บันลมหักปูนปั้นลูกผสมไทยฝรั่งอย่างชัด เห็นแล้วก็เข้าใจว่า การที่พระเจ้าหลุยส์ ได้ส่งทหารและวิศวกรมายังเมืองไทย สมัยพระนารายณ์นั้น ได้ส่งนายช่างสถาปนิกมาด้วย เพราะเหตุนี้วัดหลายวัด ในสมัยพระนารายณ์ จึงมักก่อสร้างมีเค้าสถาปัตยกรรมแบบยุโรปเข้าไปปะปนด้วยอย่างเห็นได้ชัด ดังเช่นที่วัดทองปูลพบุรี วัดตึกและวัดเจ้าท่าในอยุธยาเป็นต้น มาชมวัดตะเว็จแล้ว เราจะเข้าใจศิลปะได้ดีพอว่า อันศิลปกรรมนั้นเหมือนสายน้ำ หากเมื่อมีสายน้ำอื่นไหลมาผสม ก็ย่อมจะรับสีโคลนคมของสายน้ำนั้นเข้ามา ลองมองจากเบื้องสูง จะเห็นความแตกต่างของแม่น้ำแต่ละแห่งแต่ละตอน อันมีสีสันทันไม่เหมือนกันเลย แม้ว่าจะเป็นลำน้ำสายเดียวกัน เราไม่อาจฝืนกันธรรมชาติอันนี้ได้ และข้อเท็จจริงประการสำคัญก็คือ แม้ศิลปะฝรั่งจะเข้ามาสู่เมืองไทยสมัยโบราณ อันเป็นผลให้ศิลปะไทยเป็นพันธุ์ลูกผสม ดังเช่นวัดตะเว็จที่กล่าวมาแล้วนั้น ต่อมาศิลปะไทยก็วกกลับมาเป็นตัวของเราเองจนได้ ดังจะเห็นได้ในศิลปะสมัยบรมโกศ ดูเป็นศิลปะไทยเต็มที หัง ๆ ที่พอขุดคุ้ยดู ก็จะทำให้มีวิวัฒนาการมาจากศิลปะไทยลูกผสมในสมัยพระนารายณ์นั่นเอง ลองนึกย้อนมาดูในสมัยใกล้ ๆ ตัวเรานี้ เอาเพียงสมัยรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕ ตอนนั้นเรากำลังนิยมฝรั่ง ใ้รับเอาศิลปะฝรั่งที่หลังไหลเข้ามาผสมกับอารยธรรมแผนใหม่เต็มที อาคารบ้านเรือนหันไปนิยมปลูกแบบยุโรป ถือเป็นของโก้กันอยู่พักหนึ่ง พอล่วงมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ หลังจากอึดตัวกับศิลปะยุโรปกันเสียแล้ว เราก็รู้สึกตัวหันมานิยมแบบไทยกันใหม่ โดยดัดแปลงเอาเทคนิคการก่อสร้างของฝรั่งเข้ามาผสมด้วย จนเกิดสถาปัตยกรรมของสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ขึ้นมา นิยมชู้ชากันอยู่พักใหญ่ แม้เดี๋ยวนี้ก็ยังคณนิยมกันอยู่ ส่วนในยุคปัจจุบันนี้ วัฒนธรรมศิลปสากล กำลังระบอบไปทั่ว เหมือนน้ำท่วมโลก ไม่มีใครสกัดกันได้ ทุกชาติทุกภาษาต่างก็ถูกวัฒนธรรมสากลเอบอานชุ่มไปทั้งตัวด้วยกันทั้งนั้น สักวันหนึ่งน้ำนั้นก็คงจะลด ใครอยู่ในที่ตอนก็อาจจะพ่นน้ำก่อน ดังเช่นเม็กซิโกเขาพ่นน้ำก่อนชาติอื่น ต่อมาก็เป็นอินเดีย และญี่ปุ่นตามลำดับ ไทยเราเองก็จะต้องพ่นน้ำเช่นกัน จะช้าหรือเร็วเท่านั้น หากไม่หลงระเริงก็คงจะพ่นน้ำก่อนคนอื่น ขณะนี้คู้ทำน้ำจะค่อยลดลงไปบ้างแล้ว อีกไม่นานเราจะได้มีโอกาสเป็นตัวของเราเองอีกครั้งหนึ่งอย่างแน่นอน

กลุ่ม เจริญศรัทธา

ไรบาร์วิน

พ่นเข้าคอ ...

น้ำคอก ...

บรรเทาอาการ หืด หอบ
และผู้ที่แพ้ ละอองฟาง

ไรบาร์วิน

มีจำหน่ายตามร้านขายยาประเภท ก. และ ข. ทั่วไป

ห้างหุ้นส่วนจำกัดชายชาญภูมิ (ทอมมิ) สามแยก
599 ถนนเจริญกรุง พระนคร โทร. 20346 • ผู้แทนจำหน่ายในประเทศไทย

A GROWING AND LOW-PRICED LIBRARY ON BUDDHIST TEACHINGS

THE WHEEL

A Series of Buddhist Publications

Covering in 66 issues a wide range of subjects in authentic exposition and reliable translations from the Pali Canon. New titles are added bi-monthly.

SINGLE NUMBERS: Cey. Rs. 0.50 SD, 18 USA CTS.

(SINGLE NUMBERS ACCORDINGLY)

BUDDHIST PUBLICATION SOCIETY

P.O. BOX 61, KANDY, CEYLON.

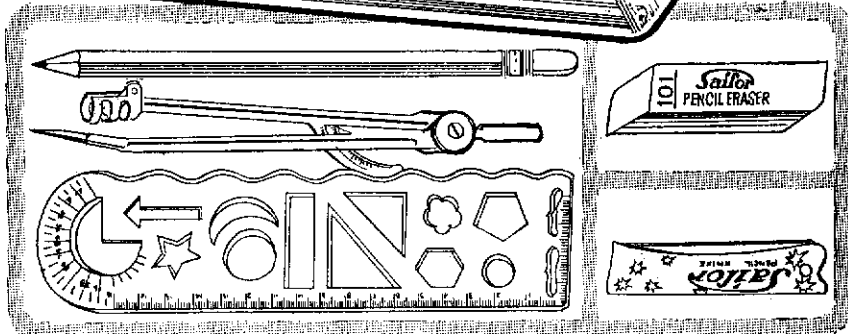
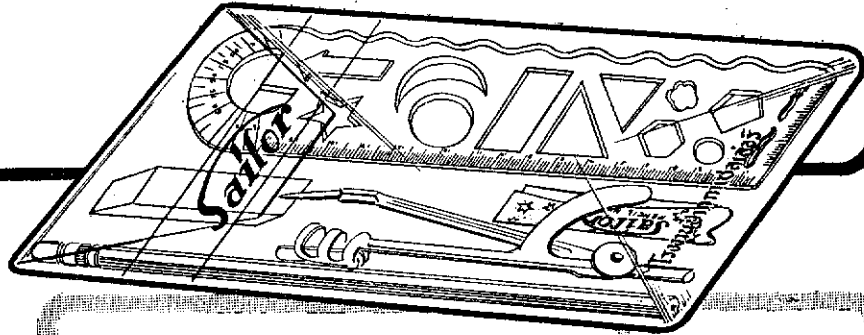
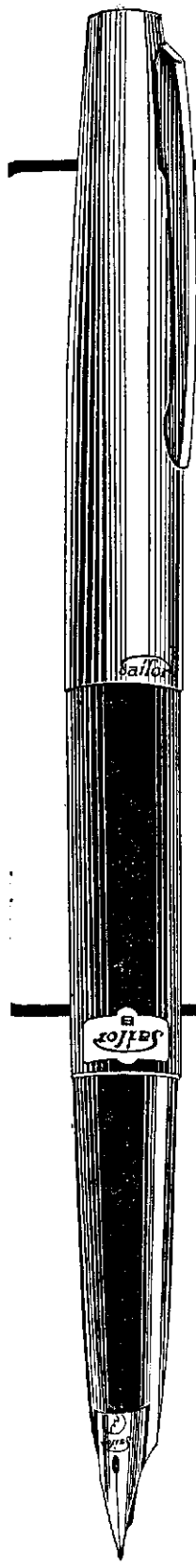
ปากกา **เซลเลอร์**

Sailor

ต้อนรับเปิดเทอมใหม่
 ด้วยการซื้อปากกา เซลเลอร์
 ทุกแบบ 1 ด้าม แถม...
 เครื่องเขียน เซลเลอร์ 1 ชุด

- 1 ดินสอ.
- 2 วงเวียน.
- 3 ไม้บรรทัด.
- 4 ยางลบ
- 5 มีดหลวงดินสอ

พร้อมทั้งกระเป๋าหนัง

บริษัท ราชธานี จำกัด

206 ถนนราชวงศ์ พระนคร โทร. 26318 23590

คนก็งาน

พระยาโบราณราชธานินทร์

กับ

พระนครศรีอยุธยา

เจ้าคุณทรง

ภาพพระราชนัดกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงล้อพระยาโบราณราชธานินทร์

ถึงคลองปทุมานาวราช
นำใจหายเห็นศรีอยุธยา
ทั้งวังหลวงวังหลังก็ร้าง
เห็นนกหกช้อแซ่บนพฤกษา
คู่ปราสาทขังเป็นรังกา
ตั้งป่าช้าพงชฎีศักดิ์คน
อนิจจาธานีสิ้นกษัตริย์
เหงาสงัดเงาไปดั่งไพรสณฑ์
แมนกรงยังพรั่งพร้อมประชาชน
จะสับสนแซ่เสียงทึงเวียงวัง
มโหรีบัลลองจะก้องกึก
จะโครมกรึกแข่งแซ่ด้วยแตรสังข์
ดูราราน่าคิดอนิจจัง
ยังได้ฟังแต่เสียงสกุณา
ทึงสองฝั่งแฝกแฉมแอมรวง
ระตาคกสูญสิ้นพระชนินา
แต่ปู่ย่าตายเราท่านเล่ามา
เมื่อแรกศรีอยุธยาขังเจริญ
กษัตริย์สืบสรีรวงศ์ดำรงโลก
ระยับโศกสุขสุดจะสรรเสริญ
เราเห็นขยับขังแต่รอยยังพลอยเพลีน
เสียดายเกิดมาเมื่อเกินน่าน้อยใจ
กำแพงรอบขอบคูก็คูตึก
ไม่น่าศึกพม่าจะมาได้
ยังให้มันข้ามเข้าเอาเวียงชัย
โอ้อ่างไรเหมือนบุรีไม่มีชาย
หรือธานีสิ้นเกณฑ์จึงเกิดยุค
ไพร่รู้กรบได้ดั่งใจหมาย
เหมือนทุกวันแล้วไม่คณินาตาย
ให้ใจหายหวน ๆ ถึงจันทร์ดวง ๆ

นี่เป็นสภาพของกรุงศรีอยุธยา ที่สุนทรภู่ได้พรรณนาไว้ในนิราศพระบาท เป็นสภาพของกรุงแตกครั้งที่พงศาวดารจารึกไว้ว่า ครั้น ณ วันอังคาร ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ ปีกุน นพศก เพลาย้าย ๕ โมง พม่าชิงบันบ้อมสูงวัดการ้อง วัดนางปลัดม ะคมเข้ามาในกรุง แล้วเอาเพลิงจุดเชื้อที่รากกำแพง ครั้นเพลาค่ำกำแพงทรุดลงน้อยหนึ่ง พม่าก็เข้ากรุงได้ เอาไฟเผาพระราชวังและวัดพระศรีสรรเพชญ์ ถัดจากนั้นไปไม่กี่ปี มีการขุดทรัพย์ ซึ่งเจ้าของเอาหลบลิ้นภัยสงครามแล้วเจ้าของทรัพย์เองก็สูญหายตายจากไป เจ้าลักษณะทรัพย์แผ่นดิน ไครขุดได้ต้องแบ่งเป็นภาคหลวง และเกิดมีการผูกขาด เช่น พระวิจิตรณรงค์รับผูกขาด แล้วไปเรียกค่าภาคหลวงจากคนขุดให้ได้ถึง ๕๐๐ ชั่ง จึงเกิดความเคืองกร้อนแก่ประชาชน พอถึงรัชกาลที่ ๑ โปรดให้เลิกค่าภาคหลวงเสีย แต่กลับเป็นผลเสีย เปิดช่องให้ผู้มีโลกเจกนาชุกคั้นหลายไม่ว่าสิ่งใดที่สงสัยว่าจะมีทรัพย์ซ่อนอยู่ และในต้นรัชกาลนั้นคือ พ.ศ. ๒๓๒๖ พงศาวดารกล่าวว่า “โปรดให้ตั้งกองสักเลขไพร่หลวงสมกำลัง และเลขหัวเมืองทั้งปวง แล้วให้เกณฑ์ทำอิฐขึ้นใหม่บ้าง ให้ไปรื้ออิฐเก่าแพงเมืองกรุงเก่าลงมาบ้าง ลงมือก่อสร้างพระนคร” เจ้าพนักงานคงไม่รื้อแต่กำแพงบ้อมปราสาท คงจะรื้อเอาอิฐปราสาทราชฐานตำแหน่งน้อยใหญ่ช่วยกลิ้งลงไปหมกแก่ครั้งนั้น ทั้งนี้ดำเนินถึงความจำเป็นในการเร่งสร้างค่ายคูประตูหอรบขึ้นรับมือข้าศึกก็คงจะเข้าใจในเหตุผลที่รื้อกำแพงกรุงเก่า ตั้งแต่นั้นมา บริเวณพระราชวังก็เป็นแต่โคก มีเนินอิฐหักกากปูนทั่วไปทั้งวัง โบราณสถานต่างๆ ก็เป็นที่รื้อแล้วไปค้ำยันไม้และเครื่องเขาเตาลัดค้ำปกคลุม ในวังหลวงก็มีราษฎรไปปลูกต้นไม้ทำสวน ชุกชุมเป็นเรื่องทำรั้วกัน ทำให้รากฐานอาคารพังทลายลงไปอีก และมีหน้าข้า เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะได้ศิลาแลงมาก่อพระปรางค์ใหญ่ที่วัดสระเกศ เจ้าพนักงานก็มาคั้นชุกศิลาแลงจากซากโบราณสถานนั้นไปอีก แทนจะไม่เหลืออะไร ผู้ที่บุกเบิกและเริ่มค้นคุแลโบราณสถานต่างๆ ในกรุง

ศรีอยุธยาให้เป็นมรดกของชาติคงที่เห็นกันอยู่ในบัดนี้ ต้องยกให้เป็นเกียรติคุณแก่พระยาโบราณราชธานินทร์ผู้เคยเป็นอุปนายกราชบัณฑิตยสภา แผนกโบราณคดีเนื่องในโอกาสงานอนุสรณ์อยุธยาครั้งนี้ จึงขอนำชีวิตและงานของท่านมากล่าวตามสมควร

พระยาโบราณราชธานินทร์ นามเดิม พรเคชะคุปต์ เป็นคนคลองบางกอกน้อย บุตรขุนฤทธิครุณเสรษฐ (เคชะ เคชะคุปต์) สารวัตรใหญ่มหาดเล็กเวรฤทธิ กับนางไฉ่ สกุลเคิม กันตามระ ท่านเกิดในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๑๔ สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ซึ่งเป็นสถานศึกษาสูงสุดในสมัยนั้น แล้วเริ่มรับราชการเป็นครูในโรงเรียนเคิม ต่อมาเป็นสารวัตรตรวจโรงเรียนหลวง ในกระทรวงธรรมการ ย้ายไปเป็นรองเลขานุการสำหรับพระองค์ เสด็จในกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เสนาบดีกระทรวงพระคลัง เมื่อเสนาบดีกระทรวงพระคลังทรงเวนคืนตำแหน่ง สมเด็จพระยาตากำรงราชานุภาพก็ตรัสชวนให้ไปรับราชการในกระทรวงมหาดไทย ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพันพจนนุราช ผู้ช่วยเจ้ากรมพลับพวง

พ.ศ. ๒๔๓๔ เฝ้าตั้งมณฑลอยุธยา ยังขาดตำแหน่งข้าหลวงมหาดไทย กรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลอยุธยาได้ขอพระราชทานพันพจนนุราชไปเป็นข้าหลวงมหาดไทย ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตร เลื่อนให้เป็นข้าหลวงอนุรักษ์ภูเบศร ไปเป็นข้าหลวงมหาดไทยมณฑลอยุธยา เมื่ออายุได้ ๒๕ ปี และท่านรับราชการในจังหวัดอยุธยาแห่งเดียว ก้าวหน้าในชีวิตราชการมาตามลำดับอย่างรวดเร็ว คือเป็นพระอนุรักษ์ภูเบศร ผู้รักษากรุงศรีอยุธยา เมื่ออายุ ๒๗ ปี เป็นพระยาโบราณบุรานุรักษ์ ปลัดมณฑลอยุธยา เมื่ออายุ ๓๐ ปี เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลอยุธยา เมื่ออายุ ๓๕ ปี ถึง พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเพิ่มเกียรติยศเปลี่ยนราชทินนาม เป็น พระยาโบราณราชธานินทร์สยามินทร์ภักดี พริยะพาหะ ถิธศักดิ์นา ๑๐,๐๐๐ ต่อมาเมื่อมีการรวมมณฑลเป็นภาค มีอุปราชมณฑลอยุธยาที่ได้รับการยกฐานะเป็นภาค เป็นกรณี

พิเศษ พระยาโบราณฯ จึงได้เป็นอุปราช จนยกเลิก
ภาคกลับเป็นสมุหเทศาภิบาลตามเดิม และรับราชการ
จนลาออกรับพระราชทานเบี้ยบำนาญเมื่ออายุ ๕๘ ปี
แต่ยังคงเป็นอุปนายกแผนกโบราณคดี ในราชบัณฑิตย
สภาตลอดมา จนประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วย
ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๗๖

ความสามารถในฐานะนักปกครองของพระยา
โบราณฯ นั้น จะเห็นได้จากกรที่ท่านได้เป็นข้าหลวง
เทศาภิบาลในเมื่ออายุเพียง ๓๕ ปี และมีผลงานที่
เทียบกับข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลอื่นๆ แต่ที่จะเล่าใน
ที่นี้คือคุณสมบัติพิเศษของท่านในทางโบราณคดีความ
รักโบราณคดีนั้นเป็นโดยอุปนิสัยโดยแท้ กล่าวคือ
ท่านชอบอ่านหนังสือพระราชพงศาวดารมาตั้งแต่เป็น
นักเรียนแล้ว พอขึ้นมารับราชการที่พระนครศรีอยุธยา
ก็ตั้งต้นเที่ยวดูโบราณสถานทั่วทุกที่ทั่วๆ ที่กล่าวไว้ใน
พระราชพงศาวดาร แห่งใดไม่ปรากฏ ก็พยายามค้น
หา สุดแต่มีเวลาว่างเมื่อใด ก็ชวนชาวบ้านพากันไป
ฝ่าหนามเที่ยวค้นหาโบราณสถานอยู่ตลอดเวลา จน
ความทราบถึงพระพรหมเจ้าหลวง ซึ่งโปรดวิชาโบราณ
คดีและเรื่องของอยุธยามากอยู่แล้ว จึงตรัสชักชวนให้
ตาม และโปรดให้ลากถาดนำเสด็จพระราชดำเนินทอด
พระเนตรโบราณสถานอยู่เนื่องๆ เป็นเหตุให้ทรงพระ
เมตตาการุณาพระยาโบราณฯ ยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

เรื่องของพระนครศรีอยุธยานั้น เป็นที่สน
พระทัยของพระมหากษัตริย์ในราชจักรีวงศ์ทุกพระ
องค์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เคยเสด็จประพาสอย่างปรู
โปรงมาตั้งแต่ทรงผนวช ต่อมาเมื่อได้รับราชสมบัติ
แล้ว ก็เสด็จไปสังเวศคีตมหาราชเป็นครั้งแรก โปรด
ให้สร้างปราสาทจตุรมุขขนาดย่อมขึ้นบนโคกปราสาท
พระที่นั่งสรรเพชญ์ เพื่อเป็นที่ประดิษฐานนัยจารึก
พระปรมาภิไธยพระเจ้าแผ่นดินสมัยอยุธยา แต่การ
ก่อสร้างทำไปเพียงก่อผนัง ไม่ทันยกเครื่องบน ก็สิ้น
รัชกาล นอกจากนั้นยังได้โปรดให้สร้างพระราชฐาน
ชั้นที่วังจันทร์เกษม เป็นที่ประทับแรมอีกด้วย ครั้น
ถึงแผ่นดินพระพรหมเจ้าหลวง ก็ได้เสด็จไปสังเวศคีต
มหาราชแต่แรกเสวยราชสมบัติ และเสด็จประพาสอีก
หลายคราว เป็นผลให้มีพระราชประสงค์จะให้ชุกครว
งกันแผนผังปราสาทราชฐานทั่วทั้งพระราชวังชั้นรักษา
ไว้ ให้เป็นพยานประกอบประวัติศาสตร์ว่า ประเทศ
ไทยได้ตั้งขึ้นบนที่แผ่นดินนี้ มีความเจริญรุ่งเรืองมา
ช้านาน เมื่อพระยาโบราณฯ ทราบพระราชประสงค์ ก็

เร่งศึกษาภูมิสถานของพระนครศรีอยุธยาจากเอกสาร
ต่าง ๆ และเริ่มชุกแต่งโบราณสถาน บริเวณพระราช
วัง แต่ในเวลานั้นเป็นงานยากอย่างยิ่ง เพราะใน
พระราชวังล้วนแต่เป็นโคกเป็นเนิน มีต้นไม้ปกคลุม
ประจุป่าทึบ ที่เห็นสูงอยู่ก็แต่ผนังรั้วพระที่นั่ง
มรินทร์ ไม่มีใครสามารถยืนยันแผนผังของพระที่นั่ง
ต่าง ๆ ได้ ถ้าหากเขาชุกไปถูกของเก่าที่ยังเหลืออยู่
เสียไปแม้แต่เล็กน้อย ก็ระหาลหลักฐานต่อไปอีกไม่ได้
จะกลายเป็นโทษยิ่งกว่าที่ไม่ได้ชุก พระยาโบราณฯ
จึงกระทำด้วยความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง พอจับเค้า
เงื่อนได้แล้วจึงเริ่มชุกแต่งก็พบรากแนวกำแพงผนัง
และพื้นระดับดินเดิมทุกแห่งเมื่อเสด็จพระราชดำเนิน
ไปทอดพระเนตรผลงานก็พอพระราชหฤทัย แต่การ
ชุกแต่งโบราณสถานดังกล่าวต้องทำไปอย่างช้าๆ ใช้
ผู้คุม ๑ คน คุมนักโทษประมาณ ๑๐ คน หมนเวียน
กันมาชุกกัน จนใกล้จะถึงปีมะแม พ.ศ. ๒๔๕๐
โปรดให้เตรียมการสังเวศคีตมหาราชที่พระราชวัง
โบราณ เนื่องในพระราชพิธีรัชมงคล เสวยราชสมบัติ
ครบรอบ ๕๐ ปี เท่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ซึ่งเสวย
ราชย์นานที่สุดเ็นพงศาวดารสยาม งานคราวนี้โปรด
ให้มณฑลสร้างพลับพลาพระราชพิธี และโรงมหรสพ
ต่าง ๆ เป็นงานใหญ่ พระยาโบราณฯ จึงได้เสนอ
โครงการตั้งงบประมาณ ตั้งผู้คุมนักโทษขึ้นใหม่ ๕
อัตรา ขอซื้อรวงและรดเหล็กสำหรับขุดดินที่สำรอก
มาจากการชุกแต่ง สร้างกิ่งเรือนจำชั้นที่ข้างจวนผู้
รักษากรุงเดิม หน่วักธรรมิกราช เบิกนักโทษมา
๑๐๐ คนเพื่อทำงานนี้ ตัวพระยาโบราณฯ และ
ข้าราชการบางท่าน ลงทุนมาสร้างที่พักชั่วคราวรวม
พระราชวังด้านตะวันออก เพื่อบัญชาการได้เต็มที่ ตั้ง
งบประมาณจ่ายเงินค่าทดแทนและรื้อถอนอาคารบ้าน
เรือนของประชาชนที่อยู่ในบริเวณพระราชวัง การ
ชุกแต่งจึงรุดหน้าไปได้มาก ครั้นใกล้กำหนดงาน ก็
ยุติการชุกแต่งลงชั่วคราว มาเร่งก่อสร้างพระที่นั่ง
สรรเพชญ์ปราสาท บันน้อม กำแพง ประตูเมือง ประ
ศูว์ และสถานอื่น ๆ ตามแผนผังเดิม ด้วยเครื่องไม้
ให้เหมือนพระราชวังสมัยกรุงศรีอยุธยา และปลูกโรง
มหรสพรอบพระราชวังชั้นใน งานพระราชพิธีรัชมง
คลดำมีในวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๑ และ ๒ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๔๕๐ รวม ๓ วัน ๓ คืน จึงได้เสด็จพระราช
ดำเนินกลับ เนื่องจากผลการชุกแต่งโบราณสถานคร
งนี้ ทำให้มีพระราชดำริว่า ต่อไปคงจะเสด็จพระราช
ดำเนินบ่อยๆ ทั้งเมื่อมีเจ้านายต่างประเทศ หรือแขก

เมืองชั้นสูงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ก็จะเป็นที่
นำแขกเมืองมาชมได้แห่งหนึ่ง จึงโปรดเกล้าฯ ให้
พระยาโบราณฯ สร้างพลับพลาตรีมุขขึ้นบนฐานเจียง
ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นฐานพระราชมนต์เข็ญเค็ม ต่อ
มาในรัชกาลที่ ๖ ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินไปสังเว
ศกัณฑ์มหาราช ๗ พลับพลาจนถึง ๔ ครั้ง ในรัชกาลที่
๗ อีก ๑ ครั้ง การชุกแค้นก็ทำสืบต่อมาจนทั่วบริเวณ
พระราชวัง

เกียรติคุณ อีกประการหนึ่งของพระยาโบราณฯ
ในตำแหน่งโบราณคดี คือการจัดตั้ง “อยุธยาพิพิธภัณฑ
สถาน” เป็นสมบัติของชาติ เรื่องนี้เนื่องมาจากวิชา
การศึกษาโบราณคดีด้วยการตรวจท้องที่ ดังที่สมเด็จพระ
กรมพระยาคำรงทรงสรุปไว้ว่า “เที่ยวคั่วทุกหัว
ระแหง” เมื่อไปพบโบราณวัตถุอันสมควรจะรักษา
ทอดทิ้งอยู่ที่ใด ก็สั่งให้เก็บเอามาไว้ไว้ในวังจันทร์
เกษม เริ่มค้นคว้าการจัดตั้งในอีกโรงม้าพระที่นั่ง ต่อ
มา พ.ศ. ๒๔๔๕ ได้ขยายปลูกเป็นเฉลียงมุงสังกะสี
มีฝารอบ ๓ ด้าน จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถาน เมื่อ พ.ศ.
๒๔๔๗ พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จพระราชดำเนินไป
ทอดพระเนตร ทรงลงพระปรมาภิไธยและบันทึกไว้
ในสมุดสำหรับพิพิธภัณฑสถานว่า “เก็บรวบรวมได้มาก
เกินความคาดหมาย และจัดเรียบร้อยดี” จึงได้
โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ย้าย
ของจากโรงม้าพระที่นั่ง มาตั้งแสดงบนพลับพลา
จตุรมุข ส่วนโบราณวัตถุที่เป็นศิลาและโลหะชั้น
ใหญ่ๆ พระยาโบราณฯ ได้ให้ก่อฐานอุษิฐ จัดตั้งเรียง
ไว้ภายในกำแพงวัง ทำระเบียงสังกะสีชั้นคลุม จน
กระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน
สำหรับพระนครขึ้นแล้ว ราชบัณฑิตยสภาได้ย้าย
โบราณวัตถุที่ทำด้วยไม้และเครื่องศิลา เครื่องโลหะ
ชั้นเอก จากพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ มาไว้ที่พิพิธภัณฑ
สถานสำหรับพระนครเสียหลายสิบชิ้น จนปัจจุบัน
กรมศิลปากรมีแนวความคิดที่ถูกต้องว่า โบราณวัตถุ
ที่ขุดค้นได้จากท้องที่ใด ควรเป็นสมบัติของท้องที่นั้น
และเมื่อท้องที่นั้นมีพิพิธภัณฑสถานเรียบร้อยแล้ว ก็
จะคืนโบราณวัตถุชั้นเอก ที่นำมาศึกษาไว้ที่พระนคร
กลับคืนไป ดังนั้น พิพิธภัณฑสถานเจ้าสามพระยา
จึงหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงได้รับโบราณวัตถุคืนมา
หลายชิ้น เช่น เข็ญพระพุทธรูปใหญ่วัดธรรมิกราช
เป็นต้น การตั้งพิพิธภัณฑสถานของพระยาโบราณฯ
ในสมัยนั้น นับว่าเกินมาก เพราะในขณะเดียวกันพิพิธ

ภัณฑสถานในพระนครยังมีสภาพเป็นคลังพัสดุ เก็บ
ปะปนและไม่สะดวกแก่การชม พิพิธภัณฑสถานกรุงศรี
อยุธยาจึงเป็นที่ค่อนข้างแขกเมืองและนักท่องเที่ยวอยู่
เสมอ แม้พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จยุโรปครั้งที่ ๒ (พ.ศ.
๒๔๕๐) เสด็จถึงเมืองฮอมเบ็ค ในประเทศเยอรมนี
มีพระราชโทรเลขถึงสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ซึ่ง
ขณะนั้นเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ว่า “มิวเซียม
ที่นี่เหมือนมิวเซียมกรุงเก่า ออกกิตติ์ถึงพระยาโบราณฯ
ฉันจะแต่งหนังสือเรื่องมิวเซียมนี้” เมื่อพระยา
โบราณฯ ได้รับสำเนาพระราชโทรเลขฉบับนั้น รู้สึก
ยินดีเหมือนกับได้รับพระราชทานบำเหน็จในการจัด
ตั้งพิพิธภัณฑสถาน นี่เป็นทัศนคติของกรุงเก่าก่อน ที่
เห็นว่าเกียรติยศชื่อเสียงมีความสำคัญกว่าเงิน ดังนั้น
จึงเป็นการสมควรที่จะเปลี่ยนชื่อพิพิธภัณฑสถานแห่ง
นี้เป็นพิพิธภัณฑสถานพระยาโบราณราชธานินทร์ เพื่อ
เป็นเกียรติประวัติแก่ท่านผู้ขุดค้น พระนคร ศรีอยุธยา
ขึ้นมาจากป่า สืบไป

เมื่อพระยาโบราณฯ ออกจากราชการแล้ว ได้
มาสร้างบ้านเรือนอยู่ที่ชานอมมิจิต ถนนนคร ใน
กรุงเทพฯ แต่พอถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็เริ่มมีอาการ
ป่วยอย่างอ่อนๆ และทรุดลงตามลำดับ จนถึง
อนิจกรรมด้วยความสงบเมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ.
๒๔๗๕ ได้รับพระราชทานโกศประกอบดวง ๘ เหลี่ยม
เป็นเกียรติยศเสมอชั้นเจ้าพระยา เมื่อถึงอนิจกรรม
อายุได้ ๖๔

พระยาโบราณราชธานินทร์ได้ล่องลับไปสู่ปรโลก
แล้ว แต่ผลงานของท่านได้กระตุ้นให้บุคคลเป็นจำนวน
มาก กระหนักถึงความสำคัญของพระนครศรีอยุธยา
ในฐานะที่เคยเป็นราชธานีของประเทศ ที่มีอายุยืน
นานถึง ๔๑๗ ปี เคยเจริญรุ่งเรืองในทางวัฒนธรรม
มาแทบทุกวิถีทาง ดังนั้น จึงเกิดแนวความคิดที่จะฟื้นฟู
ฟูกาเมืองพระนครศรีอยุธยา ให้เป็นเมืองประวัติ
ศาสตร์ เป็นมรดก เป็นเกียรติประวัติของชาติ แต่
การฟื้นฟูเมืองประวัติศาสตร์นี้ ก็ต้องยอมรับถึงความ
เป็นจริงตามสภาพที่เป็นอยู่ คือยอมรับในกฎแห่งสามัญ
ไตรลักษณ์ และความเจริญของชุมชนมนุษย์ที่จะต้อง
อาศัยผืนแผ่นดินนั้นอยู่ต่อไป ดังนั้น การประสานแนว
ความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องจากอุดมคติลงสู่ความเป็น
ไปได้ จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง และก็คงจะได้เห็นกันใน
เร็ววันนี้ด้วย

ท. กล้วยไม้ ณ อยุธยา

งานแปลของสภาวิจัยแห่งชาติ

สภาวิจัยแห่งชาติได้จัดแปลหนังสือประเภทสารคดีและวิชาการในสาขาวิชาการต่าง ๆ งานแปลเหล่านี้
จำหน่ายในราคาถูก ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมสติปัญญาและความรอบรู้ของประชาชน

งานพิมพ์ออกจำหน่ายแล้วมีดังนี้

๑. มิสเตอร์ทอมป์กินส์เรียนลิต แปลจาก *Mr. Tompkins Learns the Facts of Life* by George B. Gamow เป็นสารคดีน่ารู้ที่เขียนให้อ่านได้อย่างเพลิดเพลินเกี่ยวกับชีวิต และให้ความรู้ถูกต้องด้าน สรีรวิทยาและกรรมพันธุ์ ๕ บาท
๒. การประยุกต์วิทยาศาสตร์ในการประมงน้ำจืด แปลจาก *The Application of Science to Inland Fisheries* by E.D. Le Gren เป็นเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับการนำวิทยาศาสตร์ไปใช้ปฏิบัติในงานประมงน้ำจืด แนะนำการเพิ่มปริมาณปลา การคงฟาร์มเพาะเลี้ยง และการจับปลาที่ถูกต้อง ๕ บาท
๓. คู่มือการตรวจสอบคอนกรีต แปลจาก *A.C.I. Manual of Concrete Inspection* เป็นสารคดีทาง หลักรวบรวมมีคุณค่าสูงแก่ผู้ประกอบอาชีพทางก่อสร้าง และผู้เกี่ยวข้องกับงานคอนกรีต ๑๐ บาท
๔. การเลี้ยงดูและอบรมเด็ก แปลจาก *Child Care and Training* by Marion L. Faegre & John E. Anderson เป็นเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับการดูแลและ อบรมเด็ก ๕ บาท
๕. ประโยชน์ของวิชาเคมีต่อมนุษย์ เป็นสารคดีที่ทำให้ ผู้อ่านประจักษ์ถึงประโยชน์ของวิทยาศาสตร์เคมี ซึ่งมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของมนุษย์ ๔ บาท
๖. เศรษฐกิจในชีวิตประจำวัน แปลจาก *Economic of Everyday Life* by Gertrude William สารคดีที่ทำให้เข้าใจเนื้อหา และรู้จักแก้ไขปัญหา เศรษฐกิจได้อย่างดียิ่ง ๕ บาท
๗. ประธานาธิบดีอเมริกัน แปลจาก *The American Presidency* by Clinton Rossiter ประชาธิปไตยสมัยปัจจุบัน แปลจาก *Modern Democracy* by Carl L. Becker ทั้งสองเรื่องนี้มีประโยชน์มากสำหรับผู้ที่สนใจในทางการเมือง ๒ บาท
๘. ฟันสำหรับผู้สูงอายุ แปลจาก *New Teeth for Old* by Victor H. Sears เป็นสารคดีที่ให้ความรู้

ผู้ใดมีความประสงค์จะซื้อหรือสั่งซื้อ โปรดติดต่อที่ โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี สี่แยกราช วัติ (ซ่งฮือ) พระนคร และที่ สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ ถนนพหลโยธิน บางเขน พระนคร สำหรับผู้ที่ซื้อตั้งแต่ ๒๐ เล่มขึ้นไป จะมีส่วนลด ๒๐ %

งานอนุรักษ์อยุธยา

จะเริ่มเปิดนิทรรศการที่กรุงเทพฯ และอยุธยาวันเดียวคือ เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ อันตรงกับวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๑๐ หลังจากมีนิทรรศการที่กรุงเทพฯ และกรุงเก่าแล้ว จะนำออกแสดงตามจังหวัดต่างๆ แล้วจะมีงานที่พระนครและที่อยุธยา ในวันที่กรุงเก่าได้ คือวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๑๐ ฉะนั้น งานคราวนี้ยอมเรียกได้ว่า บัณฑิตอนุรักษ์อยุธยา

กำหนดการแสดงนิทรรศการ

- วันที่ ๗-๒๑ เมษายน ๒๕๑๐ ที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าवासูกวี พระนคร และที่พิพิธภัณฑ์สถาน จันทระเกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- วันที่ ๑-๑๐ พฤษภาคม ๒๕๑๐ ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทอง
- วันที่ ๒๐-๓๐ พฤษภาคม ๒๕๑๐ ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดลพบุรี
- วันที่ ๓๐-๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๐ ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย
- วันที่ ๑-๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๐ ที่จังหวัดเชียงใหม่
- วันที่ ๒๕ กรกฎาคม - ๕ สิงหาคม ๒๕๑๐ ที่วิทยาลัยเทคนิค ฯ จังหวัดนครราชสีมา
- วันที่ ๑๕-๒๕ กันยายน ๒๕๑๐ ที่จังหวัดขอนแก่น
- วันที่ ๒๕ ตุลาคม - ๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๐ ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช
- วันที่ ๑๕-๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๐ ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา

รายการแสดงปาฐกถางานอนุรักษ์อยุธยา

ณ หอสมุดแห่งชาติ ท่าवासูกวี พระนคร

วันศุกร์ที่ ๗ เมษายน ๒๕๑๐

เวลา ๑๗.๓๐ น. พระยาอนุমানราชชนน ประธานกรรมการจัดงาน กล่าวคำเชิญเสด็จ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงเปิดงาน

วันเสาร์ที่ ๘ เมษายน ๒๕๑๐

เวลา ๑๕.๓๐-๑๕.๓๐ น. นางแม่นิ่มมาส ขวลิต บรรณารักษ์หอสมุดแห่งชาติ บรรยายเกี่ยวกับ หนังสือที่มาจัดแสดงในงานนิทรรศการ

เวลา ๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น. นายแพทย์ สำราญ วงศ์พำห้ แสดงปาฐกถาเรื่อง “การแพทย์สมัยอยุธยา”

เวลา ๑๗.๓๐-๑๘.๓๐ น. ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช แสดงปาฐกถาเรื่อง “กฎหมายสมัยอยุธยา”

วันอาทิตย์ที่ ๙ เมษายน ๒๕๑๐

เวลา ๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น. นายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ แสดงปาฐกถาเรื่อง “วรรณกรรมสมัยอยุธยา”

เวลา ๑๗.๓๐-๑๘.๓๐ น. นายนิคม มุสิกคามะ แสดงปาฐกถาเรื่อง “สถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา”

เวลา ๒๐.๐๐ น. นายเจมส์ ยัง นายเจเรมี เคมบี นายวิกเตอร์ เคนเนดี นายสุเมธ ชุมสาย และ นายพิทยา สายหุ อภิปรายเป็นภาษาอังกฤษ เรื่องอยุธยาตามทัศนะของฝรั่ง

วันอังคารที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๑๐

เวลา ๑๗.๓๐-๑๘.๓๐ น. นายเทพ สุจริตน์ แสดงปาฐกถาเรื่อง “ศาสนาสมัยอยุธยา”

วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๑๐

เวลา ๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น. นายพิสิษฐ์ เจริญวงศ์ แสดงปาฐกถาเรื่อง "การปกครองสมัยอยุธยา"

เวลา ๑๗.๓๐-๑๘.๓๐ น. นายขจร สุขพานิช แสดงปาฐกถาเรื่อง "การติดต่อกับต่างประเทศสมัยอยุธยา"

วันเสาร์ที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๑๐

เวลา ๑๔.๓๐-๑๕.๓๐ น. นายเจมส์ ชัง บรรยายประกอบการแสดงหนังสือในนิทรรศการ เป็นภาษาอังกฤษ

เวลา ๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น. นายมานิต วัลติโกคม แสดงปาฐกถาเรื่อง "ประติมากรรมสมัยอยุธยา"

เวลา ๑๗.๓๐-๑๘.๓๐ น. นายมนตรี ตราโมท แสดงปาฐกถาเรื่อง "ดนตรีสมัยอยุธยา"

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๑๐

เวลา ๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น. ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช แสดงปาฐกถาเรื่อง "สังคมในสมัยอยุธยา"

เวลา ๑๗.๓๐-๑๘.๓๐ น. นายอนิต อยู่โพธิ์ แสดงปาฐกถาเรื่อง "การละเล่นสมัยอยุธยา"

วันอังคารที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๑๐

เวลา ๑๗.๓๐-๑๘.๓๐ น. พ.อ. คำเนิว เลขะกุล แสดงปาฐกถาเรื่อง "การทหารสมัยอยุธยา"

วันพฤหัสบดีที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๑๐

เวลา ๑๗.๓๐-๑๘.๐๐ น. นายทองหล่อ กล้วยไม้ นายสุเมธ ชุมสาย นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ นายสุจิตต์ วงศ์เทศ อภิปรายเรื่อง "ผลได้จากอยุธยา"

วันศุกร์ที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๑๐

เวลา ๑๖.๓๐ น. นายอังกอร์ กัลยาณพงศ์ อ่านกวีนิพนธ์ว่าด้วยอยุธยา

หมายเหตุ ตั้งแต่วันที่ ๘ ถึง ๒๑ เมษายน ๒๕๑๐ เปิดแสดงนิทรรศการ ภาพศิลปวัตถุ หนังสือ และเอกสาร อันเกี่ยวกับอยุธยา ทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๘.๓๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น. ส่วนวันที่มีการแสดงปาฐกถา จะเปิดจนกว่าปาฐกถาจะสิ้นสุด

คณะกรรมการตำราฯ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ประสงค์จะรวบรวม
รายชื่อตำราทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ทุกแขนง ที่ตีพิมพ์เป็นภาษาไทย
เข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์เกี่ยวกับการศึกษาของชาติ

ฉะนั้น ท่านที่ได้แต่งหนังสือหรือแปลตำราดังกล่าวไว้ ไม่ว่าจะตีพิมพ์เป็นรูปเล่ม
แล้วหรือไม่ก็ตาม ขอให้โปรดแจ้งรายชื่อหนังสือ ชื่อผู้แต่งหรือแปล และปีที่
พิมพ์ ให้คณะกรรมการทราบด้วย จะขอขอบคุณยิ่ง ติดต่อแจ้งได้ที่ ศาสตราจารย์
ป๋วย อึ๊งภากรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พระนคร

ปรัชญาจากผู้อ่าน

ศรีศักร วัลลิโภดม ตอบปฏิกิริยาของ ม.จ. สุภัทรทิศ ศิสกุล (ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓)

ผู้เขียนได้อ่านบทความเรื่อง “ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับกรุงอยุธยา” ของศาสตราจารย์ ม.จ. สุภัทรทิศ ศิสกุล คณบดีแห่งคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ด้วยความยินดียิ่ง เพราะการที่มีผู้แสดงความคิดเห็นโต้แย้งบทความเรื่อง “กรุงอยุธยาในประวัติศาสตร์” ของผู้เขียนนั้น แสดงให้เห็นว่าบทความของผู้เขียนมีคุณค่าและน่าสนใจยิ่งกว่านั้น ผู้ที่แสดงความคิดเห็นโต้แย้งนี้ยังเป็นที่อาจารย์และผู้บังคับบัญชา และประการที่สำคัญ เป็นกรรมการชำระประวัติศาสตร์แห่งชาติ ซึ่งรัฐบาลแต่งตั้งอีกด้วย บทความของท่านคณบดีเป็นเรื่องของการแสดงความคิดเห็นที่เป็นเหตุเป็นผลเป็นส่วนมาก หากได้แสดงหลักฐานหรือข้อเท็จจริงใหม่ ๆ ไม่ การแสดงความคิดเห็นดังกล่าวนี้จะกว้างขวางแค่ไหนนั้น ก็เป็นเรื่องการตีความตามแนวการศึกษา (approach) และกรอบแห่งความรู้ (frame of reference) ของแต่ละบุคคล จึงเป็นการยากที่จะให้การโต้แย้งดังกล่าวลงเอยได้คือ ผลที่ได้ก็เป็นเรื่องของเหตุผล (logic) ไม่ใช่ข้อเท็จจริงหรือหลักฐานใหม่ ๆ (fact) ขึ้นมา เพราะฉะนั้น ในที่นี้ผู้เขียนใคร่หลีกเลี่ยง ปล่อยให้เป็นการวินิจฉัยของผู้ผู้อ่าน แต่จะนำสิ่งที่ท่านคณบดีทรงแสดงความคิดเห็นที่มีประโยชน์ต่อการขยายขอบเขตความรู้ ในทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ อันเกี่ยวกับกรุง

อโยธยา มาดำเนินต่อไปประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง ไกรที่จะชี้แจงบางสิ่งบางอย่างในบทความของท่านคนบตี ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า ท่านอาจจะทรงเข้าพระทัยผิด ไว้ในที่นี้

บทความของท่านคนบตี คณะโบราณคดี ลงท้ายด้วยบทสรุปที่ว่า^(๑)

๑. อาณาจักรอโยธยาอาจมีจริงก่อนการตั้งพระนครศรีอยุธยา แต่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อาณาจักรสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองขึ้น อำนาจของอาณาจักรอโยธยา ก็ตกต่ำลงไปมาก การที่จะค้นคว้าว่าอาณาจักรอโยธยา มีจริงหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่ที่การพิจารณาหาซากโบราณวัตถุสถานอย่างพิถีพิถันละเอียดถี่ถ้วน และการชุกค้นเป็นสำคัญ

๒. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ไม่ได้อพยพมาจากเมืองโบราณ ในเขตอำเภออยู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งนี้เพราะโบราณวัตถุสถานที่ค้นพบในเมืองนั้น ไม่ได้มีอายุถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อันเป็นระยะเวลาของพระองค์

๓. ไม่มีหลักฐานที่แน่นอนชัดเจนแห่งใดเลย ที่บ่งว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เคยทรงครองกรุงอโยธยามาแต่ก่อน และอพยพหนีอหิวาตกโรคด้วยการย้ายเมืองข้ามฝั่งแม่น้ำเท่านั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าพระองค์คงจะเสด็จมาจากเมืองใดเมืองหนึ่ง ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีนั่นเอง เราจะทราบข้อนี้อย่างชัดเจนได้ ก็จากการสำรวจและชุกค้นอีกเช่นเดียวกัน

ข้อสรุปของท่านคนบตีในหัวข้อที่ ๑ ที่ว่า อาณาจักรอโยธยาไม่มีจริงก่อนการตั้งพระนครศรีอยุธยานั้น ย่อมเป็นการสนับสนุนและเห็นพ้องกันกับการมีตัวตนของอาณาจักรอโยธยา ตามที่ผู้เขียนได้เสนอไว้ ผู้เขียนไกรขอสรรเสริญท่านคนบตีในที่นี้ว่า ที่ทรงใช้คำว่าอาณาจักรอโยธยาอาจมีจริงนั้นเป็นการเหมาะสม เพราะยังไม่แน่พระทัย ถ้าจะให้เป็นที่แน่นอนแล้ว ควรมีการชุกค้น เพื่อพิจารณาซากโบราณสถานโบราณวัตถุ อย่างละเอียดถี่ถ้วน แต่การที่จะชุกค้นเพื่อความแน่นอนของการมีตัวตนแห่งกรุงอโยธยานั้น เป็นเรื่องใหญ่ ดูเกินกำลังของผู้เขียนจะกระทำ การที่ค้นคว้าเรื่องราวของกรุงอโยธยามาเขียนขึ้นนั้น ก็กระทำไปเพราะค้ำใจรัก เพื่อให้ได้ความรู้ข้อเท็จจริงอย่างนักศึกษาค้นคว้า ไม่เคยคิดว่าถูกต้อง และยังไม่ต้องการให้ผู้ใดเชื่อถือโดยปราศจากเหตุผล เรื่องการชุกค้นศึกษาโบราณสถานโบราณวัตถุ นั้น ที่เห็นพอจะดำเนินการได้ก็มีอยู่ ๓ หน่วยราชการ คือ กรมศิลปากร คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์แห่งชาติ ทั้ง ๓ หน่วยราชการนี้ จัดได้ว่ามีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของประเทศ เพราะฉะนั้นเรื่องการชุกค้นบริเวณกรุงอโยธยาเพื่อความแน่นอนนี้ จึงเป็นหน้าที่ของหน่วยราชการดังกล่าวหน่วยใดหน่วยหนึ่ง

หรือทั้งสามหน่วยร่วมกันดำเนินการ ผู้เขียนเห็นว่าท่านคณบดี นอกจากทรงเป็นคณบดี แห่งคณะโบราณคดีแล้ว ยังเคยเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกรมศิลปากรมาก่อน และที่สำคัญ เป็นกรรมการท่านหนึ่งในคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์แห่งชาติ ซึ่งรัฐบาล เป็นผู้แต่งตั้ง การขุดค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกรุงอโยธยา จึงเหมาะที่จะเป็นกรณีกิจ ของท่านคณบดีที่จะดำเนินการเป็นอย่างยิ่ง

ข้อสรุปของท่านคณบดีในหัวข้อที่ ๒ ถึงเรื่องพระเจ้าอู่ทองไม่ได้อพยพมาจาก เมืองโบราณในเขตอำเภออุทงษ์นั้น ตรงกันกับเรื่องราวในบทความของผู้เขียน จึงเป็น อันแน่นอน เพราะฉะนั้นเรื่องราวในทางประวัติศาสตร์ไทยตอนต้นของกรุงศรีอยุธยา ที่ว่าพระเจ้าอู่ทองอพยพหนีท่ามาจากเมืองอู่ทอง จะต้องมีการแก้ไข โดยเฉพาะใน หนังสือประวัติศาสตร์ไทยที่ใช้สอนนักศึกษาและนักเรียนกันอยู่ทุกวันนี้ จึงเห็นสมควร ที่คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์แห่งชาติ อันมีท่านคณบดีทรงเป็นกรรมการร่วมอยู่ ด้วยท่านหนึ่ง ได้รับความเห็นการเสนอหลักฐานข้อเท็จจริงแก้ไข ให้ประชาชนทราบ โดยถ้วน

ข้อสรุปของท่านคณบดีข้อที่ ๓ ที่ว่าไม่มีหลักฐานแน่นอนแห่งใด ที่บ่งว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เคยทรงครองกรุงอโยธยามาก่อน และทรงอพยพหนีหิวอดโรค ค่ายการย้ายเมืองข้ามฝั่งแม่น้ำนั้น ผู้เขียนขอยืนยันว่า หลักฐานที่กล่าวถึงเรื่องนั้นคือ พงศาวดารเหนือ ซึ่งผู้เขียนได้ตรวจสอบกับหลักฐานอื่น ๆ ตามที่เสนอไว้ในบทความ แล้ว แต่ที่ท่านคณบดีไม่ทรงเชื่อ และเข้าใจว่าจะเสด็จมาจากเมืองใดเมืองหนึ่งในเขต จังหวัดสุพรรณบุรีนั้น ผู้เขียนใคร่ทราบว่ามีหลักฐานอะไรบ้างที่สนับสนุนความเข้าใจ พระทัยอันนี้ และเมืองในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีนั้น คือเมืองใด ควรได้มีการสำรวจ และ ขุดค้นหาหลักฐานใหม่เสียก่อนให้แน่นอน แล้วจึงมาลบล้างหลักฐานจาก พงศาวดารเหนือ กุจะเหมาะกว่า เพราะหาไม่แล้วจะเป็นการขัดกับคำกล่าวของท่านคณบดีเอง ที่ว่า “ข้าพเจ้าใคร่ขอให้ท่านเหล่านั้นได้แสดงความเห็นออกมาด้วยว่า เมืองเหล่านั้นตั้งอยู่ ณ ที่ใด ทั้งนี้เพราะประเพณีการถกเถียงกันเพื่อแสวงหาความรู้นั้น จำต้องเป็นการดีเพื่อก่อ (constructive criticism) มิใช่ดีเพื่อทำลาย (destructive criticism) เมื่อพยายามหาเหตุผลมาทำลาย ทฤษฎีหนึ่งทฤษฎีใดแล้ว ก็จำเป็นต้องเสนอทฤษฎีใหม่ขึ้นมาแทนที่ มิใช่พยายามทำลายทฤษฎีหนึ่ง แล้วก็ปล่อยช่องโหว่ที่วางเฉยไว้เช่นนั้น อันหาเป็นประโยชน์แก่ผู้ใดไม่”^๒

เรื่องต่อไปที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงในที่นี้คือ เรื่องการแก้ไขพระทัยผิดบางอย่าง ในบทความเรื่อง “ ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับกรุงอโยธยา ” ของท่านคณบดี ซึ่งมีอยู่หลายแห่ง แต่ในที่นี้จะแก้ไขเฉพาะที่สำคัญ ๆ เท่านั้น คือ

๑. เรื่องที่ท่านคณบดีทรงกล่าวว่า หลักฐานที่สำคัญที่สุด ที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่า กรุงอโยธยามีมาก่อนพระนครหรือยุรยานั้นคือโบราณสถาน โดยเฉพาะคูเมืองและเชิงเทิน ซึ่งอาจเห็นได้จากภาพถ่ายทางอากาศ สิ่งสำคัญรองลงมาได้แก่ศาสนสถานประจำเมือง ซึ่งควรจะเป็นพระปรางค์ ผู้เขียนเห็นว่าท่านคณบดีทรงเข้าใจผิด ผู้เขียนเคยสำรวจเมืองโบราณใหญ่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ทั้งจากภาพถ่ายทางอากาศและการออกไปเดินสำรวจยังท้องถิ่น พบว่า บรรดาเมืองโบราณในลุ่มน้ำเจ้าพระยานั้น อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ประเภทแรกตั้งอยู่บนที่ดอนสูงน้ำท่วมไม่ถึง เมืองเหล่านี้จะขุดคูเมืองล้อมรอบตัวเมือง และนำเอาดินที่ขุดมาจากคูเมืองนั้นกองเป็นคันดินหรือกำแพงดินนั้นไว้ให้สูง เมืองเหล่านี้มักมีคูเมืองแคบ ได้แก่เมืองอยู่ตะเภา (ที่ชัยนาท) เมืองบน เมืองห้วยคุก ในเขตจังหวัดนครสวรรค์ เป็นต้น ประเภทที่ ๒ เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ลุ่ม น้ำท่วมถึงในฤดูน้ำ เมืองเหล่านี้จะขุดคูเมืองให้กว้าง โดยเฉลี่ยประมาณ ๒๘ เมตร ถึง ๓๐ เมตร เสมอ แล้วนำเอาดินจากคูเมืองมาถมที่ในบริเวณเมืองให้สูงขึ้น เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย หรือก่อสร้างศาสนสถาน ถ้าหากดินที่นำมาจากคูเมืองไม่พอ ก็จะขุดหนองหรือสระน้ำในตัวเมือง แล้วนำเอาดินไปถมบริเวณที่อยู่อาศัยให้สูงขึ้น เมืองประเภทนี้ไม่มีคันดินที่เป็นกำแพงเมือง จะมีบ้างก็เป็นแต่เพียงขอบสูงขึ้นมาเป็นตอน ๆ เท่านั้น นอกจากนี้ ภายในเมืองยังมีสระน้ำมากมาย เมืองดังกล่าวนี้ได้แก่เมืองนครปฐมโบราณ (นครชัยศรี) เมืองจินเสน ในเขตจังหวัดลพบุรี เมืองโบราณที่บ้านบึงกระเทียม ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี เมืองบ้านคู เมืองในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีและสิงห์บุรี เป็นต้น

เมืองอโยธยา ในสมัยก่อนรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และเมืองอโยธยาจัดอยู่ในบรรดาเมืองโบราณประเภทหลัง เมืองทั้งสองนี้อาจเปรียบเทียบได้กับเมืองนครชัยศรี (นครปฐมโบราณ) อันเป็นเมืองขนาดใหญ่ ๓๖๐๐ x ๒๐๐๐ เมตร ซึ่งใหญ่ที่สุดในบรรดาเมืองสมัยทวารวดีที่พบในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา การจะศึกษาให้ทราบถึงรูปเมืองอโยธยานั้น ควรศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเมืองนครชัยศรีกับเมืองอโยธยา ก่อน

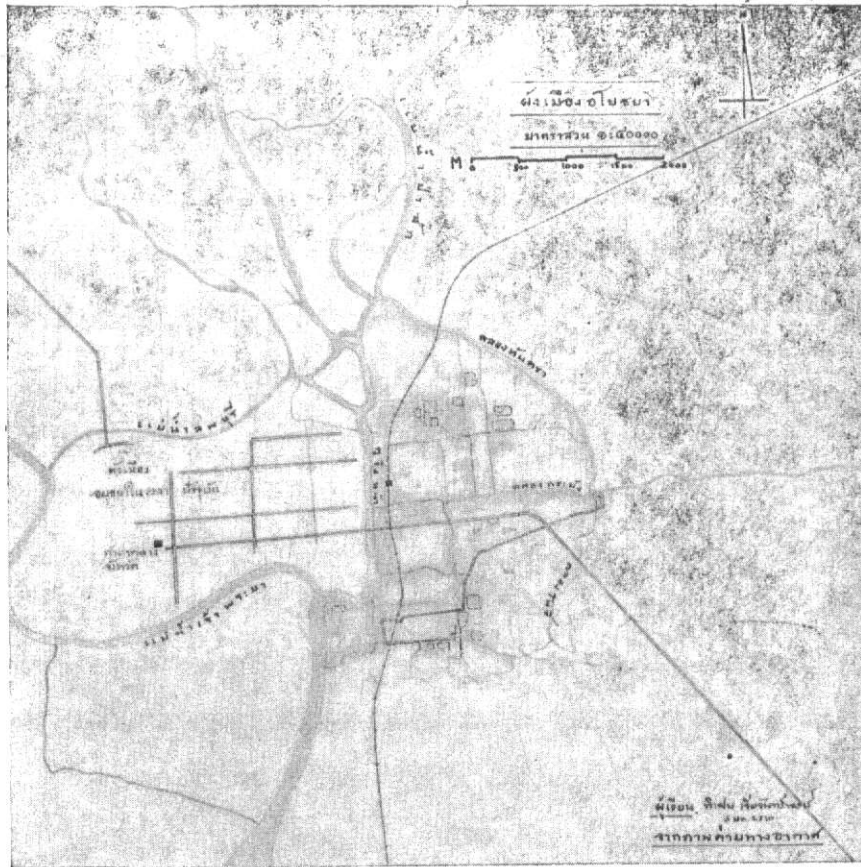

รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ลักษณะเมืองอยุธยา^๕ คล้ายกับเมืองนครชัยศรี (นครปฐมโบราณ) รูปเมืองมีลักษณะเป็นธรรมชาติรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าค่อนข้างกลม ไม่เป็นระเบียบรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้า เช่นเมืองสุโขทัย และเมืองสุพรรณบุรี เมืองอยุธยาแตกต่างจากเมืองนครชัยศรีอยู่อย่างหนึ่งคือ ภูเขาเมืองนั้นใช้ลำแม่น้ำตามธรรมชาติเป็นคูเมืองถึง ๒ สาย คือแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านตะวันตกและด้านใต้ และแม่น้ำลพบุรีทางด้านเหนือ ส่วนด้านตะวันออกนั้นเป็นภูเขา เมืองอยุธยาสมัยก่อนรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิไม่มีกำแพง เพิ่งมาสร้างกำแพงและบ่อน้ำ กั้นข้าศึกในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ หลังจากทำศึกกับพระเจ้าหงสาวดีตะเบงชเวตี้แล้ว^๖ เมื่อได้ทราบลักษณะเมืองอยุธยาว่าเป็นแบบเดิม คล้ายกันกับเมืองโบราณสมัยทวารวดีแล้ว ก็อาจหาลักษณะเมืองอยุธยาได้โดยไมยาก เมืองอยุธยาตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของเมืองอยุธยา ตัวเมืองมีลำน้ำตามธรรมชาติล้อมเป็นคูเมือง ๓ ด้าน คือด้านเหนือ ตะวันออก และด้านใต้ ลำน้ำนี้คือลำน้ำป่าสักเดิม แต่เรียกชื่อแตกต่างกันออกไป ตอนที่อยู่เหนือเป็นคูเมืองด้านเหนือและตะวันออก เรียกว่า ลำน้ำหันตราและคลองโพธิ์ ส่วนตอนที่หักมุมมาเป็นคูเมืองด้านใต้ เรียกว่าลำน้ำแม่เปี้ย มาออกปากน้ำเจ้าพระยาที่ปากน้ำแม่เปี้ย ตอนใต้วัดพนัญเชิงลงมา ส่วนคูเมืองด้านตะวันตกนั้นขุดขึ้น คือลำคูชื่อหน้า ซึ่งเป็นคูด้านตะวันออกของเมืองอยุธยา^๕ ในที่นี้ผู้เขียนถือว่าลำคูชื่อหน้า^๕ นี้ไม่ได้ขุดขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เพราะไม่มีหลักฐานทางเอกสารจากพงศาวดารหรือตำนานอื่นใดยืนยัน นอกจากระบุว่ามีการขุดขยายให้กว้าง ในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชา^๔ เท่านั้น หลักฐานที่ยืนยันให้เห็นว่าคูชื่อหน้านี้มีมาก่อนก็คือตรงกลางบริเวณที่เป็นเมืองอยุธยา^๕ มีลำคลองสายหนึ่งตัดผ่ากลางเมืองจากทิศตะวันออกมายังทิศตะวันตก คือ คลองบ้านกระมัง คลองนี้มาออกที่ลำคูชื่อหน้า ร่องรอยของลำคลองนี้เป็นคลองที่ขุดขึ้นแต่เดิม ไปเชื่อมกับลำน้ำป่าสักเดิมอีกสายหนึ่ง ในเขตอำเภออุทัย ไม่ปรากฏว่าขุดในสมัยอยุธยาเป็นราชธานี

เพราะฉะนั้นจึงน่าจะเชื่อได้ว่า คลองนี้ขุดขึ้นก่อนสมัยการสร้างพระนครศรีอยุธยา โดยเหตุที่ลำคลองนี้มาออกลำคูชื่อหน้าทางตะวันตก ย่อมแสดงให้เห็นว่าคูชื่อหน้า^๕นี้ควร

จะมีมานานแล้ว ลักษณะของคลองบ้านกระมัง ที่ผ่ากลางเมืองนี้ อาจเปรียบเทียบกับคลองพระประโทน เชื่อมระหว่างคูเมืองค่านเหนือกับค่านใต้ ของเมืองนครชัยศรี (นครปฐมโบราณ) คงมีความหมายมากสำหรับการคมนาคม และการระบายน้ำใช้ในหัวเมือง เพราะนครชัยศรีกับเมืองอโยธยานั้น เมื่อเปรียบเทียบขนาดแล้ว อยู่ในขนาดไล่เลี่ยกัน

ตามที่กล่าวมาแล้ว เป็นเรื่องการแสดงขอบเขตของเมืองอโยธยา ซึ่งมีแค่ลำน้ำล้อมรอบ ไม่มีคันดินหรือเชิงเทิน ภายในหัวเมืองอโยธยามีร่องรอยลำคลองที่มีลักษณะเป็นคลองที่มนุษย์ขุดขึ้นเพื่อเป็นการคมนาคม และการอุปโภคบริโภคหลายแห่ง เช่น บริเวณหน้าวัดอโยธยา วัดกุฎีขาว และวัดใหญ่ชัยมงคล เป็นต้น ถ้าคลองดังกล่าวนี้ เห็นได้ชัดเจน จากภาพถ่ายทางอากาศ ภายในหัวเมือง มีที่ลุ่มและดอน ที่ดอนนั้นบางแห่งแสดงให้เห็นว่าเป็นการนำดินจากที่อื่นมาถมให้สูงขึ้น โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นเนินที่ตั้งโบราณสถาน จากภาพถ่ายทางอากาศในเขตเมืองอโยธยามีแนวของโบราณสถานที่สำคัญเริ่มแต่บริเวณวัดกุฎีขาวราม ซึ่งอยู่ทางค่านเหนือ เรื่อยไปทางใต้ผ่านวัดอโยธยา (วัดเคิม) วันสมณะโกษ วัดกุฎีขาว ลงไปจกคลองบ้านกระมัง ทางคลองบ้านกระมังฝั่งใต้ มีแนวโบราณสถานตั้งแต่วัดสามปลื้มไปยังวัดใหญ่ชัยมงคล บริเวณหลังวัดใหญ่ชัยมงคลไปทางตะวันออกและตะวันตก มีเนินที่เป็นโคกวัดวาอารามโบราณสถาน ถนนและคูน้ำมากมาย ซึ่งบางส่วนก็ได้ถูกชาวบ้านเคลื่อนรบบลง เพื่อเอาพื้นที่ทำนาเสียมากแล้ว ร่องรอยของแนวโบราณสถานที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะแถบวัดกุฎีขาวราม วัดอโยธยา (วัดเคิม) และวัดกุฎีขาว แสดงให้เห็นถึงการซับซ้อนกันของซากโบราณสถาน ควรแก่การขุดค้นเป็นอย่างยิ่ง จากภาพถ่ายทางอากาศ บริเวณที่เป็นโคกโบราณสถานในเขตอโยธยานั้น ดูไม่น้อยกว่าบริเวณเมืองอยุธยาเท่าใดเลย การจักผังที่ตั้งของโบราณสถานก็แสดงให้เห็นถึงลักษณะการเป็นเมืองอย่างชัดเจน เพื่อให้เข้าใจดี ผู้เขียนได้ขอให้ นายพิเศษ เจียจันทร์พงศ์ หัวหน้านักศึกษาคณะโบราณคดี ทำผังแสดงบริเวณเมืองอโยธยามาไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ผู้เขียนได้เคยไปเดินสำรวจคูกลุ่มโบราณสถานแถบวัดอโยธยา (วัดเคิม) พบว่า
 ที่องค์พระเจดีย์นั้น เมื่อได้ขึ้นไปพิจารณารอยแยกที่คนร้ายลักขุดแล้ว จะเห็นว่าองค์
 ที่เห็นอยู่ขณะนั้นสร้างสวมทับองค์เคิมอยู่ สิ่งที่เห็นได้ชัดก็คือแนวองค์เจดีย์เคิม อิฐและ
 สอดินที่ใช้ พระเจดีย์องค์นอกนี้ นำเอาอิฐใหม่และอิฐเก่าของเคิมมาสร้าง แต่ใช้
 สอดิน การสร้าง สร้างตามแบบเจดีย์องค์เคิม อย่างไม่ต้องสงสัย พระเจดีย์วัดอโยธยา
 (วัดเคิม) วัดกุสิตคาราม วัดกุฎีขาว และวัดใหญ่ชัยมงคล มีลักษณะเป็นพระเจดีย์
 ทรงกลมแปดเหลี่ยม ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมสูง มีพระเจดีย์ที่มุมฐานทั้งสี่มุม ลักษณะ
 เช่นนี้แตกต่างไปจากบรรดาพระเจดีย์บนเกาะเมือง เป็นแบบพระเจดีย์ที่ไม่อาจยอมรับ
 ได้ว่าเป็นทรงลังกา เพราะรูปประมังก์เรียวยาวปากแคบไม่ผายกว้างเหมือนพระเจดีย์ที่เรียก
 ว่าทรงลังกา พระเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่บนฐานมีเจดีย์ที่มุมฐานทักษิณดังกล่าว ที่อาจ
 เปรียบเทียบได้กับลักษณะพระเจดีย์จุลประโทน ในเมืองนครชัยศรี (นครปฐมโบราณ)

ที่นาย บีแอร์ กุปองต์ นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส ได้มาขุดแต่งไว้เมื่อ ๒๐ กว่าปีมาแล้ว นอกจากนั้นพระเจดีย์ในเขตเมืองอโยธยาคงกล่าวนี้ ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับพระเจดีย์วัดมหาธาตุ วัดพระแก้ว วัดพระยาแพรก เมืองสวรรคบุรี และวัดสนามชัยที่เมืองสุพรรณบุรี ซึ่งล้วนแต่เป็นของซึ่งอย่างน้อยก็มาอยุธยาพระเจ้าอยู่หัวหงศ์สันส่วนเรื่องที่ทำนคณบดีทรงแสดงความเห็นว่าศาสนสถานประจำเมืองของกรุงอโยธยาควรเป็นพระปรางค์หงศ์สันนั้น ผู้เขียนไม่เห็นด้วย เพราะเท่าที่ผู้เขียนได้เคยไปสำรวจบรรดาเมืองโบราณที่จัดได้ว่ามีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับกรุงอโยธยา ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เช่นเมืองสุพรรณบุรี เมืองสวรรคบุรี เป็นต้น เมืองเหล่านี้ นอกจากจะมีพระปรางค์แล้ว ยังมีพระเจดีย์ทรงกลมอีกด้วย พระเจดีย์เหล่านี้ควรได้มีการศึกษาในรูปลักษณะและวิวัฒนาการเป็นอย่างมาก สำหรับเรื่องที่ทำนคณบดีขอทราบรายละเอียดพร้อมด้วยภาพถ่ายของพระปรางค์วัดวรเชษฐ ที่ผู้เขียนได้เคยเสนอไว้ในบทความนั้น ผู้เขียนใคร่เสนอว่าการจะศึกษาวินิจฉัยรูปร่างของสถาปัตยกรรมแต่เพียงรายละเอียดของวัสดุก่อสร้างและรูปร่างลักษณะจากการบรรยายและภาพถ่ายนั้น คู่ก่อนข้างลำสมัย ไม่อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจและวินิจฉัยอายุของสถาปัตยกรรมที่แน่นอนได้ วัดวรเชษฐอยู่เพียงแก่พระนครศรีอยุธยา ระยะทางไปกลับได้ในวันเดียว ถ้าหากต้องการวินิจฉัยและศึกษาแล้ว ก็ควรได้ไปดูให้ถึงที่ เพราะการไปถึงที่นั้น นอกจากจะเห็นลักษณะสถาปัตยกรรมของพระปรางค์ได้โดยรอบองค์แล้ว ยังได้เห็นถึงวิธีการก่อสร้าง วัสดุที่ใช้ ตลอดจนร่องรอยการซ่อมแซมหรือเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน ดีกว่าและแน่นอนกว่าการศึกษาแต่เพียงภาพถ่ายอย่างมากมาย

๒. ท่านคณบดีมักทรงย่อ ๆ ว่า " การพิสูจน์ว่ากรุงอโยธยามีมาก่อนการสร้างพระนครศรีอยุธยา จำต้องพิสูจน์ให้ได้เป็นจำนวนหลายวัดด้วย เพราะมีฉะนั้นอาจเป็นแต่เพียงวัดที่ราษฎรแถบนั้นสร้าง ไว้ก่อนพระนครศรีอยุธยาก็ได้ เช่นก่อนตั้งกรุงเทพพระมหานคร ฯ ปัจจุบัน ก็มีวัดปรากฏอยู่แถบนั้นแล้ว เช่นวัดโพธิ์ (วัดพระเชตุพน) วัดสลัก (วัดมหาธาตุ) วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) เป็นต้น แต่หาปรากฏว่าที่บางกอกนี้เคยเป็นที่ตั้งของเมืองสำคัญมาแต่ก่อนไม่" ผู้เขียนใคร่แถลงว่าท่านคณบดีเข้าใจผิด เพราะบริเวณที่ตั้งกรุงเทพพระมหานคร ฯ ปัจจุบันนั้น เคยเป็นเมืองสำคัญมาแล้วแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ก็อยู่ในเขตของเมืองธนบุรี อันเป็นเมืองที่มีมาอย่างช้าตั้งแต่สมัยรัชกาลสมเด็จพระมหา

จักรพรรดิ เป็นเมืองท่าที่สำคัญ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมืองนี้ก็เจริญรุ่งเรือง มีการสร้างบ่อนที่แข็งแรงถึง ๒ แห่ง คือ บ่อนวิชัยประสิทธิ์ (ตรงกองบัญชาการกองทัพเรือ) ฟากหนึ่ง และบ่อนวิชาเยนทร์ (ตรงโรงเรียนราชินี) อีกฟากหนึ่ง วัดโพธิ์ (วัดพระเชตุพน) วัดสลัก (วัดมหาธาตุ) ล้วนแต่เป็นวัดที่อยู่ภายในกำแพงเมืองทั้งสิ้น ครั้นสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี บริเวณที่ตั้งกรุงเทพมหานครฯ ที่รวมวัดดังกล่าวนี้ก็อยู่ในบริเวณราชธานีด้วย ความข้อนี้ตรวจสอบหลักฐานจากพงศาวดารได้ เมืองธนบุรีเป็นเมืองนอกแตก มีแม่น้ำผ่ากลาง ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยามีคูเมืองโอบรอบ คือคลองที่เรียกว่าคลองหลอดในปัจจุบัน เริ่มแต่บริเวณท่าช้างวังหน้า ผ่านหน้าวัดศิริอามาศย์ กระทบมหาศไทย ไปออกแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงปากคลองตลาด ใกล้ ๆ กับโรงเรียนราชินี เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าบรรดาวัดที่ท่านถนัดเกล้ามาถึงนี้ รวมอยู่ในบริเวณที่เคยเป็นราชธานีมาก่อนแล้วทั้งสิ้น ที่ว่าบางกอกหาเคยเป็นที่ตั้งของเมืองสำคัญมาแต่ก่อนไม่ จึงเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องตามที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงตั้งกรุงเทพมหานครฯ ขึ้นนั้น อันที่จริงก็ตั้งช้อนอยู่ในบริเวณที่เคยเป็นราชธานีเดิม หากเป็นแต่เพียงย้ายพระราชวังที่ประทับข้ามมาอยู่เสียคนละฝั่งแม่น้ำกับพระราชวังเดิม ทั้งบริเวณเขตเมืองเดิมทางฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฟากตะวันตก หันมาทรงขยายเขตให้เป็นเมืองทางฝั่งตะวันออกแทน เท่านั้นกรุงศรีอยุธยาก็เป็นทำนองเดียวกัน สร้างอยู่ในบริเวณที่เคยเป็นกรุงอโยธยามาก่อน เพียงแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงย้ายพระราชวังมาตั้งทางฝั่งตะวันตกของคู่อี้อหน้า และขยายบริเวณนั้นเป็นราชธานีแทน บริเวณตัวเมืองทางฝั่งตะวันออกของคู่อี้อหน้าจึงหมดความสำคัญ กลายเป็นที่อยู่อาศัยของประชาชนไป บริเวณวัดวาอารามที่อยู่ในเมืองแต่เดิมนั้น หาได้ทิ้งร้างไปไม่ ยังคงได้รับการบูรณะซ่อมแซมเรื่อยมา

๓. นำประหลาดที่ท่านถนัดเกล้าถึงพระพุทธรูปไตรรัตนนายก อันเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ๗ วัดพนัญเชิง และเศียรพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ขนาดใหญ่ ซึ่งค้นพบที่วัดธรรมิกราช ว่า พระพุทธรูปไตรรัตนนายกนั้น ทราบแน่นอนจาก พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ อันเป็นที่เชื่อถือได้ ว่าพระพุทธรูปองค์นี้สร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๗ ก่อนสถาปนาพระนครศรีอยุธยา ๒๖ ปี แต่เศียรพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ที่วัด

ธรรมิกราชนั้น ยังไม่ทราบว่าหล่อขึ้นเมื่อใดแน่ พระพุทธรูป ๒ องค์นี้อาจสร้างขึ้นใน
ตอนปลายสมัยกรุงอโยธยา (ถ้ากรุงอโยธยามีจริง) หรืออาจเป็นสิ่งที่ประชาชนผู้ประชุม
กันอยู่มากแล้วในแถบนั้น สร้างขึ้นก่อนการสร้างพระนครศรีอยุธยาก็ได้ โดยเฉพาะ
พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ณ วัดธรรมิกราชนั้น อาจหล่อขึ้นเมื่อตั้งพระนครศรีอยุธยาแล้วก็ได้
เช่นเดียวกัน ประการแรก ผู้เขียนไม่เข้าใจเลยว่า เพราะเหตุใดท่านคนบดจึงกล่าวว่า
พระพุทธรูปทั้ง ๒ เป็นสิ่งที่ประชาชนผู้ประชุมอยู่กันมากในแถบนั้นสร้างขึ้น ข้อความ
ที่กล่าวถึงพระพุทธรูปไตรรัตน์นายกใน พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ นั้นมีว่า
จุลศักราช ๖๘๖ ขวดศก (พ.ศ. ๑๘๖๗) แรกสถาปนาพระพุทธเจ้าพันนางเชิง ศักราช ๗๑๒
ขาลศก (พ.ศ. ๑๘๕๓) วัน ๖ ๕ ค่ำ เพลารุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา ๕ บาท แรกสถาปนารุงพระ
นครศรีอยุธยา^๖

ข้อความที่อ้างนี้ว่าตามการใช้ถ้อยคำ โดยเฉพาะคำสถาปนา และเป็นเรื่องราว
ที่จัดไว้ในพระราชพงศาวดาร อันเป็นเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ ย่อมแสดงให้เห็น
ว่าพระพุทธเจ้าพันนางเชิง หรือพระพุทธไตรรัตน์นายก เป็นพระพุทธรูปที่พระมหา
กษัตริย์ทรงสร้างขึ้น วัดพนัญเชิงเองก็กล่าวใน พระราชพงศาวดารเหนือ ว่าเป็นวัดที่พระ-
มหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้น และเมื่อพิจารณาขนาดขององค์พระ ตลอดจนฝีมือช่างแล้ว
ดูเหมือนว่าที่ประชาชนในชุมชนจะสร้างขึ้นได้ วัดพนัญเชิง มีหลักฐานยืนยันว่าเป็นวัด
สำคัญ วัดหลวงเช่นนี้ดูไม่น่าที่ท่านคนบดจะนำไปเปรียบเทียบกับวัดโพธิสมภรณ์ก่อนการ
บูรณะสร้างขึ้นเป็นวัดหลวงในรัชกาลที่ ๑ ซึ่งก็ไม่ทราบหลักฐานว่า เป็นวัดหลวงหรือ
วัดราษฎร์และมีอะไรสำคัญบ้างเลย ส่วนที่ท่านคนบดก็ทรงกล่าวว่าพระพุทธรูปสัมฤทธิ์
ณ วัดธรรมิกราช อาจหล่อขึ้นเมื่อตั้งกรุงศรีอยุธยาแล้วนั้น ดูแปลกประหลาดเป็น
หนักหนา ใครขอให้ท่านผู้อ่านที่มีตาเป็นช่างได้วินิจฉัยดูก็แล้วกัน

๔. ที่ท่านคนบดกล่าวว่า การที่ผู้เขียนอ้างหลักฐานถึงพระปรารักษ์องค์ใหญ่
ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี ซึ่งศาสตราจารย์ บวสเชอติเย่ ชาวฝรั่งเศส
สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในราว พ.ศ. ๑๘๐๐ ว่าเป็นสิ่งที่บุคคลที่มีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๗ คือระหว่าง พ.ศ. ๑๖๐๐ — ๑๗๐๐ เป็นผู้สร้างนั้น ออกจะแปลกประหลาดอยู่
ผู้เขียนเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่น่าแปลกประหลาด เพราะศาสตราจารย์ บวสเชอติเย่ ได้
ตอบข้อซักถามของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่งในกรมศิลปากรในเรื่องนี้ พร้อมทั้ง

เขียนรูปปรากฏประกอบ แล้วอธิบายว่าพระปรากฏองค์นี้ ในชั้นแรก สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ซึ่งเห็นได้ชัดจากลักษณะของฐาน แต่ส่วนบนนั้นสร้างเพิ่มเติมขึ้นใหม่ในราว พ.ศ. ๑๘๐๐ ถ้าท่านคณบดีขังพระทัยในเรื่องนี้ ก็ควรสอบถามศาสตราจารย์ บวสเชอลีเย่ คุ

๕. ผู้เขียนไม่ทราบที่ท่านคณบดีทรงเสนอว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ อาจทรงเกี่ยวข้องกับราชวงศ์ที่ปกครองเมืองลพบุรีอยู่ก่อน ด้วยเหตุนี้ เมื่อพระองค์เสด็จลงมาสร้างพระนครศรีอยุธยาแล้ว ดินแดนแถบเมืองลพบุรีจึงตกอยู่ในอำนาจของพระองค์ได้โดยง่าย^๗ นั้น ทรงมีหลักฐานอันใดเป็นข้ออ้างข้อเสนอเช่นนี้ คุเหมือนนาย O.W. Wolters ได้เคยเสนอไว้แล้วใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับพิเศษ ๓*

๖. นำประหลาดที่ท่านคณบดียังทรงเชื่อว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงครองอยู่ ณ เมืองอุทอง โดยวงเล็บไว้ว่า เมืองใดเมืองหนึ่งในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี ผู้เขียนเห็นว่าท่านคณบดีคงไม่ได้หมายถึงเมืองอุทองที่อำเภออุทองขณะนี้แน่ จึงใคร่ทราบว่าเป็นเมืองไหนคือเมืองอะไร อยู่ตรงไหน หรือว่าอาจจะเป็นเมืองโบราณร้างที่บ้านหนองแจง ตำบลไทรไร่ ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี ที่ศาสตราจารย์ บวสเชอลีเย่ เคยกล่าวไว้คอกกระมัง ถ้าเป็นเช่นนั้น ใคร่ขอให้แสดงหลักฐาน ผู้เขียนเคยไปถึงเมืองโบราณที่ตำบลไทรไร่ มาแล้ว ชาวบ้านในละแวกนั้นไม่เคยได้รับคำบอกเล่าตกทอดมาเลยว่าเป็นชื่อเมืองอุทอง ลักษณะเมืองก็ดูไม่ใหญ่โต และตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ไม่สำคัญแต่อย่างใด มีร่องรอยที่แสดงว่ามีคนอยู่อาศัยกันในสภาพชุมชน ตอนใต้บริเวณนอกตัวเมือง ซึ่งโบราณวัตถุแสดงให้เห็นว่าอยู่สืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยลพบุรี ลงมาจนถึงสมัยอยุธยา อนึ่งชื่อเมืองอุทองนี้ ผู้เขียนใคร่ยืนยันว่าไม่เคยมีที่ไหนมาก่อน นอกจากเมืองอุทองที่อำเภออุทอง เพราะเป็นชื่อที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเรียกจากชื่อเมืองท้าวอุทองตามที่ชาวบ้านเรียก คำว่าอุทองไม่เคยปรากฏในหลักฐานตำนานพงศาวดาร ตลอดจนความเชื่อของชาวบ้านเลย ว่าเป็นชื่อของเมือง นอกจากตีความเอาตามพระวินิจฉัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งทรงแปลว่าเป็นคำไทยที่เรียกเมืองสุพรรณภูมิ ซึ่งเป็นภาษาบาลีสันสกฤต คำว่าอุทองเป็นชื่อพระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับคำว่าพระร่วง ถ้าเป็นเมืองก็เรียกเมืองท้าวอุทอง ซึ่งหมายถึงเมืองที่

เจ้าอยู่ทองทรงครองอยู่เช่นเดียวกับเมืองพระร่วง เท่าที่ผู้เขียนเคยสำรวจเมืองโบราณ
ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเกือบทุกแห่งมาแล้ว พบว่ามีเมืองโบราณอีกหลายเมืองที่ชาว
บ้านเรียกตามคำบอกเล่าสืบกันมาว่า เมืองท้าวอยู่ทอง เช่นเมืองโบราณที่บ้านอยู่ทะเล
ตำบลทางน้ำสาคร อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท เป็นต้น เพราะฉะนั้นผู้เขียนใคร่
ทราบว่าเป็นเมืองอยู่ทองในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เคยครองอยู่
ก่อนสร้างพระนครศรีอยุธยาอันคือเมืองไหน ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีนั้น ก็ไม่
ยากแก่การจะสำรวจหาเมืองอยู่ทองนี้แต่อย่างใดเลย

๗. การที่ท่านคนปกติไม่ทรงเชื่อ ว่าเมืองสุพรรณภูมิที่กล่าวถึงในศิลาจารึกกรุง
สุโขทัยหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหง เป็นเมืองเดียวกันกับเมืองสุพรรณบุรีปัจจุบัน
เพราะโบราณสถานในเมืองสุพรรณบุรี เท่าที่ค้นพบในปัจจุบัน มีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยา
ตอนต้นลงมาทั้งสิ้นนั้น ผู้เขียนเห็นว่าท่านคนปกติคงจะมีได้ทรงศึกษาค้นคว้าเรื่องราว
เกี่ยวกับเมืองสุพรรณบุรีเท่าใดนัก จึงใคร่เสนอข้อมูลเกี่ยวกับเมืองสุพรรณบุรีเพิ่มเติม
ในที่นี้ คือเมืองสุพรรณบุรีตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๔°๒๘' เหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๐°
๐๗' ตะวันออก เมืองนี้มีร่องรอยของการเปลี่ยนแปลงตัวเมืองสองครั้งด้วยกัน คือ สร้าง
เมืองใหม่ที่ขยับเมืองเก่า ตัวเมืองที่เห็นอยู่ในขณะนี้ มีร่องรอยคูน้ำและคันกำแพง
เห็นได้ชัดเจนอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณบุรี เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มี
ขนาด ๓๖๐๐ x ๕๒๐ เมตร ทางด้านตะวันออกของตัวเมือง ใช้ลำน้ำสุพรรณบุรี
เป็นคูเมืองส่วนหนึ่ง ศาสนสถานประจำเมืองคือ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุฯ ตัวเมือง
ดังกล่าวนี้ อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นเมืองแต่สมัยอยุธยาลงมา จากภาพถ่ายทางอากาศ
พบว่าในบริเวณเมืองสุพรรณบุรีนี้ มีร่องรอยของเมืองโบราณรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด
๓๖๐๐ x ๑๕๐๐ เมตร ตั้งซ้อนอยู่ เมืองนี้มีขนาดใหญ่กว่าเมืองปัจจุบัน อาณาเขตของ
ตัวเมืองคลุมทั้งสองฟากแม่น้ำสุพรรณบุรี อีกนัยหนึ่ง เมืองนี้เป็นเมืองนอกแตก ที่มี
แม่น้ำสุพรรณบุรีไหลผ่านกลางจากเหนือลงใต้ คูเมืองด้านตะวันออก เริ่มแต่บริเวณ
หมู่บ้านท่าหมื่น ขนานกันกับแม่น้ำสุพรรณบุรี ผ่านบ้านน้อยลงมาหมดลงในบริเวณใกล้
กับโรงเรียนกรรณสูตร ส่วนทางด้านตะวันตก คูเมืองเดิมผ่านกลางตัวเมืองสุพรรณบุรี
ปัจจุบันพอดี ซึ่งเห็นรอยขาดเป็นตอน ๆ จากภาพถ่ายทางอากาศได้เป็นอย่างดี คูเมือง
ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณบุรีนี้ โอบบริเวณที่ตั้งวัดพระศรีรัตนมหาธาตุฯ และ

วัดอื่น ๆ ไกลแม่น้ำไว้ในเมืองเช่นกัน ส่วนคูเมืองค้ำเหนื่อและค้ำใต้ันทับคูเมือง
ปัจจุบันพอดิ ทั่วเมืองสุพรรณบุรีในปัจจุบันเกิดขึ้นจากการทิ้งบริเวณที่เป็นเมืองทาง
ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสุพรรณบุรี และตักแต่งบริเวณเมืองทางฝั่งตะวันตกให้เป็นเมือง
ขึ้นใหม่ ซึ่งเห็นได้ชัดจากการขุดคูน้ำทางค้ำตะวันออกทั้งตอนเหนือและตอนใต้ ให้ไป
เชื่อมกับค้ำน้ำสุพรรณบุรี เพื่อเอาค้ำน้ำสุพรรณบุรีเป็นคูเมืองค้ำตะวันออกส่วนหนึ่ง

ทั่วเมืองเก่าที่เมืองสุพรรณบุรีปัจจุบันตั้งทับอยู่ตามที่กล่าวมาแล้ว คงเป็นเมือง
สุพรรณภูมิ ซึ่งมีอายุแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นขึ้นไปจนถึงสมัยสุโขทัย ตามที่มีกล่าว
ถึงชื่อเมืองในจารึกกรุงสุโขทัยหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหง ร่องรอยของโบราณ
สถานในทั่วเมืองทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสุพรรณบุรีนั้น เกือบจะกล่าวได้ว่าไม่มีการ
สำรวจตรวจค้นกันเลย เวลานี้ได้ถูกกลืนรกร้างไปเสียหมดแล้ว โดยเฉพาะบริเวณ
ใกล้ริมแม่น้ำสุพรรณบุรีก็เป็นที่ตั้งของตัวจังหวัด มีสิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ เช่น ตลาด ย่าน
การค้า บ้านเรือน และที่ทำการของรัฐบาล หนาแน่นไปหมด กลุ่มโบราณสถานที่
เหลืออยู่พอให้ศึกษาได้คือบริเวณวัดสนามชัย ซึ่งอยู่นอกตัวเมืองออกไปทางตะวันออก
เล็กน้อย พระเจดีย์วัดสนามชัยนี้ คุรูปรางลักษณะของสถาปัตยกรรม วัสดุก่อสร้าง
เช่นขนาดอิฐและสอที่ใช้แล้ว เป็นของที่มีลักษณะแตกต่างไปจากพระเจดีย์สมัยกรุงศรี
อยุธยาโดยสิ้นเชิง พระเจดีย์องค์นี้ ปัจจุบันพังลงเสียมากแล้ว แต่ทรวดทรงที่เหลืออยู่
พอจะทราบได้ว่ามีลักษณะเป็นแบบเดียวกับพระเจดีย์เมืองสุพรรณบุรี เช่นพระเจดีย์วัด
พระแก้ว วัดมหาธาตุ และวัดพระยาแพรก เป็นต้น โบราณวัตถุที่พบจากพระเจดีย์
ในกลุ่มวัดนี้ ส่วนมากมีทั้งพระพุทธรูปและพระพิมพ์แบบอุทองและสุโขทัย ผู้เขียนใคร่
จะเสนอว่า ควรได้มีการขุดค้นและศึกษาลักษณะพระเจดีย์ที่เมืองสุพรรณบุรี เมือง
และบริเวณเมืองอโยธยาอย่างละเอียด ผลที่ได้จะทำให้ทราบลักษณะสถาปัตยกรรมที่
สุพรรณบุรีแน่นอนของสมัยอยุธยาตอนต้นและสมัยเหนือขึ้นไป ซึ่งอาจเรียกได้ว่าสมัย
อุทองตอนปลาย หรือสมัยอโยธยา อย่างไม่ต้องสงสัย

เมืองสุพรรณภูมิที่ผู้เขียนเสนอมานี้ คงร้างไปในสมัยกรุงศรีอยุธยาอย่างแน่นอน
สำหรับเวลาแห่งการร้างไปของเมืองสุพรรณภูมินั้น ผู้เขียนใคร่เสนอไว้เป็นสองนัย ดัง
ต่อไปนี้

๑. เมืองสุพรรณภูมิที่กล่าวถึงในจารึกกรุงสุโขทัยหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหง ได้ยู่สืบเนื่องมาจากถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา และเป็นเมืองเดียวกันกับเมืองสุพรรณภูมิ ในจารึกหลักที่ ๕๘ วัดส่องคบ ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ได้มีการรื้อกำแพงเมืองนี้เพื่อไม่ให้เป็นที่มั่นแก่ข้าศึกที่ยกมารุกราน เมืองนี้จึงถูกรื้อร้างไป และได้มีการจัดรูปเมืองเสียใหม่ ให้มีขนาดเหมาะสมกับจำนวนประชากร โดยสร้างกำแพงเมืองปัจจุบันขึ้นแทน

๒. เมืองสุพรรณภูมินี้เป็นเมืองใหญ่ที่มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวง หรือเมืองพี่เมืองน้องของเมืองอโยธยาซึ่งเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรอโยธยา เมืองนี้ได้ยู่สืบเนื่องลงมาจากถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ต่อมาพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์สุพรรณบุรีมีอำนาจ ได้ครองกรุงศรีอยุธยาแทนพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์ของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ โดยเฉพาะสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมืองสุพรรณภูมิหรือเมืองสุพรรณบุรีก็ค่อย ๆ ปลายความสำคัญลง และเมื่อได้มีการปฏิรูปการปกครองขึ้นในรัชกาลของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมืองสุพรรณภูมิก็ลดฐานะจากเมืองลูกหลวง มาเป็นหัวเมืองชั้นใน ซึ่งมีเจ้าเมืองที่เป็นขุนนางตำแหน่งพระไปปกครอง จึงได้มีการปรับปรุงสร้างเมืองใหม่ ให้มีขนาดเล็ก เหมาะสมกับจำนวนประชากรและความสำคัญของเมือง การปรับปรุงสร้างกำแพงเมืองชั้นใหม่นี้ ได้ทิ้งบริเวณเมืองทางฟากตะวันออกของแม่น้ำสุพรรณบุรี มาอยู่เพียงแค่มุ่งตะวันตก และคงจะทำขึ้นระหว่างสมัยรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับรัชกาลสมเด็จพระไชยราชาธิราช

สำหรับเมืองสุพรรณภูมิ ผู้ที่เขียนเสนอไว้นี้ ถ้าหากท่านคนบตีไม่ทรงเชื่อ และยังเห็นว่าเป็นเมืองใดเมืองหนึ่งในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีแล้ว ผู้เขียนก็ใคร่แนะนำตำแหน่งที่ตั้งของบรรดาเมืองโบราณ ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี ที่เคยตรวจพบจากภาพถ่ายทางอากาศ และบางเมืองที่เคยไปสำรวจมาแล้ว มาเสนอให้ท่านคนบตีหรือผู้ที่สนใจได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป ซึ่งถ้าหากได้หลักฐานที่แน่นอนเป็นข้อเท็จจริงแล้ว ผู้เขียนก็จะยอมรับด้วยความจริงใจ

๑. เมืองโบราณที่บ้านคูเมือง ในเขตอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๔° ๕๑' เหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๐° ๑๓' ตะวันออก ทิว

เมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมมน ขนาด ๕๑๐ x ๕๖๐ เมตร เมืองนี้ ชุมชุมคึกคักชาววัฒนธรรม โบราณคดี ตำรวจพบว่ามีโบราณวัตถุสมัยทวารวดีลงมาจนถึงสมัยลพบุรี

๒. มีร่องรอยที่น่าสงสัยว่า เป็นเมืองโบราณในบริเวณใกล้เคียงกับตัวเมือง สุพรรณบุรี จากภาพถ่ายทางอากาศ แห่งหนึ่งอยู่ในระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๔° ๓๑' ๓๐" เหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๐° ๐๕' ตะวันออก คือ อยู่ในเขตบ้านทุ่ง บ้านโพธิ์ใหม่ และบ้านลาก ซึ่งอยู่เหนือตัวเมืองสุพรรณบุรีราว ๓ กม. บริเวณดังกล่าวนี้เป็นเนินดินรูปสี่เหลี่ยม มีคูน้ำล้อมรอบ ขนาด ๑๔๘๐ x ๘๐๐ เมตร

๓. มีร่องรอยที่น่าสงสัยว่า เป็นเมืองโบราณอยู่ห่างตัวเมืองสุพรรณบุรีมาทาง ตะวันออก ๓ กม. จากภาพถ่ายทางอากาศ บริเวณนี้ตั้งอยู่ระหว่าง เส้นรุ้งที่ ๑๔° ๒๘' ๓๐" เหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๐° ๐๕' ตะวันออก มีขนาด ๑๐๐๐ x ๘๘๐ เมตร ลักษณะ ค่อนข้างกลม มีรอยลำน้ำล้อมรอบ แต่เห็นไม่ใคร่ชัด

บริเวณที่น่าสงสัยสองแห่งหลังนี้ ผู้เขียนยังไม่เคยเข้าไปสำรวจดู จึงไม่อาจ กำหนดแน่นอนได้ว่าเป็นเมืองโบราณหรือไม่ ถ้าหากไม่เป็น ก็คงเป็นแต่เพียงบริเวณ ไร่นาที่มีคันน้ำล้อมรอบ และบริเวณที่มีน้ำล้อมรอบ อันเกิดจากการคดเคี้ยวของ ลำน้ำเก่า

ในที่สุดนี้ ผู้เขียนหวังใจว่า เรื่องราวอันเกี่ยวกับกรุงอโยธยา คงจะได้มีผู้สนใจ ค้นคว้าศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะการดำเนินการค้นคว้าของกรมการชำระประวัติศาสตร์ แห่งชาติ ซึ่งในไม่ช้าคงนำเรื่องราวที่มีหลักฐานแน่นอนมาเสนอต่อวงวิชาการและใน วารสาร *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* นี้บ้าง

เชิงอรรถ

๑. ม.จ. สุกัทรดิศ ดิศกุล "ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับกรุงอโยธยา" วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๐๕ - ๒๕๑๐ หน้า ๑๑๗ และ ๑๑๘
๒. ม.จ. สุกัทรดิศ ดิศกุล "พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อีกครั้ง" นิตยสารซอฟ้า ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑๐-๑๑ กันยายน - ตุลาคม ๒๕๐๕ หน้า ๑๓
๓. "พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ" ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑ (พระนคร โรงพิมพ์สลากกินแบ่งรัฐบาล พ.ศ. ๒๔๕๕) หน้า ๑๒๗
๔. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (พระนคร ห้างหุ้นส่วนจำกัดโอเดียนเสโตร์ พ.ศ. ๒๕๐๐) หน้า ๑๕๖
๕. ม.จ. สุกัทรดิศ ดิศกุล "ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับกรุงอโยธยา" หน้า ๕๓
๖. พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ หน้า ๑๑๕
๗. ม.จ. สุกัทรดิศ ดิศกุล "ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับกรุงอโยธยา" หน้า ๕๘

อันเนื่องมาจากลบบัณฑิตฝรั่ง

บทความของอาจารย์ ไพจิตร เอื้อทวีกุล ในเรื่อง “ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับสังคมไทยและการศึกษาแผนตะวันตก” นั้น เป็นเรื่องที่น่าอ่านน่าสนใจมาก แม้ว่าผู้เขียนจะได้ออกตัวไว้ก่อนว่า การพิจารณาดังกล่าวในสังคมนั้น กระทำได้แต่ในชั้นที่จะหยิบยกเอาอุปลักษณะบางประการที่เห็นได้ชัด มากล่าวถึงตามความเห็นส่วนตัวก็ตาม แต่ความเห็นส่วนตัวของผู้เขียนนั้นก็เป็นที่ยอมรับกันได้ว่าเป็นความเห็นที่น่าฟังเป็นอย่างยิ่ง

สิ่งหนึ่งที่ผม ในฐานะผู้อ่านคนหนึ่ง ใฝ่ที่จะได้ออกความเห็นเพิ่มเติมในเรื่องนี้ก็ คือ ในส่วนที่ผู้เขียนได้พูดถึงระบบคุณค่าของสังคมไทยว่า คนไทยมีทัศนคติซึ่งหมกมุ่นอยู่กับสิ่งฉาบฉวยภายนอก โดยไม่พะวงถึงแก่นแท้ของภายใน คนไทยหลงใหลแต่กับ appearance ไม่สนใจ substance ข้อความดังกล่าวนี้ ผมเข้าใจว่า ผู้เขียนคงจะได้เขียนขึ้นด้วยความเศร้าใจในความเหลวแหลกของสังคมไทยในปัจจุบัน มากกว่าที่จะได้มองอะไรให้กว้างออกไปกว่านี้ และก็คงจะได้แนวคิดมาจากฝรั่งด้วย ผมเองไม่เชื่อในทัศนคติดังกล่าว ว่าคนไทยจะเป็นเช่นนั้นจริง ไทยเราเคยมีผลงานต่าง ๆ โดยเฉพาะผลงานทางด้านศิลปกรรม ที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาไม่ได้ ถ้าหากว่าคนไทยเรามีลักษณะชอบในสิ่งฉาบฉวยดังที่ผู้เขียนได้กล่าวมา หรือถ้าจะกล่าวได้ว่า ทัศนคติในเรื่องความฉาบฉวยเป็นปรากฏการณ์อันใหม่ในสังคมไทยแล้วละก็ นั่นก็หมายความว่าคนไทยในรุ่นนี้ต่างหากที่เหลว หาใช่คนในรุ่นก่อน ๆ หรือคนไทยทั้งหมด และที่จะกินความมาถึงผม ผมเป็นไม่ยอมอย่างเด็ดขาด

เรื่องระบบคุณค่านี้ เป็นเรื่องที่น่าอ่านยากแก่การอธิบายอย่างมาก ด้วยเหตุที่ว่า เป็นสิ่งที่สังเกตไม่ได้โดยตรง เป็นสิ่งที่เรามองดูให้รู้ไม่ได้ว่า มีหรือไม่มีอย่างไร เช่นเดียวกับสิ่งที่เราเรียกว่าทัศนคติเหมือนกัน เพราะฉะนั้นเมื่อเวลาเราพูดถึงเรื่องนี้ จึงเป็นเรื่องที่ยากแก่การที่จะทำความเข้าใจ และเป็นเรื่องที่จะใช้ความระมัดระวังอย่างมาก ในการที่จะอนุมานเอาว่าอะไรเป็นอะไร และรู้ได้อย่างไร ความจริงแล้ว ถ้าหากว่าอาจารย์ไพจิตรจะพูดถึงว่า เหตุที่ทำให้สังคมไทยไม่ได้รับประโยชน์จากสิ่งที่เรียกว่าสื่อความรู้ทั้ง ๓ อย่างนั้น มาจากว่าคนไทยมีลักษณะที่ชอบสิ่งฉาบฉวยก็น่าคิด แต่ที่น่าที่จะมาคิดกันต่อไปว่า สิ่งจูงใจที่ทำให้คนไทยมีลักษณะเช่นนั้นนั้นเนื่องมาจากอะไร ตาม

ความเห็นของผม คนไทยเรานั้นมีลักษณะที่ชอบในสิ่งง่าย ๆ สบาย ๆ (แต่ไม่ใช่ความฉาบฉวย) ซึ่งทั้งนี้ก็คงจะเนื่องมาจากอิทธิพลของดินฟ้าอากาศและความอุดมสมบูรณ์ของประเทศ ซึ่งถึงแม้จะลำบากยากแค้นอย่างไรก็ไม่ถึงกับตาย และก็ยังพอที่จะเอาตัวรอด ความคิดเช่นนี้จึงมีผลทำให้พวกเรามีความเห็นกันว่า ชีวิตเป็นของสบาย เกิดกับเขามาชาติหนึ่ง ก็ไม่เห็นมีความจำเป็นที่จะต้องทำอะไรให้เป็นความสำเร็จในชีวิต เพราะถึงอย่างไรมันก็อยู่รอดกันไปได้ สู้อยู่กับวัน ๆ หนึ่ง หาสิ่งสนุกสนานเพลิดเพลินใจมาใส่ตัวจะดีกว่า เพราะฉะนั้นแล้วอาจจะเป็นด้วยเหตุนี้แหละมัง ที่ทำให้เราเป็นชาติเจ้าบทเจ้ากลอน มีการละเล่น มีการผ่อนร่าอะไรต่าง ๆ มากมายหลายประการ ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศทางตะวันตกแล้ว แนวความคิดในเรื่องชีวิตออกจะแตกต่างกันอย่างมาก เพราะเหตุว่าเราเห็นกันว่าชีวิตเป็นของลำบาก การมีชีวิตอยู่รอดกับเขามาได้ชีวิตหนึ่งนั้นเป็นเรื่องที่ทุกคนจะต้องรู้จักที่จะต่อสู้ หากความสำเร็จในชีวิตให้ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็ขึ้นอยู่กับทุกคนจะต้องทำตัวของตัวเอง ไม่มีใครที่จะช่วยเหลือใครได้

ด้วยเหตุของความแตกต่างนี้ เพราะฉะนั้นการที่จะกล่าวว่าคนไทยเรามีทัศนคตินิยมชมชอบในสิ่งฉาบฉวยจึงอาจจะไม่ถูกต้องนัก คนไทยเรามีความจริงจังอยู่มากเหมือนกัน แต่มีความจริงจังอยู่เฉพาะในเรื่องของความสวย ความงาม ความสะดวกสบายในชีวิต โชคลาภต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ หรือการกระทำต่าง ๆ ที่จะเป็นผลทำให้เกิดความสะดวกสบายในภายหน้า แต่จำเป็นที่จะต้องลำบากในปัจจุบันแล้ว เป็นสิ่งที่ไม่ยอมรับ เพราะไม่เห็นว่าจะทำไมจะต้องเป็นเช่นนั้น ในเมื่อทุกวันนี้ก็สบายอยู่มากแล้ว ผมจะไม่พูดว่าความคิดเช่นนี้ถูกหรือผิด เพราะเป็นเรื่องของความคิดของแต่ละบุคคลในสังคม และเป็นเรื่องที่ขึ้นอยู่กับความจำเป็นในสังคมด้วย

เมื่อได้วิจารณ์มาถึงเพียงนี้ ก็อยากที่จะพูดต่อไปในเรื่องที่เกี่ยวกับนักเรียนนอกเสียด้วย ความล้มเหลวประการหนึ่งในหลาย ๆ ประการ ที่ทำให้ความรู้ ความชำนาญของท่านผู้รู้เหล่านี้ ที่ได้อุทิศสำหรับข้ามน้ำข้ามทะเลไปเรียนมา ไม่สามารถนำมาใช้อย่างได้ผล นอกเหนือไปจากที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงแล้ว สาเหตุอีกอย่างหนึ่งก็คือ การที่สังคมไทยยอมรับนับถือความรู้ ความสามารถของท่านผู้รู้เหล่านี้มากเกินไป คนที่กลับมาจากนอกนั้น เมื่อลงจากเครื่องบินที่คอนเมืองก็กลายเป็นเทวดาไปแล้วโดยปริยาย ผมไม่เชื่อว่าในปัจจุบันนี้ ปัญหาที่เกิดมาจากการไม่ลงรอยกันระหว่างผู้ใหญ่กับผู้ย่อย เพราะ

ผู้ใหญ่ไม่เห็นด้วยกับความเห็นใหม่ ๆ ของผู้น้อยที่มาจากเมืองนอกจะยังมีอยู่อีก เพราะผู้ใหญ่เคยวนที่ล้นแล้วแต่จับมาจากเมืองนอกทั้งสิ้น ในทางตรงกันข้าม การณ์กลับปรากฏว่าผู้น้อยเช่นนี้ เป็นบุคคลที่ผู้ใหญ่ชอบใช้มากเสียอีก และใช้ไต่ในงานสารพัดอย่าง จนทำให้ความรู้ที่นำมาด้วยมันทนอยู่ไม่ได้ ต้องหนีกลับไปก่อน ผมเองได้มีโอกาสรู้จักกับท่านผู้รู้เหล่านี้หลายคน และได้เห็นด้วยว่าท่านเหล่านี้ต้องทำงานหนักมากเพียงใด แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ด้วยเหตุที่เราใช้คนไม่เป็น ผลงานต่าง ๆ ที่ควรจะได้ปรากฏออกมาให้ตรงกับความรู้ที่ได้ไปเรียนมา จึงไม่ปรากฏให้เห็น เพราะฉะนั้น คำว่า “ผู้ชำนาญพิเศษ” หรือ ผู้เชี่ยวชาญ อะไรก็แล้วแต่ จึงยังคงไม่มีความหมายอยู่ในภาษาไทยจนกระทั่งเดี๋ยวนี้

เกษมศักดิ์ ภูมิศรีแก้ว
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไพจิตร เอศวักุล ตอบ

ผมขอขอบคุณอาจารย์เกษมศักดิ์ ภูมิศรีแก้ว ที่ได้ให้ความสนใจต่อข้อคิดของผมในหนังสือ ปรัชญาฉบับก่อน และได้เขียนมาแสดงทัศนะที่น่าสนใจเกี่ยวกับปัญหาระบบคุณค่าในสังคมไทย ผมเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า ปัญหาที่พิจารณาและศึกษาลำบาก เพราะสังเกตโดยตรงไม่ได้ แต่การที่จะลงความเห็น ว่า ที่คนไทยเรามักจะชอบสะกดขบขาย มักง่าย พุกจริง แต่ทำไม่จริง เพราะว่าบ้านเมืองเรากุมสมบูรณ์ ไม่คั่นราก็ไม่คดตาย ๆ ลว นั้น ผมเห็นด้วยว่าเป็นความคิดที่เข้าข้างตัวเองมาก ไปสักหน่อย มนุษย์ทุกชาติทุกภาษากำกั้นชอบความสะกดขบขายด้วยกันทั้งนั้น ปัญหาที่แท้จริงอยู่ที่ว่า เมื่อเขาต้องการเช่นนั้นแล้ว เขาปฏิบัติอย่างไรจึงจะบรรลุ ได้ความสะกดขบขายสมปรารถนา การที่เราจะใช้ Environmental Determinism เป็นข้อแก้ตัวความบกพร่องของเราเองนั้น ผมเห็นว่าอาจเป็นการหลอกตัวเอง ซึ่งอาจมีผลเสียได้ง่าย ถ้าเราสนใจจะแก้ปัญหานั้น ๆ ในสังคมเราก้าวแรกที่ควรจะทำก็คือ ต้องพยายามเผชิญหน้ากับสภาพการณ์ที่แท้จริง ถึงแม้ว่าสภาพการณ์นั้น ๆ จะแสดงให้เห็นความบกพร่องต่าง ๆ ในตัวเราเอง

ส่วนที่อาจารย์เกษมศักดิ์ยกตัวอย่างศิลปะไทยมาเป็นข้ออ้างว่า หมุ่ชนที่มีทัศนะฉาบฉวยนั้น ไม่สามารถจะสร้างสรรศิลป์กรรมอันน่าภาคภูมิใจเช่นนั้นได้ ตามความเห็นของผม ข้ออ้างนี้เป็นตัวอย่างที่ดีที่จะสนับสนุนข้อคิดเห็นของผมเกี่ยวกับการที่คนไทยมักจะหมกมุ่นอยู่กับสิ่งฉาบฉวยภายนอก ผมเห็นด้วยว่าศิลปะกรรมของไทยนั้น เป็นศิลปกรรมอันวิจิตรและละเอียดอ่อน เป็นมรดกตกทอดที่เราควรจะมีใจและรักษาไว้ แต่ลักษณะเด่นของศิลปกรรมไทยก็คือ เป็นศิลปประเภททัศนศิลป์ (Decorative Arts) แสดงให้เห็นความสนใจในลักษณะภายนอก คุณค่าของศิลปะไทยไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การแสดงถึงแก่นแท้ของชีวิตหรือปรัชญาแนวความคิด แต่ขึ้นอยู่กับ อารมณ์รักสวยรักงาม ความละเอียดอ่อนละมุนละไม และความวิจิตรบรรจงของผู้สร้าง ศิลปะไทยอาจนับได้ว่าไม่น้อยหน้าใคร แต่จะยกมาเป็นข้ออ้างว่า ด้วยเหตุนี้ คนไทยจึงนิยมในสิ่งฉาบฉวยไม่ได้ฉัน ผมเห็นว่าฟังไม่ขึ้น เพราะจุดเด่นของศิลปกรรมของเรานั้น เกี่ยวกับลักษณะภายนอกเป็นสำคัญ

ผมอยากจะขอแถมท้ายเกี่ยวกับเรื่องนักเรียนนอกสักหน่อยหนึ่ง บัญหานั้นเป็นเรื่องซึ่งจะคงผูกกันมากหลายหน้ากระดาษ แต่ในที่นี้ขอพูดถึงเพียงแง่หนึ่งของการใช้นักเรียนนอกให้เป็นประโยชน์ ปัญหาใหญ่ข้อหนึ่งในปัจจุบันก็คือ เรามักจะไม่ใช้คนให้เหมาะสมกับความรู้ ความชำนาญ ซึ่งกว่าจะได้มา ก็ต้องทุ่มเททั้งเวลา กำลังกายและกำลังทรัพย์ไปมากมาย ดูราวกับว่า เราใช้คนไม่เป็น เหตุสำคัญประการหนึ่งที่เป็นเช่นนั้น ก็คือระบบราชการของเราเอง ข้าราชการสังกัดกระทรวงทบวงใด หรือนักเรียนที่มีพันธะต่อหน่วยราชการใด เมื่อเรียนจบ กลับมาประเทศไทยแล้ว ก็มักจะตกอยู่ในสภาพเป็นสมบัติวิเศษ ประเภทสังหาริมทรัพย์ ก็เคลื่อนย้ายไม่ได้ ไม่ว่าหน่วยราชการเจ้าสังกัดจะมีงานให้ทำตรงตามความรู้ที่ได้เรียนมาหรือไม่ สภาพการณ์เช่นนี้มีผลเสียต่อประเทศชาติอย่างร้ายแรง เพราะเรากำลังขาดคนที่พอจะมีความรู้ เมื่อเรามีคนจำพวกนั้นอยู่ เราก็ยังต้องพยายามใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ประเทศที่เขามีผู้มีวิชาความรู้จำนวนมาก ถ้าเขาจะใช้คนของเขาไปในทางที่ไม่สมควรบ้าง ก็ยังพอทำเนา แต่ถ้าเราจะทำเช่นนั้นบ้าง ก็เท่ากับเป็นการคัดย่นาคของบ้านเมืองเราเอง

วิธีแก้กันนี้ มีอยู่อย่างน้อยวิธีหนึ่ง ซึ่งอาจทำได้ง่าย ถ้าผู้ใหญ่ทั้งหลายของเราเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าผลประโยชน์ของหน่วยราชการของตน นักเรียนนอกทั้งหมด เมื่อกลับมาประเทศไทยแล้ว ควรจะส่งเข้าหน่วยกลางของรัฐ ซึ่งมีสิทธิและหน้าที่ในการเทียบเคียงความต้องการของประเทศ และมีวิชาความรู้ที่สำเร็จกลับมาจากต่างประเทศ หน่วยนี้อาจมีกรมการกลางพิจารณาชี้ขาด หรือรายงานเสนอผู้นำของรัฐบาล เพื่อตัดสินใจ ในกรณีที่เกิดขัดแย้งกันขึ้น ระหว่างหน่วยราชการต่าง ๆ และหน่วยกลางนี้ ควรแต่งตั้งคณะกรรมการประกอบด้วยผู้มีความรู้ในสาขาวิชาทุกประเภทเท่าที่มีอยู่ เมื่อนักศึกษาเดินทางกลับมา ธุรกรรมการที่เชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่นักศึกษาชั้นนั้นเรียนมา ก็ควรเรียกนักศึกษานั้น และเชิญผู้แทนเจ้าสังกัดไปปรึกษาหารือเกี่ยวกับระดับความรู้ ประสบการณ์ และความสมัครใจของนักศึกษาเองว่า ชอบและถนัดจะทำงานประเภทใด แล้วจึงเสนอกรมการกลางเพื่อพิจารณาว่าควรส่งไปปฏิบัติงาน ณ หน่วยราชการใด

ปัญหาข้อปลีกย่อยเกี่ยวกับหน่วยกลางที่กล่าวมานี้ คงจะมีมากด้วยกัน แต่ถ้าเรายอมรับหลักการเบื้องต้นนี้ ปัญหาปลีกย่อยพิจารณาแก้ไขได้ไม่ยากนัก ผลที่จะได้จากการเปลี่ยนแปลงระบบ Placement นี้ มีผลดีต่อทั้งส่วนรวมและส่วนบุคคล รัฐจะได้คนมีวิชาความรู้ทำงานที่เหมาะสม ถ้าผู้ทำงานก็จะพอใจในตำแหน่งหน้าที่และการปฏิบัติงาน ประสิทธิภาพของการดำเนินงานของรัฐก็จะดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

ตั้งแต่บัดนี้ไป ผู้ที่จะเขียนปฏิญญาได้ตอบซึ่งกันและกัน ขอพยายาม
เขียนอยู่ในวง ๖ หน้ากระดาษ เกินกว่านั้นบรรณาธิการอาจไม่รับพิจารณาลงพิมพ์

ท่านสมาชิกที่อยู่ภายในประเทศ หากไม่ได้รับหนังสือภายในวันสิ้นเดือนที่หนังสือกำหนดออก
ขอได้แจ้งให้สำนักพิมพ์ทราบ หากมีเหตุให้ต้องออกหนังสือล่าช้า บรรณาธิการขออภัยขอแจ้ง
ให้ทราบก่อนเสมอ สำหรับท่านสมาชิกที่อยู่ต่างประเทศ ขอได้คิดเผื่อเวลาไว้ให้แก่การ
ไปรษณีย์ทางเรือด้วย แม้ถึงกำหนดที่ควรได้แล้วยังไม่ได้ออก ก็ขอได้ติดต่อผู้แทนที่ท่านจ่าย
ค่าบำรุงให้ไป หรือบอกตรงมาทางเมืองไทยก็ได้

DESIGN —THAI

อาคารพาณิชย์ ๕๑๘/๒
ถนนเพลินจิตต์ พระนคร
โทร. ๕๕๐๖๒-๕

มีวัสดุการตกแต่งสำหรับนักออกแบบและผู้ดำเนินงานตกแต่งภายใน
ได้เลือกใช้

ผ้าไทย คุณภาพสูง ลายและสีน่านมัย

กระดาษบุผนัง

พรมและกระเบื้องปูพื้น วายเน็ล มีลายและสีให้เลือก

เฟอร์นิเจอร์ออกแบบพิเศษ

ผู้แทนของศิษยานุศิษย์ไทย จะนำของตัวอย่างไปให้ท่านพิจารณาถึงสำนักงาน และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือทุกท่าน

เบียร์ไทย ตราสิงห์

ไต่ความสดชื่น
อย่างแท้จริง
แล้วแน่นอน
กว่า 30 ปี

บริษัทเบียร์อุตสาหกรรม จำกัด
บางกระบือ พระนคร
โทร. 47008-9

บรรณาธิการยินดีรับจดหมายเสมอ และจะนำตีพิมพ์ถ้าเห็นว่าดีสาระ เว้นเสียแต่เจ้าของแสดงความจำนงมิให้ลงพิมพ์ ผู้ที่ประสงค์จะใช้นามปากกาต้องแจ้งนามจริงให้บรรณาธิการทราบทุกครั้งไป บรรณาธิการสัญญาว่าจะไม่เปิดเผยนามจริงให้บุคคลอื่นทราบได้เป็นอันขาด และบรรณาธิการต้องขออนุญาตตัดทอนข้อความลงบ้าง เพื่อสงวนหน้ากระดาษ

จดหมายถึง บรรณาธิการ

นิมิตต์

เนื่องด้วยผมและนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ ๔ ได้มีโอกาสอ่านหนังสือ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ของท่าน และมีความเห็นว่าเป็นหนังสือที่ดี ให้ความรู้ และเป็นที่น่าสนใจแก่พวกผมมาก จึงตกลงกันว่าจะขอเป็นสมาชิกหนังสือ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* เป็นเวลา ๑ ปี หนึ่ง พวกผมได้ทราบว่า นิสิต และนักศึกษามหาวิทยาลัยอื่น มีสิทธิที่จะสั่งซื้อหรือเป็นสมาชิกได้โดยได้คิดราคาต่ำกว่าเดิม และผมก็ไม่ทราบระเบียบการคืนนี้ ผมจึงจดหมายมาเพื่อขอทราบระเบียบการ

จงรักษ์ พรหมชนะ
โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

คำถาม

ผมได้อ่านหนังสือ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับที่ ๓ ปีที่ ๔ ของคุณแล้ว ขอชมมาด้วยใจจริงว่ามีสาระน่าอ่านกว่าฉบับก่อนมาก บทนำของคุณได้ให้ข้อคิดอันเป็นประโยชน์หลายประการ ทั้งยังเป็นเครื่องเตือนใจนักบริหารทั้งหลายด้วย จะอย่างไรก็ตาม ผมยังมีข้อสงสัยอยู่บางอย่าง จึงขอเรียนถามเพื่อความกระจ่างดังต่อไปนี้

๑) สภาพที่นำอยู่ นำอภิรมย์ของพระมหานคร ความความคิดของคุณนั้น จะต้องมึลัดขณะใหญ่ ประการใดบ้าง

๒) สถานศึกษาชั้นนำ ชนิดไม่น้อยหน้าของต่างประเทศที่ควรคิดตั้งขึ้นบนผืนแผ่นดิน ของเรานั้น ควรจะสร้างขึ้นใหม่เลย หรือปรับปรุงของเก่าที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น

๓) คุณเชื่อแน่หรือครับว่าคนไทยเราไม่ยากโต และไม่ยากเป็นตัวของตัวเอง ผมว่าธรรมชาติของคนก็ล้วนแต่อยากคืออยากเป็นตัวของตัวเอง และอยากเจริญก้าวหน้าด้วยกันทั้งนั้น ใครจะทำได้มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ ความคิด โอกาส และสถานการณ์ กังหา

ข้อสังเกตอย่างหนึ่งเกี่ยวกับไทยและสยาม ผมเห็นว่าคุณเองขณะนั้นก็กำลังสับสน เกี่ยวไทย เกี่ยวสยาม จะเอาอย่างใดอย่างหนึ่งให้แน่ลงไป ไม่ดีกว่าหรือครับ

ดุสิต เทพไพฑูริย์
Strathclyde University, Glasgow

คำถามของคุณทั้งสามข้อนั้น น่าสนใจทั้งสิ้น แต่ผมขอตัว ไม่ตั้งตนเป็นเกจิอาจารย์ คอบัญญาประจำวัน หรือประจำสามเดือนละครับ ท่านผู้อ่านคนใดสนใจโปรดช่วยกันตอบด้วย ส่วนคำว่า ไทย

หรือสยามนั้น ควรใช้ได้ทั้งคู่ เพราะทั้งคู่ ที่ไม่ควร
ใช้อย่างขึง คือ ไทยแลนด์ ควบไคที่ขึงใช้กันอยู่
ความเลวร้ายต่าง ๆ จะจางไปได้โดยยาก แต่ที่ผม
บ่น ๆ มานี้ เหมือนตักน้ำรดหัวสาก คนที่เขาเป็น
ใหญ่เขาไม่ยี่หระ จะใช้ชื่อกักขะอย่างไร เขาไม่
เห็นสำคัญ ผู้ด่าเขมรเล่นกันดีกว่า

บ.ก.

ของดีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

- ◎ รัตนโกสินทร์ศกนี้ มีดี อยู่ในา
ไน้ที่คล้ายบอบนวมมี เกล็ดนพพร้อม
- นางงามเบ่งนวลฉวี ฉายจักร—วาลแซ
- มวยเก่งโลกแห่งห้อม แข่งเอ้เซียนเกมส์
- ◎ โรงแรมผศโผล่ท่า แข่งวัด
- งามกระหรีรูปร่างอัค อวบโอ
- ควงแขนฝรั่งเดินสะบัด สะโพก
- เจริญรุ่งเรืองชาติ เก่งกล้าว่าคูชี
- ◎ ทาอะไรเป็นเอกอ้าง ศิลป์ ฤาณี
- งมเข็มจมสมุทรมี อาจได้
- หาเลือกกับปัทมิ จักง่าย กว่านา
- หาสิ่งดีนี้ไซ้รีย ยากแท้สยามสมัย

ชินโฮสถ หัสบัวเวอ
บางกระท่อม พินธุโลก

ของเก่า

บ้านเมืองทางนี้เป็นของใหม่ กุสวองามดีก็
ประเคียวประจำว ไม่เกิดความผูกพันเหมือนกับทาง
เมืองไทย ที่ออสเตรเลียไม่มีโบราณสถาน โบราณ
วัตถุ เก่าแก่นับเป็นพัน ๆ ปีเหมือนทางเมืองไทย มีแต่
พวก aborigines ซึ่งไม่มีอะไรเป็นชิ้นเป็นอัน และคุ
สะกุกกา แต่ชาวออสเตรเลียคั่นคั่น มักจะโอ้เรื่อง
พวก aborigines บ่อย ๆ นำเอาศิลปพื้นเมืองของพวก
นี้มาทำเป็นของที่ระลึก เขามีโครงการที่แน่นอนที่จะ
พยายามรักษาศิลปะและวัฒนธรรมพื้นเมืองของพวกคน
เหล่านี้ ซึ่งก็คล้ายกับทางเมืองเรา เรามีมากกว่าเขา มี
ดีกว่าเขา แต่มีที่จะทำลาย ไม่ยอมรักษา

ศรีศักร์ วลลิโกดม
Crawley, Australia

ภาษาเพื่อนบ้าน

อยากจะเขียนมาขอบคุณนานแล้ว แต่เกรงจะรบกวนเปล่า ๆ ชอบคุณที่ลงตัวอักษรลาว เพราะอยาก
อยากเห็นมานานหนักหนาแล้ว เท่าที่เห็นเดิมก็เพียง
พระราชาอาณาจักรลาว กับ เฒ่าอากาศลาว ซึ่งยอมเอา
เนื้อความได้เสียแต่ก่อนพิจารณาตัวอักษรแล้ว ได้ไม่
(กับตัวเอง) ว่าถ้าเห็นหนังสือพิมพ์ลาวคงอ่านได้ไม่
ยากนัก ครั้นคุณจัดการให้ได้เห็นเข้าจริง รู้สึกเสียใจ
ที่ไม่เข้าใจ ลานาทามก เกือบยอมแพ้ ครั้นลุกขึ้น
ยืนจะเดินไปอื่น แลดูเฉียด ๆ กลับเห็น “ไปแล้วสาว
บ้านไค้” อ่านแจ่มแจ้ง เลยลงนั่งแกะรอยจนสำเร็จ
ทั้งนี้ก็โดยอาศัยสัมผัสสกลอนได้มาก หากเป็นร้อยแก้ว
คงต้องแกะรอยกันเป็นวัน ๆ เมื่อฉันมีที่ปรึกษาเป็น
สาวใช้ชาวร้อยเอ็ด ซึ่งออกจะฉลาด ถามว่า คิดรอด
เหมือนกับ คิดถึง ไซ้ใหม่ คิดรอดบ้างเทือ เขาพูดกัน
ใหม่ เขาบอกว่าเป็นคิดถึง แต่เขาพูด คิดชอด คนสวน
ชาวอีสานบางคนพูดกันไม่รู้เรื่อง ฉันทก็ต้องถามคำ
ต่าง ๆ ไว้จากเด็กสาวคนนั้น คำว่า “ไปเรียก” “ไป
ตาม” เขาไม่เข้าใจเลย ต้องใช้ว่า ไปเอ็น ฉันทก็เลย
ตามใจเขา เพราะสะกดก็ เอ็น ก็ เอ็น กัน “ถนน”
ก็ไม่เข้าใจ ต้องเรียก ทางเดิน ซึ่งทำให้รู้สึกเศร้า ๆ
เพราะยอมแสดงว่าในหมู่บ้านที่เขาอยู่กัน ก็มีแต่ทาง
เดินแคบ ๆ ที่ย่ำตามกันจนพิชทั้งหลายรวมเป็นทางมค
เดินเตียน ๆ

ฉันทเป็นคนสนใจเรื่องภาษาเพื่อนบ้านไปเที่ยว
นครวัด ยังแอบไปอ่านป้ายที่ตั้งกันอยู่บนถนนกำลัง
ซ่อมว่า ถนนพิภจร ที่จอกครดทรงเชิงปราสาทมีป้ายว่า
ที่จอกคยามยนต์ แต่ยังไม่ถึงกับไม่ว่าจะอ่านหนังสือ
ออก เพราะเป็นคนละภาษา

คำกลอนภาษาลาวใน สังคมศาสตร์ เล่มใหม่
อยากจะหาว่าให้คำแปลน้อยไป บางคำไม่น่าจะต้อง
แปล เช่น ทะโปรง แต่ไม่เป็นไร ปรัชชาวร้อยเอ็ดก
คงชิมทราว

พ.ศ.
ถนนพญาไท

ไทย – ลาว

ได้อ่านกลอน “ประเพณีแก่งค้ำสมีเก่าและใหม่” ของจันทร์ อินทพิลาสนใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับธันวาคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๐๕-๒๕๑๐ แล้ว ไคร่ จะแสดงความเห็นว่า บรรณาธิการและ/หรือผู้ประพันธ์คิดเอาใจผู้อ่านชาวไทยเกินไป จนทำให้กลอนดังกล่าวเสียดสี ผสมปนเปกันใหญ่ จนขาดคุณลักษณะที่แท้จริงของตัวของมันเอง

อักษรลาวที่แท้จริง หากจะนั่งเทียบกับอักษรไทยแล้ว อาจอยู่เบื้องหลังเป็นศตวรรษ แต่บรรณาธิการและ/หรือผู้ประพันธ์ ได้นำมาพัฒนาการเสียใหม่แต่เพียงบางคำบางส่วน จึงทำให้เราเห็นคำโบราณแท้กับศัพท์สมัยพัฒนาการปนอยู่ด้วยกัน เหมือนแก่งค้ำสมีก่อนว่าไทย แก่งเครื่องทรง แล้วสวมแว่นคารองเท้าหนัง หรือผูกนาฬิกาทันสมัยด้วย คุณจะไม่กลมกลืนกัน

ประการสำคัญนั้น อันอักษรลาว ถึงแม้จะนำมาแปรเปลี่ยนเป็นอักษรไทยปานใด ก็ยังไม่อาจแสดงระดับเสียงสูงต่ำของวรรณยุกต์ให้ถูกต้องกับ “ลาว” ได้อย่างแท้จริงเลย

อีกประการหนึ่ง คำ “ไทย-ลาว” ซึ่งปรากฏหลายตอนในบทกลอนนั้น แม้บรรณาธิการและ/หรือผู้ประพันธ์จะมีใจไคร่สร้างพันธไมตรีระหว่าง ไทย-ลาว ปานใดก็ตาม ก็ไม่น่าจะยังเขียนในรูปนั้น เพราะจะทำให้มีผู้เข้าใจผิด ทั้งไทยและลาว อันที่จริงบทกลอนกล่าวถึงเรื่องของคนลาวเท่านั้น ที่ถูกต้องควรเขียนเป็น “ไทลาว” ติดกัน เพราะไทคำนี้มีความหมายว่า ชาว คน หรือตัวบุคคลต่างหาก มิได้หมายถึงสัมพันธภาพระหว่างไทย-ลาวแก่ประการใด ไทลาวก็คือคนลาวนั่นเอง

ผมขอภัยด้วยที่มุ่งในประเด็นเล็กน้อยเช่นนั้น แต่ด้วยข้อที่ผมศรัทธาและยกย่องวารสาร *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ผมก็ควรจะมีสิทธิวิพากษ์วิจารณ์เพื่อความดีกว่าบ้างมิใช่หรือ

คำรณ อินธนูไชย
สำนักงานผู้แทนมูลนิธิฟอร์ด

ศตวรรษแห่งความกลัว

อัลแบร์ กามัสส์ บอกไว้ว่าคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เป็นศตวรรษแห่งวิชาคณิตศาสตร์ ศตวรรษที่ ๑๘ เป็นศตวรรษแห่งวิชาฟิสิกส์ และศตวรรษที่ ๑๙ เป็นศตวรรษแห่งวิชาชีววิทยา แต่ในศตวรรษที่ ๒๐ นี้ เป็นศตวรรษแห่งความกลัว และกามัสส์อธิบายว่าความกลัวจะไม่จัดเป็นวิชาวิทยาศาสตร์ แต่จะจัดเป็นวิชาเทคนิค

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับกันยายน-พฤศจิกายน ๒๕๐๕ เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน ไม่จัด “เวียดนาม” ว่าเป็นประเทศเพื่อนบ้าน ผมพอจะเข้าใจได้ว่าทำไม แต่สงครามในเวียดนามเป็นการฆาตกรรมที่คงไม่มีคกฏหมาย เป็นความโหดร้ายป่าเถื่อนที่คงมีเสียงสรรเสริญ เป็นความชั่วที่อาจจะถือว่าเป็นความดี เพราะในศาสนาแห่งสงคราม ความโหดร้ายป่าเถื่อนคือวัฒนธรรม การฆาตกรรมคือกฎหมาย ความชั่วคือความดี และสิ่งเหล่านี้มนุษย์สมัยอินรีจัก แต่ในปัจจุบันแห่งความกลัว ความชั่วเหล่านี้ยังต้องการคำอธิบาย อย่างไรก็ตาม *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ไม่โยกกับสิ่งเหล่านี้

สันติ พัสตร
วิทยาลัยเทคนิค กรุงเทพฯ

เวียดนาม

ผมต้องขอชมเชยที่คุณกล่าวถึงสุนทรพจน์ของวุฒิสมาชิกฟูลไบรท์ ซึ่งแปลได้อย่างอย่างดี มีหน้ายังมีพินิจเข้าใจเกี่ยวกับคำปราศรัยของ เอกอัครราชทูตอเมริกันในน็อกคัวย ผมเข้าใจว่าผู้อ่านคงสนใจอยากทราบเกี่ยวกับเวียดนามตามทัศนะของคนนอกประเทศไทย เพราะในนี้ เราจะได้ข่าวกระแสดังนี้ คือ กระแสที่เห็นพ้องต้องกับรัฐบาลเท่านั้น คั้งที่ท่านรัฐมนตรีต่างประเทศเคยกล่าวว่า ถ้าใครไม่เห็นด้วยกับนั้นก็ต้องเป็นคอมมิวนิสต์ หรือมีเจเนนกับ้า ที่สหรัฐอเมริกา คนคัดค้านรัฐบาลของเขามาก และส่วนมากไม่บ้า ทั้งนี้ได้เป็นคอมมิวนิสต์ด้วย ที่ยังกฤษก็เช่นกัน เผอิญผมเพิ่งกลับจากประเทศนั้น จึงขอคัดข้อความจดหมายจากหนังสือพิมพ์ ไทมส์ เมื่อเร็ว ๆ นี้มา ให้ลงพิมพ์ สักสามฉบับ

In regard to the letter (January 21) of Mr. Kingsley Amis *et al*, I would like to offer my observations as an American. Their criticism of emotional and ill-informed propaganda against U.S. policies in Vietnam is well taken, but their conclusions are wide of the mark in two respects.

First, it is not sufficient to demand "whose side are we on?" Surely, past criticisms of Britain's role in Suez or France's role in Algeria could have been rejected by this same criterion. Responsible arguments must be judged on their own merits and not by such invocation of allegiance.

Second, it is incorrect to rely upon comparison with Korea and Berlin. Historical analogy is frequently misleading, and one needs only to note recent attempts in the U.S. to justify present policies in S.E. Asia as lessons learned from 1938 and Munich to see how absurd this can become. It is the contention of the most serious critics of American policy (e.g. Walter Lippmann, Professor Morgenthau, Senator Fulbright and President de Gaulle) that Vietnam *is not* a valid counterpart to Korea and Berlin.

In light of these points, perhaps Mr. Amis and his nine co-signers could profit from a reexamination of their own unequivocal support of American policy.

ROBERT J. LIEBER. Knox Travelling Fellow, Department of Government, Harvard University.

The policy advocated by your correspondents Mr. Kingsley Amis and others (January 21) is that we should surrender not only our conscience but our judgment to the President of the United States, who, in turn, is evidently under the influence of what President Eisenhower described as the "military-industrial complex". Would it not be better for friends of America in this country to give whatever support they can to the

voice of sanity in the United States represented, for instance, by Senator Fulbright's proposals?

RUTH COHEN, Principal of Newnham College.

EDMUND R. LEACH, Provost of King's College.

JOSEPH NEEDHAM, Master of Gonville and Caius College.

A visitor abroad does not welcome unjustified criticism of his homeland. Happily, we as American in Britain have experienced little of this. But unjustified praise, in which evils or follies of one's country are defended, is even more unpleasant.

For this reason we write to oppose the views expressed in January 21's *Times* by Mr. Kingsley Amis and others, who support America's war against Vietnam and who question the intelligence and motives its British critics.

We have found here no "barrage" of "malicious" criticism or "anti-American propaganda" from "conformist protesters". While we have detected little enthusiasm for the war, it seems to us that criticism has been on the whole cautious and restrained. We welcome such criticism, and are grateful as well for the British Government's peace efforts and its "dissociation" from certain American actions, even though we feel that these are inadequate responses to the horrors and dangers of the war. For our own sakes as well as Vietnam's *more*, not less, opposition is needed.

Finally, Mr. Amis and his friends raise some unlamented ghosts by suggesting that it is necessary to choose a "side" and then (having chosen correctly) to follow "unequivocally" wherever its leaders may direct. We prefer, instead, to believe in the viability of a less simple approach, in which it is recognized that aggression and tyranny are not the

exclusive property of any one faction in the cold war, and that they are not least to be opposed when one's own nation is at fault.

JOHN W. LAMPERTI, Professor of Mathematics, Dartmouth College.

KAREL DE LEEUW, Professor of Mathematics, Stanford University, Overseas Fellow, Churchill College

JOHN BRACE, Professor of Mathematics, University of Maryland.

ROBERT BECKHOFER, Professor of Statistics, Cornell University.

JAMES EELLS, Professor of Mathematics, Cornell University, Overseas Fellow, Churchill College.

ปฤษฎางค์ ขุนางกูร

อยุธยา

ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒

ในขณะที่ ผมก็เช่นเดียวกับคนไทยอีกจำนวน มากที่ได้อ่านหนังสือเรื่อง ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒ ของ อาจารย์คิเรก ชัยนาม แล้ว รู้สึกดีใจและอยาก ให้คนไทยได้อ่านกันมาก ๆ เพราะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ก่อนหนึ่งของไทยเรา ซึ่งยังไม่ค่อยได้มีผู้เขียนไว้มากนัก

ในหนังสืออันเป็นบันทึกความจำของ ศาสตราจารย์คิเรก ชัยนาม นี้ ผู้อ่านจะได้รู้เรื่องการเมืองระหว่างประเทศที่จะพาดพิงมาถึงเมืองไทย ครั้งก่อน สงครามโลกครั้งที่ ๒ จนกระทั่งญี่ปุ่นรุกรานเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้และไต้หวันไป ตลอดจนถึงงานของเสรีไทยและการทูตของประเทศไทยโดยตลอด ซึ่ง ศาสตราจารย์คิเรก ชัยนามได้มีบทบาท อยู่อย่างสำคัญ

การที่ผมเขียนจดหมายฉบับนี้ มาถึงท่านบรรณาธิการนั้น ก็เพราะผมเห็นว่าท่านบรรณาธิการยกย่อง แต่คนดีและของดี ผมจึงอยากให้ท่านบรรณาธิการ ช่วยส่งเสริมเผยแพร่หนังสือเล่มนี้ให้ผู้อ่าน สังคม ศาสตร์ปริทัศน์ ได้ทราบทั่วกันด้วย

อย่างไรก็ตาม หากเป็นไปได้ ผมใคร่เสนอแนะ ต่อท่านบรรณาธิการว่าควรจะจัดให้มีการพิมพ์หนังสือ เรื่องนี้ในรูปฉบับ “กระเปาะ” เพื่อราคาจำหน่ายจะ

ได้ย่อมเยา นักศึกษาและผู้สนใจที่เบียดน้อยหย่อนน้อย จะ ได้สามารถเป็นเจ้าของได้ด้วย ผมคิดว่าวิธีนี้จะช่วยทำให้ หนังสือเรื่องนี้แพร่หลายขึ้น และคนไทยส่วนใหญ่ จะมีโอกาสได้อ่านมากขึ้น สวมกับปณิธานของ ศาสตราจารย์คิเรก ชัยนาม

เมธ ฤ เพลินจิต

ยยลา

คำว่าเงินมาจากไหน

หนังสือที่หน้าปกพิมพ์ว่า จงกว้อ (อักษรจีน) และอักษรไทยเขียนว่า จินคอมมวนิสต์ นั้น ได้รับ และได้อ่านจบแล้วด้วย เพราะเป็นหนังสือเล่มบาง ขอบคอบที่ได้รับความรอบรู้รอบตัวเพิ่มขึ้นจากหนังสือ เล่มนี้ อ่านแล้วก็อดคิดไม่ได้ว่า คำว่า China หรือจีน นั้น มีมูลรากฐานมาจากคำอะไร เพราะจีนเรียก ประเทศของเขาว่า “จงกว้อ” (ภาษาแต้จิ๋วอ่านว่า “ตงก๊ก”) ได้มีผู้อธิบายให้ฟังเหมือนกัน แต่กลุ่ม เครือ ไม่แจ่มแจ้ง จีนเองเมื่อเขียนเป็นภาษาอังกฤษ ก็ใช้คำว่า China และ Chinesees อย่างสบาย

แปลกที่ในอินโดนีเซียและมาเลเซีย แต่แรกเริ่ม เดิมทีเรียกคนจีนว่า “โอริงจินา” ก่อนมหาสงคราม บรพา (สงครามโลกครั้งที่ ๒) นั้นเล็กน้อย ทั้ง ๒ ประเทศเปลี่ยนเป็น “โอริงตงก๊ก” และคำว่า “เต้าแก่” ก็เปลี่ยนเป็น “ต้วน” เหมือนกับเรียกฝรั่ง แต่คนไทย เขาเรียกว่า “โอริงเซียม” ปัจจุบันนี้จะ เปลี่ยนเป็น “โอริงไทย” แล้วหรือยัง ไม่ทราบ

มีแปลกอยู่อย่างหนึ่งที่มาเลเซีย โรงเรียนสอนชาตินิยมดีมาก วันหนึ่ง ผมยื่นคอรบตบสพร้อมกับนักเรียน จีน ๔-๕ คน ฟังสำเนียงรู้ว่าเขาเป็นไทหล่า ผมก็ ถามว่าเขาเป็นไทหล่าใช่ไหม เขาตอบว่าไม่ใช่ เขา เป็น “จงกว้อเหียน” คือคนจีน ก็เขาสอนให้ลิ้ม clan เดิม (ไทหล่า แต่จิ๋ว กวางต้ง) เสียทีเดียว ให้ คงถือว่าเป็นคนจีนเท่านั้น ฟังก็ก็เหมือนกัน ทำให้ชาตินิยมเข้มแข็งขึ้น

ถ้ามี authority ที่ ๆ เชื่อเชิญให้อธิบาย ทำไม ฝรั่งใช้คำ China และไทยเรียกว่า “จีน” กันที่ ก็ดีเหมือนกัน

พระยาศราภิชัยพัฒน์

ชอย ๑๐ ถนนสุขุมวิท

หนังสือดี

ประเทศไทยได้เจริญรุดหน้ามากในด้านการศึกษา หนังสือภาษาอังกฤษเกี่ยวกับงานด้านธรรมทูตมากมาย แต่ก่อนนี้ไม่เคยมีหนังสือชั้นมาตรฐานขนาดนี้เลย ขอขอบคุณท่านและสำนักพิมพ์ท่านมาก

ภิกษุอนันตมงคล

Buddhist Temple, Malacca

งานของสำนักพิมพ์

ผมขอส่งข้อหนังสือของมาร์วิน บราวน์ เล่ม ๑ และ ปาฏิโมกข์ เล่ม ๑ ผมขอแสดงความยินดีด้วย ที่คุณจักพิมพ์หนังสือสำคัญทั้งสองนี้ ผมติดต่อกับเคอติ โบนเนน เสมอ สำนักพิมพ์ของเขา (M.I.T.) ได้ตีพิมพ์ เรื่อง *Cultural Frontiers of the Peace Corps* ของผม เมื่อปีกลายนี้ นัยว่าชาติพุทธสมควร จะตีพิมพ์ฉบับปกกระดาษเร็ว ๆ นี้ เวลาผมเจอเคอติ เราพูดถึงคุณกันเสมอ เราเห็นกันว่าคุณกำลังทำงานอันสำคัญยิ่งสำหรับประเทศไทย ผมเองคงได้ไปเมืองไทยและมลายูบ้าง หวังเป็นอย่างมากที่จะมาพบคุณ

(วัฒน์) โรเบิร์ต เทกเซอร์

Stanford University

เสียงจากมิตรในแอฟริกา

ผมมีความเสียใจที่จะต้องบอกว่าความรู้สึกในการ กลับมาเมืองไทยครั้งนี้เป็นไปในรูปทั่วไป ไม่ใช่เพราะ พวกก่อการร้าย แต่เป็นเพราะทัศนคติของคนไทยเอง คนส่วนมากจะไม่สนใจเลยกับกิจการที่เขากระทำอยู่ ไครจะโกง ไครจะดี ก็ช่างไคร ช่างไม่รู้สึกรับผิดชอบ กันเลย ภาวะตามความคิดอเมริกันไปกันหมด ถ้าเช่นนั้น ก็สมควรแล้วที่คนไทยจะได้เผชิญกับสถานการณ์และการปกครองเช่นนี้ เพราะไม่ได้ใจหัวขึ้น ค่อย่านกระแสรายอันเลวร้ายเลย

ในฐานะที่เป็นคนรักเมืองไทย ผมอดเสียใจไม่ได้ ที่มีทัศนคติและสถานการณ์เช่นนี้เกิดขึ้น สิ่งซึ่งเรียกว่าพัฒนาในระยะหลัง ๆ นี้ มีแต่ความเจริญทางด้านวัตถุ ไม่มีความดีอะไรที่สลักสำคัญเกิดขึ้นหรือเจริญขึ้นเลย จะมีข้อยกเว้นก็แต่ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* แต่คุณกับหนังสือคุณ ก็อยู่แต่ในโลกอันเล็กกระจิกล้วน

แจ็ก ไชลด์เลอร์

Nairobi, Kenya

กำลังรอ

พวกผมขณะนี้กำลังรออ่าน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับล่าสุด ที่เพิ่งวางตลาดกันอยู่ หวังว่าท่าน บรรณาธิการคงจะกรุณา ช่วยให้ความตั้งใจของเรา สมหวังในเร็ววัน

วิชัย อริยศรีวัฒนา

คณะแพทยศาสตร์ เชียงใหม่

ผู้อ่านที่มีความประสงค์จะเขียนหนังสือตรงถึงผู้เขียน โดยอาศัยสำนักพิมพ์นี้เป็นสื่อ ข้อมทำได้ บรรณาธิการจะส่งจดหมายนั้น ๆ ไปยังผู้เขียนอีกทีหนึ่ง และถ้าท่านไม่ต้องการให้ใครในสำนักพิมพ์นี้เปิดซองจดหมายดังกล่าว ก็ขอให้เจ้าหน้าที่ของ "เฉพาะ" หรือ "ส่วนตัว" จดหมายถึงบรรณาธิการที่ไม่ต้องการให้คนอื่นเปิดอ่านก่อน ก็ขอให้ใช้วิธีเจ้าหน้าที่ของเช่นเดียวกัน ในกรณีเช่นนี้ จะไม่นำข้อความลงพิมพ์ในหนังสือ

เรื่องคนไทยทุกคนควรอ่าน และควรมีไว้ให้ลูกหลานอ่าน

ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒

ของ ศาสตราจารย์ ดิเรก ชัยนาม

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒

เพิ่มภาคผนวกให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น ปรับปรุงรูปเล่มให้
ประณีตงดงามกว่าเก่า ปกหุ้มใหม่ไทย กล่องอาบ
เร็กชั้นแท้งามยิ่ง กระดาษปอนด์ล้วน ราคาคงเดิม

ชุดละ ๑๖๐ บาท

โปรดสั่งจองเสียวันนี้ ก่อนที่จะหมดลงอีกครั้ง เพียง ๑๒๕ บาท

พร้อมกันนี้บริษัทก็ยินดีเสนอ

หนังสือประมวลบทความที่คมกริบของ ส. ติวรักษ์ ๒ เล่ม

มาพูดภาษาไทยกันดีกว่า

เล่มนี้จะช่วยให้ท่านรู้จักผู้เขียนตั้งแต่
ออกโรงครั้งแรกเมื่ออยู่มีชัยมปีที่ ๕
แสดงวิวาทะกับรัฐมนตรีในสมัยนั้น
แล้วไปตั้งกองอยู่ในประเทศอังกฤษเป็น
เวลา ๕ ปี ม.จ. วิเศษศักดิ์ ชยางกูร
ทรงยกย่องว่า “ถ้าท่านต้องการอ่าน
หนังสือที่มีสมบัติอันสมบูรณ์สำหรับ
นักอ่าน คือ อ่านสนุก ได้ความรู้ ทาง
อักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และทาง
ศาสนาด้วยแล้ว ควรถือโอกาสหาไว้...
อย่าให้ต้องคอยพิมพ์ครั้งที่สองเลย”
๒๒๔ หน้า ราคา ๓๒ บาท

ลายเสือสยาม

จำเดิมแต่กลับมาเมืองไทย ผู้เขียน
เขียนเรื่องลงในหนังสือพิมพ์รายวัน ราย
สัปดาห์ชั้นนำเกือบทุกฉบับ แสดงว่า
ไม่มีพรรคไม่มีพวก ทุกเรื่องที่เขียน
ตรงไปตรงมา ไม่อ้อมค้อม คนโกง
สะเทือน คนดีชอบ นิสิตนักศึกษา
มักขอเรื่องไปลงซ้ำตามวารสารใน
สถาบันการศึกษาต่างๆ มากแห่ง ทุก
เรื่องที่เขียนในรอบ ๕ ปีนี้ มีรวมอยู่หมด
ในหนังสือเล่มนี้ ตีพิมพ์ด้วยกระดาษ
ปอนด์อย่างดี มีรูปประกอบมาก โปรด
คอยฟังกำหนดออกและราคาจำหน่าย

แพรวพิทยา วัชรบุรพา พระนคร โทร. ๒๔๒๘๓

คนนอก

อัลแบร์ คามุส์เขียน อำเภอรวม โอตะระกุลแปล
(สังคมศาสตร์) ๑๕๖ หน้า ๑๕ บาท

ตลาดหนังสือเมืองไทยมักจะไม่ค่อยมีผลงานของนักเขียนที่มีชื่อเสียงของโลกเป็นภาษาไทยให้อ่านมากนัก โดยเฉพาะถ้าผลงานเหล่านั้นต้นฉบับเขียนเป็นภาษาอื่น นอกจากภาษาอังกฤษ หรือไม่มีผู้ถ่ายทอดเป็นภาษาอังกฤษเสียก่อน (กึ่งเช่นเรื่อง ดอกเตอร์ชีวโก ของบอริส ปาสเตอร์แนก เป็นต้น) ทั้งนี้ก็เพราะว่า ประการแรก หาผู้ที่มีความรู้ภาษาดี และมีความสนใจที่จะแปลได้ยาก ประการที่สอง ผู้ที่รู้ภาษากว้างประเทศส่วนใหญ่ก็นิยมอ่านต้นฉบับภาษาอื่น ๆ และประการที่สาม สำนักพิมพ์ต่าง ๆ ในเมืองไทยก็ไม่กล้าจะลงทุนจัดพิมพ์ เพราะเกรงขาดทุน ฉะนั้นการที่สำนักพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยได้จัดพิมพ์เรื่อง คนนอก ซึ่งคุณ อำเภอรวม โอตะระกุล แปล จาก *L'Etranger* ของ Albert Camus นักเขียนของฝรั่งเศส ผู้ซึ่งได้รับรางวัลโนเบล สาขาวรรณกรรม เช่นนี้ เชื่อว่าจะไม่ทำให้ผู้อ่านผิดหวังแน่

อัลแบร์ คามุส์ เป็นนักเขียนที่แทรกปรัชญาชีวิตและความรู้สึกนึกคิดของเขาที่มีต่อระบบสังคม และกฎหมายที่ใช้เป็นหลักคุ้มครองความเป็นอิสระเสรีทางกายและใจของมนุษย์ในงานของเขาทุกเรื่อง เขานิยมใช้ประโยคสั้น ๆ และระมัดระวังในการใช้ถ้อยคำมาก คำบางคำที่เขาสรรหามาใช้ กินความลึกซึ้ง ยากที่จะแปลถ่ายทอดเป็นคำภาษาไทยได้กะทัดรัด และมีความหมายครบถ้วนตรงกัน และแม้แต่ชื่อเรื่องนี้ ก็มีผู้วิจารณ์ชาวฝรั่งเศสหลายคน ที่เห็นว่าควรจะเป็น "คนไม่เอาไหน (*l'Indifférent*)" หรือ "มรณกรรมอันแสนสุข" (*La Mort heureuse*) อย่างหนึ่งอย่างใด แต่เขากลับใช้คำว่า "*L'Etranger*" อันเป็นเรื่องของ "คนนอก" ซึ่งสังคมปฏิเสธที่จะรับไว้ในฐานะที่เขาเป็นฆาตกร ทั้ง ๆ ที่โศกนาฏกรรมที่เขาก่อขึ้น

นั้นเกี่ยวข้องกับผู้อื่นทั้งสิ้น เขาไม่รู้จักคนที่เขามาเสียด้วยซ้ำไป และไม่รู้ว่าเข้าไปทำไม เขาต้องคิดคดและไม่อนาทรร้อนใจที่จะช่วยตัวเอง หรือให้ผู้อื่นช่วยเขา ให้รอดพ้นจากการถูกคณะลูกขุนตัดสินประหารชีวิต ความตัวบทกฎหมาย เขาเป็นคนนอกคนเดียวที่มีชีวิตโศกเศร้า ที่ต้องคอยสู้หรือหนีฆ่าคนเพื่อความสงบและเสรีภาพของเขา เป็นเรื่องที่ชวนคิด สำหรับคุณค่าของชีวิตของคน ๆ หนึ่ง ซึ่งต้องยอมจำนนต่อกฎข้อบังคับและคนหมู่มากอย่างสงบ และว่าร้องอยู่ในใจว่าความยุติธรรมอยู่ที่ไหน สวรรค์ไม่เคยปราณีต่อผู้มีเหตุผลในการมีชีวิตอยู่ของคนหรืออย่างไร โลกที่เรายืนอยู่ไม่มีความหมายหรือ ความรัก ความสุข และคุณงามความดีนั้นไม่มีอะไรแน่นอนทั้งสิ้น ฉะนั้นก็จำต้องทำลายความรื่นรมย์ เกียรติยศและแม้กระทั่งชีวิต อย่าให้เหลืออยู่ เพื่อให้พ้นไปจากสังคมที่อ้อมรับนับถือคุณค่า และอภิสิทธิ์ ที่จอมปลอม ไม่จริงทั้งหลาย

คนนอก เป็นเรื่องที่มีขนาดไม่สั้นไม่ยาวเกินไปนัก เห็นว่ากำลังพอดีที่จะอ่านได้รวดเดียวจบ หรือมีฉะนั้นก็แบ่งอ่านได้เป็น ๒ ตอน คือ ตอนแรกและตอนหลัง ซึ่งผู้เขียนได้จัดลำดับและลีลาของเรื่องให้แตกต่างกันไว้อย่างจงใจ โดยกำหนดจุดยอดของเรื่องให้อยู่ตรงสุดท้ายของตอนแรกพอดี ซึ่งนี่ก็เป็นเทคนิคของการวางโครงเรื่องและศิลปะของผู้เขียนโดยเฉพาะ

๑๑๑ วิเคราะห์หนังสือ ๑๑๑

สำหรับในด้านการแปลนั้น คุณอำพรณ โอตระกูล ก็ได้พยายามแปลโดยรักษาความหมาย ด้อยคำและสำนวนเดิม ซึ่งเป็นภาษาฝรั่งเศส ไว้ได้ เป็นอย่างดี แม้ว่าบางคำไม่มีในภาษาไทยเรา แต่ผู้แปลได้ถ่ายทอดเป็นด้อยคำให้รัดกุมกระทัดรัดมากที่สุด ไม่ใช่เป็นการแปลชนิดเรียบเรียงเป็นด้อยคำ สำนวนไทยที่ซัดเกล้าให้สละสลวย อย่างที่มีผู้แปล ส่วนมากทำกัน อย่างไรก็ดี ผู้วิจารณ์ขอสรุปว่า เรื่อง คนนอก ของออตแบร์ คามูส ซึ่งคุณอำพรณ โอตระกูล ได้แปลไว้อย่างประณีตบรรจงนี้ จะทำให้ผู้อ่านทั้งหลาย ได้เข้าถึงผลงานของนักประพันธ์ฝรั่งเศส ผู้ได้รับรางวัลโนเบล สาขาวรรณกรรม เมื่อสิบปีที่แล้ว เป็นอย่างดี และเรื่องนี้ก็ถือว่าเป็นวรรณคดีชิ้นโบว์แดงชิ้นหนึ่งของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งทุกท่านไม่ควรพลาด

เชาว์ ทองมา
กรมไปรษณีย์โทรเลข

ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒

ดิเรก ชัยนาม (แพร่พิทยา ๒๕๐๕) ๘ + ๑๑๔๗ หน้า
ภาพประกอบ (กระดาษปกอนต์ ๑๖๐ บาท กระดาษ
ธรรมดา ๑๒๕ บาท)

หนังสือเรื่อง ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒ ของศาสตราจารย์ ดิเรก ชัยนาม ซึ่งพิมพ์ออกเผยแพร่เมื่อ

กันเดือนธันวาคม สกก่อน เป็นหนังสือที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นข่าวยิ่งใหญ่ของวงการพิมพ์ของเมืองไทย ในระยะนี้ทีเดียว เพราะได้รับการโฆษณาเผยแพร่อย่างเข้มแข็งจากฝ่ายผู้พิมพ์อย่างที่น่าทึ่ง ๗ จะได้เห็น การโฆษณาอย่างนี้สักครั้ง นอกจากนั้นผู้วิจารณ์ยัง รู้สึกว่าเป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ที่สุดที่เคยเห็นมา กล่าวคือได้มีผู้วิจารณ์เขียนลงใน หนังสือพิมพ์หลายฉบับและลงในวารสารวิชาการและ กึ่งวิชาการจำนวนมาก จนผู้วิจารณ์รู้สึกว่าจะวิจารณ์ เรื่องนี้ได้ยาก หากจะไม่ให้มันสวาทเข้ากับความวิจารณ์ของ ผู้อื่น ถึงกระนั้นผู้วิจารณ์ก็ยังมีความรู้สึก “อยาก” จะกระโดดลงมาร่วมวิจารณ์ด้วย โดยจะพยายามมอง วิจารณ์ในแนวที่ผิดแผกออกไปกว่าคำวิจารณ์ของท่าน ผู้อื่นสักหน่อย

จริงอยู่ ผู้วิจารณ์เห็น พ้องกับคำโฆษณาของ สำนักพิมพ์ที่ว่าหนังสือนี้เป็น “เอกสารประวัติศาสตร์ อันสำคัญยิ่งของไทยยุคใหม่..... เนื้อหาของเรื่องมีค่า ล้ำและประณีตทรที่สุกในการจัดพิมพ์” และของผู้ วิจารณ์ท่านอื่น ที่พูดชมเป็นเสียงเดียวกันว่า เป็น หนังสือที่มีเนื้อหาสาระเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน ทั้งที่ เป็นนักการเมือง นักการทูต นักศึกษา ฯลฯ แต่ผู้ วิจารณ์ก็เห็นว่าหนังสือนี้มีลักษณะพิเศษอะไรบางอย่าง ที่น่าจะหยิบยกมาเป็นประเด็นอภิปรายกันบ้าง กล่าวคือ ผู้วิจารณ์เห็นว่าหนังสือตามที่เสนอมานั้น เป็นลักษณะ

ถูกผสมพันทางอยู่สักหน่อย คือ แม้ว่าท่านศาสตราจารย์จะตั้งชื่อไว้ว่า ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็ตามหนังสือนี้ก็มิได้มีลักษณะเป็นคำราทางประวัติศาสตร์โดยตรง เพราะมิได้เสนอรายละเอียดข้อเท็จจริงจากแง่ต่าง ๆ อย่างที่นักประวัติศาสตร์ทั่ว ๆ ไป เขียนกัน ทั้งนี้ถ้าจะนับให้เป็นแคริคเจอร์ของท่านผู้เขียนก็ได้ เพราะท่านผู้เขียนเป็นผู้หนึ่ง ที่มีส่วนสร้างประวัติศาสตร์ของไทยและของโลกยุคนี้ ผิดกับนักประวัติศาสตร์ทั่วไป ซึ่งมักจะเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ที่มีใจเป็นกลางยิ่งกว่าจะเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์

เมื่อมองหนังสือในรูปแบบการประวัติศาสตร์ ไม่ได้ถนัดก็กล่าวแล้ว ก็มองในแง่บันทึกความทรงจำ (Memoir) บ้าง เพราะทำท่าจะเป็นหนังสือแนบเนียนอยู่ มาก ทั้งท่านผู้เขียนเองก็คงจะมีเจตนาทำนองนี้ เพราะท่านกล่าวไว้ในคำนำว่า “ในระยะเวลาดังกล่าวนี้ (ตั้งแต่ก่อนจนถึงสงครามโลกครั้งที่ ๒) ข้าพเจ้าได้ทำบันทึกไว้ก็มี เป็นบันทึกอนุทินความจำส่วนตัวก็มี บันทึกเหล่านี้ได้ช่วยฟื้นความจำแก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้ประสบพบเห็นมาด้วยตนเองก็มีมาก ที่ได้จากบุคคลอื่น ๆ หรือจากข้อเท็จจริงจากหนังสือหรือเอกสารทั้งไทยและต่างประเทศก็มีไม่น้อย ข้าพเจ้าจึงรู้สึกว่าจะเอามากชิ้นทุกวัน ในระหว่างที่ยัง พอมิความจำ กำลังแข็งแรง การที่จะนำข้อเท็จจริงต่าง ๆ เท่าที่รู้เห็นมาเขียนเผยแพร่แก่พี่น้องเพื่อนร่วมชาติเท่าที่จะทำได้ คงจะได้ประโยชน์บ้าง” (หน้า ก.) และท่านยังกล่าวพาดพิงถึงหนังสือประเภทความทรงจำของ ออร์เคลฮัลล์ เซอร์โจเซฟ กรอสบี นายพลเรือเคอคูช นายซีเมนต์ และนายแอนโทนี อีเคน (เอิร์ล แห่งเอวอน) อีกด้วย แต่เมื่อได้ศึกษาคำอ่านแล้วปรากฏว่ามีชื่อเขียนของท่านอื่น ๆ คือ บทความของนายทวีบุญยกฤต คร. ป่วย อิงภากรณ์ และพระพิศาลสุขุมวิท เขียนมาถึง ๑๓๔ หน้า เพื่อประกอบกับเรื่องในภาคที่สองระหว่างสงครามอีกด้วย ทำให้หนังสือนี้กลายเป็นความทรงจำผสมมาอีกสามท่าน แทนที่จะเป็นความทรงจำของท่านผู้เขียนคนเดียว ซึ่งแม้จะทำให้ “หนังสือนี้มีข้อความครบถ้วนในข้อเท็จจริงบาง

ประการ ซึ่งข้าพเจ้าไม่สามารถทราบได้” ดังที่ท่านผู้เขียนปรารถนาไว้ก็ตาม แต่การนำความทรงจำของผู้อื่นมาประกอบ เช่นนี้ แม้จะมาประกอบอย่างใดแล้ว ก็ยังออกส่าห์ทั้งรอยคอไว้จนได้

ลักษณะแปลกอีกอย่างหนึ่งของหนังสือนี้ คือการมีภาคผนวกซึ่งเป็นเอกสารประกอบรวม ๑๑ ชิ้นด้วยกัน อาทิ สัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส กับอังกฤษ และกับญี่ปุ่น อนุสัญญาสันติภาพกับฝรั่งเศส ความตกลงสมบูรณแบบกับอังกฤษ เป็นต้น แม้ว่าผู้วิจารณ์จะรู้สึกว่าเป็นเอกสารดังกล่าวเป็นเอกสารที่มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ของประเทศไทยในยุคนี้ก็ตาม แต่ก็รู้สึกไม่ได้ว่าการนำเอกสารซึ่งมีใจความรวมกันถึง ๓๗๐ หน้ามารวมไว้ในหนังสือนี้ ต้องทำให้หนังสือนี้กลายเป็นหนังสือสองเล่มต่อกัน แทนที่จะเป็นเล่มเดียวยาว ๗๖๓ หน้า ซึ่งคงจะสะดวกในการอ่านและเก็บรักษายิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจารณ์รู้สึกว่าท่านผู้เขียนก็ได้เขียนรายละเอียดของเอกสารเหล่านั้น ไว้ในตัวเรื่องอย่างเพียงพอทุกครั้งที่มีการอ้างถึงอยู่แล้ว จึงไม่รู้สึกว่าจำเป็นต้องลงความซ้ำอีก เว้นแต่ต้องการให้เป็นที่รวบรวม “เอกสารประวัติศาสตร์อันสำคัญยิ่ง” อย่างที่สำนักพิมพ์โฆษณาไว้

พอถึงเนื้อเรื่องในหนังสือของท่านศาสตราจารย์ดิเรก ก็รู้สึกว่าคุณได้เริ่มเรื่องฉบับหลังทันที ไม่มีอารัมภบทหรือกราวพากย์อย่างที่ท่านผู้เขียนปูพื้นฐานในตอนอื่น ๆ ท่านเริ่มจับความตั้งแต่เมื่อท่านได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี ในชุดของจอมพล แปลก พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๘๑ โดยท่านเรียกตำแหน่งของท่านว่า รัฐมนตรีไม่ว่าการกระทรวง แทนที่จะเรียกว่ารัฐมนตรีลอยอย่างที่พวกเราเรียกกันอยู่ แล้วต่อมาท่านก็ได้รับมอบหมายให้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง อยู่ไม่นานนัก ก็ได้รับมอบหมายให้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงต่างประเทศ ตอนที่ท่านผู้เขียนได้ออกตัวว่าเป็นนักการต่างประเทศ ท่านจึงเขียนเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้มากกว่าท่านอื่น ซึ่งก็เป็นความจริงอย่างที่ท่านพูด คือท่านได้พรรณนาเหตุการณ์ทางการเมืองการทูตของไทย ในระยะก่อนสงครามโลกโดยละเอียด

เหตุการณ์ที่นับว่าสำคัญมากในตอนนี้ก็คือ ความพยายามของวงการเมืองไทยที่จะบังคับภัยแห่งสงคราม ซึ่งกำลังกรุ่นอยู่ในโลกภาคตะวันออก โดยการหาทางทำสัญญาไม่รุกรานกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศส อังกฤษ และญี่ปุ่น โดยทางฝ่ายเราอยากให้เป็นการลงนามพร้อมกัน แต่ปรากฏว่าสถานการณ์ไม่อำนวยให้ จึงต้องแยกสัญญากัน ต่อมานโยบายของรัฐบาลท่านจอมพลแปลก ที่มีต่อฝรั่งเศส รู้สึกว่าแข็งกร้าวขึ้นในขณะที่นโยบายที่มีต่อญี่ปุ่นอ่อนลง ซึ่งข้อเท็จจริงในส่วนนี้ ผู้เขียนเขียนในเชิงปรารภมากกว่า เพราะท่านจอมพลแปลก นอกจากจะเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว ยังเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศอีกด้วย ท่านจึงทำการตัดสินใจในด้านการต่างประเทศหลายเรื่อง โดยศาสตราจารย์ทิเวกไม่มีโอกาสได้ร่วมตัดสินใจ และท่านผู้เขียนมักได้รับมอบหมายให้เจรจาในคำนี้ที่เกี่ยวกับประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และอเมริกา เสียเป็นส่วนใหญ่ ท่านจึงเสนอข้อเท็จจริงในคำนี้ได้มาก แต่ในคำนี้ญี่ปุ่นนั้นรู้สึกว่ามีน้อยไป เพราะไม่ค่อยมาพบ นอกจากเรื่องจำเป็น โดยท่านนายกรัฐมนตรีได้ให้ “สมาชิกในคณะรัฐบาลบางนาย” เป็นผู้ติดต่อ (หน้า ๑๗๔)

อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินการต่างประเทศของจอมพลแปลก ทำให้กรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสลุกลามจนถึงขั้นมีการใช้กำลัง เกิดขึ้นทั้งสองฝ่าย เป็นโอกาสให้ฝ่ายญี่ปุ่นซึ่งขยายอำนาจมาทางจีนและญวนเหนือแล้วยื่นมือเข้าใกล้เกลี้ย หลังจากนั้นไม่นาน ญี่ปุ่นก็เริ่มบทบาทในวงการเมืองระหว่างประเทศรุนแรงขึ้น จนกระทั่งเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาเมื่อ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๑

เหตุการณ์ที่น่าสนใจอย่างยิ่งในตอนนี้ก็คือ บทบาทของผู้เขียนที่มีต่อการดำเนินการทูต และการทหารที่ญี่ปุ่นมีต่อประเทศไทย โดยเฉพาะเหตุการณ์ในตอนค่ำของวันที่ ๗ ธันวาคม ก่อนที่จะถูกญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกไม่กี่ชั่วโมง เหตุการณ์ในตอนนั้น นอกจากท่านผู้เขียนจะได้เขียนเล่าไว้เองแล้ว ยังได้ขอให้คุณทวี บุญยเกตุ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีในขณะนั้น

เขียนเล่าเหตุการณ์ประกอบด้วย โดยหวังว่าจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจเหตุการณ์ดีขึ้น ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่าได้รับผลสมดังเจตนารมณ์ของท่านผู้เขียนเพียงบางส่วนเท่านั้น เพราะมีเหตุการณ์อื่นเป็นรายละเอียดบางอย่างเช่นเวลานี้ประชุม คนที่เข้าร่วมประชุมและประเด็นที่คณะรัฐมนตรีหารือกันในวันนั้น ตลอดจนบทบาทของฝ่ายญี่ปุ่นยังมีข้อแตกต่างกันอยู่ระหว่างข้อความที่ท่านศาสตราจารย์ทิเวกเขียน กับข้อความของนายทวี หากจะตรวจสอบเสียให้ได้ความตรงกันกับข้อเท็จจริงได้ก็จะเป็นประโยชน์แก่การศึกษามาก เพราะระยะเวลาที่บันทึกขึ้นเช่นนั้น เวลา บุคคล และประเด็นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

ข้อที่ผู้วิจารณ์สงสัยอยู่มิวายมาช้านานแล้วข้อหนึ่งก็คือท่านจอมพลแปลก นายกรัฐมนตรีและผู้นำราชการทหารสูงสุด อยู่ที่ไหน ทำอะไรอยู่ คำตอบของข้อสงสัยนี้ รู้สึกว่าจะช่วยไขเงื่อนงำการเมืองของไทยในส่วนตัวว่า ทำไมเราจึงประกาศตัวเป็นกลาง ทำไมจึงสั่งการให้ทหารและพลเรือนทุกหน่วยทำการต่อสู้หากมีใครรุกราน ในขณะเดียวกันก็มีการเมืองระดมชาตินุเหมือนกันว่า ท่านจอมพลแปลกจะรัฐประหารจะระงายอะไรทางญี่ปุ่นอยู่บ้าง นอกจากนี้ระยะเวลาที่ทางฝ่ายญี่ปุ่นเริ่มยื่นคำขาดกับระยะเวลาที่ญี่ปุ่นทำการบุกจริงนั้นก็มีเวลาอยู่หลายชั่วโมง และทางฝ่ายสืบราชการลับของเราก็น่าจะรู้การเคลื่อนไหวทางทหารของญี่ปุ่นบ้าง โดยเฉพาะการโจมตีอ่าวเพิร์ล อย่างน้อยก็ควรทราบกำลังเข้าศึกพอ ที่รู้ว่าควรจะทำการต่อต้านบ้างหรือไม่ อคติไม่ได้ว่า ถ้าเราคิดว่าจะสู้ก็ควรหาทางสู้ให้ได้ผลกว่านี้ ถ้าไม่ต่อสู้ก็ควรจะมีทางออกที่ดีกว่านี้ เว้นแต่เราจะคิดว่าจำเป็นจะต้องเสียชีวิตทหารและพลเรือนบางส่วนเพื่อหวังผลจะเจรจากับสัมพันธมิตรในขั้นสุดท้าย ซึ่งผู้วิจารณ์คิดว่านักการเมืองของไทยในยุคนั้นบางคนคงจะกระหนกก็อยู่ แต่ก็สงสัยจริง ๆ ว่าท่านจอมพลแปลก ท่านคิดอย่างไร ทำไมท่านจึงร่วมมือกับญี่ปุ่นมากกว่าที่ฝ่ายอื่นเห็นว่าสมควรหรือจำเป็น ทั้งนี้ที่น่าสังเกตว่าแม้แต่ผู้ใกล้ชิดของท่านเอง อย่างนายพลท้าวจอกเอก หลวงอภัยเกษรรัส เมื่อดำเนินการใน

ขบวนการเสรีไทยก็ยังต้องปกปิดจอมพลแปลกอยู่ เพราะไม่ใคร่ไว้วางใจ ทั้งที่นักการเมืองไทยเกือบทุกท่านมีส่วนในขบวนการนี้

ข้อสงสัยต่างๆ เหล่านี้จะหาคำตอบได้ยากเต็มที ผู้วิจารณ์เห็นอยู่เพียงท่านเดียว ก็คือคุณหลวงอดุลย์ จิงหว้อย่างยิ่งในความกรุณาของท่าน ที่จะเปิดเผยเหตุการณ์ให้ประชาชนไทยได้ทราบบ้าง เพราะผู้วิจารณ์ได้เคยศึกษามบทบาททางการเมืองของท่านผู้นี้มาช้านาน รู้สึกว่าหากท่านจะกรุณาเขียนความทรงจำหรือหนังสือของท่านนี้ขึ้นมาบ้างแล้ว จะช่วยให้ความกระจ่างต่อเรื่องของไทยในยุคประชาธิปไตยได้มากเหลือเกิน จึงขอกราบเรียนอ้อนวอนมา ณ ที่นี้ด้วย

ข้อความในหนังสือของศาสตราจารย์กิเรกในลำดับต่อไป ได้เล่าถึงภาระหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายตลอดเวลาสงคราม อันได้แก่การได้รับมอบหมายให้ไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศญี่ปุ่น (มกราคม ๒๔๘๕-กันยายน ๒๔๘๖) แล้วกลับพักผ่อนอยู่ไต้หวันไม่นานก็ได้รับตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอีกเมื่อตุลาคม ๒๔๘๖ เมื่อรัฐบาลชุดจอมพลแปลกต้องลาออกไปเพราะสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่อนุมัติพระราชกำหนดเรื่องสร้างพุทธมณฑลที่สระบุรี หลังจากนั้นท่านก็ได้เข้าร่วมมือกับขบวนการเสรีไทยจนสิ้นสงครามในเดือนสิงหาคม ๒๔๘๘ แล้วท่านก็ได้รับตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในรัฐบาลชุดของนายทวี บุณยเกตุ และในชุดของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช จนรัฐบาลลาออกในวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๘๙ แล้วท่านก็พ้นตำแหน่งไป มิได้ดำรงตำแหน่งในรัฐบาลชุด นายควง อภัยวงศ์ (กุมภาพันธ์ ๒๔๘๙ - มีนาคม ๒๔๘๙) แต่ก็ต้องเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในชุดนายปรีดี พนมยงค์ (มีนาคม ๒๔๘๙ - สิงหาคม ๒๔๘๙) และได้ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศในรัฐบาลชุด พลเรือตรีวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เมื่อ สิงหาคม ๒๔๘๙ แต่ต่อมาท่านได้กราบถวายบังคม ลาออกจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๐

แต่ทางรัฐบาลก็ได้ทบทวนขอให้ท่านไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูต ประจำราชสำนักแคนาดาอีก ท่านได้ดำรงตำแหน่งนี้ตั้งแต่วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๙๐ จนกระทั่งมีรัฐประหารในประเทศไทย และนายควง อภัยวงศ์ ได้รับตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีได้ไม่นาน ท่านก็ขอลาออกจากตำแหน่งเอกอัครราชทูต เมื่อเดือนมีนาคม ๒๔๙๑ แต่กว่าจะได้รับอนุมัติให้ลาออกและเดินทางกลับถึงกรุงเทพฯ (๑ กรกฎาคม ๒๔๙๑) นั้น รัฐบาลชุดนายควง สฤษดิ์ พ้นตำแหน่งไปแล้ว ส่วนที่เป็นเนื้อความในหนังสือของท่านก็จบลงเพียงนี้

จะเห็นได้ว่า ท่านผู้เขียนได้มีโอกาสรับใช้ประเทศชาติในยุควิกฤติในวงกว้าง ๆ หลายด้าน ทั้งที่มีตำแหน่งในราชการและการปฏิบัติงานลับ และในหนังสือนี้ท่านได้เขียนถึงการปฏิบัติภาระหน้าที่เหล่านั้นไว้โดยละเอียดลออเป็นอย่างยิ่ง โดยใช้ประสบการณ์ส่วนตัวเป็นหลัก แต่ก็เสริมด้วย หลักฐานและเอกสารต่าง ๆ เพื่อให้หนังสือนี้มีลักษณะเที่ยงธรรม (objectivity) พอที่จะใช้อ้างอิงในการศึกษาได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะที่ท่านผู้เขียนได้เล่าเรื่องต่างๆ เหล่านี้ไว้โดยละเอียดจึงไม่เป็นการสมควรอยู่ที่ผู้วิจารณ์จะพินิจนำมากล่าวต่อไปในที่นี้ เพราะถึงจะย่อลงสักเพียงใด ก็คงจะยืดยาวเกินสมควรนั่นเอง

ฉะนั้นในที่นี้ ผู้วิจารณ์จึงใคร่ขอแนะนำจุดที่น่าสนใจของหนังสือมากล่าวไว้บ้าง กล่าวคือ ความรู้สึกประทับใจที่ผู้วิจารณ์มีอยู่ตลอดเวลาที่อ่านหนังสือนี้ ก็ภาระหน้าที่ของนักการทูต อย่างที่ท่านผู้เขียน เป็นภาระที่หนักหนาสาหาย โดยเฉพาะ ในยุคที่มีวิกฤติการณ์ที่กระทบกระเทือนความเป็นความตายของชาติเช่นนั้น ผู้วิจารณ์เห็นว่า การดำเนินการทุกอย่างของท่านผู้เขียนเป็นแบบฉบับที่ดีของนักการทูต โดยเฉพาะในแง่ที่ว่าวิธีดำเนินการต่างๆ เพื่อให้บรรลุผล โดยใช้ความแนบเนียน ความอดทน ความอดกลั้น ความละเอียดลออ รู้ความความเข้าใจในเหตุการณ์ในแต่ละตอน อย่างดี และต้องเข้าใจว่าเหตุการณ์หนึ่งๆ นั้นจะมีผลเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์อื่น ๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกันหรือก่อนหน้า

อย่างไรบ้าง พร้อมทั้งคาดการณ์ว่าเหตุการณ์ในอนาคตจะเป็นเช่นไร เพื่อที่จะแก้ไขเหตุการณ์อันเป็นหน้าที่ของคนในขณะนั้นได้ถูกต้อง หรือได้อย่างดีที่สุดที่จะทำได้

นอกจากคุณลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจารณ์รู้สึกว่าคุณสมบัติเด่นที่สุดในตัวท่านผู้เขียน ในฐานะนักการทูตนั้น จะเห็นได้แก่ความยุติธรรม และความสามรถในการที่จะสร้างความเชื่อถือในคณะบุคคลที่ท่านร่วมงานและติดต่อกับผู้วิจารณ์ได้ อ่านพบข้อความหลายตอนซึ่งแสดงว่าท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ของท่านโดยความสุจริตใจ เช่นสิ่งใดที่ท่านต้องแจ้งให้ทุกของประเทศหนึ่งทราบ ท่านก็จะพยายามชี้แจงให้ทุกของประเทศอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องแม้แต่เพียงเล็กน้อยได้ทราบด้วย ประกอบกับท่านถือว่าการปฏิบัติหน้าที่ของท่านนั้น เป็นการปฏิบัติราชการ เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ การประกอบภารกิจของผู้อื่น เขาปฏิบัติตามหน้าที่ของเขา ฉะนั้นท่านจึงสามารถสร้างความเชื่อถือ ความอบอุ่น ความไว้วางใจแก่บุคคลเหล่านั้นเสมอมา ไม่ว่าเรื่องใดที่ติดต่อกันอยู่นั้น จะกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของประเทศสักเพียงใด บุคลิกภาพอันนี้ทำให้ท่านผู้เขียนได้รับความเชื่อถือจากผู้ที่เกี่ยวข้องตลอดมา จะเห็นได้จากการที่ จอมพลแปลกต้องขอให้ท่าน ไปเป็นเอกอัครราชทูตที่ญี่ปุ่น เมื่อกลับมาถูกตั้งให้เป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ และต่อมาหลังจากได้ปฏิบัติงานด้านเสรีไทยแล้ว ก็ได้ถูกขอรับรองให้รับตำแหน่งเอกอัครราชทูตประเทศอังกฤษอีก แสดงว่าท่านได้รับความไว้วางใจในความสามารถที่จะปฏิบัติภารกิจ ยิ่งกว่าจะเป็นความไว้วางใจเป็นส่วนตัว เพราะปรากฏว่า ความสัมพันธ์ระหว่างท่านกับจอมพลแปลก ไม่สู้จะราบรื่นนัก เมื่อท่านเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงต่างประเทศ ท่านก็ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานในบางส่วน แต่ส่วนที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นนั้นจอมพลแปลกมักกักตุนใจไปเอง โดยท่านผู้เขียนไม่มีโอกาสได้ทราบ เช่นตอนที่ญี่ปุ่นทาบตามเข้า ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ท่านก็ไม่แจ้งให้ผู้เขียนทราบ (หน้า ๑๑๓) การติดต่อกับญี่ปุ่นของท่านผู้เขียนก็มี

น้อยครั้งที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น เพราะท่านนายกรัฐมนตรีมอบให้ผู้อื่นติดต่อก่อน

ต่อมาเมื่อไทยยอมให้ญี่ปุ่นผ่านเข้าประเทศแล้ว จอมพลแปลกก็ให้หลวงอดุลย์ มาทาบตามให้ผู้เขียนไปเป็นทูตที่โตเกียว ทั้งที่ท่านจอมพลแปลกติดต่อกับความเห็นชอบจากญี่ปุ่นเสียแล้ว ท่านผู้เขียนไม่เห็นรู้ความจริงข้อนี้ และเกรงญี่ปุ่นจะระแวงท่าน ทำให้เป็นผลเสียแก่งานจึงไม่ยอมรับ ก็ปรากฏว่าจอมพลแปลกโกรธมากถึงกับลุกเข้าห้องไป “กล่าวว่าถ้าข้าพเจ้าไม่ไปท่านจะไปเอง” (หน้า ๑๑๓) ต่อมาเมื่อผู้เขียนขอกลับจากญี่ปุ่นเพราะสุขภาพไม่ดี และแสดงเจตนาว่าจะไม่อยู่ในวงการเมืองของท่านจอมพลแปลกต่อไป ก็โดนประกาศให้เป็นรัฐมนตรีโดยไม่รู้ตัวอีก ครั้นจะขอลาออกก็ไม่ยอม แต่ให้หลวงอดุลย์ มาติดต่อกับท่านผู้เขียนยังว่าต่อไปว่า “ที่ข้าพเจ้าไม่ยอมรับเพราะว่าเข้เข้ามาแล้ว ก่อนญี่ปุ่นเข้าเมืองไทย ข้าพเจ้าไม่ทราบนโยบายอันแท้จริงของนายกรัฐมนตรีเลย ทั้ง ๆ ที่เป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ” (หน้า ๑๑๔)

ส่วนความสัมพันธ์กับนายปรีดี พนมยงค์ รู้สึกว่ามีลักษณะสนิทสนมอยู่มาก เพราะแจ้งว่าเคยขอคำแนะนำในเรื่องสำคัญอันเป็นลักษณะส่วนตัวอยู่หลายครั้ง เช่นคราวจะยอมไปเป็นทูตที่ญี่ปุ่น และคราวร่วมงานกับขบวนการเสรีไทย ทำให้รู้สึกว่าคุณศาสตราจารย์แรก มีความสัมพันธ์กับทางนายปรีดีมาก อาจเป็นไปได้ว่าการที่ท่านเป็นรัฐมนตรีก็คือ เป็นทูตก็ในรัฐบาลสมัยจอมพลแปลกนั้น คงเป็นเพราะเรื่องสนับสนุนของนายปรีดีอยู่มาก นอกจากนี้ หากสังเกตจากชีวิตทางด้านการเมืองของท่านในระบอบนั้น รู้สึกว่าจะมีส่วนร่วมงานกับนายปรีดีเสมอ เช่นเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลสุคนาโย บัญญัติ ม.ร.ว. เสนีย์ นายปรีดี และชุกหลวงธำรง ฯ แต่ไม่ปรากฏว่าเป็นรัฐมนตรีในชุดของนายควง อภัยวงศ์ กลับเคยขอลาออกจากทุกที่อังกฤษ ในระยะที่นายควงเป็นนายกรัฐมนตรียุคหลังรัฐประหารด้วยซ้ำ

ความสัมพันธ์ของท่านกับรัฐบาลชุกหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์นั้น แม้ท่านจะได้ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีด้วย ก็รู้สึกเป็นตำแหน่งเกียรติยศเสีย

มากกว่าตำแหน่งเพื่อร่วมงานคู่หูอย่างแท้จริง และคงจะมีเหตุผลหลายอย่าง ที่ทำให้ท่านหนักใจ ขอลาออกไปในที่สุด ในเรื่องนี้ผู้วิจารณ์ยังมีความรู้สึกคลุมเครืออยู่ว่า สาเหตุที่จริงนั้นคืออะไร มีอะไรบ้าง เพราะแม้ท่านผู้เขียนจะได้สรุปสาเหตุว่า ทางรัฐบาลดำเนินงานไปโดยไม่ปรึกษาหารือ และถึงบางเรื่องจะคัดค้านไปก็ไม่เป็นผล พร้อมทั้งยกข่าวจากหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ มาสนับสนุนข้อความท่อนนี้อย่างละเอียดถึง ๒๕ หน้า (หน้า ๖๘๐-๗๐๕) ก็ตาม ก็ยังรู้สึกว่าจะไม่กระจ่างพอ หากจะกรุณาเล่าให้ฟังละเอียดกว่านี้ ก็จะเป็นพระคุณแก่บรรดาชนรุ่นหลังมาก และคงจะดีกว่าการนำรายงานในหนังสือพิมพ์มาลงมากมาย

เรื่องที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ความสัมพันธ์ของท่านกับฝ่ายทหารของญี่ปุ่น ในประเทศไทย ระหว่างสงคราม เพราะท่านได้พูดถึงความสัมพันธ์กับท่านนายพลนาถกามร อยู่หลายตอน จนถึงกับท่านนายพลยอมมอบบำนาญประจำตัวให้ท่าน เมื่อญี่ปุ่นยอมจำนน และท่านได้มอบพระพุทธรูปบูชาไปเป็นการขอบคุณ (หน้า ๓๔๐) และมีความรักใคร่กันติดกันตลอดมาจนทุกวันนี้ ทั้งยังกล่าวว่า “เราทั้งสองต่างเข้าใจในหน้าที่คือชาติบ้านเมืองของแต่ละฝ่ายเป็นอย่างดี” (หน้า ๓๐๘) ซึ่งผู้วิจารณ์ถือว่าเป็นคำชมที่น่าปลื้มใจมาก ถึงกระนั้นท่านผู้เขียนก็มีได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของท่านกับฝ่ายทหารของญี่ปุ่นอย่างละเอียดไว้ที่ใดเลย ผู้วิจารณ์คิดว่าความรับรู้ของคนไทยในเรื่องนี้ นับว่ามีอยู่น้อยมาก หากท่านจะกรุณาขยายความเพิ่มเติมอีก ข้อมุมจะเป็นประโยชน์ต่อความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชาติทั้งสองเป็นอย่างยิ่ง

การที่ผู้วิจารณ์ได้วิเคราะห์ในทำนองขอทราบรายละเอียดบางตอนเพิ่มเติมนี้ ผู้วิจารณ์เขียนด้วยความเคารพต่อท่านผู้เขียนอย่างยิ่ง เพราะท่านเป็นนักการทูตและนักการศึกษาที่สมบูรณ์เพียงพร้อมด้วยคุณธรรมนานาประการ และท่านเกือบจะเป็นผู้เดียวที่ยังพยายามจะจารึกผลงานของท่านและเพื่อนร่วมงานไว้ในประวัติศาสตร์ไทย ให้คนรุ่นหลังได้ทราบและเป็นแนวทางศึกษาด้วย ผู้วิจารณ์จึงกล้าที่จะรบกวนขอ

ร้อง ทั้งที่ตระหนักใจอยู่ว่าท่านรัฐบาลฯได้ทำงานมาให้แก่ชาติอย่างทรากครว้าตลอดมา จนครบเกษียณอายุ ทำให้สภาพเสื่อมโทรมลงเป็นอันมาก ซึ่งในข้อนี้ ผู้วิจารณ์ก็ได้แต่ขอภาวนาให้ท่านกลับมีพลานามัยสมบูรณ์โดยเร็ว เพราะยังกระหายที่จะได้ทราบเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ รวมทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับตัวท่านโดยใจจริง ผู้วิจารณ์อยากจะอ่านหนังสือของท่านในรูปแบบความทรงจำแท้ ๆ หรือในรูปอักษรรูปประวัติ (ซึ่งจะได้คลุมชีวิตตั้งแต่ในเยาว์วัยจนถึงปัจจุบัน ชีวิตระหว่างงานทางการเมือง ตลอดจนปรัชญาชีวิตของท่าน) ยิ่งกว่าในหนังสือแบบนี้ ซึ่งท่านต้องเขียนจำกัดอยู่ภายในขอบเขตของตัวเรื่องอย่างในเรื่องนี้

อมร วิชาสัจย์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

กระษาปณ์ไทย

เฉลิม ขงบุญเกิด พร้อมด้วยคำนำของ เสฐียรโกเศศ (รวมสารัน) ๒๖๘+๖๖ หน้า ๕๐ บาท

กระษาปณ์ไทย เป็นหนังสือสนุกสำหรับนักสะสมเงินตรา นักโบราณคดีและนักเลงหนังสือทั่วไป เรื่องเหรียญกระษาปณ์เป็นศาสตร์สาขาหนึ่งในวิชาโบราณคดีที่เรียกว่า numismatology โดยมีที่มาจากคำละติน nummus ซึ่งแปลกรง ๆ ว่าเหรียญ และคำว่า nummulite ก็แปลว่าเปลือกหอยแบบกลมอย่างหนึ่ง คูก็ใกล้เคียงกับคำไทยเดิมว่าเบี้ย ซึ่งเป็นเปลือกหอยชนิดหนึ่ง โบราณใช้ซื้อขายสิ่งของ มีอักษรร้อยเบี้ยเป็น ๑ อัฐ จึงเรียกเงินว่าเบี้ยคึกมาจนบัดนี้ เช่น เบี้ยหวัด เบี้ยบ้านาญ เบี้ยเลี้ยง คอกเบี้ยคอกหอย เป็นต้น

หนังสือ *กระษาปณ์ไทย* นี้ เป็นผลของการค้นคว้าไม่ต่ำกว่า ๗ ปี ของผู้เขียนซึ่งเป็นผู้มีวุฒิและอาชีพในก้านนี้โดยตรง นอกจากจะได้รับเชิญจากราชบัณฑิตยสถาน ให้เขียนสารานุกรมตอนที่เกี่ยวกับเงินตราแล้ว ผู้เขียนยังได้รับเชิญจากกรมศิลปากรให้เป็นที่ปรึกษาในการจัดพิพิธภัณฑ์ ในส่วนที่เกี่ยวกับเงินโบราณอีกด้วย และได้เคยเขียนหนังสือเกี่ยวกับเงิน

มาแล้วหลายเล่ม เช่น *ท่านกับธนาคาร ธนบัตรไทย* *เหรียญกษาปณ์รำลึก วลา* *เศรษฐกิจไทย* ได้กล่าวไว้ในคำนำว่า “...ผู้แต่งได้ค้นคว้าและรวบรวมข้อความจากเอกสารต่าง ๆ ไว้มากมายอย่างพิสดาร ซึ่งต้องใช้ความอดุสาหะ กินเวลาทั้ง เวลารอ่าน นานไม่ใช่น้อยทีเดียว...”

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๑๖ บท เริ่มด้วยเงินฟูนัน ดักไปเป็นเงินทวารวดี เงินศรีวิชัย เงินสุโขทัย เงินภาคต่าง ๆ เงินศรีอยุธยา เงินรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี ต่อจากนั้นเป็นเงินรัตนโกสินทร์ บรรยายแต่ละรัชกาลไปจนถึงบทสุดท้ายคือรัชกาลปัจจุบัน มาจบลงที่เหรียญเยียนเกมส์ครั้งที่ ๕ ท้ายเล่มเป็นภาพเงินตราต่าง ๆ แล้วลงเอยด้วยภาคผนวก นักอ่านที่สนใจคงจำได้ว่า หนังสือนี้ ธนาคารทหารไทยจำกัดเคยจัดพิมพ์มาแล้วเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ แต่หนาเพียง ๕๐ หน้า กับภาพประกอบก็มีเพียง ๑๘ หน้า ภายหลังจึงได้จัดพิมพ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอกทวีปธรรม จุลจารัตน์ เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๐๘ กรวณหน้าถึง ๒๖๕ หน้า กับภาพประกอบ ๑๘ หน้า ครั้นมาในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้ใช้แม่พิมพ์เดิมแต่แก้ไขเพิ่มเติมที่หน้า ๒๐ หน้า ๒๐๖ และเพิ่มตอนเหรียญเยียนเกมส์ขึ้นในตอนท้ายอีก ๓ หน้า จึงรวมเป็น ๒๖๘ หน้า ข้อที่สำคัญนั้นก็คือภาพประกอบครวณ (รวมทั้งภาพถ่ายเอกสารหลักฐาน) ได้พิมพ์อย่างประณีตชัดเจน มีจำนวนถึง ๖๗ หน้า ுகันจนสาแก่ใจ ภาพเหล่านี้มีเงินไทยที่คนไทยเองไม่เคยเห็น รวมอยู่ด้วย เช่นเหรียญทองแดงเมืองไท ๑๑๘๗ ครว้าง และครวับัวบานซึ่งมีแต่ตัวอย่าง แต่ไม่เคยทำออกใช้ กับเงินเหรียญกบฏรัฐมลายู ตอนที่ญี่ปุ่นมอบให้ไทยครอบครอง แต่ไม่ทันได้นำออกใช้ และได้ทำลายยุบหลอมไปหมดแล้ว ยังเหลือเป็นตัวอย่างอยู่ที่กรมธนารักษ์แต่กินน้อยชุก ส่วนภาพเหรียญโบราณตราสังข์ที่พบกันเป็นครั้งคราวนั้น ด้านหลังเป็นรูปปราสาทอยู่กลางเหรียญ เบื้องบนปราสาทข้างหนึ่งเป็นพระจันทร์ อีกข้างหนึ่งเป็นพระอาทิตย์ เบื้องใต้ปราสาทมีปลาหนุนอยู่ ชวนให้คิดว่าน่าจะเป็นเหรียญ

สัญลักษณ์ของจักรวาล ก็มีทั้งเวหาอยู่เบื้องบน และมีมหาสมุทรอยู่เบื้องล่าง

หนังสือ *กระษาปณ์ไทย* จะนำผู้อ่านให้รู้จักเงินโบราณ เช่น เงินคอกจันทน์ เงินพดด้วง (เงินกลมเงินหมากก้อ) เงินกำไร เงินเจียง (เงินชาคัม) เงินหอยโข่ง เงินทอก (เงินหอย) เงินปากหมู เงินคอกไม้ (เงินผักชี) เงินใบไม้ (เงินเส้น) เงินวงตีนม้า เงินยาง เงินช้อย เงินลาด ฯลฯ ตลอดจนเงินที่หาได้ยาก มาจนถึงเงินสมัยปัจจุบันอันจบลงด้วยเหรียญเยียนเกมส์

ตราเงินบาทพดด้วงแต่ละรัชกาลก็ประทับตราต่างกัน แม้จะขึ้นพื้นอยู่ด้วยตราจักร เช่นรัชกาลที่ ๒ ก็มีตราครุฑ รัชกาลที่ ๓ ตราปราสาท รัชกาลที่ ๔ ตรามงกุฎ สำหรับตราครุฑในรัชกาลที่ ๒ นั้น เล่ากันว่า เพราะพระนามเดิมว่า “นิม” ก็วิมานนิมพัตินนพญาครุฑเป็นเจ้าของจึงทรงใช้ครุฑเป็นตรา ครั้นมาในรัชกาลที่ ๓ เปลี่ยนเป็นตราปราสาทเพราะสืบเนื่องมาจากพระนามเดิม “ทับ” แปลว่าเรือนหรือที่อยู่ ซึ่งเป็นของกษัตริย์ก็เรียกว่าปราสาท ส่วนรัชกาลที่ ๔ เปลี่ยนเป็นตรามงกุฎก็ด้วยสืบเนื่องมาจากพระนามเดิม “เจ้าฟ้ามงกุฎ” เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีนี้ ผู้เขียนยังได้ค้นคว้ามาแต่แล้ว แต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๕ มีพระนามภาษาจีนด้วยทุกพระองค์ เพื่อประโยชน์ในการแต่งตั้งไปเมืองจีน กล่าวคือ รัชกาลที่ ๑ แค่อีว รัชกาลที่ ๒ แคหก รัชกาลที่ ๓ แคฮัก รัชกาลที่ ๔ แคเม็ง รัชกาลที่ ๕ แคเจีย (พระนามรัชกาลตามภาษาจีนนี้ กำนกับที่พระเจนนจีนอักษรเคยกล่าวไว้)

ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อทรงพระราชดำริจะให้ทำเงินเหรียญที่เรียกว่าเงินแบนหรือเงินแป้นนั้น ผู้เขียนได้คัดพระราชหัตถเลขา มาลงไว้ ตอนหนึ่งดังนี้ “...จะไม่คิดทำแล้ว ก็ถ่ายแก่เจ้าเวียงคานามินนาง เขายังก็ทำเงินเหรียญมังกรมีชื่อเขาใช้ในเมืองญวนได้ แลองค์พระวิษรามาหาอิศวรธิบดี เขาก็ได้ทำเงินเหรียญเขมรใช้ในเมืองเขา ถึงเขาเป็นแค่เมืองชั้นของเรา...” ต่อมาอีก ๓ ปีก็มีประกาศว่า “...จึงได้ทรงพระราชดำริให้ตั้งโรงจักรทำเงินแป้นเงินเหรียญขึ้นเป็นอย่างใหม่ทำ

หมกจกดะอาคโค้งงามก็เหมือนกับเงินมาแต่เมืองยุโรป
ที่เรียกว่าเมืองฝรั่ง...”

เกี่ยวกับอุปสรรคและปัญหาเมื่อนำเงินเหรียญเข้า
แทนที่เงินพดด้วงนั้น ผู้เขียนได้คัดประกาศต่าง ๆ มา
ให้หลายคน เช่น “...พวกช่างทำเงินพดด้วงเก่าก็
คิดค้นบนคนร้ายแกล้งทำเครื่องจักรให้หัก ถึงสองสาม
ครั้ง เพื่อจะได้มีโอกาสทำเงินพดด้วงตามเดิม...”
สำหรับขนาดและน้ำหนักนั้น “...เมื่อพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไปประทานด้วยเหรียญกษาปณ์
และเสี้ยว ถูกที่ระชะผู้รับแตกบ้างหักบ้าง... จึงทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวิสุทธิโยธามาตย์
(โหมต อมาตยกุล) ทำเหรียญกษาปณ์และเสี้ยวให้บาง
กว่าเดิม...” หนึ่งในร่องรอยที่เก๋ไก๋ปัญหา “...ขุน
พัฒนนายบ่อนได้ร้องเรียนว่า เหรียญทองแดงเสี้ยวอยู่
และโสฬสทำเล็กและบางไป ให้ขอเกี่ยวไม่ถนัด...”
เรื่องนี้เมื่อประกาศเลิกเงินพดด้วงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗
แล้ว ขุนพัฒนนายบ่อนก็ได้ใช้เงินเฟื้องเงินสลึงทอง
ให้บ่มเหมือนกระดุม อย่างที่ปากตลาดเรียกว่าเงิน
ขนมกรก บางทีก็พบเงินเหรียญให้ง้อ สำหรับใช้ขอ
เกี่ยวลากไปมาบนเสื่อในบ่อนเบี้ยได้สะดวก

นอกจากนี้ยังมีประกาศอีกหลายคนซึ่งผู้เขียนได้
คัดมาลงไว้ ทำให้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็น
ล้นเกล้าฯ เช่นคนที่ว่า “...หอยเบี้ยที่เคยใช้อยู่แต่
ก่อนก็งใช้กันอยู่ตามเคยเถิด ไม่ห้าม” และ “...ควง
ควาทที่เป็นรูปพระนั้นก็อย่าให้ถือเป็นของสูงค่า จะนำ
ไปใส่กระโล่หรือกระจากก็ได้ ห้ามมิให้ผู้เฒ่าไปอ้าง
ผิด ๆ ถูก ๆ จับกุมให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน ถ้า
ผู้ใดไปจับกุมราษฎรให้ได้รับความหวาดกลัว จะลง
โทษ...”

ตามที่ผู้เขียนกล่าวว่า “...การที่เราได้ใช้มาตรา
๘ สำหรับเงินตรา คือหนึ่งบาทแบ่งออกเป็นแปดเฟื้อง
หนึ่งเฟื้องเป็น ๘ อัฐ ๔ บาทเป็น ๑ ตำลึง ๘๐ บาท
เป็นหนึ่งในซัง...การบวกลบคูณหารยากลำบาก พระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย จึงได้ทรงคิด
ที่จะแก้ไข แบ่งหน่วยของเงินตรา ออกเป็นเพียงบาท
กับสตางค์... เมื่อเข้าประชุมเสนาบดี ได้มีการถกเถียง

กันมากในเรื่องกติกบาทละร้อยสตางค์ และบาทละหก
สิบสี่อัฐ แบ่งกันไม่ถูก ในเรื่องอัฐกับสตางค์ แต่ในที่สุด
พระองค์ท่านก็ได้ทรงนำเสด็จออกให้สำเร็จ” นั้น ผู้ที่ได้ขาน
บันทึกรายการทรงจำบางเรื่องของ หม่อมเจ้าหญิง
ประสงค์สม บริพัตร พระธิดาเสด็จในกรมพระองค์
นั้น คงจะเกิดกังขาเพราะความกำกวม “...เสด็จพ่อ
เอง..ได้ทรงกติกาสตางค์เป็นตัวอย่างเพื่อใช้แทนอัฐ..
แต่เมื่อส่งเข้าประชุมเสนาบดีก็ไม่ตกลง เพราะกติกบาท
ละร้อยสตางค์และบาทละ ๖๔ อัฐ แบ่งกันไม่ถูกใน
เรื่องอัฐกับสตางค์ เลขคงไม่ได้ใช้จนตลอดพระชนม์” ความ
ที่กำกวมนี้หากได้ตรวจสอบหลักฐานเสียให้แน่ชัด ก็
คงจะหมกปัญหา

โทษของผู้ปลอมแปลงเงินสมัยอยุธยา “...ให้
ตัดหัวมือเสีย อย่าให้มกก่อนค้มได้” และโทษสมัย
รัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๕ จากพระราชหัตถเลขา
มีดังนี้ “.....ตามอายเสม ให้การรับเป็นสัจว่าทำได้ทำ
เงินแดงจริง อายเสมมีความผิดเป็นมหันตโทษ ให้รับ
ราชบาทวิฑูรย์สมบัตินครกรรยาเป็นของหลวงโดยสิ้น
เชิง และให้เขียนสามยก ๔๐ ที แล้วส่งตัวไปจาก
จนตาย” ฟังดูแล้วโทษรุนแรงน่ากลัวจากว่าสมัย
นั้น

ขณะที่เป็นจุดเด่นสำคัญที่สุดในเล่ม น่าจะได้อีก
ตอนที่สรรเสริญ เจ้าพระยานรรัตนราชมานิต วัคังนี้
“...พนักงานในโรงกาษาปณ์ซึ่งขึ้นอยู่ในเจ้ากรมทำเงิน
ร่ำรวยกันมาก โดยไม่มีใครรู้ความจริงว่าร่ำรวยขึ้นมา
ได้อย่างไร เมื่อเจ้าพระยานรรัตนฯ เข้าควบคุมดูแล
โรงกาษาปณ์จึงได้พบเข้าว่า ค่าสูญเพลิงที่แท้จริงนั้น
น้อยกว่าที่กำหนดไว้... จึงนำความขึ้นกราบทูล
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ท่านได้ทรง
ตอบว่า เมื่อกินกันอยู่แล้วก็กินกันต่อไปเถิด การที่
พระองค์ท่านได้ทรงวินิจฉัยไว้เช่นนี้ ถ้าเป็นบุคคล
ธรรมดาสามัญ ก็เอาเงินนี้ไว้เป็นของส่วนตัวได้แล้ว
แล้ววิสัยคนชื่อที่แท้จริงก็ย่อมจะรอกอยเวลา และ
จังหวะที่จะแสดงความซื่อสัตย์ และจะรักภักดีต่อพระ
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ท่านได้เก็บเงินเหล่านั้น
สะสมไว้เพื่อรอกอยโอกาสอันควร ต่อมาเมื่อพระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างวัดเทพศิรินทร์ขึ้น เพื่อถวายพระราชกุศล แก่กรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี เจ้าพระยาอนุสรณ์ฯ ได้นำเงินจำนวนนั้นไปจ้างคนถมดินวัดเทพศิรินทร์ โดยเสด็จพระราชกุศล เป็นจำนวนเงินนับร้อยหมื่นด้วยแสน...” เรื่องนี้นำรับเอาไว้เป็นนิทานอุทาหรณ์สำหรับเตือนใจคน ในยุคพัฒนา (ทางวัตถุ) อยู่มาก

ในภาพภาพเงินตรา ผู้เขียนได้ตีพิมพ์รูปตราเงินหกคั่งสมัยกรุงศรีอยุธยาของ ก.ศ.ร. กุหลาบไว้ด้วยถึง ๕ หน้า ก็นายกุหลาบผู้นี้ ในรัชกาลที่ ๕ ถูกไล่สวนเรื่องแต่งหนังสือเท็จถึง ๔ ครั้ง และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรกราชานุภาพทรงเล่าไว้ว่า “...เรื่องมสาวาทของนายกุหลาบ ใคร ๆ ในสมัยนั้นก็รู้ยู่ด้วยกันว่า นายกุหลาบชอบแต่งหนังสือเอาความเท็จมาแทรกแซงหนังสือเก่าบ้าง แต่งขึ้นใหม่แล้วอ้างอวดว่าได้ฉบับมาจากที่โน่นที่นี้บ้าง ลวงผู้อื่นให้หลงเชื่อว่าเป็นความจริง...” โฉนดผู้แต่งจึงเอารูปตราเงินหกคั่งของนายกุหลาบมาลงไว้ จะพาให้หนังสือ *กรชนาปณ์ไทย* ค่อยคุณค่าลงเสียเปล่า ๆ แต่เมื่อกลับพิจารณาดู ครั้งที่มีผู้เขียนกล่าวถึงตำนานเงินกระดาษของ ก.ศ.ร. กุหลาบในหนังสือ *ธนบัตรไทย* แล้วก็เบาใจ เพราะผู้แต่งใช้กระดาษถึง ๗ หน้า พิสูจน์ความกะล่อนของนายกุหลาบ ลงเอาไว้ว่า “...เพียงเท่านั้นเห็นจะพอวินิจฉัยได้ว่า เรื่องราวเงินกระดาษสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ของ ก.ศ.ร. กุหลาบนั้นเป็นอย่างไร” นี่ย่อมแสดงว่าผู้เขียนรู้ฤทธิ์ของ ก.ศ.ร. กุหลาบมาแล้วเป็นอย่างดี ฉะนั้น การที่เอารูปตราเงินหกคั่งของนายกุหลาบมาตีพิมพ์ไว้วัน กงจะไม่หมายความว่าให้เชื่อถือไปเสียทั้งหมด อาจจะเป็นเพราะได้พิสูจน์แล้วว่าไม่มีของจริงอยู่ ๕-๖ ชนิด นอกนั้นก็จะเป็นจริงหรือไม่ ไม่มีใครรู้ นอกจากนายกุหลาบ ผู้เขียนคงจะนำมาตีพิมพ์ไว้พอให้ “ครบครัน” เท่านั้นออกกระมัง

ท้ายเล่มมี “การแก้ไขสิ่งบกพร่อง” รวม ๑๑ หน้า เป็น ๑๗๓ แห่ง แม้เมื่อหักเอาการแก้ไขหลายแห่งที่เป็นด้วยความตั้งใจของผู้เขียนเอง หลังจากขึ้น

แท่นพิมพ์แล้วก็ตาม ก็ยังไม่เคยเห็นหนังสือใดพิมพ์ผิดพลาดมากถึงขนาดนี้ วรรคตอนก็เห็นได้ว่ามีได้พิถีพิถันเลย นอกจากนั้นคำแก้คำผิดเองก็ยังพิมพ์ผิดเสียอีก ทั้งคำผิดที่ไม่ได้ลงรายการแก้ไขก็มีหลงตาอยู่อีกมาก การพิมพ์ครั้งนี้ จักว่าอยู่ในระดับค่ากว่ามาตรฐานเป็นอันมาก ทำให้หนังสือก็ค่อยคุณค่าลง

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่ายินดีที่ผู้เขียนได้กำหนดวงการหนังสือไทยด้วยหนังสือเรื่อง *กรชนาปณ์ไทย* อันเป็นเรื่องที่อยู่ในประเภทหาอ่านได้ยากยิ่ง กิ่งที่เสวยวิภคตกล่าวไว้ว่า “...ว่าเฉพาะเรื่องเหรียญกรชนาปณ์ในประเทศไทย หนังสือที่ข้าพเจ้าเคยอ่านก็มีของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรกราชานุภาพ และของหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ นอกนั้นก็เป็นเรื่องในภาษาอังกฤษ มีของ ดร. เลอเมย์ เป็นต้น เพิ่งจะมาปรากฏแก่ข้าพเจ้าครั้งหลังทีสุดก็คือเรื่อง *กรชนาปณ์ไทย* ของนายเฉลิม ยงบุญเกิด...”

นิจ วิทยุชิวะนันท์
ธนบุรี

ประวัติวัฒนธรรมจีน

ล. เสถียรสุด (บริษัทนามมี) ๑๗๓ หน้า ๒๕ บาท
ชาติจีนเป็นชาติโบราณ ย้อนหลังไปไม่น้อยกว่า ๕ พันปีในประวัติศาสตร์ของชาตินุษย์ ความใหญ่ไพศาลของจีน แล่ออกไปในโลก ทั้งจำนวนและอำนาจ พัวพันกับนานาประชาชาติ เหมือนกระแสน้ำที่ไหลเข้าไปแทรกซึมอยู่ตามส่วนทั้งหลายของแผ่นดิน การศึกษาเรื่องราวของคนจีน ก็เกือบเป็นการศึกษาปฐมกาลของมนุษยในทวีปบูรพา นักศึกษาเรื่องราวของจีนต้องทำตนเหมือนนักธรณีวิทยา ต้องพยายามค้นคว้าเนื้อของดิน และทางไหลของน้ำในเนื้อดินนั้น ยิ่งค้นคว้าออกไป ปริมาณแห่งการค้นคว้าก็ยิ่งกว้างออกไป

ตำราที่ช่วยให้เราสามารถค้นคว้ารู้เรื่องเมืองจีนหรือสังคมจีน มีอยู่พอหยิบฉวยได้ ก็จริงอยู่ แต่ก็ยังไม่เพียงพอ ทำให้เราเกิดความพอใจได้ เพราะปริมาณแห่งกระแสน้ำที่ไหลซึมแทรกเข้าไปภายในธรณีนี้นั้น

กว้างขวางนัก บัดนี้เป็นที่น่ายินดีที่เราได้สมุดเล่ม
ไม่ใหญ่โตนัก เพิ่มขึ้นมาเป็นภาษาไทย จัดอยู่ใน
กระบวนที่จะช่วยให้เราค้นคว้าได้อีกเล่มหนึ่ง ชื่อ
ประวัติวัฒนธรรมจีน ผู้เขียนใช้นามว่า ล. เสถียรสุต
ซึ่งเป็นผู้แตกฉานในภาษาจีน และเป็นนักศึกษาไม่
รู้จัก

ประวัติวัฒนธรรมจีน ในสมุดเล่มนี้ เริ่มเล่าเหตุ
การณ์และเรื่องของบุคคล มาตั้งแต่ยุคก่อน พ.ศ.
๒๑๕๔ คือยุคก่อนราชวงศ์จิว สมัยนั้นสังคมจีนยัง
แตกกระจัดกระจาย เป็นกลุ่มคนน้อยใหญ่ มีภาวะ
เหมือนสาขาของลำธาร ที่ไหลไปสู่ช่องว่างของแผ่น
ดิน ท่าที่รวมลงสู่มหาสมุทรไม่ได้ ซึ่งอนุমানเอาความ
แตกก่อนประวัติศาสตร์ โดยชื่อว่า ยุคึกคักบรรพ์
สมุดเล่มนี้จัดประวัติวัฒนธรรมสังคมจีน ออก
เป็นหมวดหมู่ เป็นตอนเป็นภาค มีภาพพงศาวดารอัน
กล่าวถึงกำเนิดชาติจีน (สาธารณรัฐของฮัว) การ
ปกครอง พิธีกรรม การทำมาหากิน ประชญา มาถึง
ราชวงศ์หวง แล้วก็เข้าสู่ภาควัฒนธรรม ที่เกิดเป็น
รูปขึ้น เพราะความเป็นไปของสังคมจีนนี้เป็นมากกว่า
๓ พันปีในอดีต

อดีตกาลของจีน ที่เราชาวไทยมีความพิศมัย และ
คุ้นเคยอยู่มาก คือเรื่องวัฒนธรรม ที่กล่าวนี้ ประการ
หนึ่ง กับอีกประการหนึ่ง ได้แก่เรื่องวรรณคดีของจีน
อาทิเรื่อง เลียดก๊ก เรื่อง สามก๊ก เรื่องของคนไทยใน
สมัยอาศัยอยู่ในแผ่นดินร่วมกับจีน ตลอดจนถึงการ
สัมประยุทธชิงชัย แย่งชิงอิสระเอาแก่กัน ก็ปรากฏ
ชัดเจนอยู่ในสมุดนี้

ข้อที่น่าสนใจเป็นพิเศษ ได้จากตัวหนังสือ
ภายในเล่มสมุด คือ ล. เสถียรสุต ใช้วิธีเขียนแทรก
วิจารณ์ของคนลงไปด้วย ตามแบบของนักประวัติ
ศาสตร์ ซึ่งไม่ใช่แค่แปล "หมกความไม่เที่ยงธรรม
จากหน้าหมัก" ยังลึกลงในภาษาไทยนั้นเล่า ก็ทำให้อ่าน
ไม่เบื่อ และเกือบไม่มีที่ติของนักปราชญ์ภาษาได้
ว่า "ไม่รู้ภาษาไทย" จึงควรแก่การอ่านของนักศึกษา
ทั้งปวง

ก็และการจะรับรองคุณค่าของสมุดเล่มนี้ ได้เพียง
ไรนั้น ขออัญเชิญพระนิพนธ์พิเศษที่กระทรวงมหาดไทย

พิทยลาภพฤฒิยากร ประธานองคมนตรี มีประทาน
ไว้ว่า

เมื่ออ่านแล้ว รู้สึกน่ายินดีที่ได้ค้นคว้าไว้ ไม่น้อย
ยิ่งกว่าที่ได้เคยพบในที่ใด ๆ ที่กล่าวถึงประวัติจีน
สมควรอย่างยิ่งที่จะใช้เป็นเครื่องมือค้นคว้าของผู้อื่น ที่
ใครจะรู้เรื่องหรือเขียนเรื่องนี้ต่อไป

หนังสือที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์จีน ยังหายากใน
ภาษาไทย โดยมากก็เป็นแต่พวกนิทานประวัติศาสตร์
เช่น สามก๊ก การที่มีผู้มีภูมิรู้เช่นนายเสถียร มาลงแรง
รวบรวมมานาวาทะขึ้นเป็นเรื่องติดต่อกันนี้ สมควรได้
รับสรรเสริญ จึงขออนุโมทนาในความพยายาม ซึ่งจะ
ยังผลแก่ความรู้ของเราผู้อ่านให้กว้างขวางขึ้น ได้อีก

ข้อนี้ใครจะว่ากล่าวไว้สักนิดหนึ่ง ก็เรื่องราคา
ของหนังสือ ควรจะตัดออกไปได้เสียจาก ๑ ในสาม แต่
ถ้าจะกำหนดว่า เพราะถือเอาค่าของความลำบาก มาเป็น
เกณฑ์ ก็จะขอค้านเอาบ้างว่า นักปราชญ์ยอมโยกใน
วิทยาหา

เสฐียร พันธรักษ์
น.ส.พ. ชาวไทย

The Thai Bureaucracy: Institutional Change and Development

by William J. Siffin (East West Centre Press)
304 p.p. \$ 8.50

ผู้อ่านที่เคยทำงานร่วมกับผู้เขียน หรือเคยเป็น
นักศึกษาของท่าน ที่คณะรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คงทราบดีว่า ผู้เขียนเป็น
บุคคลที่มีความสามารถและมีความตั้งใจศึกษาระบบ
ข้าราชการไทยอย่างจริงจังเพียงใด ในฐานะที่ผู้วิจารณ์
เคยทำงานค้นคว้าให้ท่าน สมัยที่ท่านเพิ่งมาประจำอยู่
ในประเทศไทย ผู้วิจารณ์จึงมีความสนใจในหนังสือ
เล่มนี้เป็นพิเศษ เมื่ออ่านหนังสือแล้ว ผู้วิจารณ์รู้สึก
ไม่ผิดหวัง สิ่งแรกที่ผู้วิจารณ์ต้องยกย่องผู้เขียนคือ
ท่านพยายามทำความเข้าใจระบบข้าราชการไทยโดยไม่
อาศัยมาตรฐานของตะวันตกเป็นเครื่องวัด เหตุผลที่
เสนอส่วนแต่น่าฟัง น่าเชื่อถือ ที่ท่านสามารถเสนอ
งานยอดเยี่ยมชิ้นนี้ได้นั้น เป็นเรื่องที่ไม่น่าจะสงสัย

เพราะท่านทำงานใกล้ชิดกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับราชการไทยอย่างใกล้ชิด บุคคลเหล่านี้ประกอบไปด้วยผู้มีตำแหน่งสูง ตลอดจนถึงผู้มีตำแหน่งต่ำที่สุด ความรู้ของท่านจึงกว้างขวางมากเป็นพิเศษ

ผู้เขียนกล่าวว่า ภายหลังจากปฏิรูปทางการปกครองของรัชกาลที่ ๕ ระบบราชการไทยเปลี่ยนรูปจากระบบขุนนางเดิมไปมาก คือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขอย่างแท้จริงของข้าราชการ ทั้งในทางนิตินัยและทางพฤตินัย ข้าราชการสมัยนั้นก็ทำงานอย่าง “ถวายหัว” มิได้คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัวมากเหมือนปัจจุบัน หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ สถาบันราชการไทยเปลี่ยนแปลงไปอีก ผู้นำของระบบราชการ มิได้มาจากเบื้องบน เหมือนสมัยก่อน หากมาจากบุคคลภายในระบบนั่นเอง ความศักดิ์สิทธิ์ของหัวหน้าจึงลดน้อยลง ประกอบกับระบบอันแท้จริงของราชการไทยนั้น สร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคล มิได้ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งกฎหมายหรือบทบัญญัติใด ๆ การขาดหัวหน้าจากเบื้องบนจึงคล้ายกับขาดหัวหน้าโดยชอบธรรมไป ความยุ่งยากจึงเกิดขึ้นในวงการบริหารราชการไทย แต่ก็ไม่ถึงกับทำให้สถาบันห้องสลายตัวลง ทั้งนี้เพราะสถาบันราชการไทยในค่อนนี้มีรูปร่างและชีวิตจิตใจของคนเสียแล้ว การจะยุบระบบเก่าแล้วเปลี่ยนระบบเสียใหม่ เป็นเรื่องที่ทำไม่ได้ ข้าราชการทั้งหลายในค่อนนั้นพยายามประวิงระบบเก่าให้คงอยู่ และพยายามปรับตนให้เข้ากับเหตุการณ์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อการดำรงอยู่ และรักษาเกียรติยศชื่อเสียงแห่งฐานันดรของตน ในสังคมไทยโดยทั่วไปอีกด้วย ความสามารถในทาง “รู้รักษาตัวรอด” ของคนไทยนั้น เป็นเรื่องที่ทั่วโลกยอมรับกันอยู่ สำหรับสถาบันราชการไทยนั้น เรามองเห็นว่าแม้บุคคลชั้นผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามภาวะทางการเมือง แต่ข้าราชการโดยทั่วไปไม่ได้รับการกระทบกระเทือนมากมายนัก ความมั่นคงของอารยธรรมราชการนั้นเป็นจุดเด่นของระบบราชการไทย

ผู้เขียนมีความเห็นว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดในการศึกษา ระบบราชการไทยมีอยู่สามประการคือ ๑. ฐานันดร

(Hierarchical Status) ๒. ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล (Personalism) และ ๓. ความมั่นคง (Security)

ทั้งนี้ยังเป็นแต่เพียงเบื้องต้น คนไทยก็ได้รับการฝึกฝนอบรมให้รู้จักที่ต่ำที่สูง เคารพผู้หลักผู้ใหญ่ นับถือผู้มี “ฐานันดร” สูงกว่า และรักเกียรติยศชื่อเสียง เมื่อเติบโตขึ้นมา ก็พบว่าสถาบันราชการ เป็นสถาบันที่จะทำคนเข้าใ้ได้ง่ายที่สุด ทั้งมีระบบการตอบแทนที่ต้องกับวัดประสงฆ์ของคนมากที่สุด ทั้งนี้เพราะในสถาบันนี้มีระบบ “ฐานันดร” การเลื่อนชั้นเลื่อนยศ ที่กำหนดไว้โดยประเพณี อย่างมีระเบียบ หากคนสามารถไต่เต้าไปสู่ “ฐานันดร” ที่สูงขึ้น ตำแหน่งที่ดี ๆ รายได้ที่ดี ๆ และผลประโยชน์อื่น ๆ ที่ตามมาเป็นเงาตามตัว ก็จะเป็นของตน นอกจากนี้ คนยังเป็นที่นับหน้าถือตาของบรรดาบุคคลทั้งหลายอีกด้วย

แม้ผลงานของข้าราชการเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับการเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง แต่ไม่ใช่เป็นของจำเป็นทีเดียว การจะก้าวหน้าทางราชการต้องมีปัจจัยอื่นเข้าช่วยด้วยอีกมากมาย ที่สำคัญที่สุดคือความสัมพันธ์ส่วนบุคคล การเข้านอกออกในได้ ในสถาบันราชการไทย แม้จะมีกฎหมายกำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของข้าราชการไว้ แต่เนื่องจากการยอมรับว่า ท่านผู้ใหญ่มีสิทธิกำหนดกฎเกณฑ์ในการบริหารงานได้ ซึ่งเป็นประเพณีสืบมาจากสมัยที่พระมหากษัตริย์ยังทรงเป็นประมุขที่แท้จริง ในทางปฏิบัติของสถาบันราชการอยู่ การที่ท่านผู้ใหญ่ละเมิดกฎข้อบังคับเพื่อทำกิจการหนึ่งกิจการใดให้สำเร็จตามที่คนประสงค์จึงถือว่าไม่ใช่ของแปลก ในบางครั้ง สิทธิส่วนตัวของข้าราชการอาจจะถูกล่วงเกิน โดยการกระทำของท่านผู้ใหญ่ และท่านผู้ใหญ่บางท่านอาจจะเอาเปรียบลูกน้องเป็นครั้งคราว แต่บางครั้งท่านก็ให้ความคุ้มครอง และช่วยเหลือ เกินกว่าฐานะผู้บังคับบัญชา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมเป็นไปได้ในสถาบันราชการไทย ในสถาบันนี้ สิ่งที่รักษาความเป็นธรรมนั้นไม่ใช่ด้วยกฎหมาย แต่เป็นหลักธรรมทางศาสนาและความสำนึกผิดชอบของข้าราชการเอง การมอบหมายหน้าที่ในการทำงาน ก็มีได้เป็นไปตาม

ลายลักษณ์อักษร หากขึ้นอยู่กับความไว้วางใจส่วนบุคคลเป็นสำคัญ หัวหน้ามักไว้วางใจคนที่อยู่ใกล้ตัว และให้ทำงานสารพัด การเลื่อนตำแหน่ง บางครั้งไม่ได้อยู่ที่ผลงาน แต่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่างผู้อยู่ใต้งับบัญชาและผู้บังคับบัญชา

ในสถาบันนี้ การลงโทษข้าราชการเมื่อกระทำผิด เป็นสิ่งที่ไม่ค่อยรุนแรงนัก ถ้าไม่ใช่ความผิดร้ายแรงจริง ๆ เหตุการณ์ที่ถูกลงโทษหรือถูกลดตำแหน่งเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยทำกัน การขึ้นเงินเดือนนั้น มีอยู่จำนวนไม่น้อยทีเดียว ที่ขึ้นอยู่กับความพอใจส่วนตัวของผู้บังคับบัญชา ข้าราชการใดที่ไม่ได้เป็นคนโปรดของท่าน แม้จะทำผิดบ้างก็ไม่ถึงกับถูกลงเงินเดือน ตามปกติแล้ว การไม่ได้รับการขึ้นเงินเดือนบ่งชี้ให้เห็นว่าเป็นการลงโทษอยู่ในตัวแล้ว ความมั่นคงของอาชีพราชการจึงมีอยู่มากมาย ข้าราชการทุกคนต่างพยายามสร้างความสัมพันธ์ส่วนบุคคล เพื่อเป็นการก้าวไปสู่ "ฐานันดร" ที่สูงขึ้น การขัดแย้งอย่างแตกหักในหมู่ข้าราชการเป็นสิ่งที่พยายามหลีกเลี่ยงกัน เพราะข้าราชการรู้ว่า การแตกแยกเป็นสิ่งที่อาจนำความพินาศมาสู่สถาบัน เป็นการทรมานหัวใจของตนเองหรือไม่อย่างน้อยก็เป็นการเสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียงของ "ฐานันดร" ของคนซึ่งคนได้พยายามสร้างขึ้นมา

เมื่ออยู่ในหมู่เพื่อนฝูง ผู้วิจารณ์เคยคุยกันถึงเรื่องข้าราชการไทย บางครั้งถึงกับอยากนำเรื่องที่ยกขึ้นมาเขียนหรือเผยแพร่แต่ไม่กล้าทำ เพราะเกรงจะกระทบกระเทือนถึงบุคคลบางท่าน เมื่ออ่านหนังสือเล่มนี้แล้ว รู้สึกว่าผู้เขียนได้ทำหน้าที่แทนตนแล้ว มีหน้าซำยังทำได้ดีกว่าที่ตน จะทำได้หลายหมื่นหลายพันเท่าทีเดียว เพราะผู้เขียนได้วิพากษ์อย่างละเอียดถี่ถ้วนและลึกซึ้งเหลือที่จะคำหั้นได้ หนังสือเล่มนี้เขียนด้วยวิธีประหลาดหน้ากระดาษมากที่สุด แต่ได้สาระมากที่สุดด้วย ถึงแม้ว่าข้อความบางตอนจะซ้ำซากก็ตาม แต่ก็เป็นสิ่งจำเป็น เพราะเป็นลักษณะของวิธีการเสนอเนื้อเรื่องของผู้เขียน

วรินทร์ วงศหาญเขาว
มหาวิทยาลัยศรีนครินทร

The New Asia

edited by G.S. Metraux and F. Crouzet (Mentor Book) 446 p.p. 95 c.

บทความต่าง ๆ ซึ่งว่าด้วยอาเซียใหม่เล่มนี้ เคมีตีพิมพ์อยู่ในวารสารประวัติศาสตร์โลก หากนำมาประมวลเข้าเป็นเรื่องเดียวโดยเฉพาะ ก็ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของความทันสมัยในอาเซียนี้เท่านั้น โดยที่องค์การยูเนสโกให้ทุนออกหนุน หนังสือนี้จึงปราศจากรสชาติ ชนิดที่จะทำให้รัฐบาลหนึ่งใดในสหประชาชาติโกรธซึ่งได้ แต่ก็ได้เรื่องเนื่องด้วยวิหยาการพอสมควร เนื้อเรื่องนั้นจัดเป็นประเทศ แต่ตะวันออกไกลไปหาไกล คือไล่จากปารีสให้พันตัวออกไปทุกที แบ่งเป็นภาคใหญ่ ๆ ห้าภาค ภาคแรกเป็นเรื่องของประเทศแถบที่ติดอิสลามอยู่ทางที่ประวัติศาสตร์กับยุโรป ภาคสองว่าด้วยอินเดียและปากีสถาน ภาคสามจึงถึงอาเซียอาคเนย์ ภาคสี่ตะวันออกไกล คือจีนและญี่ปุ่น ภาคสุดท้ายแถมด้วยเรื่องของไซบีเรีย แต่ละภาคแบ่งย่อยเป็นเรื่อง เป็นประเทศอีก เท่าที่จะทำได้ บางเรื่องก็ได้นักปราชญ์พื้นเมือง บางเรื่องก็ฝรั่งเขียน สำหรับเมืองไทย พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงพระนิพนธ์ เรื่องการเปลี่ยนแปลงและการรักษาวัฒนธรรมประเพณีในรัชกาลที่ ๕ สำหรับเรา ๆ ท่าน ๆ ที่อ่านภาษาอังกฤษออก เรื่องหน้าอ่านมากรทรวงสรุปเหตุการณ์อันนานไกลและในรัชกาลที่ยืนยาวนานไว้ได้ภายใน ๒๕ หน้า ได้ความคิด เข้าใจง่าย น่าที่จะมีใครแปลออกเป็นไทย ให้นักศึกษาค้นคว้าได้อ่านกันให้แพร่หลายกว่านี้ เท่าที่เป็นมา ข้าพเจ้ายังไม่เห็นมีใครเขียนเรื่องราวในรัชกาลที่ ๕ อย่างสั้น ๆ ได้กระชับและชัดเจนเช่นนี้ รัชกาลนี้เป็นต้นของสยามใหม่อย่างไม่เป็นปัญหา และมีหน้าที่จะครบรอบศตวรรษแห่งมีการเสวยราชสมบัติ ของพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น จะมีใครคิดฉลองตั้งที่ญี่ปุ่นเขาคิดทำกันเนื่องในวันที่ระลึกเมจิของเขาไหมหนอ ที่น่าเสียดายก็ครั้งที่ความใหม่ของสยามหยุดอยู่เพียงแค่รัชกาลที่ ๕ เท่านั้น หลังจากนั้นมา เราก็ดอยหลังเขาคิดองอยู่เรื่อย ๆ ในทางความนึกและจิตใจ ก้าวไปข้างหน้าแต่

อาถรรพ์ปริยายภายนอกและวัตถุสิ่งของเท่านั้น เกี่ยวกับพระนิพนธ์ มีข้อความถูกต้องที่ทรงใช้คำว่า Siam และ Siamese โดยตลอด แต่คนเขียนคำนำก็ยังออกเรียกว่า Thailanders จนได้ นี่ละภาษาเนสโกละก็เมื่อทางราชการบ้านเราไม่ยอมเปลี่ยนชื่อประเทศให้ศรีวิไล เราชาวไทยก็ต้องถูกเขานานนามกึ่งหนึ่งเป็นลูกผสม ซึ่งฟังดูขมขื่น ยิ่งกว่าประเทศใหม่อื่น ๆ เขา อย่างนี้แหละ

เรื่องที่เกิดจากไทยไป เป็นข้อเขียนของ กาย วินต์ ไครท์อ่านหนังสือพิมพ์ ออฟเซอเวอริ์ จากอังกฤษ คงรู้จักนักเขียนผู้นี้ดี และหลายคนคงจะยินดีที่ลูกเขามาบวชเณรอยู่มานานระหว่างปีศึกษาเรียนนี้ ก่อนขึ้นไปเรียนต่อยังมหาวิทยาลัย สำหรับคนที่เคยติดตามงานของ กาย วินต์ คงไม่เห็นอะไรใหม่ แต่คนที่ไม่สู้รู้เรื่องทางแถบนี้ เขาได้สรุปเหตุการณ์ต่าง ๆ ทางเอเชียอาคเนย์ให้ไว้อย่างดีพอใช้

ข้อเขียนเกี่ยวกับเอเชียอาคเนย์มีเพียงสองเรื่องเท่านั้น จะว่าจูนันไม่ได้ แต่ก็ยังดีกว่าไม่มีเสียเลยเกี่ยวกับภาคอื่น ๆ ก็เช่นกัน แต่ข้าพเจ้าไม่มีความรู้พอที่จะตัดสินความดีเลวของบทความในภาคอื่น ๆ ได้ได้แต่พูดอย่างผ่าน ๆ ว่าเรื่องของแพร่แวมก็เกี่ยวกับเมืองจีนนั้น จะเป็นคำของปราชญ์ทีเดียว ก็ลึกไม่พอจะลงมามาหาความจริง ๆ ก็ลงมาไม่ถึง ว่าโดยทั่วไป แม้เรื่องของกาย วินต์ และคนอื่น ๆ ก็จะมีข้อเสียเช่นว่านี้อยู่แทบทั้งสิ้น ทั้งนี้แหละทั้งนั้น เห็นจะเป็นเพราะหนังสือขององค์การระหว่างประเทศ ชนิดที่ไม่ยอมเขียนอะไรให้ใครใคร่รู้ ก็ย่อมจะหาความจริงให้ถึงแก่นแท้ได้ยาก ดังหนังสือเล่มนี้นั่นเอง นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า ถ้าเราจะมีวารสารทางวิชาการว่าด้วยประวัติศาสตร์หรืออื่นใดก็ตาม ต้องจัดทำให้อยู่นอกวงของทางการโดยเด็ดขาด ยิ่งของเราช่วยแล้ว เห็นจะร้ายกว่าของเนสโกหลายเท่านี้

สุทัศน์ สิววิทย์
สำนักพิมพ์สังคมศาสตร์

The Ceramic Wares of Siam

by Charles Nelson Spinks the Siam Society, Bangkok, 1965 196 + vii pages ; 2 color plates, 52 plates in black and white ; 3 maps ; numerous drawings.

Readers of Dr. Spinks' previous works on Siamese ceramics have come to expect of him a thorough familiarity with his subject, presented with much learning and in an agreeable style⁽¹⁾ They will find the same qualities in his new book, which gives a more complete and balanced description of the wares and their history, as well as a full account of the kilns that produced them.

The earliest glazed ceramic wares found in Siam are known by the name 'Chalieng'. Identical wares found in Cambodia are thought by some scholars to be Khmer, and by others to have been imported from Siam. The Chalieng wares are named after a place about 3 km. east of the old city of Sajjanālaya, which is now in the province of Sukhodaya but formerly (before the provincial boundaries were redrawn) belonged to the province of Svargaloka (Sawānkālōk). Chalieng is thought to have been the provincial capital during the Khmer occupation of the region (12th and early 13th century). But no kilns have been discovered there; the Chalieng wares were made in the complex of kilns that lie scattered along the right bank of the River Yom for a distance of 5 km. from the northern corner of the city walls of Sajjanālaya. Production doubtless began during the Khmer occupation, if not before ⁽²⁾ and continued up to the middle of the 15th century. From the 14th century on, the same kilns produced 'Svargaloka' celadons and painted wares, as well as Chalieng wares. The nomenclature is confusing, but it is too firmly established to be changed.

The Chalieng wares are thin earthenwares, with a rich brown (or sometimes olive-green) glaze, which, as Dr. Spinks says, 'was allowed to flow lazily down the sides, often forming thick globules near the base, leaving an irregular area around the base unglazed. The part of the body thus exposed is light brown or occasionally a dull red. During the process of firing, the vessels were placed on tall lighthouse-shaped pontils, which left a dark ring on the base where it rested on them.

Some of the 'eared jugs' and figurines are probably among the earliest products of these kilns. The eared jug is a bulb-shaped vessel with a short neck bracketed by two small ears. The figurines, partly covered with the same rich brown glaze, represent human beings, elephants, cattle, horses, tigers, deer, monkeys, dogs, rabbits, chickens, birds, etc. Chinese influences, which began to appear in the early 14th century, introduced several new types such as *ampuleā* (globular or nearly spherical jars with short narrow neck and heavily-rimmed lip, with or without ears), pear-shaped bottles or vases, and gourd-shaped vessels with ears and a long neck. Other Chalieng wares include *kēndi* (spouted drinking-vessels), as well as a variety of jars, pots, jugs, and cover-bowls, many of them extremely small in size.

About 1300 or a little before, a new complex of kilns was established just north of the walled city of Sukhodaya. They were operated, it is thought, by a group of potters brought in from China in the reign of Rāma Kamhèng (3). Unlike those that produced the Chalieng wares, they used a Chinese type of pontil, a small flat disk of fire-clay with five short conical legs or spurs. The vessels to be fired were stacked upright, one inside another, with a pontil separating each piece from the next; as a result, when firing was completed, the inner glazed surface of each vessel, except the top one,

bore five scars where the tips of the spurs were broken loose after having been slightly fused with the glaze (but of course certain pieces whose shape prevented them from being stacked in this manner, such as vases, show no pontil marks).

The Sukhodaya wares are much like those from Tz'u-chou in Chih-li province south of Peking. They are heavy stonewares of utilitarian character, whose great strength made them suitable for export. The paste is rather coarse, and dull grey in color. The body was first covered with a white slip on which designs were painted with an iron pigment, then covered with the glazing material. The firing turned the designs to dark-brown, grey or black, and produced a transparent yellowish-grey glaze.

The decoration, says Dr. Spinks, 'is suggestive of certain styles of Sung painting, wherein only the essential elements of an object are selected in portraying its form and character. But some of the motifs, he adds, are not at all Chinese (e.g. the *cakra*, the conch-shell, the *mukuta*, and the *svāstika*!).

I may add a few observations about the styles of painting. One style consists of line-drawings, which stand out in marked contrast to the pale ground (e.g. rectangular panels whose corners are blocked off by triangular areas of hatching). Sometimes the brush-stroke grows hectically animated, and the composition becomes crowded. Sometimes, on the contrary, the brush-stroke broadens and softens, which lessens the contrast between design and ground. In another style the line-drawings are replaced by flat silhouettes which are solidly filled in with paint (certain floral forms remind us of rubbings taken from Chinese bas-reliefs). Frequently the linear and flat silhouette styles are combined (e.g. in floral or animal designs).

The Sukhodaya kilns produced dishes, bowls and cover-bowls in large quantities, and smaller amounts of pear-shaped bottles, cylindrical jars, *ampullae*, etc. Generally attributed to the same kilns is a line of building materials, but recent excavations suggest that the real source may have been the Sajjanālaya kilns. The line, whatever its origin, consists of glazed monochromes (water-conduits, drain-pipes, balusters, railings, lattices, cornices, and roof-tiles), sometimes painted with bold strokes of brown or dark-grey to emphasize the contours (finials for gable-peaks in the form of tall triangles with figures of divinities and floral patterns in bas-relief; *nāgas* and other animals modeled *en ronde-bosse* to be used as gable-ends or terminals of stair-balustrades; magnificent guardian figures in the form of *yaksas* or lions *en ronde-bosse*).

Dr Spinks rejects the commonly held opinion that the Sukhodaya kilns were abandoned after a few years of operation and the potters moved to Sajjanālaya; on the contrary, it appears that they went on operating as long as the Sajjanālaya kilns, if not a little longer.

The potters at Sajjanālaya who made the Svargaloka celadons were working in the tradition of the great Chinese potteries at Lung-ch'üan. It seems likely that this tradition was introduced by a new group of potters brought in from China in the early 14th century, a few years after the first group were settled at Sukhodaya. The second group were put to work at the same complex of kilns that had long been producing Chalieng wares. Despite important innovations, however, the older non-Chinese tradition was not obliterated; Chalieng wares continued to be made, along with the newer types; and the tall lighthouse-shaped pontils continued to be used as before. The new line included a wide variety of articles both in celadon and in decorated wares.

The celadons, varying from bright green to grey, are obviously inspired by Lung-ch'üan, but they can seldom match its remarkable unctuous quality; the glaze is usually thinner, more brittle, and more glass-like. On the other hand these wares have distinctive qualities of their own: elegant simplicity of shape, restrained underglaze decoration (engraved in the paste, not painted) functional character as if intended for use, and a judicious treatment of the material. The clay used was highly ferruginous, and the portions of the body which were left unglazed took on a color ranging from light brown to brick red; but the color is on the surface only, for the paste itself fired almost as white as true porcelain. Perhaps the potters were not sufficiently careful in controlling the amount of air that entered the kilns, for the glaze is often more grey than green, and there is a tendency to 'craze.' Blemishes are frequent and wasters abound; but the defects and failures seem to be due more to haste in an effort to increase production than to incompetence. Several of the shapes are of Chinese origin (dishes, *potiches*, small bowls with flaring rim, or with steep sides, or of 'lotus-pod' form). Many of the *ampullae*, eared jugs, and gourd-shaped vessels are like the Chalieng wares in form, and differ from them only in the glaze. The pear-shaped bottles are reminiscent of Sukhodaya, the tall-necked bottles reminiscent of India. There are numerous other forms: ewers, *kēndi* (some in conventional form and some in the form of birds), large water-jars with 'token' ears consisting of little knobs, jars of various shapes and sizes, cover-jars (both plain and lotiform), pots, mortars and baluster-shaped objects (lamps?)

The Sajjanālaya kilns also produced other type of monochrome, but in smaller quantities, with a creamy-white glaze (sometimes with a bluish tinge), and without underglaze decoration. In addi-

tion they produced large water-jars, some with a dull brown glaze, others unglazed but highly polished.

The 'Svargaloka' painted wares are stonewares with nearly the same porcelaneous character as the celadons, but the paste is more granular. The painted designs are dark-brown or black on a grey slip, the glaze is thin and transparent. Often the painting looks bluish, so that at first glance the ware might be mistaken for 'blue-and-white'; but the pigment is ferruginous, not cobaltic, and the effect is due to a light-blue tinge in the glaze. The Chinese 'floral scroll' predominates, but there are also various sorts of geometrical patterns, fish, water-weeds, flowers, triangular floral motifs, and garlands (often so sketchy that it is hard to tell what they represent); some of the most beautiful have a complex interplay of geometric and floral forms. Most of the motifs are linear, whether the drawing is elegantly fine or rough and hasty; but often the brush-stroke widens into a careless splash to depict a leaf or a flower. The 'flat silhouette' occurs occasionally, for example in carefully-drawn leaves and petals which are filled in solid, and combined with refined linear tendrils; and a few jars are covered with leaves and flowers in flat silhouette of the most delicate beauty. Often certain parts of a vessel (such as handle, lid, or decorative band) are covered with a Chalieng-type thick brown glaze, or else another type of brown glaze which is lighter and thinner. There is also a series of wares in which the decorative motif was first carved in relief, then painted light yellowish-grey on a dark-brown ground, or vice versa (a technique which I suspect derives from the Tz'u-chou *sgraffito* wares).

Many of the shapes are the same as the celadons. But the most characteristic type is the small cover-bowl or cover-box, which is much rarer in other Siamese wares. It may take the form of a fruit, or

of a reliquary urn, or follow Chinese prototypes. Miniatures are frequent, some no more than 2 cm. in height.

The Sajjanālaya potters made a speciality of animal and human figurines, not only in the Chalieng wares which we have already noticed, but also in 'Svargaloka' celadons and painted wares. Here Chinese influence is generally limited to the substitution of hard-fired stoneware for glazed earthenware (it is also occasionally seen in facial features and styles of dress). Celadon 'maternity figurines', representing a woman with a child at her breast, are found in great numbers; most of them have been decapitated (probably in a ceremony intended to transfer the attention of evil spirits from a pregnant woman to the ceramic substitute). The celadons include various other types of human figurines, and numerous sorts of animals. The painted-ware figurines are chiefly elephants and human beings (especially hunchbacks).

Dr. Spinks believes the Sukhodaya and Svargaloka wares were made principally to take advantage of the export market, at a time when the Chinese, after creating a wide demand for glazed wares, were less able to meet it themselves because of unsettled conditions at home. The chief markets were in Indonesia, Borneo and the Philippines, where the glazed wares served as talismans, status symbols, mortuary urns, gravefurniture, etc.

In 1451 a Sukhodayan prince, Yudhiṣṭhira, revolted against his Ayudhyan overlord and pledged his fealty to Chieng Mai. The *Yonaka History* (யோனாகா வரலாறு) wrongly identifies him with a person known only by his title, 'Pyā Chalieng', who was Governor of Svargaloka; but a reading of the original sources on which the account in the *Yonaka History* is based shows that he was an entirely different person, Pyā Sōng Kwè, i.e. the Governor of Bisṇuloka. After an unsuccessful campaign against Ayudhyā, he retired to northern Siam,

taking with him a large number of his followers, including skilled artisans, and was given the province of Payao as an apanage. As long as history confused him with the Governor of Svargaloka, it seemed obvious that there were potters among the artisans he took to the north; now that we know he was Governor of Bisnuloka, where no kilns making glazed wares have been discovered, we cannot be so certain; but on the whole I think it still probable, as he passed through Svargaloka on his way to the north, and the potters of that place must have been a tempting prize for him to seize and carry off. For the next several years the Sukhodaya-Svargaloka region was a battle-ground between Ayudhyā and Chieng Mai. During much of the period between 1460 and 1473 Chieng Mai held the province of Svargaloka (see *Artibus Asiae* XXXVI, 3/4, pp. 223-4), so any potters who were not seized in 1451 must surely have been seized soon after 1460. At any rate it is pretty certain that both the Sukhodaya and the Sajjanālaya kilns were abandoned about this time. Probably the potters who were taken to the north were distributed as slaves among various princes and officials, and set to work in their new homes. The kilns thus established in northern Siam probably operated for about a century. In 1558 the region was conquered by the Burmese, who removed a great number of skilled artisans to their own capital. Very likely the potters were included, and the kilns were abandoned.

At least four groups of these northern kilns have been discovered, and Dr. Spinks devotes a chapter to them. The group at Gā Long, south of Chieng Rāi, was discovered by Pyā Nagara Pra Rāma in 1933; that at Sān Gampèng, 23 km. southeast of Chieng Mai, by Mr. Kraisri Nimmānaheminda in 1952 (see his book, *Sunkampaeng Glaed Pottery*, Bangkok, 1960); that at Pān in Chieng Rāi province, by Mr. Kraisri in 1962; and a fourth was

discovered more recently about 10 km. south of Payao (the location of the last, as Dr. Spinks suggests, seems to connect it with Prince Yudhisthira).

In a chapter on 'The Rediscovery of Thai Ceramics,' the author gives us some curious information about the high esteem enjoyed by these wares in Japan for the tea ceremony from the 16th century on; Japanese connoisseurs paid large prices for Svargaloka and Chalieng wares dug up by grave-robbers in the Philippines; but despite much study it was not until the present century that they succeeded in learning where the wares originally came from. The first European known to have inspected any of the Siamese kilns is Sir Ernest Satow, the British Consul General, who visited Sajjanālaya in 1885, but apparently published no account of them. The next was Fournereau, who spent several weeks investigating the ruins of Sukhodaya and Sajjanālaya in the course of his mission to Siam in 1891-2; curiously enough he seems to have missed the Sukhodaya kilns, but his careful description of those at Sajjanālaya (which he calls 'Savankhalok') is particularly valuable (it was published posthumously in 1908, in Vol. II of *Le Siam Ancien*; the publication date seems to have misled Dr. Spinks into thinking that Lajonquière visited the kilns before Fournereau). Other accounts have been published by Sir Thomas Lyle (1901), Gerini (1902), Lajonquière (1906), and King Rāma VI when he was still Crown Prince (1908). Of the later European scholars who have dealt with the Siamese kilns and their wares, Dr. R.S. le May is outstanding. The Siamese scholars who have applied themselves with the most diligence to the subject are Pyā Nagara Pra Rāma and Mr. Kraisri Nimmānaheminda. Much useful work has been done in the present century by Japanese scholars, such as Messrs. Miki Sakae, Giga Tetsuji, Okuda Seiji, Koyama Fujio and Mitsuoka Tadanari, being unable to read Japanese myself, I am especially

grateful to Dr. Spinks for making liberal use of these sources in his text. The Siamese wares found in the Philippines have been described by H.O. Beyer and by R.B. Fox, in Sarawak by Tom Harrison, and in Indonesia by Baron van Orsoy de Flines and by Dr. Spinks.

One of the most interesting chapters in *The Ceramic Wares of Siam* deals with kiln construction and potting methods. The kilns of Sukhodaya, Sajjanālaya and Gā Long were built of fired brick; but the passage of time, and the activities of treasure-hunters, have left them in a chaotic state (hence the great value of accounts written before they were reduced to incoherency, such as Fournerau's and Dr leMay's). Recently the Department of Fine Arts, on the basis of careful studies and excavations, has partially reconstructed one Sukhodaya kiln *in situ* and built a full-scale model of a Sajjanālaya kiln at the Sukhodaya Museum. Pyā Nagara Pra Rāma gives a short description of the Gā Long kilns, together with a rough sketch of one of them (JSS XXIX/1, 18 ff. and pl. XV). The Sān Gampèng kilns described by Mr. Kraisri were much more primitive, being mere holes in the ground or tunnels in a hillside, with the apertures closed with bricks or clay during the firing process.

The book concludes with a useful chapter entitled 'A Simplified Grammar of Thai Ceramic Forms', and a very full bibliography (4).

In order to keep his subject of investigation within manageable proportions, Dr Spinks has taken no cognizance of unglazed wares—the vessels and figurines of the Dvāravatī and pre-Dvāravatī periods, the unglazed figurines of the Sukhodaya period, or the humble pottery made at all periods for ordinary domestic use. As he himself says, much more needs to be known about the brown-glazed pottery which is rightly or wrongly called Khmer, and about the wares of the Ayudhya period. I might add that we also need a systematic treatment of the

Chinese export wares made for the Siamese market (what kilns produced them? how were the Siamese designs transmitted to the Chinese manufacturers? what is the chronology of the various types and styles?). No one is better qualified than Dr. Spinks to undertake the research that is needed on all these matters. The powers of observation and the scientific method displayed in *The Ceramic Wares of Siam* make us eager for further works from his pen.

A.B. Griswold

Footnotes

1. *Siamese Pottery in Indonesia* (published by the Siam Society in 1959); articles in the *Journal of the Siam Society* (XLIV/2), *Artibus Asiae* (XXIII/2), and the *Sarawak Museum Journal* (X/17-18).

2. In Chapter I, the author writes that the Khmer Empire 'suffered severe losses when the armies of King Anuruddha of Pagan invaded the Khmer frontier territories of Pegu and the lower Menam Cao Praya Valley.' In fact there is no evidence that the Khmer ever had a foothold as far west as Pegu, or that the armies of King Anuruddha or any of his successors at Pagan ever advanced east of the Salween. The error is of no importance in the present context, but unfortunately we often see it perpetuated by other writers. It is based on an obsolete hypothesis that deserves to be buried.

3. 'According to a persistent Thai tradition,' writes Dr. Spinks, 'Pra Ruang led two missions to Peking'; and he adds that it is possible that either Rāma Kambhèng or his son Lū Tai actually headed one or two missions to the Yüan Court. 'Lū Tai' is a misprint for Lō Tai, who was Rāma Kambhèng's son (Lū Tai was his grandson). The story of Pra Ruang's mission to China and his return to Siam, bringing with him a group of potters, is given in the *History of the*

North Country (พงศาวดารเมืองเหนือ); there is a French translation in C. Notton, *Léendes sur le Siam et le Cambodge*, Bangkok, 1933. I have been unable to locate any Tai tradition regarding a second mission to China.

4. I notice one or two imperfections in the listing. 'Phanrang, F.' is not the name of an author; the correct reference is: 'Claeys, J.-Y., *Phanrang: Dépôt d'objets cultuels (Chronique)*. Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême-Orient, XXVIII, pp. 607-8. The article by A. Silice and G. Groslier is to be found in *Arts et Archéologie khmèrs*, Tome II (1924), fascicule 1.

Sarkhan

by William J. Lederer and Euegu Burdick (Putnam) London 21 s. 303 p.p.

เมื่อสมัยข้าพเจ้ามาประเทศไทยครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๕๐๔ *The Ugly American* เล่มแรกของผู้เขียน กู่นี้ เพิ่งจะออกใหม่ เป็นนวนิยายการเมืองตามแบบที่ทางสหรัฐอเมริกาในสมัยปัจจุบัน ซึ่งได้ประโยชน์ทั้งความสนุกสนานในการอ่านและความรู้กว้าง ๆ เกี่ยวกับปัญหาทางการเมือง ที่สามารถนำมาใช้ในการสนทนาปราศรัยกันตามประเพณี ถึงความล้มเหลวของรัฐบาลและเหตุอันร้ายจากภัยคอมมิวนิสต์

ครั้งข้าพเจ้ากลับไปอยู่ประเทศอังกฤษ ได้ไปดูภาพยนตร์ที่ถ่ายทอดจากหนังสือนั้น ปรากฏว่ามีการกัศแปลงเนื้อเรื่องจากนิยายสั้น ๆ ในหนังสือรวบรวมแนวความต่าง ๆ เข้ามาเป็นสารคดีของประเทศ Sarkhan หรือสารคดีในกลุ่มอาเซียน

การถ่ายทอดหนังสือเป็นภาพยนตร์นั้น นับว่าเป็นเรื่องธรรมดา แต่ข้าพเจ้ายังแปลกใจที่ภาพยนตร์ซึ่งถ่ายจากหนังสือจริงจะกลับมาเป็นหนังสือเล่มใหม่อีกเล่มหนึ่งได้ อย่างไรก็ตาม เรื่องของ Sarkhan เห็นจะมีส่วนใกล้เคียงกับภาพยนตร์เรื่อง *The Ugly American* ยิ่งกว่าหนังสือเล่มเดิม

เล่มนี้ที่ได้ปรับปรุงออกมาพิมพ์ใหม่นี้ รู้สึกว่าได้เปรียบเล่มเก่าเนื่องจากเนื้อเรื่องเป็นอันเดียวกันตลอด ปลูกใจคนอ่านได้ดีกว่า และในเวลาเดียวกันทักษะของผู้เขียนก็ปรากฏชัดเจนนยิ่งขึ้น เพราะเป็นผู้เขียน จำเป็นที่จะทำให้เห็นแนวความคิดแต่ต้นจนถึงสุดท้าย

ในประเทศสารคดี พรรคคอมมิวนิสต์มีสมาชิกเพียงห้าคน มีหน้าที่ปฏิบัติการภายใต้บังคับบัญชาของพรรคในเมืองซานฮอย โดยใช้ชบวนการต่าง ๆ ประกอบด้วยสามัญชนพลเมือง เพื่อก่อการตามแบบแผนของคอมมิวนิสต์ ส่วนฝ่ายตรงข้าม คือสหรัฐอเมริกา แยกได้เป็นสองพวก คือ พวกแรกได้แก่กลุ่ม Ugly Americans ซึ่งหมายถึงข้าราชการที่ทำงานเพื่อหวังประโยชน์ทางการเมืองภายใน และปราศจากความเข้าใจเกี่ยวกับประเทศสารคดี จึงประสบแต่การพ่ายแพ้และแตกแยกซึ่งกันและกัน ส่วนพวกที่สองคือกลุ่ม Good Americans ซึ่งหมายถึงเอกชน (เว้นแต่ข้าราชการหนุ่มคนหนึ่งที่เคยอยู่ในหน่วยสันติภาพ) ตัวสำคัญมีพ่อค้าที่แต่งงานกับหญิงสารคดี และศาสตราจารย์ชายโศกที่รู้จักสมาชิกในราชตระกูล และศึกษาประเพณี ตลอดจนภาษาและประวัติศาสตร์ของประเทศ สองคนนี้ดำเนินการร่วมกับนายห้างใหญ่ซึ่งเป็นทีปรึกษาพิเศษของประธานาธิบดี เพื่อต่อสู้กับคอมมิวนิสต์และต่อสู้กับหน่วยราชการลับ เอฟ.ไอ.เอ. ของสหรัฐด้วย

ชาวสารคดีทั้งหลายเปรียบเสมือนเบี้ยหมากรุกที่คอมมิวนิสต์นำมาใช้เพื่อต่อต้านอำนาจเศรษฐกิจและทางทหารของสหรัฐ

ทฤษฎีของผู้เขียนมีอยู่ว่า ในระยะสั้น ทั้งฝ่ายคอมมิวนิสต์และฝ่ายหน่วยราชการลับของสหรัฐมีวัตถุประสงค์อันเดียวกัน ที่จะสร้างสถานการณ์เพื่อบังคับให้รัฐบาลสหรัฐ จัดส่งกำลังทหาร มาตั้งฐานทัพในประเทศสารคดี และเพื่อนำนายพลชาชน สู่อำนาจปกครองประเทศแบบเผด็จการ เมื่อทั้งสองฝ่ายมุ่งวัตถุประสงค์อันเดียวกันแล้ว เป็นอันว่าความหวังและความพยายามของอเมริกัน ที่จะป้องกันรักษาสถานการณ์ไว้ นั้น ย่อมสุดความสามารถที่จะทำได้

ฉะนั้นความสำเร็จของทั้งสองฝ่ายจึงได้แก่ก่อนสถานการณ์แบบเวียดนามขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งในประเทศสาธารณรัฐ

ข้าพเจ้าเข้าใจว่าผู้เขียนไม่สามารถแลเห็นเหตุการณ์ในอนาคตที่ว่า สงครามในเวียดนามจะปรากฏผลอย่างไรแน่นอน จึงได้จบลงเพียงแค่นี้ โดยประสงค์จะให้ชาวอเมริกันเข้าใจว่า การส่งกำลังทหารไปยังประเทศในเอเชียอาคเนย์นั้น ได้กำเนิการตามแบบแผนและด้วยความสนับสนุนจากฝ่ายตรงข้าม

ส่วนข้อบกพร่องในการบริหารงาน เกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของสหรัฐ ผู้เขียนคงถูกจุดบ้าง ส่วนลักษณะของชาวเอเชียอาคเนย์ (ชาวสาธารณรัฐ) คงผิดพลกไปบ้าง ยิ่งนโยบายและวิธีการของคอมมิวนิสต์ก็แล้ว ข้าพเจ้าสงสัยว่าผู้เขียนยังไม่เข้าใจดี อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ได้รับความชมเชยจากหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ในสหรัฐอย่างมากและคงขายดีไม่แพ้เล่มแรก

ฟรานซิส คริวลิปส์

War Crimes in Vietnam

by Bertrand Russell London. (Allen & Unwin) 1967. 12/6

เบอทรันด์ รัสเซล เป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกตะวันตก ได้เขียนหนังสือต่าง ๆ ไว้มาก บางเล่มเป็นที่ยกย่องกันอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเรื่อง *ประวัติปรัชญาตะวันตก* เวลาอายุ ๕๕ แล้ว และก็ยังไม่ลดความสนใจที่มีต่อวิกฤตการณ์ทางแถบนี้ จนถึงกับเขียนเรื่อง War Crimes in Vietnam ขึ้น

หนังสือเล่มนี้มีวัตถุประสงค์สองประการ ประการแรกสรุปความเป็นมาของการสงครามในเมืองญวนให้ไว้อย่างชัดเจน ประการต่อมาเน้น ต้องการโฆษณาเรื่องการทำสงครามเพื่อคัดค้านกรณีสงครามคราวนี้ ผู้เขียนทั้งศาสตร์เอง ได้รวบรวมหลักฐานต่าง ๆ เพื่อสืบสวนถึงอาชญากรรมที่ได้กระทำกันในเมืองญวน

ก่อนต้น หนังสือนี้เล่าถึงการพ่ายแพ้ของฝรั่งเศส และญี่ปุ่น และการขยายตัวของโซเวียต และพวก

เวียคมิน ที่เป็นทั้งคอมมิวนิสต์และเป็นพวกชาตินิยม โซเวียตประกาศอิสรภาพเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๔๔ ถ้าประกาศนั้นเลียนแบบของสหรัฐอเมริกาแน่นอน

หนังสือพิมพ์ *นิวยอร์กไทมส์* ลงบทนำเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๔๔ ว่า “โซเวียต...คือเวียดนาม รูปร่างเล็กนิดเดียว ท่าทางอ่อนแอ แต่แน่วแน่ยิ่งนัก อำนาจจึงแข็งแกร่งกว่าเป็นกำลังใจอันสำคัญและจะกลายเป็นอนาคตของรัฐใหม่ในท้าย โขบทรุ่นขึ้นมา หล่อหลอมให้เป็นตัว และจะนำรัฐนี้ต่อไป” ฝรั่งเศสเองก็เริ่มทำไมตรีกับเวียคมิน พร้อม ๆ กันนั้นก็ส่งทหารเข้าไวยังญวนให้ห้าหมื่นคน ครั้นเดือนมีนาคม ๒๕๔๔ รัฐบาลเวียคมินก็ทำสัญญาอิสรภาพกับฝรั่งเศส แต่ฝรั่งเศสก็ยังคงส่งทหารเพิ่มเข้ามาเรื่อย ๆ และในเดือนพฤศจิกายนศกนั้นเอง ก็ได้เริ่มทิ้งระเบิดลง ณ เมืองไฮฟองเป็นครั้งแรก

มาถึงตอนนี้อเมริกาก็เปลี่ยนไป ทั้ง ๆ ที่ *นิวยอร์กไทมส์* เคยตั้งความหวังว่าอย่างนั้นแล้วก็ตาม ได้วางแผนการมาแซดขึ้นช่วยฝรั่งเศสทันที เขาได้ซึ่งถูกเนรเทศไปให้สนทนากับชีวิตราตรีที่ฮ่องกง ได้กลับมาจับอุปโลกให้เป็นจักรพรรดิอีก ครั้นถึง พ.ศ. ๒๕๔๗ สหรัฐออกเงินค่าการรบให้ฝรั่งเศสถึง ๗๘ เพอร์เซ็นต์ และกัลเลตส์เสนอให้บีโกลด์ใช้อาวุธนิวเคลียร์ที่เมืองแดน (เทียนเบียนฟู) ทั้ง ๆ ที่เคนเนดีคัดค้านการเข้าแทรกแซงของสหรัฐ แต่แล้วฝรั่งเศสก็แพ้และต้องถอยใจทหารออกจากอินโดจีน โคมให้ที่ประชุม ณ นครเวินนาฯ ของเมืองญวน ญวนเหนือและญวนใต้จะรวมกันได้ ก็โดยวิธีออกเสียงลงคะแนนทั้งประเทศ

ต่อมาสหรัฐก็ค้นหาวีรบุรุษคนใหม่ได้ญวนได้ได้อีก คน ๆ นี้ชื่อโจนเคียม พวกที่ปรึกษาอเมริกันพากันหลังไหลไปช่วยญวนได้ แต่วิธีการปกครองอันเลวร้ายของเคียม ได้ก่อให้เกิดพวกเวียคกงขึ้นในเดือนธันวาคม ๒๕๐๓ ผู้นำของพวกนี้เป็นทนายความในไซ่ง่อนซึ่งมีใจคอมมิวนิสต์ เคียมสู้กับพวกเวียคกงได้สัปดาห์ ทั้ง ๆ ที่มีที่ปรึกษาอเมริกันพร้อมหน้า แต่ก็สู้ไม่ไหว นายพลชาตินิยมของสหรัฐเองได้กล่าวถึงพวก

เวียดกงว่า “พวกขบวนการไคคินนี้มีได้รับกำลังหนุนหรือความช่วยเหลืออย่าง เป็นล่ำเป็นสันจากญวนเหนือ จากจีนหรือจากที่ไหน อวาทที่ไคคี้คือที่แย่งชิงมาได้ นั้นเอง” เขียมเองยังอยู่ไปก็ยิ่งแพ้ยั่วตัวเอง ยิ่งพวก พุทธศาสนิกก่อการยุ่งยากขึ้นหนักเข้า อเมริกาก็โดย ช่วยวีรบุรุษของตนไว้ไม่ไหว ในที่สุดจึงถูกฆ่าตาย โดยที่กำลังเริ่มหาทางปรองดองกับพวกไคคี้แล้ว

เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๐๗ นิวยอร์กไทม์ส กล่าวไว้ว่า “ไม่ปรากฏเลยว่าทางไคคี้จับพวกญวนเหนือ ได้เลย” แต่ขณะนั้นเอง ก็เริ่มมีแผนการบีบอ่าว ไชฟอง และทั้งระบิถญวนเหนือ รวมยานอัยด้วย (แผนการที่ ๖ ของรอสส์) กังก็กิน รัสส์ไคคินยัน เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ศกนั้นเอง ในที่สุดสหรัฐก็เข้า ร่วมทั้งระบิถญวนเหนือเมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม

ลอร์ดรัสเซล ได้กล่าวไว้ด้วยว่าในตอนแรกนั้น สหรัฐสนใจอินโดจีนเพราะเศรษฐกิจเป็นสื่อ โดยอ้าง คำของประธานาธิบดีไอเซนเฮอว์ ที่พูดไว้แต่เมื่อ ปี ๒๔๘๘ ขณะนั้นสถานการณ์เปลี่ยนไปแล้ว ไม่ได้ผล ทางเศรษฐกิจเลย มีแค่ขาดทุนถ้ายเดียว การจึง แปรรูปไปในการทำสงครามต่อสู้เพื่อ “วัฒนธรรม” คำในอัญประกาศ เป็นถ้อยคำของอัครสังฆราชสแปด แมนแห่งนิวยอร์กเองที่เกี่ยวข้อง

ลอร์ดรัสเซลผู้ได้ต่อต้านการกระทำของผู้รุกราน มาโดยตลอด ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นฮิ特勒หรือสตาลิน บัคนี้ แม้จะอายุ ๕๕ แล้ว แต่ก็ยังต่อต้านอยู่กับปัญหา เรื่องเมืองญวน ในตอนจบ รัสเซลต้องการตั้งศาล พิเศษขึ้นในยุโรป เชิญนักเขียน นักกฎหมาย และ บัญญาชน ล้วนชั้นนำจากภาคต่างๆ ของโลก ให้มา พิจารณาหลักฐานเอกสาร ว่ามีการทิ้งระเบิดลงสู่หมู่ ฆลเรือนเพียงใด และได้ทดลองใช้ระเบิดทำลายใหม่ๆ อย่างไรบ้าง กับประเทศที่ตนมิได้ประกาศสงครามด้วย รัสเซลถือว่าการกระทำเช่นนี้ ผิดกติกาแห่งนครนิวยอร์ก และทำไปโดยมิได้มุ่งทำลายหน่วยทหารเท่านั้น

หนังสือเล่มนี้ แสดงปฏิกริยาต่อนโยบายอเมริกา อย่างรุนแรง ที่ร้ายก็คือข้อเท็จจริงต่างๆ ล้วนได้มาจากหนังสือพิมพ์อเมริกันที่มีชื่อเสียงแทบทั้งสิ้น และ ผู้เขียนก็เป็นนักปราชญ์ที่สำคัญที่สุดเสียด้วย นั่นละ

เราจะหาว่าทั้งนักปราชญ์และนักหนังสือพิมพ์พวกนั้น บ้าหรือไร้สาระ ก็ย่อมได้ รัสเซลเองก็อาจผิดได้ เพราะคามทฤษฎีของรัสเซลนี้ โลกและจักรวาลนี้ย่อม เป็นไปเพื่อความดีเท่านั้น แต่เราอาจแย้งได้ว่าโลกนี้ มิได้มีเหตุผลเช่นนั้นเลย แต่ละคนแต่ละสังคม กงคนอยู่ได้ตามกฎของคาร์วิน ที่ว่าใครแข็งแรงกว่า ก็อยู่ได้ ใครอ่อนแอก็สลายตัวไป

สุเมธ ชุมสาย

เอกสารออกใหม่

ของ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ เองมีนโยบายอเมริกัน ในไทย ก็คือพิมพ์ “สุนทรพจน์วุฒิสมาชิกฟูลไบรท์” ขำ พร้อมด้วยภาษาอังกฤษ และเพิ่มคำปราชัยของ เอกอัครราชทูตมาร์ติน เพื่อให้คนไทยได้ตัดสินใจเอง เกี่ยวกับฐานที่ต่างๆ ในประเทศนี้ (๑.๕๐ บาท) เสีย ภายที่หมดเร็วเกินคาด นอกจากนี้ยังมี ภาคผนวก ว่า ด้วย จีนคอมมิวนิสต์ (๓.๕๐ บาท) ซึ่งมีวางขายตาม ร้านทั่วไป และยังเหลืออีกเล็กน้อย ทางฝ่ายคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย และคณะกรรมการ จัดพิมพ์เอกสาร ฯลฯ ทางสำนักนายกรัฐมนตรี นั้น ก็ได้ตีพิมพ์ แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ออกมาเป็นฉบับแรก (๑๕๓ หน้า ราคาไม่ ปรากฏ) ทางสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยคอร์เนลก็ได้ ตีพิมพ์เรื่องไทยใหญ่ของเจ้าฉายเมือง ออกเป็นภาษา อังกฤษแล้วและ Artibus Asia ฉบับ วันเกิดศาสตราจารย์ลุต มีเรื่องของนักเขียนไทยหลายท่าน เช่น กรม หนึ่งพิทยลาภพฤฒิยากร พระยาอนุমানราชชน ม.จ. สุกัทธิศ ติศกุล และ ไกรศรี นิรมานเหมินท์ ส่วน วารสารสยามสมาคมฉบับใหม่นี้ มีวิจารณ์หนังสือ ภาษาอังกฤษของสำนักพิมพ์สังคมศาสตร์ ทั้ง ๓ เล่ม ไม่มีวิจารณ์หนังสือภาษาอังกฤษอื่น นอกจากนี้ ที่แปลก็คือ บรรณาธิการนิตยสารนั้นเคยกล่าว ว่า วารสารของเราไม่เป็นที่รู้จักกันนัก และเรื่องภาษา อังกฤษที่เราลงพิมพ์เขาก็อ่านไม่สู้เข้าใจ แต่เหตุใดน จึงให้ความสนใจถึงเพียงนี้ โดยที่เล่มนี้ตัวเขาเองไม่มี ข้อเขียนเลย

บ.ก.

หนังสือของสำนักพิมพ์สังคมศาสตร์

ประเภทที่ได้รับรางวัลจากยูเนสโก
 บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ ๕ เล่ม ๒๐๐ บาท
 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานวชิรานุวัตติวงศ์
 ชุมชนนิพนธ์ ๓๐ บาท
 กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร
 การเสด็จเสวยภัตตาหารนอกอาณาเขต ๓๐ บาท
 ทรงศรี อาจอรุณ

ประเภทตีพิมพ์ซ้ำเมื่อเร็ว ๆ นี้
 ความทรงจำ ๓๐ บาท
 สมเด็จพระบรมพระยาคำรงวราชนูปถัมภ์
 ออสเตเลีย ๒๐ บาท
 วิทยา ชูพันธุ์ และ รติมา บุณยรัตนะ แปล
 ไสกราตัส ๓๐ บาท
 ศ. ศิวรักษ์ แปล

ประเภทหนังสือแปล
 ประธานาธิบดีในประวัติศาสตร์อเมริกา ๒๐ บาท
 ช. เบ็ค
 พหุศาสตร์ในประวัติศาสตร์จีน ๒๕ บาท
 จ้านกั ทงประเสริฐ แปล
 รัฐสภา ประธานาธิบดี และ ศาลสูง ๒๕ บาท
 กมล สมวิเชียร แปล (ปกเล่มละ ๑๐ บาท)
 หมอทอมคูเลีย ๑๕ บาท
 อาภรณ์ ชาติบุรุษ แปล
 ภควัตคิดา ๒๕ บาท
 แสง มนวิฑูร และ จ้านกั ทงประเสริฐ แปล
 การศึกษาในสหรัฐอเมริกา ๑๕ บาท
 เฉลลา ไชยรัตน์ แปล
 โมนมัจญโลก ๒๐ บาท
 วรณี จันทราทิพย์ แปล
 คู่มือการเสนอข่าววิทยุและโทรทัศน์ ๑๕ บาท
 เกษม ศิวสัมพันธ์ แปล
 คนนอก
 อำพรณ โอตะกุล แปล ๑๕ บาท

ประเภทภาษาอังกฤษ

What is Buddhism
 by Bhikkhu Khantipalo ปกอ่อน ๕๐ บาท
 ปกแข็ง ๖๐ บาท
Wisdom Gone Beyond
 Preface by H.H. Prince Dhani ปกแข็ง ๖๐ บาท
From Ancient Thai to Modern Dialects
 by J.M. Brown ปกแข็ง ๑๐๐ บาท
Pāṭimokkha
 translated by Nānamoli Thera ปกแข็ง ๑๐๐ บาท

ปริทัศน์เขียนเล่ม
 ปีที่ ๒ ทั้งปี มีบันทึกชาย ได้อีกเล็กน้อย ๑๕๐ บาท
 ปีที่ ๓ ทั้งปี มีมากพอสมควร ๑๐๐ บาท
 ฉบับพิเศษ ๑-๔ มีบันทึกชายได้ ๕ ชุด ชุดละ ๑๕๐ บาท

ปริทัศน์ขายปลีก
ปริทัศน์ที่ยังเหลือ (ไม่ลดให้นักศึกษา)
 ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ ราคาเล่มละ ๒๕ บาท
 ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ ราคาเล่มละ ๒๐ บาท
 ฉบับที่ ๓ ราคาเล่มละ ๒๐ บาท
 ปีที่ ๓ มีทั้งปี ราคาเล่มละ ๑๕ บาท
 แต่ฉบับที่ ๒ ราคาเล่มละ ๒๕ บาท
 ปีที่ ๔ ราคาเล่มละ ๑๐ บาท
 ฉบับนักศึกษา ราคาเล่มละ ๕ บาท
 มีแต่ฉบับนักศึกษา ๑ และ ๓ (๒ หมด)
 พิเศษ ๒ ราคาเล่มละ ๒๐ บาท
 พิเศษ ๓ ราคาเล่มละ ๒๐ บาท
 พิเศษ ๔ ราคาเล่มละ ๒๐ บาท
 (พิเศษ ๑ หมด)
 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (๒ เล่ม) ๑๐๐ บาท
 ดิเรก ชัยนาม
 ผู้ใดต้องการรายชื่อหนังสือโดยละเอียด ขอได้แจ้ง
 ความจำนงให้บรรณาธิการทราบ

หนังสือที่น่าสนใจในรอบสามเดือนนี้

ที่เราขอแนะนำให้อ่าน

หนังสือแปลชั้นเยี่ยม ซึ่งเกี่ยวกับกราวที่สุด
ขณะนั้นก่อนที่ประเทศจะอ่านไปแล้วนับ
หมื่น ๆ เล่ม

รวมเรื่องเอกของลินยู่ฉิง

แปลโดย พิชัย รัตนประทีป

เป็นการรวมเรื่องวรรณกรรมชั้นเยี่ยมของจีนหลาย
เรื่องหลายรส ทุกเรื่องสนุกสนาน ให้ข้อคิด คมคาย
แฝงฝังปรัชญาชีวิต ด้วยภาษาแปลทั้งงดงาม เป็นเรื่อง
แปลเล่มเดียวในยกที่จำหน่ายไปแล้วเป็นหมื่น ๆ เล่ม
และพิมพ์ติดต่อกันถึง ๔ ครั้ง ภายในเวลาสามปี
หนังสือพิมพ์รายวันชั้นนำทุกฉบับของไทย ได้เขียน
วิจารณ์ยกย่องอย่างพร้อมเพรียงกัน พิมพ์ครั้งใหม่กาม
คำเรียกร้องของผู้อ่านที่ต้องการจะเก็บเอาไว้ประดับ
ห้องสมุดเป็นหนังสือถาวรอ่านไปจนชั่วลูกหลาน
สำนักพิมพ์จึงจัดพิมพ์เป็นปกแข็งด้วยกระดาษปอนด์
อย่างดี หนามากกว่า ๕๐๐ หน้า พร้อมทั้งแนะนำ
เรื่องราวทางวรรณคดีของจีนเอาไว้โดยละเอียดพอ
สมควร จำหน่ายเพียงเล่มละ ๓๕.๐๐ บาทเท่านั้น
ท่านที่อยากจะได้หนังสือดีจริง ๆ ประทับที่สมคัสกเล่ม
หนึ่ง โปรดสั่งซื้อโดยด่วน ก่อนที่หนังสือจะหมดลง
จะต้องเสียเวลารอคอยไปอีกหนึ่งปี กว่าที่จะจัดพิมพ์
ครั้งใหม่

ทำไม เพราะอะไร ระบบทรราชย์ของจีนบน
แผ่นดินใหญ่จึงกำลังจะถึงซึ่งความหายนะ
จีนแดงกำลังแตกแยกออกเป็นก๊กเป็นเหล่า
พร้อมที่จะชิงอำนาจกันและกัน ความจริงและ
สาเหตุซับซ้อนมีอย่างไร ท่านจะได้ทราบ
อย่างละเอียดเมื่อได้อ่าน

เกิดมาต้องเสรี

เขียนโดย อีริก จู ผู้สื่อข่าวและนักเขียนประจำ
หนังสือพิมพ์ค้ำกงเป๋อ อันเป็นหนังสือพิมพ์กระบอก
เสียงของจีนแดง และได้เกี่ยวกับเหตุการณ์ทั้งหลาย
อย่างแน่นแฟ้น ได้ยินด้วยหู ได้เห็นด้วยตาตลอด
ชีวิต จึงนำมาเขียนตีแผ่ถึงเหตุและผลแห่งวิกฤตการณ์
ต่าง ๆ โดยละเอียดทุกแห่งทุกมุม หนังสือเล่มนี้พิมพ์
พิมพ์เสร็จสด ๆ ร้อน ๆ อย่างท่วงทั้นคือเหตุการณ์
เพื่อประโยชน์ของผู้ที่สนใจเรื่องราวทางการเมือง
ของจีนแดง และเพื่อให้ท่านได้มีความเข้าใจอย่าง
แจ่มชัด เพื่อติดตามข่าวอันน่าสนใจ ได้อย่างถูกต้อง
และละเอียดแจ่มแจ้ง ในขณะนี้ที่วันสงครามบนผืน
แผ่นดินใหญ่กำลังร้อนระอุอยู่ในขณะนี้

จัดพิมพ์เป็นปกแข็งถาวร 封面 เล่มหนา
จำหน่ายในราคาเล่มละ ๓๕.๐๐ บาท เท่านั้น

หนังสือวิชาการชั้นพิเศษ

THE HILL TRIBES OF SIAM by Boonchuey Srisavasdi

พิมพ์ระบบออฟเซต กระดาษอาร์ตหนากว่า ๒๐๐ หน้า

๕๖๕ ภาพ

ภาพประกอบมากกว่า ๓๐๐ และชาวคำ ราคาพิเศษเฉพาะคนไทย

๑๒๕ บาท

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (บรรพ ๑ - ๖)

ฉบับภาษาอังกฤษคู่ภาษาไทย กระดาษปอนด์

๑๕๐ บาท

ฉบับภาษาไทยอย่างเดียว กระดาษปอนด์

๑๐๐ บาท

ฉบับภาษาไทยอย่างเดียว กระดาษปอนด์

๗๕ บาท

ฉบับภาษาไทยอย่างเดียว กระดาษปรีฟ

๖๐ บาท

โอเคียนบุ๊คส์ไตร์ ๘๖๒ วังบูรพา พระนคร โทร. ๒๐๗๕๒

ผู้เขียน

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 ทรงมีผลงานปรากฏอยู่ทั่วไป ทั้งอดีตและปัจจุบัน ในฐานะนักปราชญ์ และนักเขียน

ผ.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช นักกฎหมาย นักการทูต และนักบริหาร ผู้เคยเป็นนายกรัฐมนตรี ปัจจุบันใช้ชีวิตเป็นทนายความกับเป็นอาจารย์

ฉันทิชย์ กระแฉิง นักกวีรางวัลวรรณคดีและโบราณคดี ขณะนี้เป็นเลขานุการคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ บรรณาธิการ สามทหาร

ขจร สุธาณิส นักประวัติศาสตร์ ซึ่งรู้จักกันแพร่หลาย ปัจจุบันเป็นกรรมการชำระประวัติศาสตร์ด้วยผู้หนึ่ง

ฉุ่ม เจริญศรีทอ นักชกผู้ไม่ต้องการเหรียญ มีผลงานใน ปรัชญา และที่อื่นอยู่เนือง ๆ

ท. กล้วยไม้ ๗ อรุณา เป็นนักปกครอง แต่ชอบทางชกเขียน เป็นที่รู้จักกันในหมู่นักอ่าน

สุเมธ ชุณหสา ๗ อรุณา นักวางผังเมือง ผู้สนใจอยุธยาดีกว่าบ้านตัวเอง ยูเนสโกนำเอาผลงานไปตีพิมพ์เผยแพร่ถึง ๔ ภาษา

ว. ศรีสโร อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สนใจทางกวีนิพนธ์พอ ๆ กับวิชาสถาปัตยกรรม อันเคยว่าเวียนมา

บรรดาศักดิ์ ขนป่าน นักศึกษาวิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่มีฝีมือทางกวีวิจารณ์อีกคนหนึ่ง

หนังสือที่เต็มไปด้วยคุณค่าทางวิชาการ

ที่นักศึกษาและผู้สนใจในการศึกษาหาความรู้สิ่งช็อกกันมากในขณะนี้ ได้แก่
วิวัฒนาการการปกครองจีน

โดย เขียน ชีระวิทย์ ร.บ. (เกียรตินิยม) น.บ.,น.บ.ท. M.A. HARVARD

อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
โรงเรียนนายร้อยตำรวจ และโรงเรียนเสนาธิการทหารอากาศ

ไทยกับจีนได้มีความสัมพันธ์ติดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน แต่เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับจีนนั้น เรา
รู้จักกันเพียงผิวเผินเต็มที ทั้ง ๆ ที่เรื่องราวเกี่ยวกับจีนนั้นเป็นเรื่องที่น่ารู้ น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะจีนเป็น
ประเทศที่ใหญ่โต มีจำนวนพลเมืองมากที่สุดในโลก มีอารยธรรมเก่าแก่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้
จีนคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นจีนชนิดใหม่แผ่นดินใหญ่กำลังมีบทบาทสำคัญบนเวทีการเมืองของโลก ที่เป็นเช่นนี้เพราะ
หนังสือที่เขียนถึงเรื่องราวของจีน ส่วนมากมักจะเป็นภาษาต่างประเทศ ที่เป็นภาษาไทยมีน้อย และเท่าที่มีอยู่
ก็ยังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร แต่บัดนี้เป็นที่น่ายินดีว่าได้มีหนังสือภาษาไทยเกี่ยวกับเรื่องราวของจีนที่สมบูรณ์ที่สุด
ในการที่จะศึกษาค้นคว้าได้อย่างละเอียดถูกต้อง นั่นก็คือ “วิวัฒนาการการปกครองจีน”

“วิวัฒนาการการปกครองจีน” เป็นหนังสือเล่มเดียวที่ได้ประมวลเรื่องราวทางประวัติศาสตร์
และความเป็นมาในการปกครองของจีน ตั้งแต่ยุคก๊กกั๋วมาจนถึงยุคปัจจุบัน ผู้ที่อ่านหนังสือเล่มนี้แล้ว
จะรู้สึกเหมือนเข้าไปเห็นเหตุการณ์เหล่านั้นด้วยตนเอง เพราะผู้เขียนได้ลำดับหัวข้อและใช้ภาษาง่าย ๆ อ่านแล้ว
เข้าใจทันที

นอกจากจะอ่านเพื่อความรู้และความเพลิดเพลินแบบสารคดีแล้ว หนังสือนี้ยังใช้เป็นตำราอ้างอิง
ในวิชาสังคมศึกษาสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายได้เป็นอย่างดี

ราคา ๓๐.๐๐ บาท

ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจประเทศไทย

โดย พ.อ. พูนพล อาสนจินดา

B.S.F.E., S.M. (CHICAGO)

ศาสตราจารย์วิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กรรมการทำอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ของราชบัณฑิตยสถาน

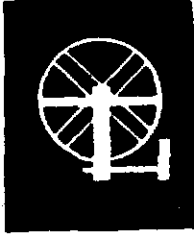
เป็นหนังสือสำหรับกันคว้อ้างอิงเกี่ยวกับวิชาภูมิศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศไทยที่สมบูรณ์ที่สุดใน
การที่จะช่วยให้แก่นักเรียนนักศึกษาเรียนวิชานี้ ได้เข้าใจอย่างรวดเร็วและมีความรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น หนังสือที่มี
คุณค่าแบบนี้ กล่าวได้ว่ายังไม่เคยมีใครจัดทำมาก่อนในเมืองไทย เพราะนอกจากจะอธิบายถึงสภาพภูมิศาสตร์
เศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างละเอียดทุกเรื่องแล้ว ยังมีแผนที่ แผนภูมิ และภาพพิมพ์สี่ประกอบเกือบทุกหน้า
มีภาคผนวกรวบรวมสถิติต่าง ๆ ที่น่าสนใจทางภูมิศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศไทยไว้สำหรับอ้างอิงเป็นอย่างดี

หนังสือนี้จัดทำรูปเล่มสวยงามเป็นพิเศษ พิมพ์ด้วยกระดาษอาร์ตทั้งเล่มปกหุ้มพลาสติกงามหรู

ราคา ๕๐.๐๐ บาท

ติดต่อสั่งซื้อได้ที่ ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลไทยวัฒนาพานิช

๕๕๕ ถนนไมตรีจิต พระนคร โทร ๒๐๑๑๔, ๒๐๙๐๓, ๒๙๒๔๑

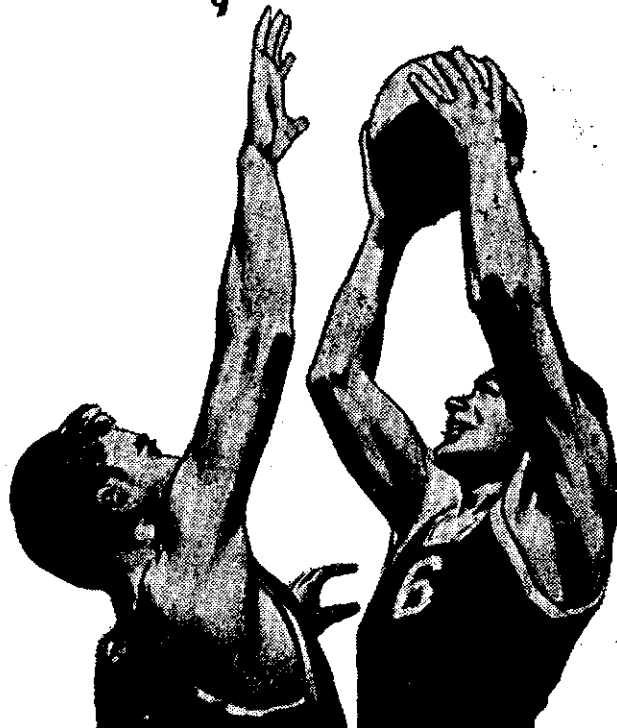
THE THAI SILK CO., LTD.

JAMES H.W. THOMPSON
Managing Director

Hand-woven Silks & Brocades
STOLES, BLOUSES, SPORT SHIRTS, NECKTIES
CUMMERBUNDS AND THE LARGEST SELECTION
OF SILKS BY THE YARD IN BANGKOK

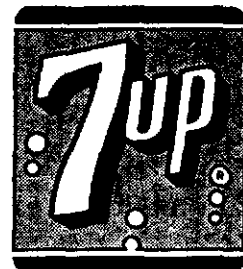
THE COMPANY THAT MADE THAI SILK WORLD FAMOUS
NEW PREMISES 9 SURAWONGSE ROAD

กระชุ่มกระชวยตลอดเวลา....

คว่ำชัยชนะ
ทุกแห่งหน

เพราะดีม....

บรรณาธิการ

ผู้บรรณาธิการบางคนได้มากระซิบบอกว่าคอลัมน์ “บรรณาธิการ” ทั่วยุโรปนั้น จะเป็นเวทีให้บรรณาธิการโฆษณาชวนเชื่อเกี่ยวกับคุณวิเศษของตนเองอยู่แทบทุกฉบับ ความจริงข้อนี้ขอยอมรับอย่างหน้าซัน เพราะตนเองชอบอวดที่อยู่โดยปกตินิสัย หากเมื่อเวลาผ่านไปจะถ่าย มีใครไปยกหางให้มัน มันคงไม่ต้องทำภารกิจอันนั้นเอง ฉะนั้น ในเมื่อไม่มีใครเอาความดีของเราไปประกาศให้ เราก็ต้องยกย่องตัวเราเอง ฉะนั้น

ที่พูดมานี้ก็เพื่อที่จะประโคมความเก่งให้ตนเองว่า หนังสือ Solidarity ที่ฟิลิปปินส์ ซึ่งออกเป็นภาษาอังกฤษรายสองเดือน จำหน่ายทั่วอาเซียนและตะวันออกไกล ได้แต่งตั้งให้บรรณาธิการเป็น Contributing Editor มีหน้าที่คัดเรื่องจากเมืองไทย ส่งไปให้เขาหลงพิมพ์ ที่มาเลเซีย ทางมหาวิทยาลัยมลายูก็เพิ่งออกหนังสือภาษาอังกฤษใหม่เป็นรายปีเล่มหนึ่งชื่อ Tanggara เน้นหนักไปในทางวรรณคดีโดยเฉพาะ นั่นเขาก็มาเกณฑ์ให้บรรณาธิการเป็นตัวแทนหาข้อความส่งไปให้เช่นเดียวกัน เมื่ออดใจมาถึงเพียงนี้แล้วก็ต้องขอยอมรับภาพว่า ที่เขามาให้ทำหน้าที่ดังกล่าว ก็เพราะคนที่เก่งกว่าสามารถกว่าเขาไม่รับทำให้ บรรณาธิการเห็นว่าการร่วมมือกันทำหนังสือในภูมิภาคแถบนี้เป็นของดี และยังมีเรื่องของนักเขียนไทยไปลงพิมพ์ภายนอกประเทศได้มากเท่าไร ก็ยังเป็นการ์ตูนแก่นักเขียนของเราและชาติเราเท่านั้น จึงรับภาระดังกล่าว Tanggara เล่มแรกก็มีโคลงกลอนของอังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นภาษาอังกฤษ ทาง Solidarity ก็ได้สัญญากับเขาว่าจะหาเรื่องจากเมืองไทยส่งไปให้ทุกฉบับ ฉะนั้น ท่านที่ถนัดเขียนเป็นภาษาฝรั่ง มีเรื่องอะไรดี ๆ ก็ขอได้กรุณาส่งมาทางนี้ด้วย จะได้ช่วยส่งต่อไปให้ นอกจากนี้ ม.จ. จันทร์จิรายุ วัชนี ก็ทรงมีส่วนอันสำคัญในด้านเผยแพร่กวีวจนของไทย ดังได้มีประกาศประกวดโคลงแบบไทย แต่งเป็นภาษาไทย ๆ ก็ได้ทั่วโลก กรรมการสาครประภคด้วยองค์ท่าน ศาสตราจารย์ป๋วยลันเคน แห่งมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด และนายซิดคัส แห่งสหรัฐ (ซึ่งมีเรื่องลงเล่มนี้) ส่วนกรรมการภาคไทยมี ม.จ. วิเศษศักดิ์ ช่างกูร นายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ และบรรณาธิการ ท่านที่ประสงค์จะร่วมประกวดภาคไทยขอได้ส่งข้อความได้ที่หนังสือเล่มนี้ภายในสัปดาห์ จะเป็นเรื่องอะไร ๆ ก็ได้ ส่วนท่านที่จะแต่งเป็นภาษาอื่น ขอได้ส่งไปยัง Dr. Amado M. Yuson UPLI President 124 Mayon, Quezon City, Philippines คำสมนาคุณและรายละเอียดอื่น ๆ จะประกาศให้ทราบต่อไป โดยเฉพาะทาง สยามสมัย รายสัปดาห์ ซึ่งพินคั้นซัพพมาอย่างทะมัดทะแมง จึงขอแสดงการต้อนรับไว้ให้ปรากฏในที่นี้ด้วย

ปริทัศน์ ฉบับนี้เป็นฉบับที่สนุกของปีที่ ๔ ในรอบปีที่แล้ว ท่านที่เสียค่าบำรุง ๕๐ บาท ย่อมได้รับฉบับธรรมดา ๔ ฉบับพิเศษ ๒ ฉบับนักร้อง ๒ ปีต่อไป ขอเก็บค่าบำรุง ๕๐ บาทเท่าเดิม กำหนดออกก็คงเดิม แต่จะมีแถมให้จนถึง ๘ ฉบับหรือกว่านั้น ก็ขอให้คอยดูกันต่อไป ขอเรียนได้แต่ว่าเราไม่คิดเอาเปรียบสมาชิกเลย เพราะถืออยู่เสมอว่า ท่านเป็นมิตรผู้มอบการคุณ ที่เรารังคองอยู่ได้มาถึง ๔ ปี ก็เพราะความสนับสนุนของท่าน ทั้งทางกำลังทรัพย์และกำลังใจ และขออวดต่อท้ายอีกนิดว่าสมาชิกของเราเวลานี้มีทุกทวีปแล้ว โดยที่มีผู้เพิ่งสมัครมาจากอาฟริกา ที่ในเอเชียเรา ก็เพิ่งมีสมาชิกใหม่จากอินโดนีเซีย ฉะนั้น ถ้าเรามีภาษาแฉะเพิ่มขึ้นมาบ้าง ก็ขอได้โปรดเห็นใจเราเถิด เพราะสมาชิกต่างประเทศนั้น หลายต่อหลายคนอ่านภาษาไทยไม่ออก ค่าบำรุงก็เสียมากกว่าสมาชิกในประเทศ ทั้งยังไม่ได้รับฉบับพิเศษเปล่า ๆ หากต้องซื้อ เราจึงต้องขอสมนาคุณท่านนั้น ๆ ด้วยเรื่องราวบางเรื่องที่ท่านพวกนั้นพออ่านกันได้

ตั้งแต่ฉบับหน้าเป็นต้นไป เราจะหันกลับมาทำแบบธรรมดา ๆ กันตามเดิม เปิดโอกาสให้ท่านเขียนเรื่องตามถนัดมาได้มากกว่าเก่า จึงหวังว่าจะได้เรื่องราวอันเป็นสาระจากท่านเช่นเคย

DIETHELM & CO., LTD.

In Thailand

- *leading in the marketing of quality products.*
- *foremost in providing worldwide shipping and travel services.*

สมาชิกขายที่อยู่ กรุณาแจ้งให้สำนักพิมพ์ทราบ

เนสเต้
ช่วยให้ชนทุกชนชั้น
มีผลานามัย
สมบูรณ์และแข็งแรง

THE SOCIAL SCIENCE REVIEW

MAR. 1967
VOL. 4 NO. 4

EDITED BY SOMSAK XUJO, SULAK SIVARAKSA
SOCIAL SCIENCE ASSOCIATION PRESS OF THAILAND
PHYA THAI ROAD, CHULA SOI 2, BANGKOK, TEL. 57622

TABLE OF CONTENTS

LEADING ARTICLE – <i>Lessons from the past</i>	3	
<i>Ayuthya Memorial</i>	7	Phya Anumanrajdhon
<i>Explaining the Frontispiece</i>	12	Sumet Jumsai
<i>Old Ayudhia 1767 – New Siam 1967 (a poem)</i>	15	Milford E. Shields
<i>Establishment of Ayuthya</i>	18	Kachorn Sukhpanich
<i>The best of Ayuthya Laws</i>	29	M.R. Senie Pramoj
<i>Ruins (a poem)</i>	32	V. Srisuro
<i>The Basic Aim of Ayuhtya Project</i>	35	S. Jumsai
<i>Literture during Ayuthya Period</i>	39	Chantij Kraseasind
<i>Fathers' Faults? (a poem)</i>	48	Khanchai Boonpan
<i>The End of Ayuthya (translation)</i>	49	Turpin
<i>Letter from Ayuthya</i>	59	Loom Chareonsaddha
MAN AND WORKS – <i>Phaya Boran</i>	66	T. Kleumai
NOTES AND COMMENTS	73	Kasemsakdi Pumsrikeaw
LETTERS TO THE EDITOR	93	Readers
BOOK REVIEWS	100	
AUTHORS	124	
EDITORIAL NOTES	127	

Cover : PHOTOCAPHED BY UAB SANASEN FROM THE NATIONAL MUSEUM AYUTHYA

ข้อคิดเห็นใด ๆ ในหนังสือนี้ บ่อเป็นของผู้เขียน มิใช่เป็นทัศนะของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
ส่วนลิขสิทธิ์ของทุกบทความเป็นของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ การตีพิมพ์ซ้ำ ต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบก่อน
สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ออกปีละ ๔ ฉบับ ในเดือน มิถุนายน กันยายน ธันวาคม และ มีนาคม
จำหน่ายปลีกตามวันทั่วไป เล่มละ ๑๐ บาท สมาชิก ค่าบำรุงปีละ ๕๐ บาท โดยมีสิทธิได้รับฉบับพิเศษ
ส่งอนาคตได้ในนาม นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ บรรณาธิการ (ส่งจ่ายไปรษณีย์รอมเมือง)
สมาชิกประเภทนักเรียนเสียครึ่งราคา แต่ต้องมีอาชกรย์รับรองกำกับมา และส่งตรงให้ที่สถานศึกษาเท่านั้น

หนังสือของสำนักพิมพ์สังคมศาสตร์ มีจำหน่ายตามร้านต่อไปนี้

ในพระนคร ก้าวหน้า แพร์พิทยา โอเคียนสโตร์ และร้านอื่นๆ ในบริเวณวังบูรพาภิรมย์
ศึกษาภัณฑ์ กรมการศาสนา สหกรณ์จุฬาฯ ธรรมศาสตร์ฯ พัฒนบริหารศาสตร์
มหามกุฏฯ มหাজุฬาฯ ไทยวัฒนาพานิช นิพนธ์ เกลิมนิจ สุวีชานันท์
สายรุ้ง เด็กเฮงี้ กลังสมุคคริสเตียน แบบติส สมประสงค์ และโรงแรม
ชั้นนำต่างๆ

นอกพระนคร เชียงใหม่ สุวิวงศ์ นครศรีธรรมราช นิวเซนเตอร์ ท่าม้า พัทลุง
อุดมพานิชกิจ อยุธยา อุดมคี อัมพร สุราษฎร์ ไทยวัฒนาพานิช

ต่างประเทศ

Australia	: Cheshire, Melbourne
	: Whitcombe & Tombs, Melbourne
Britain	: Arthur Probstain, London
	: Luzac, London
Ceylon	: Lake House, Colombo
France	: Samuelian, Paris 6
Germany	: Otto Harrassowitz, Weisbaden
Japan	: Maruzen, Tokyo
Malaysia & Singapore	: Donald Moore
Netherlands	: Van der Peet, Amsterdam; E.J. Brill, Leiden.
Philippines	: Solidaridad, Manila
Sweden	: Almqvist & Wikseld, Stockholm
Switzerland	: Horst Erdmann Verlag, Basel
USA	: New York : Paragon, Orientalia, East & West
	: San Francisco : Buddhist Church of America
	: Portland, Oregon : Richard Abel
	: Detroit, Michigan: Cellar

และพหุสตฉบับใหญ่ๆ ในต่างประเทศทุกแห่ง

เจ้าหน้าที่ประจำสำนักพิมพ์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

นายสุลักษณ์	ศิวรักษ์	บรรณาธิการ
นายนิมิต	เจริญพันธุ์	ฝ่ายศิลป์
นายชวลิต	บัญญัติลักษณ์	ฝ่ายบริหาร
นายเทียม	อรุณยศิวิระสุข	ฝ่ายธุรการ
น.ส. กนกพรรณ	ชาญปรีชา	ฝ่ายการจำหน่าย